

T.C.
İZMİR DEMOKRASİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

KADIN MİMARLARIN
ŞANTİYELERDEKİ GÖRÜNÜRLÜKLERİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

Ayşe İdil EREL

Danışman
Prof. Dr. Gaye BİROL

İZMİR-2024

Ayşe İdil EREL
KADIN MİMARLARIN ŞANTİYELERDEKİ GÖRÜNÜRLÜKLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin İzmir Demokrasi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde, akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek tezde yer aldığını beyan ederim.

Ayşe İdil EREL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	III
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	V
TABLO DİZİNİ	VII
TEŞEKKÜR.....	X
ÖZET.....	XI
ABSTRACT.....	XIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	4
2. GEÇMİŞTEN BUGÜNE DÜNYADA KADIN VE MİMARLIK.....	9
2.2. Tarih Öncesi Çağlar	9
2.2.1. Tarih Öncesi Çağlarda Kadın ve Mimarlık	14
2.1. Tarih Çağlarında Kadın ve Mimarlık.....	20
2.2.2. İlk Çağ	20
2.2.2.1. İlk Çağ'da Kadın ve Mimarlık	25
2.2.3. Orta Çağ.....	31
2.2.3.1. Orta Çağ'da Kadın ve Mimarlık.....	37
2.2.4. Yeni Çağ	42
2.2.4.1. Yeni Çağ'da Kadın ve Mimarlık	47
2.2.5. Yakın Çağ	53
2.2.5.1. Yakın Çağ'da Kadın Mimarlık	61
2.3. Günümüzde Kadın ve Mimarlık	70
3. GEÇMİŞTEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE KADIN VE MİMARLIK.....	76
3.2. Osmanlı'da Modernleşme Döneminde Kadınlar	76
3.3. Türkiye'nin Kuruluş Sürecinde Kadın	80
3.4. Türkiye'de Mimarlık ve Kadınlar	84
4. CİNSİYET AYRIMCILIĞINA İLİŞKİN ÇAĞDAŞ KURAMLAR	88
5. İNŞAAT ŞANTİYELERİNDE KADIN MİMARLAR.....	99
5.1. İnşaat Şantiyelerdeki Kadınlar ile İlgili Benzer Çalışmaların İncelenmesi	101
5.2. Anket.....	103
6. BULGULAR.....	111
6.1. Anket Çalışması Sonucunda Elde Edilen Veriler	111

6.2. İstatistiksel Testler ve Anket Analizi.....	139
7. SONUÇ.....	146
8. KAYNAKÇA.....	154
9. EKLER.....	182

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan sonra

yy.: Yüzyıl

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

MİMOD: Mimarlar Odası

MIPT: Moscow Institute of Physics and Technology

WSPU: Women's Social and Political Union (Kadınların Sosyal ve Politik Birliği)

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ENR: Engineering News Record

CIOB: Chartered Institute of Building (İngiltere Bina Enstitüsü)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

NSWS: National Society for Women's Suffrage (İngiltere Ulusal Kadınlara Oy Hakkı Birliği)

NUWSS: National Union of Women Suffrage Societies (Oy Hakkı Talebinde Bulunan Kadınlar Ulusal Birliği – Kadınlar Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Birliği)

WCTU: Women's Christian Temperance Union (Hristiyan Kadınların Ölçülülük Derneği)

NOW: National Organization for Women (Amerika Kadınlar İçin Ulusal Organizasyon)

IAWSEC: International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship (Kadınların Oy Hakkı ve Eşit Yurttaşlık Uluslararası Birliği)

RAWA: Revolutionary Association of The Women Of Afghanistan (Afghanistan Devrimci Kadın Birliği)

WAAC: Women's Army Auxiliary Corps (Kraliçe Mary'nin Ordusu Yardımcı Kolordusu)

WRAF: Women's Royal Air Force (Birleşik Krallık Kadın Hava Kuvvetleri Birliği)

NUWSS: The National Union of Women Suffrage Societies (Birleşik Krallık Kadınların Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Birliği)

WRNS: Women's Royal Naval Service (Kadın Kraliyet Donanma Servisi)

AIA: The American Institute of Architects (Amerikan Mimarlar Enstitüsü)

NAAB: National Architectural Accrediting Board (Ulusal Mimarlık Akreditasyon Kurulu)

ACE: Architects' Council of Europe (Avrupa Mimarlar Konseyi)

IPU: Inter Parliamentary Union (Parlamentolar Arası Birliği)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Çatalhöyük'te yanında aslanları ile oturan Kibele heykeli (Sevinç, 2008).	10
Şekil 2.2. Chauvet mağarasındaki Venüs ve Büyücü resmi (URL- 98).....	11
Şekil 2.3. Longue, Larmor Baden, Brittany'de bir Neolitik Dönem mezarı (Gimbutas Marija, 1989).....	15
Şekil 2.4. Malta Gozo adasındaki tanrıça formundaki planıyla Ggantija tapınakları. (URL-64).....	15
Şekil 2.5. Malta Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen tanrıça heykellerinden biri. (URL-34).....	16
Şekil 2.6. Mezolitik Dönem ayaklı kulübelerinin örnek bir çizimi (Akdeniz, 2016). 16	
Şekil 2.7. Nabb Araştırma Merkezi Çevrimiçi Sergisi'nden evlerinin çatılarını yapmakta olan Pueblo Kızılderilileri Kadınları fotoğrafı (URL-60).	17
Şekil 2.8. Sazlardan örme işlemi yapan bir kadın (URL-24; Dennis, 2015).	18
Şekil 2.9. Bir mudhif resmi (URL-44).	18
Şekil 2.10. 1980'li yıllarda çekilen fotoğraflarda Ndebele kabilesi kadınları evlerini tasarlıyor (URL- 17).....	19
Şekil 2.11. Erkek kıyafetleri giymiş ve sakal takmış olarak betimlenen Tanrıça Haşepsut heykeli (URL-9).	22
Şekil 2.12. Bir Oikos canlandırması. Kadınlar Gynaecum'da çocukları ile ilgilenip dokuma yapmaktadır (Uslu, 2018).....	28
Şekil 2.13. Christine de Pizan'ın Kadınlar Şehri adlı eserinden bir resim. Resim tarihi: MS 1410-1414, Bulunduğu Yer: Harley, Britanya Kütüphanesi (URL-43: Kilroy- Ewbabk, 2019).	38
Şekil 2.14. 14. yüzyıl'da Messina duvarının inşasındaki kadınlar ve çocuklar (Fuanmayor, 2021).	39
Şekil 2.15. Ressam Roman des Girart von Roussillon (1447) tarafından çizilmiş bir resim. Yer: Avusturya Ulusal Kütüphanesi, Viyana (URL- 10).....	40
Şekil 2.16. Santa María de Mediavilla katedralindeki bir resim (Fuanmayor, 2021).41	
Şekil 2.17. Ressam Lambert de Vos'un Osmanlı kadınları çizimleri (URL-71).	46
Şekil 2.18. Jacqueline de Montberon tarafından tasarlanan Fransa- Bourdeilles Sarayı (URL-51).....	49

Şekil 2.19. Soldaki Sebastiano Serlio'nun "Mimarlık Üzerine Yedi Kitap" adlı eserinden bir Rönesans dönemi sarayının çizimi. Soldaki ise Jacqueline da Montborn'nun Bourdeilles'inin merdiven köşkünün görünüşü (Lebeau, 2011).	49
Şekil 2.20. Solda 1675 tarihli Vaftizci Yahya'nın şehitliğini tasvir eden resim. Sağda 1675 tarihli Vaftizci Yahya'nın doğuşunu tasvir eden resim (URL- 20).	50
Şekil 2.21. Plautilla Bricci, Kardinal Giulio Mazzarino'nun mezarının çizimi, 1661 sonrası. Yer: Ulusal Kütüphane, Torino (URL-19: Lollobrigida, 2020).	50
Şekil 2.22. Vascello olarak da bilinen Villa Benedetta Cephe çizimi. Plautilla Bricci, 1663 (URL- 20).....	51
Şekil 2.23. Mimar Plautilla Bricci tarafından tasarlanan Villa Benedetti'nin günümüzdeki hali. Yapının sadece resimde görülen ana girişi kalmıştır (URL-14)..	51
Şekil 2.24. Thomas Rowlandson'ın " <i>Erkek vesayetinin yokluğunda kaosa sürüklenen Mavi Çoraplılar toplantı salonu</i> " karikatürü (URL-52: Lowes, 2022).	58
Şekil 2.25. I. Dünya Savaşı dönemi İngiltere'de Kadın Yardımcı Kolordusu için İngiltere Çalışma Bakanlığı'nın hazırlatıp dağıttığı bir poster. Yer: Britanya İmparatorluğu Savaş Müzesi Poster Koleksiyonu (URL-37).	61
Şekil 2.26. E-1027 evinden bir görünüş. Evdeki bütün mobilyalar ve detaylar Gray'in tasarımıdır (URL-3).	66
Şekil 2.27. 1939 yaz mevsiminde Le Corbusier E.1027'de boyadığı duvarlardan birinin önünde çıplak poz veriyor (URL- 11).	66

TABLO DİZİNİ

Tablo 1.1. Tez omurgası.....	5
Tablo 5.1. Anket Haritası	105
Tablo 6.1. Anket Katılımcılarının Profili	111
Tablo 6.2. Katılımcıların Yaş Aralıkları	115
Tablo 6.3. Katılımcıların Eğitim Seviyeleri	116
Tablo 6.4. Katılımcıların Toplam İş Deneyim Süreleri	117
Tablo 6.5. Katılımcıların Hangi Alanda Çalışmak İstedikleri	118
Tablo 6.6. Katılımcıların Çalışma Alanı Tercihlerinin Sebepleri	119
Tablo 6.7. Katılımcıların İş Yerlerindeki Pozisyonları	120
Tablo 6.8. Katılımcıların çalıştığı şantiyelerde kadın çalışan var mıydı?	121
Tablo 6.9. Katılımcıların Şantiyede Çalışma Süreleri	122
Tablo 6.10. Katılımcıların Çalıştıkları Şantiyelerin Bölgelere göre Dağılımı	123
Tablo 6.11. Katılımcıların halihazırda çalıştıkları alanlar.	124
Tablo 6.12. Çalıştığım/daha önce çalıştığım şantiyede mesai saatlerim esnektir. ...	124
Tablo 6.13. Çalıştığım/daha önce çalıştığım şantiyede hafta sonları da çalışıyorum.	125
Tablo 6.14. Şantiyede senelik iznimi rahatlıkla kullanabilirim/kullanabilirdim....	125
Tablo 6.15. Şantiyede çalışırken kolaylıkla izin alabilir, hastalık izni (rapor) kullanabilirim.	125
Tablo 6.16. Benimle aynı işi yapan erkek mimarlarla eşit ücret alıyorum.	125
Tablo 6.17. İşyerimdeki bir kadın kolaylıkla hamilelik/doğum izni kullanabilir. ...	126
Tablo 6.18. Benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha az ücret alıyorum.	126
Tablo 6.19. Benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha fazla ücret alıyorum.	127
Tablo 6.20. Kadınların şantiyede çalışmasını uygun buluyorum.....	127
Tablo 6.21. Şantiyede çalışan kadın “erkek gibi” davranmalıdır.....	127
Tablo 6.22. Şantiyede çalışan kadın “erkek gibi” giyinmelidir.	127
Tablo 6.23. Şantiyelerde kadınlar usta/çırak/kalfa olarak çalışabilir.	128
Tablo 6.24. Şantiyelerde erkek mimarların çalışması daha uygundur.	128
Tablo 6.25. Şantiyelerde kadın mimarların çalışması daha uygundur.	128
Tablo 6.26. Çalışma hayatımda ileride şantiyede çalışmaya devam etmeyi düşünüyorum.....	128

Tablo 6.27. İşyerimde sigortamın ödenmesi konusunda zorluk yaşadım/yaşıyorum.	128
Tablo 6.28. Kariyerimde cinsiyetim nedeniyle ayrımcılığa uğradım.	129
Tablo 6.29. Şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmelidir.	129
Tablo 6.30. Şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmektedir.	129
Tablo 6.31. Şantiyede bedenime uygun iş kıyafetleri bulmakta sorun yaşıyorum.	129
Tablo 6.32. Şantiyede kadın/erkek olmak iş verimini etkiler.	129
Tablo 6.33. Kadının görev yaptığı şantiyede iş verimi daha yüksektir.	129
Tablo 6.34. Erkeklerin görev yaptığı şantiyede iş verimi daha yüksektir.	130
Tablo 6.35. Şantiyede yüksek pozisyonlara (Proje Yöneticisi, Şantiye şefi, yönetici, idareci vb.) gelme imkânım var.	130
Tablo 6.36. Şantiyelerde erkek mimarların yükselme şansı kadın mimarlardan daha fazladır.	130
Tablo 6.37. İşyerimde iş arkadaşlarım/amirlerim/müşteriler/işçiler tarafından taciz ile karşılaştım.	130
Tablo 6.38. İşyerimde iş arkadaşlarım/amirlerim/müşteriler/işçiler tarafından fiziksel şiddete maruz bırakıldım.	131
Tablo 6.39. Şantiyede işim konusunda yetersiz bulunduğum için baskı gördüm.	131
Tablo 6.40. Şantiyede diğer erkek meslektaşlarıma kıyasla daha çok yıldırma ve baskı eylemlerine maruz kaldım.	132
Tablo 6.41. Kadın hakları, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet vb. ile ilgili konularda çalışmalar, araştırmalar yaparım.	132
Tablo 6.42. Kadın hakları, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet vb. ile ilgili konularda gündemi takip ederim.	132
Tablo 6.43. Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimde başvurmam gereken kanalları biliyorum.	132
Tablo 6.44. Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda yasal hak arama yollarını biliyorum.	133
Tablo 6.45. Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni destekler.	134

Tablo 6.46. Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni hakkımı aramam konusunda teşvik eder.	134
Tablo 6.47. Çalıştığınız/ daha önce çalıştığınız şantiyede kadın sayısı mı erkek sayısı mı fazlaydı?	135
Tablo 6.48. Şantiyede çalışan bir kadın olarak, şantiyeye uygun olmadığınız söylendi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi?	135

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Gaye BİROL' a, öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen aileme yürekten teşekkür ederim.

Ad SOYAD
Ayşe İdil EREL

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Kadın Mimarların Şantiyelerdeki Görünürlükleri Üzerine Bir
Araştırma**

Ayşe İdil EREL

İzmir Demokrasi Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Gaye BİROL

Dünya tarihi incelendiğinde, cinsiyet eşitsizliğinin çağlar boyunca devam ettiği görülmektedir. Cinsiyet eşitsizliği, insanlara cinsiyet temelinde eşit davranılmadığını vurgulayan sosyal bir olgudur. Toplumsal normlar, kültürel inançlar ve politik yapılar, cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınların potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirmelerini zorlaştırmıştır. Cinsiyet ayrımının olmadığı tarih öncesi devirleri izleyen tarih çağlarında kadın, toplayıcılık ve annelik görevleri, ev içi ile, erkek ise avcılık görevi nedeniyle ev dışı ile özdeşleşmiştir. Cinsiyet ayrımından kaynaklanan avcı-toplayıcı, eril-dişil, güçlü-güçsüz, etkin-edilgen, sert-yumuşak, ev içi-ev dışı gibi zıtlıklar, uygar insanların birbirlerini sınıflandırma yöntemleri olarak ortaya çıkmıştır. Antik Yunan’da Pisagor’dan beri tanımlanan bu ayrım kadınlara zayıfın özelliklerini de atfederek kadınları kamusal alandan uzaklaştırmıştır. Bourdieu’nün belirttiği gibi, bu ayrım yüzyıllardır inşa edilerek insanların yatkınlıklarına (habituslarına) dahi işlemiştir. Kadın çoğu zaman kamusal alandan, iş hayatından mahrum bırakılmış, eğitimde kısıtlamalara maruz kalmış, bilgiye erişimi engellenmiştir. İş dünyasında kadınlar, uzun süre boyunca belirli sektörlerde ve belirli rollerle sınırlandırılmışlardır. Toplumun kadından başlıca beklentileri olan evin düzenini sağlama, aile bireyleri ile ilgilenme, sağlıklı çocuklar yetiştirme gibi görevler ve kadın iş hayatında rol alsa da üst düzey pozisyonlara yükselme konusunda yaşadığı

zorluklar, ücretlerdeki eşitsizlikler gibi nedenler, kadının kariyer hedeflerini ertelemesine ve potansiyelini tam anlamıyla kullanamamasına yol açmıştır. Siyasette kadınların yer alması, uzun bir süre boyunca sınırlı olmuştur. Seçme ve seçilme hakkının elde edilmesi ve siyasi arenada aktif rol alabilme olanaklarının genişlemesi gibi gelişmeler kadının sesini duyurabilmesi için önemli adımlar olmasına karşın, bu alanda da hala zorluklarla karşılaşmakta olduğu görülmektedir.

Mimarlıkta da aynı süreçler işlemiş, kadınlar mimarlık meslek pratikleri içerisinde geri planda kalmıştır. Araştırmalar kadınların hala mimarlık meslek pratiğinde erkeklerden sayısal olarak geride kaldıklarını göstermektedir (URL-62 ve Nicholson, 2020). Özellikle erkeklerin çoğunlukta bulunduğu, çalışma sürelerinin genellikle uzun ve öngörülemez olduğu, izin kullanma gibi hakların sınırlı düzeyde kaldığı ve çalışma şartlarının meslek pratiğinin diğer alanlarına göre daha ağır olduğu şantiyelerde kadın mimarlar, çeşitli güçlükler yaşamakta, sadece cinsiyetlerinden dolayı kimi zaman baskıya maruz kalmakta ve bu güçlüklerden dolayı meslek pratiğinin diğer alanlarına yönelmektedir.

Bu çalışma, mimarlık pratiğinin temel çalışma alanlarından biri olan şantiyelerde kadınların varlığını sorgulamaktadır. Çalışmada cinsiyet ayrımı üzerinden yapılan bir okuma yapmak amaçlanarak sektörde şantiyelerde çalışan kadın profesyonellerin karşılaştıkları zorlukların araştırılması amaçlanmıştır. Araştırma, cinsiyet eşitliği konusundaki farkındalığı artırmayı, kadın mimarların güçlü yönlerini vurgulamayı ve sektördeki tüm profesyonellerin eşit şartlarda başarılı olabilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak, kadın mimarların şantiyelerdeki görünürlükleriyle ilgili bu kapsamlı çalışma, sektördeki cinsiyet eşitsizliklerini anlamak ve bu konuda olumlu değişiklikler konusunda öneriler geliştirebilmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: cinsiyet, kadın, Bourdieu, mimarlık, toplumsal cinsiyet, şantiye, inşaat

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

A Research on the Visibility of Female Architects on Construction Sites

Ayşe Idil EREL

Izmir Democracy University

Graduate School of Applied and Natural Sciences

Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Gaye BİROL

World history shows that gender inequality has persisted throughout the ages. Gender inequality is a social phenomenon that highlights the unequal treatment of people based on gender. Social norms, cultural beliefs, and political structures have perpetuated this inequality and hindered women from fully realizing their potential. Prehistoric times, marked by a lack of gender distinction, gave way to women being confined to domestic roles as gatherers and mothers, while men assumed roles as hunters and rulers. Contradictions such as hunter-gatherer, masculine-feminine, strong-weak, active-passive, hard-soft, indoors-outside the home, resulting from gender discrimination, have emerged as ways for civilized people to classify each other. This distinction, defined since Pythagoras in Ancient Greece, attributed characteristics of weakness to women, keeping them away from the public sphere. As Bourdieu argues, this gender distinction has been constructed over centuries, ingrained in people's habitus. Women have frequently been excluded from the public sphere and business life, facing restrictions in education and limited access to information during certain periods. In the professional realm, women have long been confined to limited roles within specific sectors. Societal expectations have confined women to family roles, often prioritizing domestic work over career aspirations, hindering the realization of their full potential. Women's participation in politics has been limited for

a long time. Women's political participation has also faced limitations, with challenges persisting despite advancements in granting the right to be elected and expanding opportunities for active political roles.

Similarly, in architecture, women have remained in the background in professional practices. Research indicates that women are still numerically behind men in the architectural profession, especially in male-dominated construction sites with demanding working conditions. (URL-62 ve Nicholson, 2020). Especially in construction sites where men are in the majority, working hours are generally long and unpredictable, rights such as taking leave remain limited, and working conditions are harsher than in other areas of professional practice, female architects experience various difficulties and are sometimes subjected to pressure just because of their gender and suffer from these difficulties. Therefore, he turns to other areas of his professional practice.

This study questions the presence of women on construction sites, one of the main areas of architectural practice. The aim of the study is to make a reading based on gender discrimination and to investigate the difficulties faced by female professionals working on construction sites in the sector.

The research seeks to raise awareness of gender equality, underscore the strengths of women architects, and advocate for a level playing field for all professionals in the industry. In conclusion, this comprehensive study on the visibility of women architects on construction sites aims to comprehend gender inequalities in the sector and drive positive changes.

Keywords: Sex, women, Bourdieu, Architecture, gender, Building site,

2024, 190 pages

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

Tarih boyunca dünya üzerinde pek çok coğrafyada kadınların uygarlığın oluşmasına ve gelişmesine büyük katkıları olmuştur (Reed, 2012). Ancak yazılı tarih incelendiğinde kadının toplumsal üretime katkısının sınırlı düzeyde olduğu görülür. Bu kaynaklarda kadınlar icatların, fikirlerin, bilimin, sanatın ana yaratıcısı değildir. Kadınların genellikle çocuk bakımı, yemek yapma, dikiş yapma ile anıldığı anaç rolü tarihi çağlardan bu yana yazılı ve görsel kaynaklarda, güncel haberlerde, dergilerde, reklamlarda, resimlerde ve hatta konuşma dilinde yer almaktadır. Ancak bu durumun sebeplerine yer verilmemekte veya bilimin, felsefenin, sanatın öncü kadınlarından çoğunlukla bahsedilmemektedir. Bu durum tarihin sayfalarında kadınların gizlenmiş olmaları ve tarihin erkekler tarafından erkekler için yazılmış bir tarih olmasından kaynaklanmaktadır (Federici, 2019a; Foucault, 2013; Rowbotham, 2011).

Araştırmacılara göre başlangıç haldeki insanlarda bugünkü anlamda cinsel bir ayrım yoktu (Morgan, 1994; Reed, 2012, 2014). İlk insanlardan bugünkü insanlara evrimimiz sırasında gelişen insanlar arası iş bölümü cinsiyetler arasında da kendisini göstermiştir. Kadına ev içi ile ilişkili roller erkeğe kamusal alan ilişkili roller verilmiştir. Dolayısıyla her iki cinsinde belli alanlardan kovulduğu bir toplumsal düzen yaratılmıştır (Reed, 2012, 2014). Bu düzende, kadınların ev dışı ile ilişkili olan meslek hayatına girmeleri kolay olmamıştır. Tarihi dönemlerde meslek gruplarında kadınlardan yaklaşık 19. yüzyıla kadar söz edilmemektedir. Sanayi devrimi sonrasında kadınlar iş hayatına ancak kapitalizmin daha çok iş gücü için daha çok insan ezberiyle girebilmiştir (Drucker, 1992; Federici, 2022). Ancak bu kapitalist ortamda kadın iş gücü niteliksiz iş gücü olarak görülmüş, kadınlar daha düşük ücretler alarak çalışmıştır (Federici, 2022; Rowbotham, 2011). Yazılı tarih boyunca ev içi roller ile ilişkilendirilen kadınlar, meslek hayatlarında da ev içi ile ilişkili alanlarla kısıtlanmıştır. Ayrıca ev içi emekle ilişkili her meslek basit, niteliksiz, çaba ve zeka gerektirmeyen işler olarak görülmüştür (Federici, 2014).

Günümüzde kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da cinsiyete dayalı ayrımın bitmediği, hatta toplumun her bir

organına ve bireylerin en içkin yatkınlıklarına kadar işlediği bilinmektedir (Bourdieu, 2015). Bu durum kadınların bariz bir şekilde sömürüldüğü, eğitim, oy, evlilik, miras vb. haklarının olmadığı veya sınırlar dahilinde olduğu yerlerde daha da görünür hale gelmektedir. Hala günümüzde dahi dünya erkek yöneticilerin organize ettiği bir mekândır (Connell, 2022). Özellikle erkek merkezli bir arena olan siyasi liderlik oranlarına bakıldığında kadınların katılımı dünya genelinde erkeklerin çok altında kalmaktadır. Örneğin; Parlamentolararası Birlik (IPU) ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi tarafından oluşturulan “Siyasette Kadınlar: 2023” çalışmalarına göre 2023 yılında sadece 28 kadın devlet başkanıdır ve dünya genelinde siyasette kadın-erkek eşitliğinin yakalanmasına bu hızda gidilirse daha 130 sene vardır (UNWOMEN, 2023). Meslek alanlarında da iktidar konumunu çoğunlukla erkekler temsil etmektedir. Tamamen eril teçhizatlarla donatılmış birçok mesleki pratikte hala kadınların sayısı oldukça azdır (Bourdieu, 2015). Üstelik meslek alanlarında faal olan kadınlarsa kimi zaman cinsiyet temelli ayrımcılık, kimi zaman hamilelik ve çocuk bakımı, kimi zaman ise şiddet ve taciz gibi sorunlar nedeniyle işten ayrılmak zorunda kalmaktadır. Çağdaş kadının sırtına, eskinin sadece ev içi ile ilgili sorumluluklarına ek olarak dış dünyanın da ev içi ile ilişkili tüm problemlerinin yükü binmiştir. Günümüzde görünürde eylemlerini ev dışına taşıdığı, özgürleştiği düşünülen kadınlar hala Antik dünyanın doğurduğu toplumsal bir üretimin eseri olan tüm edimleri en doğal özellikleri olarak üstlerinde taşımaktadır (Bourdieu, 2015). Dolayısıyla kadınlar hala birçok sektörde belirli ücretlerin, belirli kademelerin üzerine çıkamayan, yönetici pozisyonuna ilerlemekte güçlükler yaşayan, iktidar kavgalarının görünmez, Antik zamanlardan beri “sinsi” olarak betimlenen eyleyiciler olarak bir başka deyişle “ötekileştirilen” bir çalışan grubunu temsil etmektedir (Bourdieu, 2015).

Yaklaşık 3 milyon yıllık tarih öncesinde rahatlıkla yapı üretimine katkı sağlayan kadınlar ve uygarlıklardan yüzyıllar sonra ancak 19. yüzyılda kadınlar mimarlık yapma imkanı bulmuştur (TABLO EK. 2.’de görülmektedir). Bugün ise kadınlar, mimarlık firmalarında daha çok ofisteki tasarım-çizim-görselleştirme aşamalarında yer alırken, inşaat şantiyelerinde çalışan mimarların genellikle erkek olduğu görülmektedir (5.1. Şantiyelerdeki Kadınlar ile İlgili Benzer Çalışmaların İncelenmesi başlıklı bölümde görülmektedir.).

Bu çalışma, kadınların meslek hayatlarında yaşadıkları zorluklar doğrultusunda kadın mimarların erkeklere ayrılmış bir mekân olan şantiyelerdeki durumlarını araştırmaktadır. Aynı zamanda kadınların geçmişteki durumlarını ortaya koyup şantiyedeki kadın mimarlar ile kadınların günümüzdeki genel durumlarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bourdieu (2015, s. 22)'nün belirttiği gibi, toplumsal düzen eril (erkek cinsten sayılan) olanın egemen olarak konumlanmasını sağlayan eril tahakkümü sürekli üç farklı şekilde uygulayarak devasa bir makine gibi işlemektedir. 1. İş gücünü cinsiyetçi olarak böler. Faaliyetleri her iki cinsiyete katı bir şekilde pay eder. 2. Mekânın yapısını cinsiyetlere göre böler: Erkeklere toplanma alanlarını, pazar yerlerini, kamusal alanları; kadınlara evi layık görür. Ev içinde bile evin misafire açılan bölümü salon ile çalışma/iş ile ilişkili bölümü çalışma odaları eril kısımlar, aile bireylerini doyuran mutfak dişil kısımlar olarak görülür. 3. Zamanın yapısını böler. Yaşam döngüsünde gün doğumu, tarımsal verim günleri dişil; savaş, kudret ve iktidar ile ilgili anlar eril anlardır. Bugün mimarlık mesleğinde de ofis ve şantiye olarak iki farklı mekân karşımıza çıkar. Mekânsal olarak ofis içinin kadınlara, ofis dışının erkeğe ayrıldığı görülmektedir. Şantiyelerdeki kadın mimarların sayıları erkek mimarların sayısından oldukça azdır. Çünkü kadın ya da erkek bir mimarın ortaya koyduğu eseri tasarım aşamasında da yapım aşamasında da takip etmesi gerekliliği ile ilgili mesleki etik sorumluluğu olduğu halde şantiye adeta sadece erkeklere uygun bir çalışma alanı olarak görülmekte, bu cinsiyet bölünmesi şantiyeyi eril bir mekân olarak tanımlamaktadır. Geçmişte güçsüz, pasif, yetersiz olanı olarak görülen kadınların şantiyelerdeki bugünkü durumu da cinsiyetlerin algılanışı yönünden günümüzün geçmişten pek de farkı olmadığını göstermektedir. Bu tezde, toplumsal cinsiyete ilişkin tarihsel süreç incelenerek farklı tarihsel dönemlerde toplumda kadın algısının nasıl değiştiği incelenmiş ve kadın, mimarlık ve tahakküm ilişkilerinin günümüzde de devam ettiği görülmüştür.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Dostoğlu (2002a)'nın da belirttiği gibi, mimarlık tarihi kadınların mimarlığa katkılarından yoksundur. Halbuki insanlığın başlangıcında kadınlar insanlığın ilk yapı ustaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Mumford (2007) tarımın başlangıcından önceki insan topluluklarında kadınların tüm insanlık tarihinde olduğunun aksine en yüksek konumda olduğunu dile getirir. Başlangıç haldeki insan toplulukları toplumlara evrilince toplumların yaşamsal ihtiyaçları büyüklükleri oranında artmıştır. Bu büyüme zamanla her alanda ayrılma getirmiştir. Büyük ihtiyaçlar insanları iş bölümü yapmaya itmiş, tarih boyunca meslekler ve uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ayrım cinsiyetler arası farkların toplumsal olarak belirginleşmesiyle de kendini hissettirmiştir. Kadınlar tarihin her yerinde görünmez olmaya devam ederken, erkekler tarihin kurtarıcı kahramanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kadınların yapı üretimi eyleminden de çekildiği gözlemlenmiştir (Mumford, 2007).

Bugün mimarlık, kendi içinde uzmanlık alanlarına ayrılan bir meslek alanıdır. Mimarlık disiplini, mimari tasarım, planlama, proje yönetimi, inşaat yönetimi, restorasyon, kentsel tasarım, peyzaj ve kentsel tasarım, dijital tasarım gibi pek çok uzmanlık alanını içerisinde barındırmaktadır. Bu uzmanlık alanları içinde mimarlar kamu kurum ve kuruluşlarında, projelendirme, tasarım ve görselleştirme yapmak için özel sektörde ofislerde, özel sektörde şantiyelerde, akademisyen olarak bilim dünyasında, oyun, dizi, film gibi sektörlerde, dijital tasarımlarıyla bilgisayar programcılığı alanlarında, malzeme ve ürünlerin satış ve pazarlama alanları gibi pek çok alanda çalışmaktadır. Kadın mimarlar ise bugün Türkiye'de yasalar önünde herhangi bir kısıtlama olmaksızın mimarlık mesleğini bahsettiğimiz her alanda gerçekleştirebilme hakkına sahiptir (URL-1, 2006)

Son yıllarda Türkiye menşeli inşaat firmalarının uluslararası etkinliklerinin yoğun olduğu, yayın içeriğinde dünya çapında inşaat endüstrisi için haber, analiz, veri ve görüşlere yer veren "Engineering News-Record (ENR)" adlı derginin her yıl yayınladığı "Top 250 Global Contractors" listesinde Türkiye inşaat firmalarının ön planda yer almasından anlaşılmaktadır. ENR'ın "Top 250 Global Contractors" 2022 listesine göre Çin, lider durumdadır. Türkiye ise ülke dışında faaliyette bulunan 43

firması ile dünya ikincisi konumundadır (URL-31: ENR, 2014). Türkiye’de 2021 Yılı İnşaat Sektörü İşgücü Piyasası Raporu’na incelendiğinde ise inşaat sektöründe toplam 1 milyon 306 bin 768 çalışandan yüzde 89,9’unun erkeklerden, yüzde 10,1’inin ise kadınlardan oluşmakta olduğu görülür (URL-91: Türkiye İş Kurumu, 2021). 2017 yılında İngiltere Bina Enstitüsü (CIOB) tarafından yapılan “İnşaat Sektörünün Refahı” isimli bir araştırma, inşaat sektörü çalışanlarının psikolojik durumları, iş koşulları, iş-yaşam dengesi gibi konularda genel çalışan grubu ile kıyaslandığında yüksek risk altında olduğunu ve inşaat sektöründe kadın çalışanların memnuniyet seviyesinin erkeklerden düşük olduğu tespit edilmiştir (Cattell ve ark., 2017). Yani inşaat sektörü ve şantiyeler, araştırmalarda erkek egemen alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görülmektedir ki, herhangi bir hukuki yaptırım, resmi bir engel olmamasına rağmen inşaat şantiyelerinde kadınların sayısı azdır. O halde kadın mimarları, mimarlık meslek pratiğinin çalışma alanlarından biri olan inşaat şantiyelerinden uzak tutan sebeplerin neler olduğu bu araştırmanın yanıtlarını aradığı sorular olacaktır.

- Günümüzde cinsiyet ayrımı kadınları etkiliyor mu?
- Cinsiyet ayrımı ne zaman başladı, ne kadar süredir devam ediyor?
- Kadın mimarları inşaat şantiyelerinden uzak tutan sebepler nelerdir?
- Şantiyelerde çalışan kadın mimarların çalışma sahası olarak şantiyeleri tercih etmelerinin sebepleri nelerdir?
- Kültür, aile yapısı, gelenekler, yaşanılan bölge kadın mimarların şantiyelerde çalışmayı tercih etmemelerinde etken midir?
- Kadın mimarlar şantiyede çalışmak için kendilerini yetersiz görüyor mu veya yetersiz görülüyorlar mı?
- İnşaat şantiyelerinde çalışan kadın mimarlar taciz, şiddet vb. yaptırımlar ile karşılaşılıyor mu?
- Kadınların anne olmaları, hamile kalmaları, doğum iznine ayrılmaları onların inşaat şantiyelerinde çalışmasını engelleyen bir faktörler haline geliyor mu?
- İnşaat şantiyelerindeki uzun mesailer, izinsiz çalışma aralıkları, esnek olmayan standartlar kadınları inşaat şantiyelerinde saf dışı bırakıyor mu?

- İnşaat şantiyelerinde çalışan kadınlar kendi bedenlerine uygun iş güvenliği ekipmanlarına rahatlıkla ulaşabiliyor mu?
- İnşaat şantiyelerinde çalışan kadınlar çalışma arkadaşları, iş verenler, işçiler tarafından şantiyede bulunmalarının uygun olmadığı yönünde tepkiler alıyorlar mı?
- Kadın mimarların kariyer planlamasında inşaat şantiyeleri ne ölçüde yer alıyor?
- Kadın mimarlar inşaat şantiyelerinde çalışırken kendileri ile aynı koşullarda ve aynı ölçüde çalışan erkek mimarlar ile aynı maaşı alabiliyor mu?
- İnşaat veya mimarlık firmaları yükledikleri şantiyelerde kadınların çalışmasını ne ölçüde destekliyor?
- İnşaat şantiyelerinde mimar olarak çalışmanın fiziksel güç gerektirdiği yönündeki inançlar kadınları şantiyelerden uzak tutuyor mu?
- Cinsiyetin şantiyelerdeki iş verimini etkilediği düşünülüyor mu?

Bu çalışma yukarıda verilen soruların cevaplarını ararken aynı zamanda şu ana kadar yapılmış çalışmalardan daha farklı bir yöntem kullanmayı amaçlamaktadır.

Türkiye’deki kadın mimarları tarihsel olarak araştıran, toplumsal cinsiyet rollerini tartışan, modern kadın imajlarını inceleyen, medya üzerinde araştırma yapan pek çok çalışma bulunmaktadır (Bozdoğan, 2012; Büyükbayram, 2023; Cıbroğlu, 2004; Dostoğlu, 2002; Dostoğlu ve Erkarıslan, 2013; Ergut ve ark., 2010; Erkarıslan, 2002; Gür ve ark., 2013; Özgüven, 2002, 2005). Türkiye’de kadın ve mimarlık ile ilgili bazı araştırmalar dünyanın farklı dönemleri ve bölgelerindeki değişimlerin Türkiye’deki kadınlar üzerindeki etkisini gözden kaçırmaktadır. Örneğin; Türkiye’nin kuruluş dönemlerinde Türk kadınlarına tanınan yeni hak ve özgürlüklerin kadınlara onlar talep etmeden sunulduğunu dile getiren araştırmalar bulunmaktadır (Bozdoğan, 2012; Özgüven, 2002). Ancak bu yaklaşım dünyanın geri kalanında gerçekleşen olaylardan Osmanlı’yı ve yeni kurulan Türkiye’yi soyutlamaktadır (Ahmad, 1995; Güçlü ve Yüce, 2021; Karagöz, 1995; Uğurcan, 1992). Türkiye’deki ilk feminist çalışmalar Osmanlı’nın son zamanlarında başlamıştır. Sayıları az da olsa bazı Osmanlı kadınları bu dönemde çalışmak için haklarını talep etmiştir (Güçlü ve Yüce, 2021). İlk Türk kadın mimarları çalışmalarına konu eden araştırmalar ise genellikle Cumhuriyet

Dönemi'ndeki kadınlara odaklanarak bu kadınların meslek pratiği içerisinde gösterdikleri var olma çabalarını araştırma alanının dışında tutabilmektedir (Dostoğlu, 2002; Dostoğlu ve Erkarlan, 2013; Erkarlan, 2002; Özgüven, 2002). Federici (2022)'nin Lapote'ye yaptığı eleştirisinde belirttiği gibi; kadınların haklarını talep etmediğini söylemek veya “tek tük” kadının hak talebinde bulunduğunu dile getirerek bu kadınların çabalarını hafifleterek bu az sayıdaki kadının zorlu mücadeleleri görmezden gelinmektedir. Bourdieu (2015) de tarih yazımında kullanılan kadınları sürekli geri planda kaldığını vurgulayan bu dilin eril iktidarın ürünü olduğunu ve eril tahakkümü sürekli beslediğini ve yeniden inşa ettiğini dile getirmektedir. Kadın ve mimarlık konusunu içeriğine alan medya ve basında kadın mimarların sayılarını inceleyen araştırmalar da bulunmaktadır (Örneğin; Temel, 2018). Bu araştırmalar da, *“medya ve basın sınırlı bir entelektüel çevrenin görüşlerinin hâkim kılındığı bir temsiller alanı”* olduğu ve *“arkasında yanıltıcı bir kulis barındırdığı”* için toplumsal cinsiyet gibi sosyolojik gerçekliği belirlemede yapısı gereği yanıltıcı olabilmektedir (Köse, 2004). Diğer bir deyişle, kadın ve mimarlık konusunda Türkiye’de yapılan bu çalışmaların ülkenin kendine özgü erkek egemen koşullarından kaynaklanan durumu yeterince yansıtmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmalar dünyada kadın ve toplumsal cinsiyet konusuna öncülük eden Bourdieu, Foucault, Lloyd, Federici, Butler, Keller vb. gibi düşünürleri ve güncel araştırmaları yeterince kapsamına almamaktadır. Bu nedenle, bu çalışma, mimarlık meslek pratiklerinde kadınları geçmişten bugüne incelerken kadın mimarların genel durumlarını öncü kuramcılarının ifadeleri aracılığıyla inşaat şantiyelerinde inceleyecektir. Çünkü, toplumsal cinsiyet konusunu ele alan çağdaş düşünce tarihinin en verimli araştırmacılarından biri olarak görülen Bordieu (2015)'nin da belirttiği gibi, çağdaş toplumlardaki cinsiyet ayrımcılığının iz düşümleri baskın ataerkil alanlarda gizlidir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Kadın mimarların güncel durumunu erkeklerin baskın olarak çalıştığı şantiyeler üzerinden ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada aşağıdaki Tez Omurgası çalışmanın iskeletini ve ilerleyiş şemasını göstermektedir.

Tablo 1.1. Tez omurgası

1. BÖLÜM		GİRİŞ	Çalışmanın Amacı Çalışmanın Kapsamı Çalışmanın Yöntemi
LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	TARİHSEL SÜREÇ	2. BÖLÜM	TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDA KADIN ve MİMARLIK TARİHİ ÇAĞLARDA KADIN ve MİMARLIK (İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ, Yakın Çağ)
		3. BÖLÜM	GEÇMİŞTEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE KADIN VE MİMARLIK (Osmanlı'nın son dönemleri, Türkiye'nin kuruluşu, Türkiye'de bugün)
		4. BÖLÜM	CİNSİYET AYRIMCILIĞINA İLİŞKİN ÇAĞDAŞ KURAMLAR
	KURAMLAR		
ALAN ARAŞTIRMASI	ANKET	5. BÖLÜM	İNŞAAT ŞANTİYELERİNDE KADIN MİMARLAR - Benzer Çalışmanın İncelenmesi - Anket Çalışması - Bulgular - Sonuç

Tez temelde Literatür Araştırması ve Alan Araştırması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Literatür Araştırması ise dünyada kadınların toplumsal durumlarının ve mimari üretime katkılarının insanlığın var olduğu süreçten bugüne kadar inceleyen Tarihsel Süreç kısmı ile başlamaktadır. Çünkü Bourdieu, Federici, Foucault gibi pek çok çağdaş cinsiyet kuramcısının belirttiği gibi cinsiyet ayrımcılığı gibi sosyolojik bir konu tarihsellikten bağımsız ve tek bir bölge özelinde incelenmemelidir. Tarihsel Süreç kısmının amacı:

- Bugün Türkiye’de, Türkiye’yi dünyadan ve tarihsellikten bağımsız ele alarak yapılan “mimarlık ve cinsiyet” bazlı pek çok araştırmaya farklı bir yöntem ile ek yapmak,
- Tarihsel araştırmada kadınların toplumsal durumlarının “doğal mı?” yoksa “toplumsal bir insanın ürünü mü?” olduğu soruları cevaplamak,
- Cinsiyet ayrımcılığının ortaya çıkışını, gelişimini ve yapı üretimine etkisini detaylı bir şekilde incelemek ve anket araştırmasının sorularına kaynak oluşturmaktır.

Tarihsel süreç sistematigi ise aşağıda verildiği gibi ilerlemektedir:

- Tarih öncesi çağlarda insanların toplumsal yapısı, yapı üretimi ve kadınların toplumsal durumu, yapı üretiminde kadınların varlığı incelenmiştir. Tarih öncesi devirlerde cinsiyet yapı üretimini etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmamaktadır. Hatta Reed, Morgan, Briffault gibi araştırmacılar kadınların yapı üretiminde başı çektiğini vurgulamaktadır.
- Tarihi Çağlar ise yine tarihin genel sistematize ediliş şekline göre kronolojik olarak: İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ve Yakın Çağ olarak ilerlemiş, bu dönemlerdeki toplumsal yapılar ve mimarlık bu başlıkların altında incelenmiştir. Mumford (2007)’un da ifade ettiği gibi İlk Çağ’da ortaya çıkan kraliyet ve ruhban sınıfı insanların geri kalanını yönetmeye başlamıştır. Evden hükümdarlıklara her bir toplumsal birim erkek yöneticiler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Kadınlara ev içi konumlar atfedilerek yapı inşası eylemleri erkeğe bırakılmıştır. Dolayısıyla kadınlar eskiden olduğu gibi yapı üreticileri olarak karşımıza çıkmamaya başlamıştır. Orta Çağ ise tek tanrılı dinlerin ekseninde değişirken aslında kadınların toplumsal konumlarında belirgin değişimlerin yaşanmadığı

dolayısıyla yapı üretiminde kadınlardan bahsetmediğimiz bir dönem olarak akterilmektedir. Yeni Çağ, Rönesans'ın etkileri ile bilimsel ve toplumsal gelişmelerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Rönesans, Orta Çağ'ın karanlık dönemlerinden çıkışı temsil etmesine rağmen yine kadınların toplumsal statülerinden belirgin değişikliklerin yaşanmadığı görülmektedir (Kelly-Gadol, 1977). Yeni Çağ'da adından söz edilen az sayıda kadın mimar, hem projelendirme hem inşa safhasında mimarlık yapmıştır. Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ve Aydınlanma ile başlayan Yakın Çağ ise kapitalizmin ne kadar iş gücü o kadar para ezberiyle kadınları da meslek alanlarına çağırmıştır (Rowbotham, 2011). Bu durum mimarlık mesleğinde de kendini göstermiş, kadın mimarların isimlerinden bahsedilmeye başlanmıştır. Ancak yine de kadın mimarlar mimarlık ofislerinin iç dekorasyon ve mobilya ile ilgili birimlerinde görev almıştır (Adams, Tancred ve Tancred, 2000). Kadınların mimarlık camiasında yer edinmeleri kolay olmamıştır. Günümüzde ise Ulusal Mimarlık Akreditasyon Kurulu'nun (NAAB) 2017-18 yıllık raporunda açıklandığı gibi mezun olan kadın mimarlar ile erkek mimarların sayısı eşit olsa da kadın mimarlar mimarlık çalışma alanlarında daha az temsil edilmektedir (Nicholson, 2020).

- Son tarihi dönem ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan süreci içermektedir. Osmanlı Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde gerçekleşen ıslahat hareketleri, ilk kadın yazarlar, ilk kadın dergileri ve derneklerinin çabalarının da ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülük etmesi ile kadınlar resmi olarak tüm insani temel haklarına kavuşmuştur (Ahmad, 1995). Dolayısıyla kadınların mimar olmalarının da önündeki tüm engeller ortadan kaldırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde kadınlar ataerkil toplumsal yapı nedeniyle mimarlık camiasında rahatlıkla var olmasalar da bugün Türkiye'de kadınların pek çoğu mimarlık okullarında eğitim görmektedir (Erkarslan, 2002).

Literatür araştırmasının son bölümünde Çağdaş Cinsiyet kuramlarına yer verilmiştir. Çünkü bugün toplumsal anlamı ile cinsiyet mimarlık pratiklerini de etkilemektedir. Dolayısıyla günümüzde çağdaş kuramların ne noktaya geldiğini incelemek kadın ve mimarlık konusundaki tartışmaya da dayanak oluşturacaktır. Bu bölümün amacı:

- Cinsiyet üzerine geliştirilen kuramların son durumlarını ortaya koymak,
- Çağdaş kuramcıların cinsiyet ayrımına hangi noktadan baktığını belirlemek,
- Türkiye’de çağdaş cinsiyet kuramlarına yer verilmeyen “Türkiye’de kadın ve mimarlık” konulu araştırmalara bir ek yapmak,
- Anket sorularına temel oluşturacak bilgileri elde etmektir.

Literatür araştırması sonrasında elde edilen bu bilgiler ışığında şantiyedeki kadın mimarlar ile ilgili bir alan araştırması yapılmıştır. Bu araştırmaya Bourdieu(2015)’nün Eril Tahakküm adlı eseri esin olmuştur. Çünkü O hem tarihsel bir birikimi baz almış hem de erkek egemen Kabil toplumu üzerinde yaptığı araştırma ile modern toplumlardaki gizlenmiş toplumsal cinsiyet ayrımcılığını gün yüzüne çıkarmaya çalışmıştır. Bu çalışmada ise Kabil toplumu ile inşaat şantiyeleri arasında bir benzerlik kurulmuştur. Bourdieu (2015)’nün yöntemi kullanılarak tüm mimarlık meslek pratiklerindeki cinsiyet ayrımcılığının görülebilmesi için şantiyelerdeki cinsiyet ayrımcılığı ortaya koyulacaktır. Bu sayede kadınların ön planda bulunabildiği mimarlık alanlarında dahi eril tahakkümün izleri tespit edilecektir. Şantiyelerde yapılacak olan alan araştırması:

- Türkiye’de çeşitli inşaat şantiyelerinde çalışan kadınlara uygulanan bir anket çalışmasından oluşmaktadır.
- Anketlerde şantiyelerde kadın mimarların bulunması ile ilgili sorular sorulmuştur.
- Bu soruların yanıtları grafik ve yüzdeler ile derlenerek sunulmuştur.
- Bulgular, literatür araştırmasında elde edilen sonuçlar bağlamında incelenmiştir.
- Anket sonuçları çağdaş cinsiyet kuramları ve Bourdieu’nün fikirleri ışığında değerlendirilmiştir.

Dolayısıyla bu tezin asıl amacı kadın mimarların şantiyelerde çalışmasına engel olan faktörleri ortaya koyarak bu engellerin ileride kaldırılması için bir adım atmaktır. Cinsiyet ayrımının yapılmadığı bir mimarlık camiası hayal edilmektedir.

2. GEÇMİŞTEN BUGÜNE DÜNYADA KADIN VE MİMARLIK

İnsanlığın var olduğu ilk dönemlere dair yapılan araştırmalar kadınların toplumsal durumunun her zaman kadınların aleyhinde seyretmediğini TABLO EK.1 ve TABLO EK.2. isimli tablolarda görülmektedir. Bu tablolarda da görüldüğü gibi, bir grafik üzerinden bakılırsa insanlık tarihinin en uzun dönemi Tarih Öncesi Devirler'dir. Tarih öncesi topluluklarda kadınların durumuna dair yapılan araştırmalara göre en ilkel insan topluluklarında cinsler arası egemenlik yarışı yoktur. Bu topluluklar çoğunlukla anaerik topluluklardır (Briffault, 1990; Meillassoux, 1991; Morgan, 1994; Reed, 2012). Tarihi Devirler ise yazının bulunması ile başlamıştır. İnsanlar topluluklardan toplumlara evrilmeye başlamış, ataerik düzene geçilmiştir. Kentler büyümüş, iş bölümü oluştuktan sonra cinsler arası iş bölümü ve cinsiyet ayrımı da baş göstermiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri sıkı bir şekilde belirlenmiştir. Dolayısıyla kadın mimarların mimarlık camiasında var olmaları kolay olmamıştır (Archer ve ark., 2002; Bloch, 1983; Frankfort, 1954; Kelly-Gadol, 1977; Le Goff, 1991; Rowbotham, 2011). Günümüzde cinsiyet ayrımı hala birçok kültürde varlığını sürdürmekte, kadınlar yaşamın farklı alanlarında cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan birçok sorun ve eşitsizlikle yüzleşmek zorunda kalmaktadır (Coleman, 2005).

2.2. Tarih Öncesi Çağlar

Tablo EK. 1 ve Tablo EK. 2'de görüldüğü gibi bütün insanlık tarihinin en uzun ve başlangıç noktasını içeren tarih öncesi çağlardaki insanlar bugün avcı-toplayıcı insan toplulukları olarak anılmaktadır (Briffault, 1990; Morgan, 1994; Reed, 2012). Bu toplulukların yapısı ile ilgili araştırmalar yapan Morgan (1994), Briffault (1990), Reed (2012), Meillassoux (1991), Amadiume gibi araştırmacılar günümüz toplumsal yapısından çok daha farklı olan anaerik toplumsal yapıyla karşılaştıklarını dile getirmiştir. Anaerik ilk insanlarda ailelerde annelik, kadınları tarihin diğer çağlarında olduğu gibi iktidar ilişkilerinin dışında bırakmamıştır. Aksine, doğurma eylemi tanrısal bir güç olarak görüldüğü için kadınlar güç sahibi bir cins olarak

betimlenmiştir (Reed, 2012, 2014). Örneğin; Gimbutas (1989)’ın belirttiği gibi, insanlığın bilinen ilk tanrısı “Magna Mater” yani Toprak Ana kaybolma ve yeniden ortaya çıkma döngülerini sağlayan, doğum ve ölümü sağlayan güç olarak görülmüştür. Kadının doğum yaparak yaşamı yenilemesi ile doğanın döngüsel yenilenmesi ve dünyayı yenilemesi arasında doğrudan bir bağ kurulmuştur (Sutcliffe, 2004, s. 26). Varlığı Toprak Ana’ya dayanan Kibele ilk temsillerinde bir güç sembolü olarak kullanılmıştır (Daha sonra Yunan mitolojisinde de, Mısır’da da kendine özel bir yer bulmuştur¹). Kibele, ilk heykellerinin çoğunda Şekil 2.1.’deki gibi aslan ve leoparla temsil edilerek kadınların doğa üzerindeki sınırsız egemenliğini temsil etmiştir (W. Smith, 1850).

Şekil 2.1. Çatalhöyük’te yanında aslanları ile oturan Kibele heykeli (Sevinç, 2008).

Fransa’nın güneyindeki, buzul çağı mağarası, Chauvet mağarasında bulunan Şekil 2.2.’de görülen “Venüs ve Büyücü” adı verilen resimde Tanrıça Venüs bir boğa ile temsil edilmiştir. Collins (2016)’e göre, bu durum kadınların o dönemlerdeki gücüne işaret etmektedir.

¹ Antik uygarlıklar ile ataerkil toplum yapısına geçmiştir. Dolayısı ile Kibele’nin Antik uygarlıklarındaki temsilleri ile ilk temsilleri arasında farklar bulunmaktadır. Kibele’nin Antik Yunan’da yapılan bazı resimlerinde ve heykellerinde kollarında bebeğiyle veya sevgilisi Atis’le betimlendiği görülür (W. Smith, 1850).

Şekil 2.3. Chauvet mağarasındaki Venüs ve Büyücü resmi (URL- 98).

Türkiye’de Konya Ovası’nda bulunan ve MÖ 7500-5700 yıllarına tarihlenen Catalhöyük şehrinde bulunan güçlü hayvanları doğuran kadın figürleri, üç boyutlu tanrıça heykelcikleri ve duvar resimleri günümüzden oldukça farklı rollerdeki kadınları temsil etmektedir (Collins, 2016). Gimbutas (1989)’a göre tarih öncesi dönemde Anadolu’da en karakteristik motiflerden biri olan kurbağa kadın figürü yenilenmenin sembolüdür (Gimbutas Marija, 1989, s. 253).

Tarih öncesi devirlerden kalan kalıntılara ve antropologların günümüzde hala anaerkil özellik gösteren topluluklar üzerinde yürüttükleri araştırmalar incelendiğinde, biyolojik cinsiyetin (sex), kadınların bugünkü alçaltılmış toplumsal cinsiyetinin (gender) sebebi olmadığı açıkça görülmektedir (Amadiume, 1987). 1980’lerin başlarında cinsiyet söylemlerini değiştiren, Afrika toplumlarında soyun, cinsiyet atfını ve cinsiyet rollerini etkileme yollarını inceleyen Nijeryalı antropolog Ifi Amadiume, Afrika’da Avrupa sömürgesi öncesi toplumlarda cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin örtüşmediğini ortaya koymuştur. Örneğin; Ana-merkezli bir topluluk olan yerli Nnobililerde, konuşma dilinde "erkek kız çocukları (*“male daughters”*)" ve "kadın kocalar (*“female husbands”*)" terimleri vardı. Yani kadın ve erkeklerin konumları Nnobi halkının dilsel tanımına göre cinsiyetsiz bir konumdu (Amadiume, 1987). Briffault (1990)’un araştırmalarına göre ise; dişilik bir zayıflık sebebi olsaydı, hayvanlar dünyasındaki erkeklerin de fiziksel üstünlüğün getirdiği üstün toplumsal

özelliklerle donatılmış olmaları beklenirdi. Örneğin; geyikler ve ceylanlarda dişiler erkeklerin güvenliğini gözeten cinstir. Tehlike anında kendilerini erkekler ile saldıran arasına atmaktadır (Briffault, 1990). Hayvanlar aleminde güç ilişkileri yaşam mücadeleleri çerçevesinde gelişir. Cinsiyetler arası iş bölümü tamamen insanlar tarafından tasarlanmıştır (Briffault, 1990). Dolayısı ile avcı erkek, toplayıcı kadın hipotezi de doğal bir sonuç değil, uygar insan icadıdır. Cinsler arasında böyle bir iş bölümü yapmadan önce Briffault (1990)'un belirttiği gibi ilk insan doğasının tepkileri ile uygar insanın toplumsallaşmış tepkisini birbirinden ayırmak gerekir. Antropoljik ve sosyolojik araştırmalar gösterir ki ilk insanların bireysellik ve ayrımcılık duygusu gelişmemiştir (Briffault, 1990; Meillassoux, 1991; Morgan, 1994). Bir yabanıl² kendisini bir ağaçla veya bir hayvanla özdeş görebilir, oğlunun, kardeşinin kendisi olduğunu iddia edebilir. Bugünkü anlamda zaman ve mekân kavramı olmadığı için yabanıl birey aynı anda iki farklı yerde bulunduğunu iddia edebilir. Bedeninin kendinden bağımsız tüm parçalarını (saç, sakal, giysileri, ismi vb.) kendi kişiliğinin bir parçası olarak görebilmektedir. Kendi kümesindeki herhangi birinin başına gelmiş bir olayı kendisinin başına gelmiş gibi algılayabilir. Çünkü en başta hayvanlardan ve doğadan korunmak amacıyla ilk insan topluluklarında bencillik yerine küme çıkarları gözetilmektedir (Briffault, 1990). İnsanlık uygarlaşmaya başlayıp toplum olmaya başladığı andan itibaren kişisel mülkiyet kavramı ile bireysellik duygusu ön plana çıkmıştır (Briffault, 1990). İlk insanlar iktidar kavgalarından uzaktadır. Kendisini doğadan üstün veya doğayı yöneten konumunda görmemektedir. Dolayısıyla kendini dünyadaki diğer her şey ile eşit gören ilk insanlar için kadın ve erkek arasındaki farklılıklar bugünkü gibi bir ayrıma dönüşmemiştir (Reed, 2012). Yani ilk insanları avcı ve toplayıcı olarak ayırmak da, "avcı erkek, toplayıcı kadın" demek de yine kısacık sekiz bin yılın ürünüdür. Yapılan son araştırmalar da avcı-toplayıcı topluluklardaki erkek ve kadınların arasında iş bölümünün belirgin olmadığını göstermektedir (URL-25: Hannah, 2015). Örneğin; Peru'nun And Dağları'ndaki dağlık bölgelerde arkeologların av kiti ile gömülmüş 9.000 yıllık bir kadın iskeletini keşfi, eski avcı toplayıcılar hakkında en yaygın olarak kabul edilen ilkelerden birine, yani erkeklerin avlandığı, kadınların ise topladığı inancına meydan okumuştur. Araştırmacılar şu sonuca ulaşmıştır: "*Amerika'daki ilk dişiler büyük avcılardı.*" (URL-93: Gorman,

² İlk insanlar üzerinde araştırmalar yapan ilk antropologların ilk insan topluluklarını tanımlamak için kullandığı terim. Üretime geçmemiş toplulukları ifade etmektedir (Morgan, 1994, 1998).

2020). Afrika'daki avcı-toplayıcı orman yerlileri üzerinde yapılan başka bir araştırmada, avcılık ve toplayıcılıkta kullanılan aletleri kadınların ürettiği öğrenilmiştir (Briffault, 1990, s. 461). Briffault (1990)'un belirttiği gibi, Afrika'nın pek çok bölgesindeki avcı-toplayıcı topluluklarda kadınlar erkekler olmaksızın ava çıkmaktadır. Borneo'daki Dağ Dayaklarında bir avcı-toplayıcı toplulukta avlanmak için kullanılan mızrağı kadınlar kullanmaktadır. Nikaragualı kadınlar koşma, yüzme ve ok atmada erkekler ile yarışmaktadır. Tungular'da kadınlar iyi nişancı, iyi avcı olarak betimlenmektedir. Eskimolu kadınların kendilerine ait bir evde yalnız yaşamak için evlenmedikleri ve avcılıkla yaşamlarını devam ettirdikleri bilinmektedir. Nijerya'da bulunan avcı-toplayıcı İbo kabilesinde pazarlar yetkin yaşlı kadınların idaresi altındadır. Pazar yeri Amwu adı verilen kraliçenin başkanlığındaki kadınlardan oluşan bir yönetim kurulu tarafından yönetilmektedir (Briffault, 1990). Filipinler'in Agtalar'ı arasında kadınların avlanması doğal karşılanmaktadır. Avustralya'da yerli kadınlar köpeklerle birlikte kanguru avlamaktadırlar. Yerli kadınlar Güney Amerika'da erkeklerle birlikte avlanmaktadır (Bruhns ve Stothert, 1999). Görüldüğü gibi kadının herhangi bir faaliyette bulunmasında doğurganlığı anneliği bir engel oluşturmamaktadır. Yazılı tarihte de sürekli doğurganlığı, erkeklerden daha küçük yapıları ile vurgulanan kadınların, ırklara göre değişiklik gösteren vücut yapıları olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır. Briffault (1990)'un ilk insanlardan kalan kemik kalıntıları üzerinde yaptığı araştırmalara göre; kimi ırklarda kadınların erkeklerden fiziksel olarak daha güçlü veya eşit güçte oldukları, daha adaleli oldukları, daha iri oldukları görülmektedir. Örneğin; Buşmen kadınları erkeklerinden yaklaşık 4 cm daha uzundur. Kongo'da yaşayan Adombi'lerde kadınlar genelde erkeklerden daha güçlü ve gelişkinlerdir. Aşira yerlileri, Fuegia yerlileri, Tibet kadınları için de aynısı söylenmektedir. “*Bir Kikuyu erkeği, karısının kolayca taşıdığı bir yükü taşımakta zorlanır.*” (Briffault, 1990, s. 188). Briffault (1990)'un belirttiğine göre, tarih öncesi kemiklerde dişilerin kemikleri erkeklerinki gibi ağır ve oylumlu, leğen kemikleri arasındaki fark bugüne kıyasla azdır (Briffault, 1990, s. 189). Peru'da Machu Picchu'da yapılan kazılarda bulunan insan kemikleri küçük olduğu için bu kemiklerin sahiplerinin %75'i kadın sanılmıştır. Ancak modern araştırmalar erkek ve kadın kemikleri arasında yüzde elli oranında bir bölünme olduğunu göstermiştir (Hearn ve Golomb). Vikingler üzerine yapılan bir araştırmada da İsveç'in doğusundaki Birka kentinde ise 3.000'i aşkın Viking mezarı bulunmuştur. 1980'li yıllarda Birka kentinde

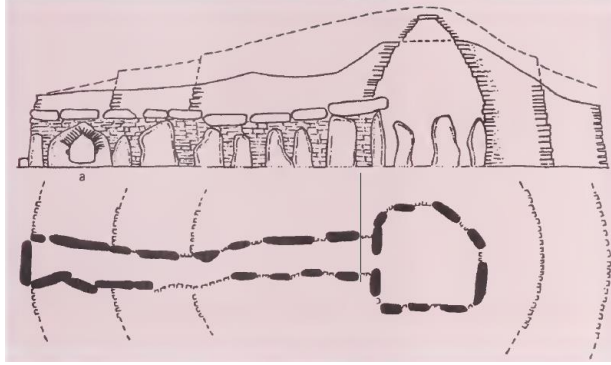
açılan bir mezar, 2016 yılında Charlotte Hedenstierna-Jonson liderliğindeki bir araştırma ekibinin tekrar konusu olmuştur. Bir tepe üzerine, Birka'nın garnizonu ile doğrudan temas halinde yerleştirilmiş mezarda bulunan kılıç, balta, mızrak, zırh delici oklar, savaş bıçağı, savaş için taktik geliştirme oyun seti, iki kalkan ve iki at, bir kısrağ ve bir aygır mezar sahibinin yüksek rütbeli profesyonel bir savaşçının mezarı olduğunu göstermektedir. 1980'lerdeki araştırmada savaşçı olduğu için erkek olarak kabul edilen kişinin 2016 yılında yapılan DNA testlerine göre kadın olduğu anlaşılmıştır (Kjellström, Zachrisson, Krzewińska ve Sobrado, 2017). Efsanevi Viking mitolojisinde Skadi (avcılık ve kayak tanrıçası), Brynhild, Lagertha, Hervor gibi pek çok kadın savaşçı bulunmaktadır. Ancak bu ve benzeri kadın savaşçılar mitolojik fenomenler olarak kabul edilerek göz ardı edilmiştir (URL-42).

Tarih öncesi devirlerde kadınlar hayatın her alanına kısıtlama olmaksızın dahil olmuştur. Meillassoux'nun da belirttiği gibi, erkek-kadın arasındaki eşitliğin olduğu toplumsal prototip tarih öncesi devirlerdeki anayanlı / anaerkil insan topluluklarıdır (Meillassoux C., 1981).

2.2.1. Tarih Öncesi Çağlarda Kadın ve Mimarlık

Tarih öncesi çağlarda disiplin haline gelmiş bir mimarlık mesleğinden söz edilmese de insanlar barınma ihtiyacını gidermek için cinsiyet fark etmeksizin ortak olarak çalışmıştır. Çağdaş toplumlarda meslek pratikleri içinde temel üreticiler olarak erkeklerin görünmesi, durumun her zaman için böyle olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır. Halbuki Reed (2012), anaerkil topluluklarda kadınların ilaç yapımı, avcılık, toplayıcılık, barınak yapımı, hayvan bakımı, ticari faaliyetler gibi pek çok rol üstlenerek mimarlık, mühendislik, doktorluk, eczacılık gibi daha sonra uygarlık çağlarında tanımlanan pek çok mesleği gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla, Cıbroğlu (2004)'nın belirttiği gibi tarih öncesi devirlerde kadınlar, inşaatta da, mekânların biçimlenişinde de etkili olmuşlardır. Gimbutas (1989)'a göre Toprak Ana'nın hamile göbeği pek çok yapının formunda etkili olmuştur. Şekil 2.4.'te,

bir höyükte yer alan mezar çiziminde görüldüğü gibi arı kovanı şeklinde olan asıl mezar odası Toprak Ana'nın karnını temsil etmektedir.

Şekil 2.5. Longue, Larmor Baden, Brittany'de bir Neolitik Dönem mezarı (Gimbutas Marija, 1989).

İbadethanelerin yapısı da kadınların bir tanrıça oldukları gerekçesiyle kadın bedenine benzetilmiştir. Örneğin; Şekil 2.6'te görülen Malta'daki mezar komplekslerinin formu Şekil 2.7'te görülen Malta'da aynı döneme ait tanrıça heykelciklerinin formu ile aynıdır (Gimbutas Marija, 1989).

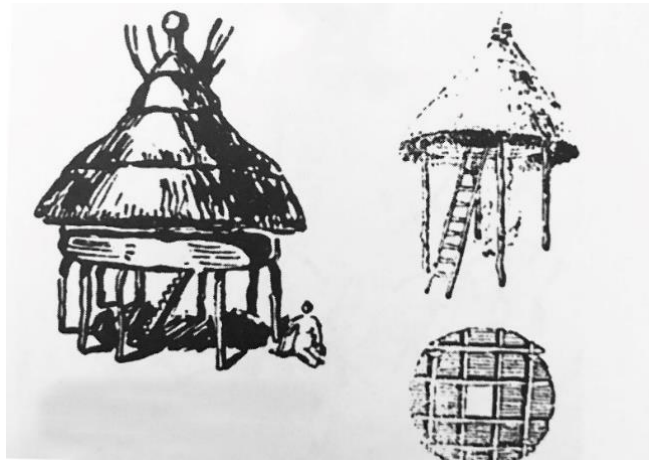

Şekil 2.6. Malta Gozo adasındaki tanrıça formundaki planıyla Ggantija tapınakları. (URL-64)

Şekil 2.7. Malta Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen tanrıça heykellerinden biri. (URL-34)

Tarih öncesi çağlarda kadınlar; çocukların ve evdeki herkesin yaşam standartlarını sağlamada, yiyeceklerin korunmasını sağlamada da aktiflerdi (Reed, 2014). Mezolitik çağda iklim koşullarına ayak uydurmak için yiyeceklerin güvenli depolanması için ayaklar üzerinde inşa edilen Şekil 2.8'deki gibi kulübeler görülür (Akdeniz, 2016). Mason (1895)'un belirttiği gibi bazen bir çukur kazılıp üstü samanlarla örtülen, bazen Şekil 2.8'deki gibi direkler üzerine kurulan bu yiyecek depoları ve kilerler yüksek ihtimalle kadınlar tarafından inşa edilmişti.

Şekil 2.8. Mezolitik Dönem ayaklı kulübelerinin örnek bir çizimi (Akdeniz, 2016).

Amerikan Kızılderililerinin çadırları, Avusturya yerlilerinin barınakları, Andaman yerlilerinin, Patagonyalıların, Botocudoların kulübeleri, Orta Asyalı göçebelerin, Bedevilerin çadırlarında kadınların emeği vardır (Briffault, 1990). Eski Polinezyalı hem kadınlar hem erkekler, ev ve teknelerini kakao lifinden yapmaktadır (Mason, 1895, s. 59). New Mexico ve Arizona’da çamurdan yapılmış Pueblo Kızılderili evleri Şekil 2.9’de görüldüğü gibi kadınlar tarafından inşa edilmiştir. Basamaklarla yükselen teraslı yapılarda toprak, ağaç dalları gibi doğal malzemeler kullanılmıştır. Bu malzemeleri işlemede, ağaç kesme, kereste yapma gibi ağır işlerde kadınlar çalışmaktadır (Briffault, 1990, s. 201).

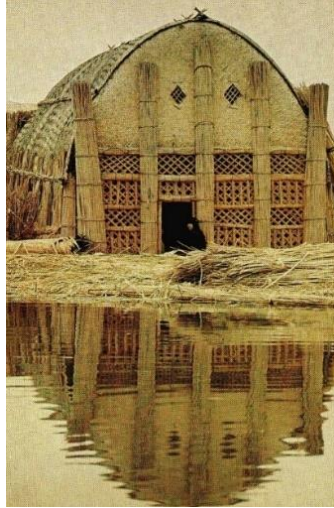
Şekil 2.9. Nabb Araştırma Merkezi Çevrimiçi Sergisi’nden evlerinin çatılarını yapmakta olan Pueblo Kızılderilileri Kadınları fotoğrafı (URL-60).

Amerika’nın Kuzey Amerika Ovaları Kızılderililerinde yaygın olan, konik “tepee” isimli evler de ahşap direklerden oluşan bir çerçeveye bufalo derilerinden dikilmiş bir örtü gerilerek kadınlar tarafından yapılmaktaydı (Mason, 1895). Malta’nın Gozo adasındaki tanrıça silüetini andıran planıyla Şekil 2.6’te görülen Ġgantija Neolitik tapınak kompleksi yerel bir inanışa göre dişi bir dev tarafından yapılmıştır (Soldanis, 1999). Mezopotamya’da, kutsal metinlerde “Cennet Bahçesi” olarak geçen

nehir³ üzerindeki yaşamları ile dikkat çeken, Güney Irak'ın Ma Halkı yabanıl toplum özellikleri göstermektedir (URL-24: Dennis, 2015). 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre Ma halkı kadınları eskiden toplumsal hayata doğrudan katılmaktaydı (Fawzi ve Mahdi, 2017). Ayrıca Şekil 2.10'deki fotoğrafta görülen örgü tekniği ile Şekil 2.11'da görülen, bölgenin geleneksel yapıları olan “Mudhif” adı verilen yapıları kadınlar yapmaktadır (Fawzi ve Mahdi, 2017).

Şekil 2.10. Sazlardan örme işlemi yapan bir kadın (URL-24: Dennis, 2015).

Şekil 2.11. Bir mudhif resmi (URL-44).

³ 1991-2003 yılları arasında Irak'da Saddam Hüseyin hükümeti döneminde bu nehir kurutulmuştur. Bu nedenle Ma halkı yok olmaya yüz tutmuştur.

Diyarbakır, Ergani, Çayönü Neolitik dönem yapılarında tespit edilen yuvarlak ya da oval planlı, Ma kadınlarının evleri gibi örgü tekniğiyle yapılmış sepet evler de kadınların eseridir (Cıbroğlu, 2004). Günümüzde Güney Afrika’da kuzey ve güney Zimbabwe’de yaşayan Ndebele kabilesi kadınları, evlerinin duvarlarını (hem iç hem de dışını) Şekil 2.12’deki gibi güçlü, parlak renkli geometrik tasarımlarla boyama geleneğini sürdürmektedir (URL- 17).

Şekil 2.12. 1980’li yıllarda çekilen fotoğraflarda Ndebele kabilesi kadınları evlerini tasarlıyor (URL- 17).

Afrika’da Sierra Leone kabilesinden Mendiler arasında, ev inşa etmek cinsiyetler arasında ortak bir meseledir. Andaman Adalarındaki örgü konutları kadınlar inşa etmektedir. Ayrıca kadınlar ahşap ve mobilya işlerini de erkekler ile birlikte yapmaktadır (Mason, 1895). Mumford (2007) ilk köylerin korunaklı çevre duvarlarını kadının sarmak, korumak ve beslemekteki rolüne benzetmektedir. Dolayısıyla köyün var oluşunda kadınların etkisi olduğu düşünülmektedir. Ancak Mumford’un fikirlerinin kadınları sadece anne olarak betimleyen uygar toplum fikirleriyle paralellik gösterdiğini göz ardı etmemek gerekir. Kadınların yapı üretiminden çekildikleri dönem ise toplumsallaşma süreci, büyük uygarlıkların kurulmaya başladığı dönemler ve büyük kentlerin kurulduğu yerler olarak gözlemlenmektedir. Dolayısıyla tezin bundan sonraki bölümlerinde kadınların cinsiyetleri nedeniyle belirli alanlardan dışlanmasının mimari üretimde görünmezliklerine nasıl sebep olduğu ortaya konulacaktır.

2.1. Tarih Çağlarında Kadın ve Mimarlık

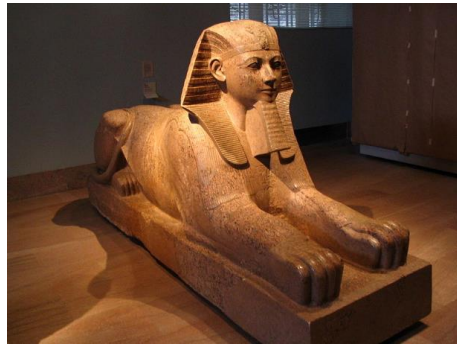
Yazının bulunması ile başlayan Tarihi çağlar İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ, Yakın Çağ olarak incelenmektedir. Dünyanın her bölgesinde tüm çağlar eşzamanlı gerçekleşmeye de bu dönemler insanlık tarihinin parçalara ayrılarak daha kolay analiz edilmesini sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Yazının varlığı nedeniyle bu dönemlerle ilgili bilgi tarih öncesi devirlere kıyasla daha net ve çoktur.

2.2.2. İlk Çağ

Literatürde tarihi çağların başlangıcı yazının icadıyla başladığı kabul edilen İlk Çağ'dır. İlk Çağ, ilk toplumların kurulduğu ataerkilliğin başladığı çağdır (Reed, 2012). Childe (1983)'in belirttiği gibi uygarlıklar genelde devamlılık, yaşanabilirlik, yerleşke izleri, yönetim biçimleri, sosyal sınıflar, ekonomik sistemler, yazı, okuryazarlık ve diğer kültürel özellikleri içeren toplumlardır. Tarım, insanların yerleşik yaşam tarzına geçmelerini sağlamış ve artan nüfusun sürdürülebilir bir şekilde beslenmesine imkân tanımıştır. Ardından büyük yerleşim birimleri ve yüksek nüfuslu kentler ortaya çıkmıştır (Childe, 1983). Büyük kentlerde yaşamaya başlayan insanlar kentsel yaşamı kolaylaştırmak için iş bölümüne başvurmuştur. Cinsler arası iş bölümü ise kadınlara çocuk ve ev içi ile ilişkili alanları bırakmıştır. Ana merkezli topluluklar, baba merkezli ailelerden oluşan toplumlara dönüşmüştür (Morgan, 1994). Kadının toplum içerisindeki durumu da aile kavramı ile paralel bir şekilde değişmiştir (Reed, 2012). Örneğin, mağara insanların buzağı doğuran güç timsali Toprak Ana'sı, Antik Mısır'da İsis'e dönüşerek baba-ailesinin oğul doğuran kutsal annesi olmuştur (Reed, 2014).

Aile temelleri üzerine kurulu ataerkil toplumlarda aile ve evlilik bir soyun çoğalması amacıyla kurulmuş bir kurum gibi işlemeye başlamıştır. Dolayısıyla doğurma özelliğine sahip tek cins kadın da diğer tüm özelliklerinden ziyade kadınlığı ile ön plana çıkmaya başlamıştır (Briffault, 1990). Genetikçi Angus John Bateman (1948)'ın Drosophila'lar üzerinde yaptığı bir deneye göre, yavru bakımına harcanan enerji farklı cinsiyetlerin evrimini de çeşitli şekillerde etkilemiş olabilir. Briffault'un ilk insanların vücut yapılarının cinsiyete göre pek değişiklik göstermediğini savunduğu tezi de baz alınır; Bateman'ın araştırması insanlarda da ataerkillikten sonra kadın ve erkek yapısında belirgin farklar görülmüş olabileceğini düşündürmektedir (Bateman, 1948; Briffault, 1990). Toplumsal cinsiyetin, ataerkinin yarattığı yıkımla birlikte bedenlere de evrim yoluyla etki etmiş olabileceği farklı araştırmaların konusu olabilir. Ataerkil toplumsallaşma süreci, bireyleri, bireylerin bedenlerine atfedilen anlam ve değerlere göre şekillendirmeye başlamıştır. İnsanlar sadece bedenlerinin fiziki farklılıklarına göre değil, toplumsal olarak da kadın ve erkek olarak ayrılmaya başlamıştır. Zayıf özellikleri kadın, güçlü özellikleri erkek üstlenerek kadın ve erkek hiyerarşik olarak sıralanmıştır. Bu hiyerarşik düzen bir yandan da kadın-erkek arasında hükmeden-hükmedilen ilişkisi kurarak erkeği en üst konumuna yükseltmiştir (Bourdieu, 2015). Kadınlar avcı konumundan çekilmiş, silahı olan erkekler güç ve iktidar ilişkilerinin biçimlendirdiği kurumlar içinde daha üstün bir konum almıştır (Mumford, 2007; Reed, 2014). İlk Çağ'da artık olağanüstü güçlere sahip erkek kralların emriyle sadece hayvanlar değil denizler, ırmaklar, göller, dağlar, bitkiler, insanlar kısacası var olan her şey avlanmaya başlanmıştır (Mumford, 2007). Örneğin; Çığ (2001) ve Kramer (2002)'ın da dediği gibi Sümerlerde yönetimde hep kendinden emin, gözü pek, emir veren ve itaat bekleyen sarayda yaşayan ve bir haremi bulunan bir erkek bulunmaktaydı. Su baskınları, kıtlıklar, savaşlar, yangınlar vb. doğa olayları ve sayısız toplumsal krizle uğraşabilmek için “cesur ve güçlü erkekler” kurtarıcı olarak seçilmişti (Kramer, 2002). Homeros tarafından MÖ 7. ya da 8. yüzyılda yazıldığı düşünülen İlyada Destanı'nın genelinde de kadınlara bir korkaklık, erkeklere ise cesaret ve güç atfedilmiştir. Kadınlarsa kimi zaman savaş ganimeti, kimi zaman bir hediye, kimi zaman savaştan anlamayan, sürekli göz yaşı döken zayıf varlıklar olarak resmedilmiştir (Homeros, 2023). Hesiodos'un şiirlerinde ise Pandora nefesine hakim olamayıp kötülüğün, hastalığın, ölümün bulunduğu kutuyu açmış ve dünyaya kötülüğü getirmiştir (Hesiodos, 2019, Mısra: 374,375). Platon'un, Devlet adlı

eserinde kadınların da eğitilirse erkekler gibi yönetimde görev alabilecekleri ve toplumsal sorumlulukları üstlenebilecekleri ifade edilse de aynı eserde kadınların bunları yapma yetilerinin erkeklere göre daha az olduğu belirtilir (Lloyd, 2021; Platon, 2019). Tarihte sadece kraliyet ailesi mensubu kadınların eşleri veya oğulları aracılığı ile yönetimde söz sahibi olabildikleri görülmektedir. Örneğin; Ünlü Romalı tarihçi Plutarch'ın aktardığına göre Roma'nın zengin ailelerinden birine mensup Cornelia “oğullarına iyi annelik yaptığı için” akıllı ve erdemli bir kadın olarak tanımlanmaktadır (Plutarch, 2018). Benzer bir şekilde Pers-Ahameniş kraliçesi Atossa da oğlunun hükümdarlığı sırasında yönetimde kısmi söz hakkı elde etmiştir (URL-29: Iranica, 2011). MÖ 13. yüzyılda yaşamış Hitit hükümdarı III. Hattuşili'nin karısı Puduhepa da eşi aracılığı ile önemli politik ve dini işlere katılmıştır (Memiş, 1994). Antik Roma'da sadece erkeklerin yokluğunda kadınların liderlik yapmasına izin veren bir yönetim sistemi vardı (Pomeroy, 2015). Kraliçelik sadece kralın eşi olmak vasıtasıyla verilen bir unvandı. Farklı bir şekilde göçebe Türklerde “Hatun” “Kağan”dan bağımsız olarak verilen bir unvan olsa da Hatunların da ilk görevi çocuklarını yetiştirmek ve yurt içi ile ilgilenmektir (Roux, 1990; URL-69: Yücel, 2022). Antik Mısır'da ise kadın yöneticiler ve hatta kadın firavunlar vardı (Wilfong, 1997). Ancak ilk kadın firavun Haşepsut kendini hükümdar olarak kabullendirmek için erkek kılığına bürünmüştü. Şekil 2.13'deki gibi erkeklerin giydiği geleneksel eteği giymiş, erkeklere özgü taç veya başörtüsü ve takma sakal takmış, orijinal adının sonuna erkek isimlerinde kullanılan “su” ekini getirmiştir (URL-85).

Şekil 2.13. Erkek kıyafetleri giymiş ve sakal takmış olarak betimlenen Tanrıça Haşepsut heykeli (URL-9).

Aktiviteleri ev içine/ kapalı alanlara (*indoor*) taşınan kadınların aktiviteleri de daha az görünür ve daha az değerli görülmeye başlamıştır (Pomeroy, 2015). Antik uygarlıkların hemen hemen hepsinde kadınlar gündelik hayatlarında evin düzenlenmesi, temizliği, dokuma ve dikiş yapma, yemek pişirme ve aile üyelerinin bakımı gibi ev işleriyle uğraşırlardı. Antik Mezopotamya uygarlıklarında kadınlar ev dışında dahi ev içi işleri ile benzer işler üstleniyor; kralın temizlik, giyinme, düzen, yemek gibi ihtiyaçları ile ilgileniyor, devlet için veya zengin bireyler için kumaş dokumak ve un öğütmek gibi işler yapıyorlardı (Stol, 2016, s. 341). Antik Yunan'da sadece erkeklerin katıldığı "*Symposion*" adı verilen sosyal toplantılarda kadınlar konuşamaz sadece hizmetçi, dansçı ve şarkıcı olarak hizmet rolünde yer alabilirlerdi (Peradotto, Sullivan ve Societies, 1984). Antik Roma toplumunda da kadınlar vatandaş olarak kabul edilmiş olsa da kadınların rolü aile ve ev hayatıyla sınırlıydı (Pomeroy, 2015). Kadınların görece daha görünür oldukları yerler dini alanlardı (Berkday, 2003; Bryce, 2003; İşbilen ve ark., 2020; Kapanoğlu, 2016; Kramer, 2002; Pomeroy, 2015; Robins, 1993; URL-89; Uslu, 2018; Wilfong, 1997). Örneğin; Antik Yunan'da kadınlar kamusal alanlara en rahat rahibe olduklarında katılırlardı (Uslu, 2018).

İlk Çağ uygarlıklarında sınıf ayrımı da dikkat çeken özelliklerden biridir. Bu toplumsal sınıflarda kadınlarsa çoğunlukla en alt sınıfa mensup sayılmaktaydı. Pomeroy (2015)'un belirttiği gibi Antik Yunan toplumunda kadınlar kölelerden sonra gelen toplumsal sınıfı temsil ediyor, toplumun en dezavantajlı sınıfını ise köle kadınlar oluşturuyordu. Genel olarak kadınların miras hakları, söz hakları, yönetim hakları, kamusal görünürlükleri yoktu (Pomeroy, 2015). Antik Yunan'daki sıradan kadınlara göre rahibeler, aristokrat kadınlar ve "hetairalar"⁴ daha özgürlerdi ancak hiçbir kadın erkeklerle eşit sayılmazlardı (Uslu, 2018). Antik Çin'de de Konfüçyus'un öğretilerinde toplumyangu düzenlemek amacıyla koyulan kurallarda erkeğin kadından üstün olduğu ve kadının karşı itaatkâr olması gerektiği açıkça belirtilmişti (Akman ve Azertürk, 2018). Toplumsal sınıflandırmayı ritüel saflık ve meslek durumlarına göre yapan Antik Hint kast sistemi ise kraliyet ailesi ve üst sınıfa mensup kadınlar

⁴ Hetairalar, antik Yunan toplumunda fahişeler olarak görülen kadınlardı. Genellikle özgür kadınlar olarak kabul edilen bu kadınların en çok zekalarıyla dikkat çektiği Platon'un eserlerinde dahi belirtilmiştir. Hetairalar, toplumdaki diğer kadınlardan farklı olarak sosyal etkinliklere katılabilir, erkek misafirleri ağırlayabilir ve genellikle entelektüel sohbetlere katılırlar, müzik, dans, şiir ve retorik gibi alanlarda eğitim alırlardı (Pomeroy, 2015; Uslu, 2018).

haricindeki kadınları çeşitli nedenlerle “*Sundralar*”la yani kölelerle eşit konumda görmektedir (Atay, 1992). MS 520’lere gelindiğinde Hint geleneğinde kadın varlığı öylesine aşağılanmıştır ki “Sati geleneği” kapsamında eşi ölen kadınlar eşlerinin cesetleri ile birlikte canlı canlı yakılmıştır⁵ (Çakar, 2019). Çin’de ortaya çıktığı bilinen “*Yin ve Yang Kuramı ve İlkeleri*”nde ise *Yin*, karanlık, zayıf, pasif ve dişil olanı temsil ederken; *Yang* ise, aydınlık, kuvvetli, aktif ve erkeksi olanı temsil etmektedir (Kapanoğlu, 2016). Roma toplumunda da kadınlar çoğu zaman toplumun görünmez varlıklarıydı. Eco (2021)’nin belirttiği gibi vatandaş sayılmalarına rağmen yönetimde söz hakları neredeyse yoktu. Kadınlara babaları, kocaları yoksa ailelerinden bir erkek o da yoksa devlet tarafından atanan erkekler ve din vasilik yapmaktaydı. Yani Helenistik dünya ve özgür olanı üreten Roma kombinasyonu kadınlar arasında sadece saygın ve üst sınıfı etkilemişti (Pomeroy, 2015; Eco, 2021).

Kadınların aristokrat sınıfına veya kraliyet ailesine bağlı olmaları veya rahibe olmaları durumlarında nadiren yönetici, doktor, öğretmen, şair, ebe, yazar, sanatçı, müzisyen, filozof ve şair olabildikleri görülmüştür. Örneğin; Akad Kralı Sargon'un kızı Enheduanna (MÖ 2285 - MÖ 2250) bazı kaynaklara göre ilk şair ve yazardır (URL-71: Tamur, 2021). Antik Yunan’da lirik şiirin usta ismi olarak anılan Sappho’nun aristokrat bir ailenin kızı olduğu düşünülmektedir (İşbilen ve ark., 2020). Halkın üst sınıfına mensup olmayan kadınların ise eğitim alma hakları neredeyse yoktu. 1946 yılında Alman çivi yazısı uzmanı Nikolaus Schneider’in Sümer belgelerinde yaptığı araştırmaya göre; okuma yazma bilenlerin toplandığı yaklaşık 500 kişinin bulunduğu antik belgedeki isimlerin çoğu erkekti (aktaran Kramer, 2002). Stol (2016)’un aktardığına göre, mesleklerin listelendiği bir Babil sözlüğü, kadınların nadiren doktor, yazıcı, kuaför ve fırıncı olarak da görev yaptığını göstermektedir. Kadınların genellikle ev içinde yapabilecekleri işler olan parfüm, bira üretim işlerini yaptıkları görülmektedir. Hammurabi yasalarında ise, “serbest mesleklerde” çalışan kadınların yalnızca hancı, ev sahibesi (sābîtu), bir sütanne olarak geçtiği görülür (Stol, 2016). Kadınların nadiren farklı toplumsal roller üstlendiği görülmektedir. Amazonlar

⁵ “Sati”; dürüst, erdemli, iffetli, sadık kadın anlamına gelmektedir. Dul bir kadının kendini, kocasının cenaze ateşinde yakarak kurban ettiği geleneksel bir Hint uygulaması olarak bilinen Sati (Su-thi veya Suttee) geleneği, Hindistan’ı sömürge olarak yönetirken İngiliz Hükümeti’nce 1829’da yasaklanana kadar uygulanmıştır. Bağımsız Hindistan’da da 1987’de Sati Kanunu ile (Sati Prevention Act) kesin olarak kaldırılmıştır (Çakar, 2019).

olarak adı geçen savaşçı kadınlar, hayali kahramanlar olarak tarih kitaplarına geçmiştir. Tomris Hatun bugünkü Türkmenistan, Afganistan ve Batı Özbekistan ülkelerinin bulunduğu bölgelere hakim olan Massagetlerin (İskitlerin-Sakaların kalabalık boylarından biri) hükümdarlığını yapmıştır (Karakoç, 2020). Tuva Cumhuriyeti (Güney Sibirya'da özerk bir Türk Cumhuriyeti) ve Rusya'da İskitli kadınlara ait bulunan mezarlarda araştırmacılar tarafından yapılan DNA analizleri, İskitli kadın savaşçıların varlığına dair kanıtlar sunmaktadır. Başlangıçta erkek oldukları düşünülen, ok, demir bıçak, balta, yay gibi silahlar ve koşum takımı parçaları ile gömülü olan cesetlerin kadın olduğu anlaşılmıştır (URL-46; URL-58: Moscow Institute of Physics and Technology (MIPT), 2020).

İlk Çağ'da cinsler arası ayrımın başladığı gibi cinsler arası iş bölümünü belirginleştiren uzmanlık alanları, zanaatkarlar, tüccarlar, din adamları, yöneticiler gibi farklı meslek grupları da ortaya çıkmıştır (Childe, 1983). Mimarlık faaliyetleri de ilk çağda bir uzmanlık alanı olarak karşılık bulmaya başlamıştır.

2.2.2.1. İlk Çağ'da Kadın ve Mimarlık

İlk Çağ Mimarlığı, tarih boyunca insanlık tarafından inşa edilen ilk büyük medeniyetlerin ve uygarlıkların mimari eserlerini kapsayan bir terimdir. MÖ 3500 ile MS 476 yılları arasındaki dönemi içine almaktadır. Bu dönemde bronz, demir ve doğadaki pek çok malzemenin kullanılmaya başlanması ile ilkel barınaklardan ve mağaralardan daha kapsamlı, detaylı, organize yapılara geçilmiştir. Öte yandan farklı uygarlıkların yarattığı kentlerdeki mimari özellikler; bölgesel, iklimsel, doğal yapı ve kültürel, dini ve siyasi özelliklere göre farklılıklar göstermektedir (Akdeniz, 2016). Örneğin: Çin'de mimari yapılarda ahşap, bambu ve sarı toprak kullanılırken, göçebe Asya halkları taşınabilir yapılar yapmaktaydı (Roux, 1990; Tuthill, 2019). Sümer, Akad, Babil, Asur gibi uygarlıkları kapsayan Mezopotamya bölgesi toprak özellikleri nedeniyle sık sık sel baskınlarına veya kuraklığa maruz kalan bir bölgedir. Bu durum Mezopotamya'da kurulmuş çoğu kentin etrafının gözcü kuleleriyle birlikte surlarla

çevrelenmesine, künk, su yolları ve su kemerlerinin keşfine sebep olmuştur (Akdeniz, 2016; Frankfort, 1954). Sümerlerin merkezi avlulu evleri, ziggurat şeklindeki tapınakları ve saray yapıları; Ur kentinin surları, sarayları, sokakları, tapınakları Mezopotamya mimarisinin özellikleri haline gelmiştir (Akdeniz, 2016). Antik Mısır Mimarisi ise Antik Mısır kültürünü yansıtırken Nil Nehri Vadisi, çevresinde doğa ile ahenk içinde şekillenmiştir. Piramitler, tapınaklar ve mezarlardan oluşan büyük yapılarda dini inancın büyük etkisi olmuştur. Ölümden sonra yaşama inandıkları için Antik Mısırlılar mezar yapılarına önem göstermiş önceleri tümsek şeklindeki ilk mezarlar olan mastabaları, sonra firavun mezarları olan piramitleri inşa etmişlerdir (Akdeniz, 2016). Uzun bir gelişim sürecinden sonra piramitlerin Gize piramitlerindeki en sade, saf geometrik haline ulaşılmıştır (Akdeniz, 2016). Ayrıca Antik Mısır mimarisi simetrik düzenlemeler, dikili taşlar, sfenksler, heykeller, büyük sütunlar, hiyeroglifler ve birbirini dik açılarla kesen sokaklar ve bu sokaklar üzerinde yer alan evlerden oluşan şehirleriyle kendine özgü tavrı yakalamıştır (Akdeniz, 2016). Piramitleri, geometrik yapısı, tapınakları, devasa sütunları, heykelleri ve resimleriyle antik dönem Hint yapıları da Antik mısır mimarisini çağrıştırmaktadır (Tuthill, 2019). Luviler, Truvalılar, Hattiler, Hittiler, Hurritler, Urartular, İyonyalılar, Frigler, Lidyalılar, Karyalılar, Likyalılar gibi bir çok uygarlığın etkisinde farklı evreler geçirerek şekillenen Anadolu mimarlığı kaya mezarları, avlulu evler, avlulu saraylar, surlar, megaronlar ve tapınakları ile öne çıkmaktadır (Akdeniz, 2016). Kaynağını Minos, Miken ve Girit uygarlıklarından alan Antik Yunan Mimarlığı ise Homerik, Arkaik, Klasik dönemlerinde Dorik, İyonik ve Korentiyen tarzlarındaki tapınakları ile bilinmektedir. Akdeniz (2016)’e göre bir surla çevrelenen Yunan şehirlerinin en dikkat çeken özelliği bir tepenin üstündeki bir anıtle taçlandırılan ve aristokratların yaşadığı “Yukarı Şehir” yani Akropol ve halkın yaşadığı “Aşağı Şehir” olarak iki parçadan oluşmasıdır. Ayrıca kentler toplantı salonları, kamusal yapıları, stadium, jimnasyum gibi spor yapıları, tiyatroları, eğlence ve güzel sanat yapıları, pazar yerleri, agoraları ile Antik Yunan toplumunun tüm özelliklerini yansıtmaktadır (Akdeniz, 2016). Colosseum, Pantheon gibi büyük ve etkileyici yapılar, büyük ölçekli kamu binaları, villalar, forumlar, termal binalar, amfitiyatrolar, sirkler ve köprüler ile ünlü Antik Roma Mimarisi ise bir yandan da kemerli ve kubbeli tasarımlar ve yapılardaki taş, tuğla ve beton gibi dayanıklı malzemelerin kullanılması ile dönemin en gelişkin halini temsil etmektedir (Akdeniz, 2016). Göçebe Türkler ise “yurt” adı verdikleri taşınabilir

evleriyle dikkat çekerler. Yurtların mekânsal örgütlenmeleri Türk inanç sisteminde büyük önem taşıyan güneşe göre yapılmıştır. Girişi güneşin en yüksek noktaya ulaştığı güneyde olan dairesel şemaya sahip yurtlar, kuzeyden güneye doğru çekilmiş bir halatla iki bölümde organize edilmiştir (Roux, 1990).

İlk Çağ'daki yapılara bakıldığında kadın bedeninin mimari tasarımlara yansıdığı görülür. Örneğin; Miken sanatında büyük bir tepenin içine yerleştirilen dairesel planı ve arı kovanı formuyla dikkat çeken “*tholos*” mezar yapıları bir rahme benzetilmektedir (Cıbroğlu, 2004). Mumford (2007) da Antik çağ kentlerini biçimlenişi açısından bir yumurtaya benzeterек kadınlar ile ilişkilendirir. Büyüyen köyler kentleşmiş ve kendini korumak için oval bir surla çevrilmiştir. Surlar erkek askerler tarafından korunur veya erkek askerler tarafından işgal edilir (Mumford, 2007, s. 34). Mumford'un benzetmesini geleneksel kadın rollerini kabullenerek kurduğunu unutmamak gerekir. Vitruvius da, Dorik üslubun erkek bedenini, İyonik düzenin kadınların incelik, zariflik ve güzelliğini temsil ettiğini, Korent düzeninin ise genç bir kızı temsil ettiğini, körpeliğin, bakireliğin taklidi olduğunu söylemektedir (aktaran Akyol ve Polatoğlu, 2017). Benzer bir şekilde Mısır'daki Karnak ve İngiltere'deki Carnac türbeleri de kadın bakireliğinin değerine adanarak yapılmış tapınaklardır (Robins, 1993).

Erdoğan Erkarıslan (2004), modern konut tasarımının cinsiyetler arası bir mücadele alanı olarak da okunabileceğini dile getirir. Bu durumun insanların uygarlaşması ile birlikte başladığı görülür. Örneğin; Arkeolog Antonaccio (2000)'nin belirttiği gibi Antik Yunan ailesinin temel yerleşim birimi olan, ev anlamındaki *oikos* Yunan toplumsal yapısını yansıtmaktadır. Aristoteles de *polis*⁶ ya da şehir devletinin *oikos*'tan inşa edildiğini ve insanların *polisi oikos*'tan esinlenerek yarattıklarını ifade etmektedir (aktaran Antonaccio, 2000). Vitruvius'un Antik Yunan ev planlarıyla ilgili pasajını yorumlayan ilk modern sanat tarihçisi Wilhelm Becker'a göre, *oikos*'taki iki avlu erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı tahsis edilmiştir (Papayiannis, 2012). *Oikos* içerisinde sadece kadınlara ayrılmış bir bölüm olan Şekil 2.14'de görülen *gynaecium*

⁶ Polis: Eski Yunanistan'da bir şehir veya şehir devleti.

(veya *gynaecoonitis*) dış dünyaya kapalı, bir bina veya evin bir kısmı olarak tasarlanmaktaydı (Antonaccio, 2000; Uslu, 2018). *Gynaikonitis* kadınların ve kölelerin günlük faaliyetlerini yaptıkları, çalıştığı, kadınların çocuklarıyla vakit geçirdikleri, aktivitelerini yaptıkları, uyudukları dış dünyadan uzak yerlerdi. Şekil 2.14’de görülen *Andronitis/Andron* adlı bölüm ise evde erkeklere tahsis edilmiş, dış dünyaya açık, erkeklerin misafirlerini ağırladığı, toplantılar yaptığı, yemek yedikleri bölümdü (Papayiannis, 2012).

Şekil 2.14. Bir Oikos canlandırması. Kadınlar Gynaecum’da çocukları ile ilgilenip dokuma yapmaktadır (Uslu, 2018).

Roux’un belirttiği gibi, göçebe Türklerin çadırlarının organizasyonda da kadınların ve erkeklerin bulunacağı yerler belirlenmiştir. Dairesel alanda güneyden kuzeye doğru çekilmiş bir halat kadınları doğuda erkekleri batıda oturacak şekilde ayırmaktadır. Kadınların bulunduğu mekânda ev eşyaları, yiyecekler ve mühimmat, erkeklerin bulundukları mekânda Tanrıların heykelleri saklanmaktadır. Ancak bu küçük dairesel organizasyon yerleşik konutların yaptığı keskin ayrım kadar belirgin değildir (Roux, 1990). Bedevi çadırları ve Moğol çadırı “ger”de de benzer özellikler bulunmaktadır (Spain, 1992). James Mellaart’ın dünyadaki en eski yerleşim yeri olarak ifade ettiği (MÖ 7. yy) Çatalhöyük evleri üzerinde yaptığı araştırmaya göre evde mutfak, depolama ve fırının bulunduğu mekânlar kadınların mekânlarıdır

(Çatalhöyük'ün tarihi, tarih öncesi devirlere denk gelmektedir. Ancak uygarlığa adım atmaya başlayan toplum özellikleri gösteren ilk insan gruplarından biridir) (Mellaart, 2003). Antik uygarlıklarda kentte de evdeki gibi bir ayrım söz konusudur. Örneğin; insanın dostlarına rastlayabileceği bir çeşit kulüp işlevi gören bir yer olarak *agora* erkeklere ait bir yerdi (Mumford, 2007).

İlk Çağ'da çoğu yapının mimarı bilinmemekle birlikte, tarih kitaplarında kendisinden mimar olarak bahsedilenlerin (Phidias, Iktinos, Kallikrates, Apollodorus, Vitruvius, Agnaptus, Daidalos, Dinokrates, Fidias, Filon, Hippodamos, Knidoslu Sostratus, Libon, Metagenes, Mnesikles, Xenarius, Chersiphron, İmhotep, Hemiunu, Senenmut, Amenhotep, İneni, vb.) hepsi erkektir (Akdeniz, 2016; Frankfort, 1954; Malacrino, 2010; Tuthill, 2019; URL- 16). O dönemler mimarlık usta-çırak ilişkisi içerisinde eğitimle gerçekleştirilen bir meslek pratiğiydi (Piatkowska, 2019). Ayrıca mimarlık genellikle imparatorluğun izin verdiği ölçüde yapılan bir iş olduğu için mimarlar imparatorun danışmanı olarak aristokratlar ve kraliyet mensupları arasında yer alırdı (Örneğin Antik Mısır'da mimarlar kraliyet ailesi ile birlikte yaşarlardı) (Robins, 1993; Roehrig, Dreyfus ve Keller, 2005). Dolayısıyla kadınların mimar olabilmeleri için üst toplumsal sınıfa mensup olmaları, kamusal alana rahatlıkla çıkabilmeleri, eğitim alabilmeleri gerekirdi. Ancak bu mümkün olamadı. Dış dünyadan soyutlanan Antik dönem kadınları mimar olmak yerine ev içlerindeki dekoratif süslemeler ve dokuma işleri konularında faaliyet gösterdiler. Bu süslemeler, Antik dönem evlerinin mimari estetiğini etkilemiştir. Özellikle dokuma işleri, duvar halıları ve döşeme örtüleri ev içi dekorasyonunda kullanılmıştır (Frankfort, 1954; Robins, 1993; Silva, 2010; Soldanis, 1999; Stol, 2016) . Araştırmalara göre mimarlık mesleğinde veya inşaatlarda faal olarak kadınlardan söz edilemese de İlk Çağ uygarlıklarında aristokrat sınıflara mensup kadınların mimari faaliyetleri desteklediği görülmektedir. Bunun sebebi ise ülke yönetimi, savaş gibi güç gösterisi yapılacak alanların erkeklere; ev içi, dekorasyon, süsleme, temsil ile ilişkili alanların kadınlara bırakılmasıdır (Bourdieu, 2015; Pomeroy, 2015). Örneğin; Kleiner (2014)'ın belirttiği gibi Roma kraliçesi Julia Domna gibi imparatoriçeler Antik çağda mimarlık ve sanatın teşvik edilmesine önem vermiştir. Ayrıca, antik dönemde özellikle dini ritüellerle ilişkili olan tapınakların tasarımında ve inşasında rahibe kadınların önemli roller üstlenmiş oldukları düşünülmektedir (Kleiner, 2014). Roma'da ilk İmparatorluk

hanedanının kadınları, özellikle de ilk imparatoriçe Livia, kamu binalarının inşa edilmesi için sponsorluk yapmıştır. İlk Roma imparatoru Augustus'un kızı Yaşlı Agrippina da, oğlu Caligula döneminde inşa edilen bazı yapıların baniliğini yapmıştır (Kleiner, 2014). Romalı Plancia Magna MS 119 ile 120 yılları arasında Perga'nın ana şehir kapılarının restorasyonunu finanse etmiştir. Romalı Aurelia Paulina ise Placia Magma'dan esin alarak Perga şehrinin güney şehir kapısının dışında büyük bir anıtsal *nymphaeum* (anıtsal bir çeşme) inşa ettirmiştir. Daha sonraki dönemlerde bu geleneği Bizans İmparatorluğu'nda kraliçe Theodora (MS 497–548) devam ettirmiştir (URL-18). MS 3. yüzyıla tarihlenen, Türkiye'de Foça'da bulunan bir yazıt, bir binanın tamamını bir Yahudi cemaatine bağışlayan Tation isimli bir kadından bahsetmektedir. Tation, hem sinagog binasını hem de önündeki avlunun etrafını kendi parasıyla inşa ettirmiştir (Erny, 2012). Antik Roma İmparatorluğu döneminde yaşamış bir yazar ve hukukçu Pliny the Younger'ın (MS 61/62 - 113/114) mektuplarında, karısı Calpurnia'nın villa inşaatında aktif bir rol üstlendiğine dair bazı bilgiler bulunmaktadır (Plinius, 2018). Antik Mısır'da da mimari faaliyetler hükümdarlık kadınları tarafından desteklenmiş ve yönetilmiştir (Robins, 1993; Roehrig ve ark., 2005). Kraliçe Hatşepsut ise Mimar Ineni ve Senenmut ile birlikte birçok projeye imza atmıştır. Hatşepsut tapınakların restorasyonu, şehirlerin iyileştirilmesi, yeni tapınaklar inşa edilmesi gibi birçok mimari faaliyeti imparatorluğun programına eklemiştir (Roehrig ve ark., 2005). Araştırmalara göre, Hatshepsut'un, Deir-El Bahri Nekropolünde -genel Mısır tapınağı şemasından farklı olarak- kendisi için yaptırdığı tapınağın tasarımında ve inşasında etkisi büyüktür. Yapıyı mimar Senenmut ile birlikte planlamıştır (Akdeniz, 2016; Dunn, 2001). Ayrıca Antik Mısır'da, zengin kadınlar da sık sık kendi evlerinin ve mezarlarının tasarımında etkili olmuştur (Robins, 1993). Stol (2016)'un belirttiğine göre, Antik Mezopotamya'da da seçkinler arasında yer alan bazı kadınların konut, arsa alışverişinde yasal olarak sözleşme yapma hakkına sahip olduklarını kanıtlayacak çok sayıda materyal mevcuttur. Kadınların inşaat faaliyetlerinde bulunduğu veya mimar oldukları ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, bir Sümer kaynağında, zengin bir aileye mensup bir kadının geniş mülklerden elde edilen geliri yönettiği ve inşaatlarda işlenmek üzere şantiyelere yün ve metal temini sağladığı görülmektedir (Stol, 2016). Osmanlı'nın kadın banilerinin geçmişi de Uygurlara kadar dayanmaktadır. Dünya tarihinde mimari projeleri desteklemek için ilk vakıf kuran Uygurlardır. Bu vakıflar ise zengin kesimin kadınları tarafından çokça desteklenmiştir.

Çok daha sonra bu anlayışı Abbasilere taşıyan kişi Halife Kam Bi Emrillah'ın annesi Şağab Hatun olmuştur (URL-69: Yücel, 2022).

Sonuç olarak şu ana kadar yapılan araştırmalar Antik zamanlarda kadın mimarların bulunmadığını göstermektedir. Kadınların mimari faaliyetlere kısmen dahil olduğu örnekler ise onların toplumun zengin ailelerinden birine üye olduğunu veya kraliyet ailesinden olduğunu göstermektedir.

2.2.3. Orta Çağ

Orta Çağ, Antik Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle başladığı kabul edilen bir dönemin adıdır. Orta Çağ'da Avrupa'da derebeylikler hakimken, diğer bölgelerde Bizans İmparatorluğu, Selçuklular, Osmanlılar, Abbasiler, Çin İmparatorluğu, Hint imparatorlukları, Moğollar gibi imparatorluklar etkili olmuştur. Aynı zamanda bu dönem dünya Hristiyanlığın, İslamiyet'in ve Yahudiliğin de çeşitli bölgelerde varlık gösterdiği bir dönemdi (Ayantaş, 2023; Bahadır, 2013).

Antik Çağ insanların ataerkil yapısı Orta Çağ'da da biçim değiştirerek özelliklerini korumuştur (Mumford, 2007). Örneğin; Avrupa'da Orta Çağ Kilisesi toplumu üç sınıfa ayıran feodal sistem aracılığıyla herkesin kendi yerinde kalmasını sağlamış, kadın yaşamının sınırlarını çizmiştir. Bloch (1983)'un son derece hiyerarşik bir sosyal ağlar örgütlenmesi olarak tanımladığı feodalite ve dini uygulamalar cennet vaadi ve cehennem korkusuyla insanların üzerinde derin bir otorite kurmuştur. Bu sistem içerisindeki en alt sınıfı ise serf ve hizmetçi kadınlar temsil etmiştir (Bloch, 1983). Köylü kadınların toprakla ilgilenmek, çocuklara bakmak, *fief*'in⁷ güvenliğini sağlamak, organizasyonunu yapmak, yemek hazırlamak, hasat zamanında kocalarına yardım etmek ve çiftlik hayvanlarına bakmak gibi temel sorumlulukları vardı (Bloch, 1983). Bazı kasabalı kadınlar ise ev ile işyeri ayrımının belirginleşmediği kentsel ve mimari yapının doğurduğu imkan ile demirci, kasap,

⁷ Fief: feodal hukuka dayalı Orta Çağ sözleşmelerinde merkezi bir unsur. Genel tanımı ise hizmet karşılığı verilen mülk (Bloch, 1983).

fırıncı, şamdancı, şapkacı, bira üreticisi, yün hallaççısı, perakendeci olarak çalışabilmişlerdir (Federici, 2019b). Bloch (1983)'a göre azınlıktaki zengin ve soylu kadınların ise, alt sınıftaki kadınlara göre daha rahat bir hayatı vardı. Bu kadınların kendilerine yemek pişirme, temizlik ve çocuk bakımı gibi işlerinde yardımcı olan hizmetkarları vardı ancak hiçbir zaman bir erkekle eşit görülmediler ((URL- 99: Bovey, 2015). 12. yüzyılda görülen salonları yöneten eğitimli kadınların konuşmaları bile umursanmamış, kahkahalarla karşılanmış veya gereksiz konuşmalar olarak görülmüştür (Hanawalt ve Dronzek, 2012). Bloch(1983)'un belirttiği gibi feodal toplumlarda kadına yönelik şiddet de oldukça fazlaydı. Örneğin; 1023'de ortaya çıkan bir barış sözleşmesine onay verenler sadece "soylu kadınlara" saldırmayacaklarına yönelik imza atmışlardı (Bloch, 1983). Kadınların miras haklarının olması da ve yasal olarak söz hakları olması da *fief*in doğasına aykırıydı (Bloch, 1983). Orta Çağ'da da kadınlar ancak rahibe olabildiklerinde kısmen konuşma, dini eğitim alma, inisiyatif alma ve bilgi üretme imkanı bulmuştur (Mark, 2019). Økland (2023)'a göre modern dünyada kadınlara uygun görülen mesleklerin hemşire/diyakoz, öğretmen, sekreterlik, hosteslik vb. olmasının sebebi Orta Çağ'daki kadınların misyoner olarak çalıştıkları kiliseler, dini hastaneler ve dini okullardaki işlerdir. Yani Orta Çağ Avrupa toplumlarında kadınlar din çevresinde örgütlenmiştir. Kadınlar, Meryem Ana ve Havva olmak üzere iki kadın imajı üzerinden değerlendirilmiştir. İncil'e göre Adem'in kaburga kemiğinden yaratılan Havva şeytana kanıp Adem'i de yoldan çıkarmıştır. Havva yasak meyveyi yemelerine sebep olarak tüm insanlığın da cennetten kovulmasından sorumlu tutulmuştur (URL- 99: Bovey, 2015). Rullmann (1996)'ın belirttiği gibi 13. yüzyılda kadın nefretine dönüşen bu durum, "*kötü ve sahte*" kadınlardan uzak durulması, kadınların "*şehvetli gözlerinden*" sakınılması, kadınların "*şeytanın aynası*" olduğu gibi uyarılar içeren birçok yazı dağıtılmasına sebep olmuştur (Rullmann, 1996). Meryem Ana ise Havva'nın olumsuz imajının tam tersini temsil etmektedir. Meryem, Havva'nın günahlarının telafi edicisi olarak örnek bir bakire kadın, ideal bir anne olarak anlatılmıştır (URL- 99: Bovey, 2015). Meryem ana çevresinde gelişen bakirelik idefiksi kadınların toplumsal statüsünü belirlemede en önemli faktör haline gelmiştir. Öyle ki 7. yüzyıldan itibaren kadınların bekaretini korumak amacıyla cinsel kuralları yazan *Kefaret* kitapçıkları ortaya çıkmıştır (Federici, 2019b). Foucault(2013)'nun belirttiği gibi cinsel kuralları yazan bu kitaplar biçimli bir cinsellik anlayışının kurulmasına temel olmuştur. Günah çıkarma

eylemlerinde karı-koca ilişkileri bile denetimde tutulmuştur. Sonuç olarak Foucault (2013)'ya göre Avrupa Hristiyanlıkla "ten"den yola çıkarak bugünkü dört büyük stratejiyi geliştirmiştir: çocuğun cinselleştirilmesi, sapkınların sınıflandırılması, kadının histerikleştirilmesi, nüfusların düzenlenmesi. Bunların hepsi başta kilise gibi bir yasaklama mercii tarafından kontrol edilse de bir noktadan sonra aileden gelen bir stratejiye dönüşmüştür (Foucault, 2013, ss. 83-86). Dolayısıyla evlilik bakireliği koruma kurumu olarak çalışmış, dul kadınlarsa şeytana uymaya teşvik eden en büyük tehdit olarak görülmüştür (Bloch, 1983; Kia, 2016). Toprak ve bahçe işleriyle uğraşırken çeşitli bitkileri ilaç yapımında kullanan kadınlarsa zamanla cadı veya din düşmanı olarak görülmüştür (Federici, 2019b). 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da artan çocuk ve bebek ölümlerinin sebebi yoksulluğun artışı ile birlikte sağlıklı, yetersiz beslenme olmasına rağmen ölümlerin suçlusu olarak cadılar görülmüştür (Federici, 2019b). Heinrich Kramer ve Jacob Sprenger tarafından 1487 yılında yazılan "Malleus Maleficarum" adındaki cadı avlarının kitabı olarak kabul edilen kitapta cadıları idam etme yöntemleri arasında yakma, asma ve boğma gibi yöntemler anlatılmaktadır (H. Kramer ve Sprenger, 1971). Federici'nin belirttiği gibi kadın cinselliğine duyulan nefret ve öfke de cadılıkla paralel ilerlemiştir. Keller (2022)'in aktardığına göre, dönemin White Devil (Beyaz Şeytan), The Changeling (Çalıntı Çocuk), Anthony and Cleopatra (Antonius ve Kleopatra) gibi tiyatro eserleri kadın cinselliğini cadılık ile ilişkili toplumsal düzensizlik sebebi olarak göstermektedir. Federici (2019b)'ye göre proletaryanın tarihçileri bu kadınların halüsinasyon gördüklerini, acınası olduklarını, hasta olduklarını ve daha da ileri giderek aptal olduklarını dile getirmiştir. Böylelikle cadılık terimine bilimsel olarak bakıldığında bile kadınların şeytanlığına, histerikliğine vurgu yapılmış ve kadınlar yine suçlanmıştır (Federici, 2019b). Orta Çağ'da kadın düşünürlerin kendilerine yer bulabildikleri alan: Mistik'e⁸ göre dahi, kadınların duygusal ve histerik varlıklar olduğu belirtiliyor ve bunun sebebi olarak kadınların "basit zihinsel durumları" gösteriliyordu (Gleichen, 2007). 14. yüzyıl profesörlerinin ve yazarların düşüncelerini içeren "Aydınların İncili" olarak bilinen "Gülromanı" adlı kitap kadınları aşağılayan yazılarla doluydu (Rullmann, 1996). Ancak Pizan (1405)'a göre baştan çıkarıcılık ve ahlaksızlık konusundaki tüm suçlarda sadece kadınların gösterildiği çifte standartlı ahlak anlayışı yanlış. Gülromanı'na karşı çıkan Pizan

⁸ Mistik kelimesi Yunanca "myein" den gelmektedir. Gözlerini toplumsal dünyaya kapatması beklenen, duyular ile eşleştirilen Orta Çağ kadınları için açılan bir düşün alanıymışçasına, "Gözleri kapatmak" anlamına gelmektedir.

(1405), aynı zamanda tarihte iz bırakmış Judith, Amazonlar, Kastilyalı Blanche, aziz Cecilia ve Sappho gibi önemli kadınları kataloglayarak kadınların eğitim almasını tutkuyla savunmuştur (URL-43: Kilroy-Ewbabk, 2019).

Avrupa dünyası bilim ve sanattan uzak kadınları dışlarken Amir Ali(2010)'nin, “*Spirit of Islam*” adlı eserine göre felsefe, bilim ve sanat konusuna altın çağını yaşayan Doğu, kadınları Avrupalı kadınlara kıyasla daha özgür bırakmıştır. Aristoteles’in tercüme edildiği, matematik, fizik, astronomi, felsefe alanında önemli bilim insanlarının yetiştiği Altın Çağ’da eğitim alan kadınların önemli farklar yarattığı ancak proletaryanın tarihinde pek anlatılmadığı görülür. Meryem el-İcliyeye veya Meryem el-Usturlabi olarak bilinen, 10. yüzyılda yaşayan Suriye’li ilk Müslüman kadın astronom; zamanı ve güneşin ve yıldızların konumunu ölçmek için kullanılan usturlabi geliştirmesi ile gök cisimlerinin yüksekliğini ölçen bilim insanı olarak tarihe geçmiştir (URL-72: Tascı, 2021). Endülüs yarımadasının yaklaşık 711 yılından 1492 yılına kadar Müslüman Emeviler tarafından yönetildiği dönemde kadınlar bilim, matematik, şiir ve tıp gibi alanlarda bölgeye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Birçok Müslüman kadın doktor, bilgin ve şair bu dönemde faal olabilmıştır (İshakoğlu, 2017). Bazı araştırmacılar göre ise İslamiyet’in Altın Çağı, kadınların görünürlükleri üzerinde olumlu bir etki yaratmamış, kadınlar erkekler kadar eğitim alamamış, görünür olamamıştır (Hambly, 1999). Örneğin; İslam dünyasının altın çağında birçok ülkedeki medreselerde resmi eğitim sadece erkeklere açıktı. Ancak şehirli ailelerin kadınları, varlıklı ve önde gelen ailelerinin kızları özel ortamlarda eğitim görebiliyordu. Kadınlar genellikle din ile ilişkili alanlarda, hadis çalışmaları, hat sanatı ve şiir okuma konularında çalışmalar yapmaktaydı (Daftary, 1999). Schimmel (2011)’in belirttiği gibi, eğitim alan bazı halifelerin eşleri ve anneleri aleni bir şekilde olmasa da siyasette faal idiler. Örneğin, Fatımilerin kadınların eğitimi konusunda politikalar benimsemeleri üzerine pek çok konuda eğitim alan Fatımi kraliçesi Seyyida Hurra ülke yönetimi üzerinde ciddi bir etki göstermiştir (Daftary, 1999). Yine de Orta Çağ’da Müslüman topluluklarda kadınların öncelikle anne olması ve ev içi rolleri üstlenmeleri bekleniyordu. Bu görevlerini yaparken de kamusal alandan uzakta durup, erkeklerden uzak kalmaları bekleniyordu. Örneğin; Müslümanların Hac dönemlerinde kadınları araştıran bir araştırmaya göre, Hac mevsiminde Mekke’nin

kalabalık koşulları altında cinsiyetlerin ayrılması, din görevlileri ve katılımcılar için büyük endişe kaynağıdır (Tolmacheva, 1999).

Roux (1990)'un da belirttiği gibi, Türk toplumlarındaki kadınlar ise İslamiyet ve Arap, Bizans, Pers, vd. ile tanışmadan önce daha fazla özgürlüğe ve statüye sahipti. Schimmel(2011)'e göre, eski Türk geleneğinde kadınlar hiçbir engel olmadan hükümlanlık yapabilmekteydi. Örneğin, 1236 senesinde Türk soyundan gelme Delhi Meliki İltutmış'un halefi, kızı Raziye idi (Schimmel, 2011). İslamiyet ve farklı kültürler ile karşılaştıklarında bile ilk Müslüman-Türk kadını peçeli, örtülü olmayı reddetmişti. Orta Çağ'da yaşamış olan Berberî Mağrip bilgini, kaşifi ve seyyahı İbn-i Battuta da “*Kadınlar (Anadolu kadınları) peçeli değillerdi*”, “*Türk kadınları Kıpçak'ta peçeli değillerdi*” diyerek şaşkınlığını anlatıyordu. Türklerin İslamiyet ile tanışmaya başladıkları süreçten bahseden 10. yüzyılda yaşamış bir Arap din bilgini ve gezgin İbn Fadlan, İslâmiyeti kabul eden Volga'nın Ön-Slav Bulgarlarında, kadınların kafalarını ve yüzlerini saklamalarına inandırılmaları için gösterilen bütün çabaların boşa gitmesinden yakınmaktadır (aktaran Roux, 1990). Ayrıca göçebe Türk toplumlarındaki kıyafetler daha az cinsiyet özellikleri göstermekteydi. Orta Asya ve Moğolistan'a yapılan Flaman Fransisyan gezi kitabı Guillaume de Rubrouck'da Türk kadınlarının kıyafetleri ile ilgili: “*Genç kızların giyinişi, biraz daha uzun olmasının dışında, erkeklerinkinden hiç farklı değildi.*” diye yazmıştır (aktaran Roux, 1990). Alman fizikçi ve yer bilimci Erman da Sibirya'da Seyahatler adlı eserinde aynı izlenimi anlatmaktadır (Erman, 1848). Roux (1990)'un aktardığına göre, Orta Çağ Türk toplumlarında kadınlar erkeklerden ayrı mekânlarda durma zorunluluğu hissetmemiştir. Bu kadınlar çağdaşı diğer kadınlardan farklı olarak toplumsal yaşama ve kutlamalara katılır; her iki cinsten misafirler kabul eder, kocası veya akrabası olan bir erkek olmadan kendisi kabuller ve toplantılar düzenleyebilirdi. Kadın ve erkek yurttan (evde) misafirler ile birlikte otururlardı (Roux, 1990). Dede Korkut Kitabı'nda bir hikayede kadın bir ağaçla benzeştirilir ve kadın “evin dayacağı/evin toyağı”dır (Roux, 1990) (Dede Korkut Kitabı ve Eski Türklerdeki kullanımın aksine bu atasözünün bugünkü yaygın kullanımı “evin direği erkektir” şeklindedir). Mualla Uydu Yücel, Eski Türk halklarındaki kadınların ise evlenirken eşini seçme, babasının eşinin mirasından pay alma, şahsi mülkiyet sahipliği, kendisine ait mallar hakkında söz sahibi olma, boşanma, evlat edinme hakkı gibi pek çok hakkı olduğunu dile getirmektedir. Kadınlar hukuki olarak erkeklerle eşit görünmektedir. Örneğin bir zina cezası

verilirken erkeğe de kadına da aynı ceza verilmekteydi (URL-69: Yücel, 2022). 1437 yılında Kıpçak kökenli unsurların hale devam ettiği İslamiyet'i yeni kabul etmiş Memlükler'de kadınlar özgürce sokakta dolaşabilir, kamusal alanlara daha çok dahil olabiliirdi. Çıkan bir veba salgını sonrası sultan Allah'ın hangi suçu cezalandırdığını öğrenmeye çalışınca üst düzey görevliler ve din adamları ile toplantılar yapmıştır. İbn Tagriberdi'nin anlatısına göre: “*Onlar sokaklarda gece gündüz dolaşan kadınları suçladılar*” (aktaran Roux, 1990). Benzer bir şekilde 1518'de, Osmanlılarda fetihten sonra “*genç oğlanlara, esir kızlara ve özgür kadınlara sokakta dolaşmayı*” yasaklamak için çeşitli bahaneler sunulmuştur (Roux, 1990). Türkler geçmiş kültürlerinin etkisi ile İslamiyet'in bazı alanlarında kadınlara yer açmıştır. Schimmel (2011)'in ifade ettiğine göre, Türk tasavvufunun cinsiyet ayırımına yönelik tutumu net değildir ve hatta Sufizm'in kadınları dini aktivitelere katmaktaki tutumu İslam'ın diğer dallarından daha olumlu olduğu bile söylenebilir. Mevlana'nın felsefesi kadın, erkek, güçlü, zayıf, renk, ırk, özür, kusur fark etmeksizin insanı sadece insan olarak ele almaktadır (Schimmel, 2011). Hatta Mevleviliğin ilk zamanlarından 17. yüzyıla kadar kadınlara -başka bir İslam kültüründe görmemizin pek mümkün olmayacağı bir şekilde- hilâfet verilmiş, kadınlar müteveli olmuş, şeyhlik yapmıştır (Yöndemli, 2013). Örneğin; Mevlevî şeyhi ve divan şairi Divâne Mehmed Çelebi'nin torununun kızı Destina, “erkekler gibi” hırka ve külâh giyen müteveli olmuştur. Bazı kadın Mevlevilerin on yedinci asra kadar *sikke*⁹ giydikleri bilinmektedir. Bazı kadın Mevlevilerin semâ yaptıkları da kaydedilmiştir (Helminski, 2003). 17. yüzyıldan itibaren Mevlevîliğin İslami erkek egemen seçkin bir zümreye mal olması, Yöndemli (2013)'nin de belirttiği gibi kadınların haklı özgürlüklerine ket vurulmuştur.

Görülüyor ki kadınlar İlk Çağ'da da Orta Çağ'da da benzer toplumsal statüler üstlenmiştir. Orta Çağ'da mimari üretimin de toplumsal cinsiyetin kadının aleyhine işleyen sürecini bire bir yansıttığı görülür.

⁹ Sikke: Mevlevi dervişlerinin giydikleri yüksek ve tepesi düz keçe şapka.

2.2.3.1. Orta Çağ'da Kadın ve Mimarlık

Orta Çağ'da Avrupa'nın kentleri ve mimari yapısı, döneminin toplumsal yapısı ile ilgili birçok bilgi barındırmaktadır (Mumford, 2007). Pirenne (2014)'e göre, Roma'nın yıkılışından sonra oluşan güvensizlik, kargaşa ortamında koruma görevini yerine getirmek kale-kentlere düşmüştür. Dolayısıyla 9. yüzyıldaki ilk feodal kentler ve yapılar dışarıya kapalı, hendekler ve surlarla çevrili, içinde basit bir tüketici halk barındıran, ticaret ve sanayiye çok olanak vermeyen, daha çok koruma görevini yerine getirecek yaşam alanları olarak kurulmuştur. Pirenne (2014)'nin “*kale-kent*” adını verdiği bu kentleri Mumford (2007) bir annenin korumasına ve şefkatle sarmasına benzetir. Onuncu yüzyılda Avrupa'da bir denge ve görece barış dönemi başladığında kentlerde ticaret de canlanmış kentler daha dışarıya açık yerler haline gelmiştir. 11. yüzyılda Haçlı Seferleri ve Avrupalı gezginler ile Avrupa'da ticaret canlanmıştır. Rahipler sınıfı, soylular sınıfı, orta sınıf gibi toplumsal sınıflar belirginleşmiş, insanlar meslek alanlarında ustalaşmıştır (Pirenne, 2014). Kasaba ve kale-kentlerin küçük pazarları yerini köylünün ürünlerini satabileceği büyük pazarlara bırakmıştır. Pazarların, toplantıların, dini törenlerin, eğlencelerin, idamların yapılabileceği büyük-küçük meydanlar ortaya çıkmıştır. Bu meydanların çeperlerinde; lonca binaları, dini otoriteyi temsil eden büyük dini yapılar, soyluların veya kralın iktidarını temsil eden büyük saraylar veya belediye yapıları olarak üç büyük yapı organize edilmiştir (Mumford, 2007). Kent gelişip canlanırken Orta Çağ evi ise, Mumford'un belirttiği gibi, evlerde gerekli görünen iki önemli koşuldan yoksun kalmıştır: mahremiyet ve konfor. Orta Çağ'ın ilerleyen dönemlerinde evler giderek sağlıksız ortamlara dönüştüğünden ölümler ve hastalıklar artmıştır (Mumford, 2007). Ancak Orta Çağ evi üst katlarında yaşam alanı alt katlarında ise ticaretin yapıldığı dükkanlar şeklinde organize olduğu için ev ile iş ayrımını net olarak kurmamıştı. Evin alt katındaki ticari birim sokağa açılarak kente karışmaktaydı. Bu nedenle ev ile sokak arasındaki sınır da çok belirgin değildir. Yani Orta Çağ mimarisi kamusal alana yönelen yapısı ve insan ölçeği ile Orta Çağ'ın anti-bireysel yapısını yansıtmaktadır (Mumford, 2007; Pirenne, 2014). Dolayısıyla Mumford (2007)'a göre, kadınlar ev içi rolleri ile ön plana çıksalar da Orta Çağ kentinin yapısı onları ev dışında da görünür kılmıştı. Federici(2019b)'nin derlediği araştırmalarda görülüyor ki, 1330-1550 yılları arasında kadınlar Frankfurt'ta yaklaşık 200 mesleğe dahil olabilmıştır. Yine de bu durum Federici'nin belirttiği gibi

“gün gibi açık olan mizojinist bir tepki”nin gelişmesine engel olmamıştır (Federici, 2019b). Orta Çağ’a dair araştırmalar kadınların bazı meslek alanlarında faal olduklarını gösterse de, mevcut çalışmalara göre Orta Çağ’da mimarlık faaliyetleri erkek egemenliğindedir (Fuanmayor, 2021). Orta Çağ’da kadın mimarlar ilk kez Christine de Pizan’ın “Kadınlar Şehri” adlı eserinde hayali varlıklar olarak görülmektedir. Eserde anlatılanlara göre Pizan, isimleri Us, Dürüstlük ve Adalet olan üç kadınla mimarlık yapar. Şekil 2.15’de görüldüğü gibi kadınlar resmin solunda mimari projelendirme yapmakta, resmin sağında ise kadınlar şehrinin temelini atmaktadır (URL-43: Kilroy-Ewbabk, 2019). Gleichauf (2007)’a göre, Pizan aslında kadınları merkezine alan ideal bir devleti ve kenti kaleme almıştır.

Şekil 2.15. Christine de Pizan’ın Kadınlar Şehri adlı eserinden bir resim. Resim tarihi: MS 1410-1414, Bulunduğu Yer: Harley, Britanya Kütüphanesi (URL-43: Kilroy-Ewbabk, 2019).

“*Building The City: The Role Of Women in Late Medieval Construction*” (İnşa Edilen Şehir: Geç Orta Çağ İnşaatında Kadınların Rolü) isimli bir çalışmada kadınların Orta Çağ’da İtalya’da inşaat işlerine katılımını incelemek için Orta Çağ’dan kalma fabrika defterleri, meslek tüzüğü ya da belediye kayıtları incelenmiştir. Evraklardaki inşaat işlerinde çalışan olarak görülen kadınların isminin akrabası olan bir erkeğin ismi ile birlikte yazıldığı görülmüştür. Araştırmada da belirtildiği gibi, kadınlar bu görevleri muhtemelen erkeklerin yardımcısı olarak, aile ekonomisine yardımcı olmak için, ailedeki erkeğin çizdiği sınırlar dahilinde, o erkekle birlikte

yerine getirmektedir (Fuanmayor, 2021). Araştırmada kadınların kendi adlarını kullanabildikleri ve daha fazla özerklik gösterdiği az sayıda istisna bulunmaktadır. Örneğin, İtalya Girona'da, 15. yüzyılın sonlarında, bir katedral kayıtlarında demir takozlar satan Madona Antonia Mar isimli bir kadından söz edilmektedir. Apostolik Kütüphanesi'nde bulunan 14. yüzyıldan kalma Şekil 2.16'teki görüntüde ise Messina duvarının inşası sırasında, inşaat ortamında büyük olasılıkla iş için malzeme taşıyan bir grup çocuklu kadın görülmektedir.

Şekil 2.16. 14. yüzyıl'da Messina duvarının inşasındaki kadınlar ve çocuklar (Fuanmayor, 2021).

Aynı araştırma kadınların mimarlık ve inşaat sektöründe; malzeme ticareti, atölyelerde öğretmenlik vb. alanlarda daha aktif olduğunu da göstermektedir (Fuanmayor, 2021). Araştırmaya göre kadınların iş organizasyonu şemasındaki aşağı konumları nedeniyle ortaya çıkan uzmanlık eksiklikleri göz önüne alındığında, inşaat sahasında kadınların görevleri üstlendiğini tam olarak belirlemek zordur. Ancak Orta Çağ'daki kadın rolleriyle ilgili tarihi resimlerin ve yazılı belgelerin analizini yapan “*The Role Of Women in Late Medieval Construction, Published in Mirabilia Journal* (2021)” adlı araştırma, bazı kadınların yapmasında sakınca görülmeyen şu üç inşaat görevinin ayırt edilmesini sağlamaktadır: Şekil 2.17’de görüldüğü gibi harcın hazırlanması, malzemelerin taşınması, temizlik ve iklimlendirme görevleri.

Şekil 2.17. Ressam Roman des Girart von Roussillon (1447) tarafından çizilmiş bir resim. Yer: Avusturya Ulusal Kütüphanesi, Viyana (URL- 10).

Kadınları inşaat sahalarında bir mimar veya şantiye denetleyicisi olarak anlatan kayıtlara ulaşılammıştır. Ancak üst sınıflara mensup belki de inşaatı yaptıran ailenin kadın bir üyesi olarak kadınların mimari etkinlikleri görülmektedir (Fuanmayor, 2021). Araştırmalara göre Orta Çağ'da Avrupa'da kadınların inşaat projeleri ile ilişkisi genellikle bir kilise veya manastır aracılığı ile kurulmaktadır. Örneğin; İmparator Konstantin'in annesi dul İmparatoriçe Aziz Helena Kudüs, Beytullahim, Golgota, Zeytin Dağı ve Roma'da kiliseler inşa ettirmiştir. 4. yüzyılın sonunda İmparatoriçe Helena, alana bir kilise inşa ettirmiştir (Schulenburg, 2012). Paris'te Aziz Genovefa (5. yüzyıl), inşaat faaliyetleriyle ilgilenen ilk Frenk kadın aziz olarak anlatılmaktadır. Kaynaklarda Genoneva, stratejik programları ve çalışmaları sayesinde inşaatların başlamasını ve işleyişini kolaylaştıran zeki bir kadındır (Schulenburg, 2012).

Müslüman kadınlar söz konusu olduğunda, kadınların inşaatteki işlerindeki rollerine ilişkin araştırmaların çok daha az olduğu görülür. Bunun nedeni Müslüman kadın ve mimarlık tarihine dair araştırmaların azlığı olabilir veya Müslüman kadınların hiçbiri mimari faaliyetlerde bulunmamış olabilir. Ancak İtalya'da yapılan bir araştırmada Endülüs döneminde yaşamış Fajona adındaki Müslüman bir işçinin kayıtlarına rastlanmıştır. Endülüs'ten kalma Şekil 2.18'teki resim, yaklaşık 1270-1300'lerde inşaatçı çalışan Müdecce kadınlarını göstermektedir (Fuanmayor, 2021).

Şekil 2.18. Santa María de Mediavilla katedralindeki bir resim (Fuanmayor, 2021).

Müslüman dünyasında da Avrupa’da olduğu gibi zengin kadınların inşaat ve bina bağışları dikkat çekmektedir. Örneğin, Rastlid Yemen’de belgelenen yüz elli bina bağışının neredeyse üçte biri kadınlar tarafından yapılmıştır (Tolmacheva, 1999). Orta Çağ’da Hindistan’dan İran’a kadar büyük bir coğrafyada Blake(1999) tarafından yapılan bir araştırma Müslüman kadınların özel alandaki ilişkilerinin (eş, kız, kız kardeş, anne veya büyükanne) mimari faaliyetlere katılımlarında etkili olduğunu göstermektedir (Blake, 1999). Araştırmada Eski Delhi olarak bilinen Babürlerin Şahjahanabad şehri ve Safevilerin bugünkü İran’daki İsfahan şehrinde yapılan inşaatları yaptıran zengin kadınlar ya bir erkeğin kızı ya da eşi olarak not edilmiştir (Blake, 1999). Başka araştırmalar Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarında da durumun benzer olduğunu göstermektedir. Aslanapa(2019)’nın belirttiği gibi, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarında hükümdarın eşi veya annesi olan kadınlar, belirlenen en erken tarihli Selçuklu ve Osmanlı yapılarını yaptırmıştır. Konya’da Kadınhanı ilçesindeki 1223-24 tarihli Kadın Hanı ve minaresi ve Konya’daki Hatuniye Mescidi’nin bir kadın tarafından yaptırılmış olma olasılığı yüksektir (Aslanapa, 2019). I. Alaeddin Keykubad 'ın eşi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Hunad Mahperi Hatun, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde medreseler, aşevleri, camiler, külliyeler ve daha pek çok eser bırakmıştır (Doğan, 2013) Halep’in naibi Dayfa Hatun, şehre ünlü

anıtlarından biri olan Medrese-i Firdevs'i kazandırmıştır. Selçuklu prensesi Safvat el-Mülk, oğlu ve kendisi için kubbeli bir mezar inşa ettirmiştir. Zümrüd Hatun, Şam'da Hatuniyye Medresesi'ni yaptırmıştır (El-Shorbagy, 2020).

Orta Çağ'da kadın mimarların varlıklarına dair şu ana kadar bir kanıt bulunamamıştır. Orta Çağ'daki mimarlık pratiklerinin işleyişine dair yapılan araştırmalar gösterir ki; sadece varlıklı kadınlar ailelerindeki erkekler aracılığı ile mimari faaliyetlere katılmıştır. Kadınların mimari faaliyetlere baniler olarak katılmalarının önünde hiçbir engel olmamasının sebebi kraliyet erkeklerinin erkeksi olarak görülen yönetim, ticaret, fetih, savaş gibi işlerle uğraşmaları olabilir.

2.2.4. Yeni Çağ

15. yüzyılın sonlarına, Avrupa'da Rönesans hareketiyle birlikte sanat, bilim ve düşünce alanlarında büyük bir canlanma yaşanmıştır. 16. yüzyılda Reform ile kilisenin yönetim yetkisi bitmiştir (P. Smith, 2019). Antik Yunan ve Roma kültürüne olan ilgi artmıştır. Ardından coğrafi keşiflerin ve denizaşırı ticaretin hız kazandığı ve bu sayede kolonileşmenin başladığı, yeni kıtaların keşfedildiği, ulus devletlerin temelinin atıldığı; gözlem, deney ve rasyonel düşünceye dayanan bir bilim anlayışının ortaya çıktığı ve matbaanın bulunmasıyla bilginin hızla yayıldığı; “hümanizm” akımının ortaya çıktığı bir çağ yaşanmıştır (URL-77: Encyclopedia Britannica). Darling (2016)'in anlattığı gibi, Avrupa Rönesans'ın etkisindeyken Osmanlılar, Safevîler ve Moğollar 15. ve 16. yüzyıllarda dünyanın pek çok yerinde etkili olmuşlardır. Asyalı toplumlar sömürgecilerle yüzleşirken Çin'de ve Japonya'da ataerkil Konfüçyüsçü gelenek hüküm sürüyordu (Kaibara, 1909; Lee, 2012).

Rönesans'ın etkisi ile kadın düşünür, sanatçı ve bilginlerde az sayıda da olsa artış görülmüştür. 16. yüzyılda doktor, hukukçu ve yazar Heinrich Cornelius Agrippa, İngiliz bir yazar Jane Anger, roman ve Kadın ve Erkek Eşitliği ve Hanımların Şikayeti dahil olmak üzere bir dizi başka edebi kompozisyon yazan bir Fransız yazar Marie de

Gournay, Japonya’da kadınların bastırılmış durumlarına tiyatrosundaki şovlarındaki cinsel imalarıyla baş kaldıran Izumo no Okuni, 15. yüzyıl Çin’inde kadın doktor olan Tan Yunxian, İtalyan yazar Moderata Fonte, İtalyan şair Lucrezia Marinella, 17. yüzyılda İngiltere’nin ilk profesyonel kadın oyun yazarı Aphra Behn, Amerikan yazınındaki ilk Püriten yazar Anne Bradstreet, İsveçli yazar Sophia Elisabet Brenner, Meksikalı rahibe ve şair bağımsız kadın ideolojisinin öncülerinden Sr. Sor Juana Inés de la Cruz, yazar, İngiliz protofeminist yazar ve retorikçi Mary Astell vd. kadın hakları ile ilgili ilk savunmaları yapmıştır (Gleichen, 2007; Hartley, 2018; Kia, 2016; Rowbotham, 2011; Rullmann, 1996; P. Smith, 2019; URL-66; URL-78: Encyclopedia Britannica). İtalyan ressam Sofonisba Anguissola, şair Vittoria Colonna, İngiliz yazar Margaret More Roper, İtalyan Rönesans ressamı Fede Galizia (1578-1630), ressam Caterina Van Hemessen (1527-1587), saray ressamı Levina Teerlinc (1510-1576), ressam Sofonisba Anguissola (1532-1625), ressam Elizabetta Sirani (1638- 1665), ressam Judith Leyster (1609-1660) ve barok ressam Artemisia Gentileschi (1593-1656) gibi kadın sanatçılar, kendileri ile aynı dönemde yaşayan Michelangelo kadar tanınır hale gelmeseler de kendi yeteneklerini göstermişlerdir (Fine, 1978). Kadın sanatçılar genellikle erkek meslektaşlarından daha az tanınmış ve desteklenmiştir. Kadınların eğitimini savunan az sayıdaki çalışma (bunlardan biri İtalyan filozof, şair Battista da Montefeltro) dışında, kadınların eğitime dikkate değer bir destek görülmemiştir (Kelly-Gadol, 1977). Daha önceki çağlarda olduğu gibi, sadece zengin ailelerin kız çocukları eğitim alabilmiştir (Renaissance and Reformation Reference Library, 2024). Yani bu dönemde de kadınların hayatının büyük ölçüde sosyal statülerine bağlı olduğu görülür. Köylü kadınlar ise kocalarıyla birlikte tarlalarda çalışıyor, ev işleriyle ilgileniyorlardı. Orta sınıf tüccarların eşleri olan kadınlar, kocalarının işlerinde onlara yardımcı olabilirler ve aynı zamanda evin bakımını da üstlenirlerdi. Kadınlar yüksek bir statüye sahip olsalar ve eğitim alsalar dahi zamanlarının çoğunda dikiş dikmek, yemek yapmak, çocuk bakımı, ev temizliği gibi ev hayatıyla ilgili faaliyetlerle bulunmaktaydı (URL-36: Iacob, 2021).Rönesans’taki bilgi arayışı ile bilim ve sanat dünyasındaki çalışmaları kitaplaştırırken bir yandan da toplumsal normları da kağıt üzerine döküp belirginleştirmekteydi. Dolayısıyla ataerkil toplumun kadınlara atfettiği tüm roller de kağıt üzerinde bilimsel açıklamalar ile kanun gibi yazılır olmuştu (Kelly-Gadol, 1977). Örneğin; İtalyan diplomat Castiglione ataerkil kuralları konu ettiği yazılar yazmıştır (Kelly-Gadol, 1977). İngiltere’de Lord

Clarendon geleneksel normlara uymayan kadınları işaret ederek insanlığın çıkarından çıktığını anlatıyordu. 13. ve 14.yüzyıllarda, kadınlara yönelik ataerkil kurallar, Fransız ve İtalyan görgü kuralları kitaplarına girmişti (Rowbotham, 2011). Marsilio Ficino, Niccolò di Bernardo dei Machiavelli gibi önde gelen Rönesans fikir insanları yazılarında ve konuşmalarında kadınları tüm sosyal, politik ve kamusal alanlardan dışlıyordu (Castiglione, 1903; Çardak, 2021; Falco, 2004; Machiavelli, 2014; Rocke, 1996; P. Smith, 2019). Kadınların terbiyeli, iffetli ve prense olduğu kadar kocasına da iki kat bağımlı olması gerekliliği; yazılarak, hesaplanarak doğruluğu reddedilemez bir tez halini almıştı (Kelly-Gadol, 1977). Kelly-Gadol'un belirttiği gibi Rönesans ile *"cinsiyetler arası ilişkiler kadın bağımlılığı ve erkek egemenliğine göre yeniden yapılandırıldı"*. Rönesans ile birlikte derebeyliklerin sınıf, soyluluk ve kral kavramları önemlerini kaybetse de Iacob (2021)'un belirttiği gibi, Rönesans yeni despot erkek merkezli soylu sınıfını yaratmıştı. Yeni yönetim biçiminde sosyo-politik bağlamda kadınların siyasal iktidarı kullanması feodalizmden ve hatta feodalizmden doğan geleneksel monarşik devletten çok daha zor hale gelmiştir. Her ikisi de Orta Çağ'da kendi başlarına kraliçe olan Napoli'nin iki Giovanna'sı örneklerinde olduğu gibi, geçmişte kadın kan bağları sebebiyle de olsa iktidarı ele geçirebiliyordu (URL-36: Iacob, 2021). Rönesansın erkek merkezli aristokrasisi feodalizmin kadınlara en azından kan bağları ile sunduğu iktidar konumunu da elinden almıştır (Kelly-Gadol, 1977). Daha önce aile bağları sebebiyle olsa da ekonomik, politik ve kültürel kamusal kaygıları olan soylu kadınlar, Rönesansta soylu burjuvazi kadınları olarak ailevi ve ev içi kaygılardan oluşan özel bir alanda kaybolmuşlardır (Kelly-Gadol, 1977; Rowbotham, 2011). Rowbotham (2011) tamamen erkek ürünü olarak tanımladığı Rönesans fikirlerinin kadınların *"hanımefendiye benzemeyen"* bütün davranışları reddettiğini dile getirmektedir. Dolayısıyla Rönesans'ın tüm ilerlemeleri, protokapitalist ekonomisi, devletleri ve hümanist kültürü, kadını sadece estetik bir nesne veya sadece anne olarak görmüştü (Rowbotham, 2011). Platoncu geleneğe bağlı kadın filozof ve şair Tullia d' Aragona (takriben 1508-1556) ve Gournay gibi kadın düşünörlere rağmen, tarih kitapları Rönesans'ta da sadece erkek düşünörlerin isimlerini geçirerek bir patriyarka tarihi olarak yazılmaya devam etmiştir (Federici, 2019a; Gleichauf, 2007; Kelly-Gadol, 1977). Gournay (2002)'ye göre kadınların erkeklerden geri kalmasının sebebi erkeklere sunulan olanakların kadınlara sunulmamasıydı. Ona göre kadınların taşrada mı, kentte mi yaşadığı, ailesinin zengin

mi fakir mi olduğu, ailesindeki erkeğin ona nasıl davrandığı, eğitim alıp almadığı gibi nitelikler kadının mevcut durumunu etkilemektedir. Ona göre kadınlar erkeklerin yaptığı her şeyi yapabilirdi (Gournay, 2002).

Avrupa Orta Çağı ve Rönesans'ı yaşarken Osmanlı da yıllar yılı büyüyerek dünyanın en büyük imparatorluklarından biri haline gelmişti (URL-21: Darling, 2016). Bu büyük imparatorluktaki kadınlar da aynı Avrupa'daki gibi erkek hükümdarların ve kocalarının iktidarlığı altında görünmez roller üstlenmekteydi. Dede Korkut hikayelerinde en azından at üstünde, ok atarken betimlenen göçebe Türk kadınlarından Osmanlı'da söz edilmediği görülür (Can, 2023). Onun yerine harem, daha önce Emevîlerde sonra da Osmanlılarda saray yapısının en önemli parçalarından biri olmuştur (Çelik ve ark., 2022). Bir Roma Katolik rahibesi olan Jeanne de Jussie Kanuni Sultan Süleyman'ı hareminden ötürü oldukça eleştirdiği yazılar kaleme almıştır (Hüseyniklioğlu ve ark., 2023). Ancak XVI. yüzyıl Cenevre'sinde Papa'nın manastırında yaşayan Jeanne de Jussie'nin de, Osmanlı hükümdarının haremindeki kadınların da benzer erkek hegemonyası altında olduğu görülmektedir. Osmanlılarda kadınların her açıdan toplumdaki kendi ailesi dışındaki erkeklerden saklanması bekleniyordu (Kalyoncu, 2021; URL- 97). Köyde kadınlar tarlada çalışarak devlet ekonomisine doğrudan dâhil olmuşlardı. Ancak bu durum onların toplumdaki statüsünün erkekler ile eşdeğer olmasını sağlamamıştır. Kadın kamu yaşamında da, saray yaşamında da, ancak doğurduğu erkek çocuklar ile yer edinebilmiştir (Kalyoncu, 2021). Osmanlı kadınlarının günlük hayatları da Flaman bir ressam Lambert de Vos'un 1514 tarihli "*Kostüm Kitabı*"ndaki Şekil 2.19'de görülen "*Evinde bir Türk Kadını*" başlıklı çizimlerinde görüldüğü gibi genellikle evde yemek yapmakla, çocuk bakımıyla, dokuma ile geçmektedir (URL-71).

Şekil 2.19. Ressam Lambert de Vos'un Osmanlı kadınları çizimleri (URL-71).

Osmanlı'da kadınların kamusal alanda dolaşmalarına yasal engeller de konulduğu görülür. 16. yüzyılda “*kadınlar kaymakçıya giremez*” şeklindeki yasak, İstanbul Eyüp'teki kaymakçı dükkânları kadınların erkeklerle buluşmalarına veya tanışmalarına olanak sağladığı gerekçesiyle getirilmişti (Koçu, 2005). III. Osman'ın İstanbul'da geziye çıktığı haftanın üç günü ise kadınların sokağa çıkması yasaktı. Bu kurallara uymayan kadınlar denize atılarak öldürülüyordu (*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* 3, 1985; Uluçay, 2021) Osmanlılarda kadınların harem kültürünün de etkisi ile bestekarlık yaptığı, çeşitli müzik aletleri çaldığı, müzik eğitimi aldığı, şiirler yazdığı bilinmektedir. Tarih kitaplarında bilinen ilk Türk kadın şairi Zeynep Hatun, Mihri Hatun, Kanuni'nin eşi Hürrem Sultan, 16. Yüzyılın yetiştirdiği kadın divan şairlerinden Nisâyî, Divan şairi Hubbî Hatun, 16. yüzyılda şair Tuti Kadın ve kadın şairden bahsedilmektedir (E. Ersöz, 2014). 17. yüzyılda yaşamış Reftar Kalfa gibi çeşitli musiki araştırmalarına konu olmuş bestekarlar bulunmaktadır (URL-41).

Asya'da da kadınların durumu Avrupa ve Osmanlı ile benzerlik gösterir. Japonya, Meiji Restorasyonuna kadar gelenekselci tutumu ile kadınları toplumdan soyutlamıştır. Japonya'da 17. yüzyılda Konfüçyüsçü yazar Kaibara Ekken'in

"Kadınlar için Öğrenme" adlı eserinde kadınlardan şöyle bahsedilmektedir: *"Kadınların karakteri o kadar aptal ki, her bakımdan kendisine güvenmemek ve kocasına itaat etmek zorunda kalıyor."* (Kaibara, 1909). Çin'de de kadınlar Konfüçyüsçü gelenekle ataerkil toplumsal düzende yaşamaktaydı. Çin'de erkek çocuk tercihi kız çocuklarının öldürülmesinde yüksek oranlara yol açmaktaydı. Kadınlar ayaklarının küçük olması için ayaklarının bağlanması gibi bazı güzellik kalıplarına uymaya zorlanıyordu (Lee, 2012). 15. yüzyılda Hindistan, Güneydoğu Asya ve Güney Çin'i gezen gezgin Niccolò de' Conti'nin günlüklerine göre, Hindistan'da kocası ölen kadınlar yakılmaktaydı. Niccolò'nun yazılarında yerel kadınların Hindistan'da yaşayan sömürgecilere kocaları tarafından para kazanmak için satıldığı görülür (Conti, 1857). Cinsiyet tartışmalarının Avrupa merkeziliğine karşı duran Amadiume (1987) ise Afrika bölgesindeki cinsiyet algılarının Avrupa kolonileri geldikten sonra başladığını dile getirmektedir (Amadiume, 1987). Yeni Çağ'daki bilimsel ve düşünsel yenileşmelere rağmen ataerkil yapı varlığını sürdürdüğü gibi sömürge yoluyla da kendine yaygınlaşabileceği yeni topraklar bulmuştur. Amerika, Asya ve Afrika yapılmaya başlayan keşif gezileri, ataerkinin de sömürgecilik faaliyetlerini zirveye çıkarmıştır (Amadiume, 1987; Chatterjee, 1989).

2.2.4.1. Yeni Çağ'da Kadın ve Mimarlık

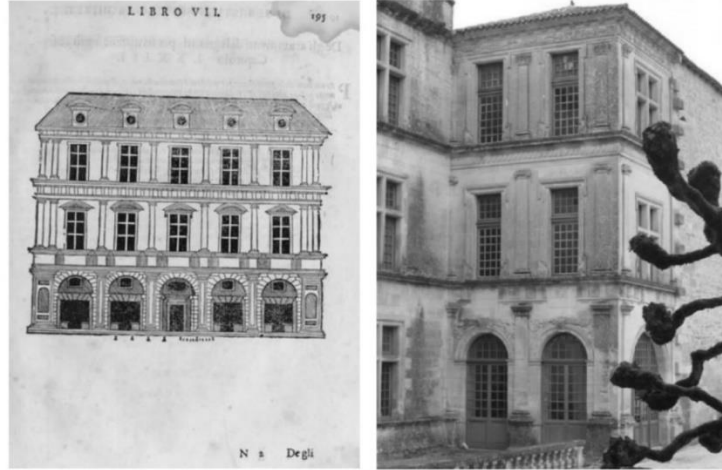
İtalya'da ortaya çıkan Rönesans, mimari değişimlerini de ilk İtalya'da ortaya çıkarmıştır (Anderson, 2013). 6 ve 9. yüzyıllardaki Romanesk ve 13. yüzyıldaki Gotik üslup, Antik Dönem mimarisi ile ilgili çalışmaların yapılması sonucunda esin kaynağını Antik dönemden alan, matematiksel hesaplamalara dayanan, simetrik, ritmik, oransal değerler gözetken klasisizme bırakmıştır. 17. yüzyılda ise gücünü tanrı ve mitoloji taslaklarından alan ve işlemeli duvarlar, bol süslemeli cepheler, görkemli bahçeler ile kendini gösteren Barok üslup kendini göstermiştir (Anderson, 2013). Kraliyet gücünü temsil eden Versailles Sarayı, ataerkinin gösteriş ve kudretini temsil edecek şekilde yapılmıştır (Lyons, 2019). Rönesans mimarisi aynı zamanda Raphael'in ünlü Madonna'ları, Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa'sı ve Michelangelo'nun Sistine Şapeli'nin tavan freskleri gibi en tanınmış Batılı sanatçılar ile birlikte anlatılmaktadır.

Bu dönemde mimarların mimarlık dışında pek çok alanda ustalaştıkları üstlendikleri görülür (Anderson, 2013). Örneğin; Leonardo Da Vinci, döneminin önemli bir filozofu, astronomu, mimarı, mühendisi, mucidi, matematikçisi, anatomisti, müzisyeni, heykeltıraşı, botanisti, jeoloğu, kartografi, yazarı ve ressamı olarak anılmaktadır (URL-48). 15. yüzyılda Floransa'da faaliyet gösteren Filippo Brunelleschi heykeltıraş, mimar ve mühendisti (Anderson, 2013). Rönesans tarihinde adı geçen mimarların neredeyse hepsi erkektir. Rowbotham'ın belirttiği gibi Rönesanstan bugüne tarih hep ünlü erkeklerin hikayeleri, icatları ve yaratımları ile belirlenip sunulmaktadır (Rowbotham, 2011). Ancak sayıları az da olsa Rönesans'ta kadın mimarların varlığından söz edilir. Schwitalla (2021)'nin derlediği "*Women in Architecture - Past, Present, and Future*" adlı kitapta Rönesans Dönemi'nde Fransa'nın Loire Vadisi'ndeki Château de Chenonceau isimli mülkün tasarımcısının bir kadın olduğu anlatılmaktadır. Katherine Briçonnet 1513'te kocasının satın aldığı bu yapıyı yenileme projesini üstlenmiş ve yapıya ek olarak bir pavilion tasarlamış, yapının inşaatını denetlemiştir (Schwitalla, 2021). Bir baronluk mirasçısı Leydi Anne Clifford (1590- 1676) bir inşaat projesinde aktif rol üstlenen, İngiltere'de Westmorland mülklerindeki iyileştirmeler için tasarımları yapan ve inşaat programını kontrol eden ilk kadındı. 1656'da merhum annesinin anısına Cumbria, Brougham yakınlarında Kontes Sütunu'nu yapmıştır. Appleby-in-Westmorland, Ninekirks, Brougham ve Mallerstang'daki kiliseleri restore etmiştir. Aynı zamanda, Pendragon Kalesi, Yorkshire'daki Skipton Kalesi ve Brough Kalesi, Appleby Kalesi ve Brougham Kalesi de dahil olmak üzere Clifford ailesinin Kuzey İngiltere'deki birçok kalesinin iyileştirilmesinden ve genişletilmesinden sorumluydu (URL- 30).

16. yüzyılda hümanist, mimar ve Kraliçe Catherine de'Medici'nin nedimesi Jacqueline de Montberon (1542- 1598) ise, yazar Brantôme tarafından inşaat sanatında ustalaşmış, geometriyi ve mimariyi seven, mimari sanatların uzmanı bir kadın olarak tanımlanmaktadır (Lebeau, 2011). Jacqueline de Montberon Şekil 2.20'de görülen Bourdeilles Sarayı'nı mobilyaları ile birlikte tasarlamış ve inşasında çalışmıştır. Ayrıca Şekil 2.21'de görüldüğü gibi Jacqueline de Montberon'un eserleri ile Mimar Sebastiano Serlio'nun eserleri arasında benzerlik görülmektedir. Montberon böylece İtalya'dan gelen Rönesans kültürünün Fransa'da yayılmasına katkıda bulunmuştur (Lebeau, 2011).

Şekil 2.20. Jacqueline de Montberon tarafından tasarlanan Fransa- Bourdeilles Sarayı (URL-51)

Şekil 2.21. Soldaki Sebastiano Serlio'nun "Mimarlık Üzerine Yedi Kitap" adlı eserinden bir Rönesans dönemi sarayının çizimi. Soldaki ise Jacqueline da Montborn'nun Bourdeilles'inin merdiven köşkünün görünüşü (Lebeau, 2011).

İtalya'da ise Parma Dükü ve Piacenza Ottavio Farnese'nin karısı Avusturyalı Margaret (veya Parma'lı Margaret, 1522–1586), Piacenza'daki Farnese Sarayı'nın planlarını çizmiştir (URL-51). Mimar Plautilla Bricci (1616-1705) ise Barok sanatın kadın temsilcisi olarak anılmaktadır (URL-19: Lollobrigida, 2020). Plautilla Bricci dönemindeki diğer mimarlar gibi yaptığı resimler, detay çözümleri, mühendisliği ile de dikkat çekmektedir (URL-19: Lollobrigida, 2020). Bricci'nin Şekil 2.22'deki gibi

yağlı boya ile yaptığı ve önemli kiliselerin duvarlarını süsleyen resimleri ise bugün hala sergilerin en değerli parçalarından olmaya devam etmektedir (URL- 20).

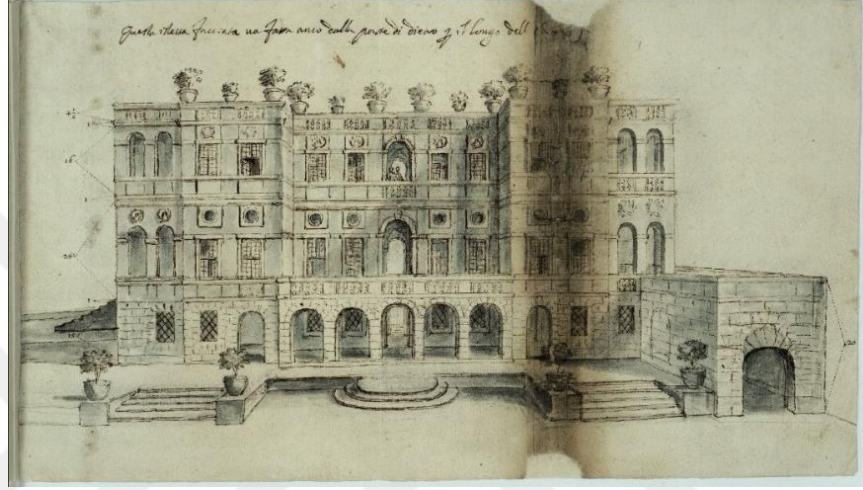
Şekil 2.22. Solda 1675 tarihli Vaftizci Yahya'nın şehitliğini tasvir eden resim. Sağda 1675 tarihli Vaftizci Yahya'nın doğuşunu tasvir eden resim (URL- 20).

Lollobrigida (2020)'nın araştırmalarına göre, Accademia di San Luca adlı okulda mimarlık dersleri verilmediğinden dal Pozzo Akademisi ülkedeki eğitimsel bir boşluğu doldurmaya yönelik pek çok öğrenciyi kendisine dahil etmek için çaba göstermiştir. Plautilla Bricci ise bu akademi okulunun yarattığı ekstra fırsatlardan yararlanarak mimarlık derslerine katılmış ve bir Barok sanatçısı olmuştur. Şekil 2.23'de ışık güçlü aydınlık ve gölge kontrastları ile betimlenen abartılı, şairane, bol süslü figürlerle bir mezar çizimi bulunmaktadır (URL-19: Lollobrigida, 2020).

Şekil 2.23. Plautilla Bricci, Kardinal Giulio Mazzarino'nun mezarının çizimi, 1661 sonrası. Yer: Ulusal Kütüphane, Torino (URL-19: Lollobrigida, 2020).

Lollobrigida (2020)'nın belirttiğine göre, Plautilla Bricci'nin mimar olarak tanınmasına olanak veren eserleri; 17. yüzyılda Roma mimarisinin tipik bir örneği Villa Benedetti (Şekil 2.24 ve Şekil 2.25'te görülen) ve San Luigi Şapeli'dir (URL-19: Lollobrigida, 2020).

Şekil 2.24. Vascello olarak da bilinen Villa Benedetta Cephe çizimi. Plautilla Bricci, 1663 (URL- 20).

Şekil 2.25. Mimar Plautilla Bricci tarafından tasarlanan Villa Benedetti'nin günümüzdeki hali. Yapının sadece resimde görülen ana girişi kalmıştır (URL-14).

Birleşik Krallık'ın ilk kadın mimarı olarak kabul edilen Leydi Elizabeth Wilbraham (1632–1705)'ın ise yaklaşık 400 bina tasarladığını düşünülmektedir. 1701 civarında, Staffordshire'daki St Andrew kilisesinin yeniden inşası için Leydi Elizabeth Wilbraham tarafından yapılan çizimler bir kadına ait olduğu bilinen en eski mimari çizimlerdir (Laurence, 2003).

Araştırmalar çoğaldıkça bu dönemde mimarlık yapan daha fazla kadının isminden söz edilebilir. Ancak yazılı tarihteki erkek üstünlüğü de göstermektedir ki Yeni Çağ'da Avrupa mimarlık camiasına erkek mimarlar hakimdir (Laurence, 2003). Durum Avrupa'nın dışında da farklı değildir. Örneğin, Osmanlı devletinde Yeni Çağ'da şu ana kadar varlığı kanıtlanmış bir kadın mimar yoktur. Thys-Şenocak (2009)'ın, “*Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler- Hadice Turhan Sultan*” adlı eserinde belirttiği gibi Osmanlı hanedan kadınları Avrupalı hemcinslerine göre fiziki olarak daha az görünürlerdi. Ancak daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, Osmanlılarda yüksek mevkilerdeki kadınların vakıflar kurarak inşaat yaptırdıkları bilinmektedir (Thys-Şenocak, 2009). Saraylarındaki konumları sebebiyle iyi eğitim almış olan Ümmügülsüm Hatun, Ayşe Hafsa Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan, Kösem Sultan, Gülnuş Emetullah Sultan, Hadice Turhan Sultan gibi pek çok valide sultan Osmanlı topraklarında çok sayıda bina yaptırmıştır. İdari yapılar, savaş yapıları, savunma yapıları, kaleler, kuleler dışında gösterişli saraylar ve türbelerin yanı sıra, köprüler ve su şebekeleri, çeşmeler, imarethaneler gibi yapıların inşasına öncülük etmişlerdir (İnan, 2022; Ş. Kartal, 2012; Meçal, 2011; Özgüleş, 2017; Thys-Şenocak, 2009). Thys-Şenocak (2009)'ın belirttiği gibi, eğitilmiş ve varlıklı kadınlar mimariyi himaye altına alarak kendilerini, dindarlıklarını ve iktidarlarını görünür hale getirmişlerdir. Bu durum 16 ve 17. yüzyıllarda mimari eser yaptırmak için kurulan İstanbul vakıflarının yaklaşık %37'si kadınlar tarafından kurulmuştur (Thys-Şenocak, 2009). Yine de kadınların baniler olarak mimarlık faaliyetlerine katılmaları ileride sultan olabilecek bir erkek çocuk doğurmalarına bağlıydı (Özgüleş, 2017). Osmanlı dışındaki İslam ülkelerinde de kadınlar bir hayır işi olarak mimari faaliyetleri desteklemiş ve finanse etmiştir. İkinci Babür İmparatoru Nasır-ud-Din Muhammed'in eşi Bega Begüm, üçüncü Babür İmparatoru Nur-ud-din Muhammed Salim'in Jahangir (1569-1627) olarak bilinen eşi İmparatoriçe Nur Jahn (1577-1645), Eyyubi prensesi Dhayfa Khatun (1185-1242) gibi birçok imparatorluk kadını mimarlık faaliyetlerini

desteklemiştir (El-Shorbagy, 2020). Benzer bir şekilde Rusya İmparatoriçesi Anna Ioannovna, İtalyan mimar Francesco Bartolomeo Rastrelli ile birlikte Saint Petersburg'daki barok mimari yapılarının yapılmasını desteklemiştir. Diğer Rusya İmparatoriçesi Elizaveta Petrovna da mimar Bartolomeo Rastrelli'nin özellikle Peterhof'taki görkemli Barok projelerini finanse etmiş, Saint Petersburg'daki Smolny Katedrali ve sarayı inşa ettirmiş, Rusya'nın yollarını yenilemiş, sanat ve mimarlık faaliyetlerini desteklemiştir (Longworth, 1972). Yeni Çağ'ın diğer önemli siyasi güçleri Orta Avrupa'da Habsburg Monarşisi, Portekiz İmparatorluğu, kuzey Avrupa'da Hollanda Cumhuriyeti, Çin'de Ming ve Qing (Mançu) Hanedanı, Japonya, Mantova, Rus İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu ardılı Hindistan ve Safevi İmparatorluğu, İran ve birçok bölgede kadınlar hükümdarlık ailesinden yer almaları veya üst sınıf bir aileye mensup olmaları durumunda mimarlık faaliyetlerini destekleseler de şu ana kadar yapılan araştırmalar bu bölgelerde kadın bir mimarın varlığını göstermemektedir (Bernstein, 1991; Ffolliott, 2008; Hickson, 2012; Ollagnier, 2017). Yeni Çağ'da Americo Vespucci'nin kıtaya adını vermesiyle sonuçlanan Amerika'nın keşfi sonrasında Amerika'da 19. yüzyıla kadar kadın mimarlara rastlanmamıştır (Allaback, 2008; URL-75: The Columbia Encyclopedia).

2.2.5. Yakın Çağ

17. yüzyılda büyük bir kısmı halen tarım toplumu olan dünyada nüfusun artması ile yapılan üretim yetersiz gelmeye başlamıştı. Bunun üzerine zengin ve fakir arasındaki uçurum artmış, toplum sanayi toplumuna dönüşmeye başlamıştır (Bloch, 1983). 1789'da sanayi toplumunun yeni burjuvaları, liberal soylular, bazı din adamları ve orta sınıfın da dahil olduğu bir meclis ile gerçekleştirilen Fransız Devrimi; Amerikan Bağımsızlık Bildirisi; üretimin artması için yükselen makineleşmiş endüstri olarak Sanayi Devrimi ve 18. yüzyılda eski geleneksel kalıplar yerine akılcı düşüncüyü baz alan Aydınlanma düşüncesi, Yakın Çağ'ı başlatan önemli olayları temsil etmektedir (Rudé, 2022). 20. yüzyıldaki I. ve II. Dünya Savaşı ve ardından gelen ABD ve SSCB arasında rekabetin yaşandığı Soğuk Savaş dönemi ile dünya sınırları yeniden çizilmiş, nükleer enerji keşfedilmiştir. 20. yüzyılın başlarında Taylorizm ve Fordizm

endüstriyel üretim süreçlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Üretim ve tüketim ilişkisine dayanan bu yeni fikirler yatırımlarını kentler üzerinde yapmıştır. Kentler hızla mega kentlere dönüşmüştür. 1990'lardan itibaren bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişim, ağ bağlantılı, dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması Bilişim Çağı olarak da adlandırılan bir dönemi başlatmıştır. Dünyanın farklı noktalarındaki insanların birbirlerine hiç olmadığı kadar yakınlaştığı “Ağ Toplumu” olarak adlandırılan yeni bir toplum oluşmuştur (URL-49). Bütün bu değişimler yaşanırken kentler büyük ölçekli, çok nüfuslu, sanayi ve üretim kentlerine, yapılar seri üretilen tüketim öğelerine dönüşmüştür (Mumford, 2007). Yakın Çağ’ın başlarında, artan nüfusa yetersiz gelen üretimi arttırmak amacıyla üretimin evlerden fabrikalara taşınması, Rowbotham (2011)’ın da belirttiği gibi, ev ile iş arasındaki ayrımı ve cinsiyetler arası iş bölümünü de keskinleşmiştir. Erkekler evin geçimini sağlayan kişiler olarak ve kadınlar ise evi idare etmek ve çocuklara bakmak ile yükümlü kişiler olarak belirlenmiştir (URL-35: Humphries, 2002). Örneğin; İngiltere’de 17. yüzyılda yün eğirme işinde olan kadınların evlerinde bu işe devam edebileceğine ancak dışarıda bu iş yapamayacaklarına dair kesin kurallar konulmuştur. Eskiden İngiltere’de evlerinde bira mayalama işi yapan kadınlara bira mayalama işi tamamen yasaklanmıştır (Rowbotham, 2011). İşverenler ‘daha çok ürün için daha çok iş gücü’ düşüncesiyle kadınları da fabrikalarda çalıştırmaya başladığında, loncalarda yapılan düzenlemeler kadınların işliklere girmesini engellenmeye çalışmıştır (Rowbotham, 2011). Yakın Çağ’da kapitalizm, hem kadınları hem de erkekleri hem iş gücünü hem de insanın kendisini üretim ağının bir ürünü olarak nesneye dönüştürmüştür (Duhm, 2002). Kadınlar iş gücü bakımından değersiz, alınıp satılabilen bedenleri bakımından değerli bir üretim nesnesine dönüşmüştür. Orta Çağ’da, erkek gururunun bir sembolü haline gelen kadın bekareti, kapitalist ekonomik sistemin bir parçası olarak genelevlerde satılmıştır (Beall, 2016). Emekleri bakımından değersizleşen kadınlarsa ucuz işgücü kaynağı olarak ve erkek emeğinin kıt olduğu durumlarda çağrılacak yedek işgücü olarak görülmeye başlamıştır. Kadınlar erkeklerin yaptığı aynı işi yapsalar da, çoğunlukla erkeklerden düşük ücretler almıştır. Çünkü kadınların yaptıkları işler niteliksiz olarak görülmüştür (Meillassoux, 1991; Rowbotham, 2011). Örneğin: Avrupa’da 1830'larda fabrikalarda vasıfsız olarak tanımlanan, dokuma ve eğirme işgücünün neredeyse yarısını kadınlar oluşturuyordu. Nitelikli işler erkeklere ayrılmıştı (Humphries, 2002). Kadınlara niteliksizlikleri

bahanesiyle verilen düşük ücretler, “kırılgan olmamaları” ve bir iş için yeterli becerilere sahip olmaları durumunda ise “erkek gibi kadın” olarak betimlenmeleri ile toplumdaki dışlanmalarına sebep olmuştur (Bourdieu, 2015; Rowbotham, 2011). Örneğin; İngiliz romancı Charlotte Brontë tarafından ilk kez 1849'da yayınlanan dönemin sosyal özelliklerini yansıtan roman “Shirley”deki kadın kahraman çalışmak istese de, çalışmasının onu “kabalaşıp erkekleşmesine yol açacağını” düşünenler tarafından baskıya maruz kalıyordu (Brontë, 2022). Virginia Woolf’un 1919’da kaleme aldığı romanı Gece ve Gündüz’de de kadın kahraman Katherine Hilbery’nin matematik tutkusu diğerleri tarafından erkekçe bir davranış olarak görülmekteydi (Woolf, 2022). Söz hakkı tanınmadan kamusal alandan ve meslek hayatından uzaklaşan kadınlar bu durumun sebebi kendileriymişçesine bir de “aylaklıkla ve akılsızlıkla” suçlanmıştır (Keller, 2022; Lloyd, 2021; Rowbotham, 2011). Kadınlar ev dışında erkek bir işverenin hegemonyası altında, ev içinde ise evin reisinin kontrolüyle tüm annelik ve kadınlık rollerini üslenmişlerdir (Federici, 2014). 19. yüzyıla gelindiğinde, kadınlar fabrikalara çalışıyor olsa da Donovan (2014)’ın belirttiği gibi artık iş ve kamusal dünya, ev ve özel dünya birbirinden keskin bir şekilde daha önce hiç olmadığı kadar ayrılmıştı. Örneğin; orta sınıf ve varlıklı ailelerdeki kız çocukları ileride çocuklarını eğitmek ve iyi bir anne olmak için eğitim almaktaydı. Erkek çocuklar ise bilimsel eğitim alıyordu (Rowbotham, 2011). Yoksul kadınlar söz konusu olduğunda kadınların yaşadıkları bu zorluklar görünür hale gelmekteydi (Rowbotham, 2011). Örneğin; 1813'te İngiltere’de Cumbria'daki Whitehaven madenindeki bir gözlemci, çalışırken gördüğü kadınlar hakkında şunları söylemişti: *"Çoğunlukla yarı çıplaklardı, kirden kararmışlardı ve hepsi o kadar sefil bir şekilde şekilsizleşmiş ve istismar edilmişlerdi ki, düşmüş bir ırk gibi görünüyorlardı."* (aktaran Rowbotham, 2011).

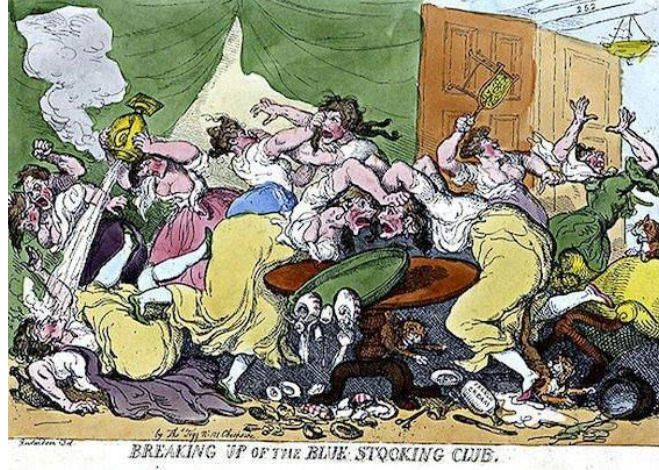
Yakın Çağ’daki Aydınlanma fikri ise, temelini Descartes, Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Diderot ile d’Alambert, John Locke gibi düşünürlerden alarak "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" sloganları ile temel insan haklarına vurgu yapmaktaydı (Çıvgın ve Yardımcı, 2011; Rousseau, 2021). Ancak Rowbotham (2011)’ın da belirttiği gibi birçok insan hakları savunucusu kadınları "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" fikirlerine kadınları dahil etmiyor, onları eski toplumsal konumlarında bırakmayı tercih ediyordu. Örneğin; Rousseau’ya göre kadınlar sadece ev içindeki düzeni sağlamak, iyi çocuk yetiştirebilmek için eğitim almalıydı

(Rousseau, 2009, 2021). İngiliz hukukçu William Blackstone'un "Commentaries on the Laws of England" (İngiltere Kanunları Üzerine Yorumlar) adlı eserinde kadının toplumsal ve yasal varoluşu kabul edilmiyordu (aktaran Donovan, 2014). Fransız siyasetçi Pierre Gaspard Chaumette bir konuşmasında kadınların siyasi aktivizmini onlara uygun bulmuyor ve kadınları kınıyordu (Bibliothèque Nationale de France). Fransız oyun yazarı ve devrimci Philippe Fabre d'Eglantine (1755–94), kadınların Fransız Devrimi sırasında özgürlüğün sembolü olarak görülen Frig Şapkası'nı takmasını uygunsuz bulup, eleştiriyordu (The French Revolution and Human Rights: A Brief Documentary History, 1793). Fransız Devrimi çevresinde gelişen insan hakları düşüncesi kadınları dışlasa da, bazı köktenciler¹⁰ bu duruma karşı gelmiştir (Rudé, 2022). 1789'da belirlenen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin ilk maddesi "*Erkekler özgür ve haklar bakımından eşit doğarlar ve öyle kalırlar. Sosyal ayrımlar yalnızca genel iyiliğe dayanabilir.*" şeklinde iken (National Assembly of France, 1789), Olympe de Gouges'ın bu bildirgeye cevaben yazdığı 1791 tarihli Kadın Hakları Bildirgesi'nin ilk maddesi ise: "*Kadın özgür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahiptir. Toplumsal farklılıklar yalnızca genel fayda üzerine kabul edilebilir.*" şeklinde olmuştur (URL-33: Gouges, 1791). Ancak bu ve benzeri yazıları nedeniyle Olympe de Gouges, 3 Kasım 1793 günü giyotin ile idam edilmiştir. Benzer bir şekilde 1848'de Elisabeth Candy Stanton ise sadece erkeklerin özgürlüğü baz alınarak yazılan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin üzerine adeta oturtulmuş olan ilk kadın hakları bildirgesi Seneca Falls Bildirgesi'nin yayınlanmasına öncülük etmiştir (URL-55: Martineau, 1837). İlk kadın sosyolog Martineau (1837)'nün, "*Society in America*" adlı makalesinde de belirttiği gibi, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin insanların yarısıyla, yani kadınlarla ilgisi yoktu. Rousseau'nun fikirlerine ise Mary Wollstonecraft (1759- 1797) 1792'de yayınladığı "Kadın Haklarının Savunması" ile karşı çıkmıştır (Wollstonecraft, 1792). Judith Sargent Murray (1751- 1820) de, 1790'da Massachusetts'de "*On the Equality of the Sexes*" (Cinsiyetlerin Eşitliği Üzerine) adlı makalesini yayınlamış, Eski Amerika Birleşik Devletleri Başkanının Eşi Abigail Adams ise kocası John'a yeni kanunlar oluşturulurken kadınların da dikkate alınması gerektiğini savunmuştur (aktaran Donovan, 2014). Abigail Adams (1744 – 1818); İsveçli bir proto-feminist şair ve yayıncı Catharina Ahlgren; Danimarkalı bir

¹⁰ Köktencilik: Felsefede yaşama biçimlerini, yaşam ilişkilerini, ele alınan konuyu kökten değiştirme eğiliminde olan düşünce biçimidir. Bilimde, dinde, siyasette kökten yenilikler yapma eğilimi; kökçülük, radikalizm olarak da tanımlanmaktadır. (URL-74 ve Kurumu), 2024)

reform pedagogu ve kadınların eğitimi konusunda öncü Annetine Beyer; Fransız filozof ve matematikçi Marquis de Condorcet; Belçikalı Theroigne de Mericourt; Almanya'da tıp biliminin ilk kadın doktoru Theroigne de Mericourt; Fransız ütöpik sosyalist ve filozof Charles Fourier; İngiliz yazar, şair Jane Gomeldon; Amerikalı bir kölelik karşıtı aktivist Sarah Grimke; İskoç filozof Francis Hutcheson; Emmeline Pankhurst ve kızı Christabel Pankhurst; Lucretia Mott; İsveçli bir şair, eleştirmen Thomas Thorild; kölelik karşıtlığı ve kadın hakları aktivisti Afrikalı Amerikalı Sojourner Truth; Epikürcü filozof Frances Wright, Alman politikacı ve kadın hakları savunucusu Clara Zetkin (1857 - 1933); Amerikalı reformcu William Lloyd Garrison ve daha birçok kadın hakları aktivisti yaşadıkları bölgelerde öncül kadın hakları savunucuları olarak Fransız Devrimi'nin ve Aydınlanma fikrinin sadece erkekleri özgürleştiren tavrına karşı durmuştur (Donovan, 2014; Falco, 2004; Myrebøe, Pálmadóttir ve Sjöstedt, 2023; Rowbotham, 2011; URL-81: Thomas, 2023; URL-88 :UNWOMEN). Kadınlar eğitim hakkı, mülkiyet hakkı, oy hakkı, aynı iş için erkeklerle eşit ücret alma hakkı, ebeveynlik hakkı, kamusal alanlara girebilme hakkı vb. istemlerle toplanmaya başlamıştır. Kadın hakları ile ilgili çeşitli dernekler, topluluklar ve gruplar oluşmuş, bildiriler yayınlanmış, toplantılar yapılmıştır (Rowbotham, 2011). Örneğin; 1750'lerde İngiltere'de ortaya çıktığı kabul edilen Mavi Çoraplılar Topluluğu/Derneği¹¹ kadınların ve erkeklerin buluşup edebiyat, bilim ve sanat konuştuğu bir grup olarak ortaya çıkmıştır. Mavi Çoraplılar aristokrat sınıfa mensup olsalar da bu topluluktaki kadınların birçoğu okuma, sanat eseri ve yazma gibi entelektüel çabalarda birbirlerine destek olmuştur (Lowes, 2022; Pohl ve Schellenberg, 2002). Örneğin; yazar Elizabeth Carter (1717–1806), yazar Anna Miegon Mavi Çoraplılar'ın üyeleriydi (Lowes, 2022; Pohl ve Schellenberg, 2002). Mavi Çoraplılar yaşadıkları dönem Şekil 2.26'teki gibi ataerkil tepkiyi üstlerine çekmiştir.

¹¹ Araştırmacılar Mavi Çoraplılar isminin çıkmasında birçok şeyin ekili olmuş olabileceğini düşünmektedir: 1. "Mavi Çoraplılar" adının 18. yüzyılın ortalarında siyah çorapların resmi kıyafetlerle giyildiği ve mavi çorapların ise resmi olmayan kıyafetler ile giyildiği dönemde türediği düşünülmektedir. 2. Mavi çorapların bir dönem Paris'teki kadınlar arasında moda olması da etkili olmuş olabilir. 3. Bu entelektüel toplantılara katılmak için uygun kıyafetleri olmayan Benjamin Stillingfleet'e, "Mavi çoraplarınızla gelin!" demesi de olabilir (Pohl ve Schellenberg, 2002).

Şekil 2.26. Thomas Rowlandson'ın “*Erkek vesayetinin yokluğunda kaosa sürüklenen Mavi Çoraplılar toplantı salonu*” karikatürü (URL-52: Lowes, 2022).

Araştırmalara göre, 18. ve 19. yüzyılda ilk kadın hakları hareketlerine destek veren yaklaşık otuz kadın kulübü kurulmuştur ¹² (Levy, Applewhite ve Johnson, 1979). Örneğin; Fransız Devriminin devrimci siyaset ve düşünce yapısına bir ek yaparak cinsiyet eşitliğini savunan Devrimci ve Cumhuriyetçi Kadınlar Derneği (Société des Citoyennes Républicaines Révolutionnaires); kadınların siyasete aktif katılımına destek olan Her İki Cinsiyetten Vatansever Kardeşlik Derneği (La Société Fraternelle des Patriotes de l'un et l'autre sexe, Défenseurs de la Constitution); mecliste galeride oturan ve Jakoben kulübündeki (Fransız devriminde etkili bir siyasi kulüp) toplantılara, Devrim Mahkemesi'nin duruşmalarına katılan kadınlara verilen bir takma ad olarak bilinen Trikotözler (Tricoteuse); 1790'larda Fransız Devrimi (1789 – 99) sırasında ortaya çıkan “isyankar gençlik hareketinin parçaları” olarak bilinen, farklı giyim tarzları ile cinsiyet rollerine meydan okuyan Incroyables (İnanılmazlar) ve

¹² Bu dönemde kurulan diğer topluluklar arasında; İngiltere’de 1189’da kurulan NSW, 1890larda kurulan İngiliz Kadınlar Sendikası, İngiliz Kadınları Koruma ve Esirgeme Birliği, İngiliz Ulusal Emekçi Kadınlar Birliği, Emmeline Pankhurst ve eşi Richard’ın 1889’da Londra’da kurduğu Kadın Hakları Birliği (Women’s Franchise League), 1897 yılında Millicent Fawcett tarafından kurulan NUWSS, Emmeline Pankhurst tarafından kurulan Kadınların Sosyal ve Politik Birliği, Amerika Kadın Şemsiyeciler Birliği (Şemsiye Fabrikasında çalışan kadınların kurduğu bir topluluk), 19. yüzyıl sonlarında kurulan Kadın-Ortak Çalışma Birliği, 1920’de Amerika’da kurulan Kadın Seçmenler Birliği (League of Women Voters), 1926’da Paris’te yapılan kongredeki adı Kadınların Oy Hakkı ve Eşit Yurttaşlık Uluslararası Birliği (International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship, IAWSEC) olan bugünkü Uluslararası Kadınlar Birliği (International Alliance of Women), 1904’te Berlin’de birkaç ulusal derneğin birleşmesiyle kurulan Kadınların Oy Hakkı Uluslararası Birliği (International Woman Suffrage Alliance), 1907 yılında İzlanda’da kurulan WCTU, 1966’da Amerika’da kurulan NOW sayılabilir (Donovan, 2014; Holton, 2011; URL-76 ve Britannica).

Merveilleses (Muhteşem Olanlar) dönemin öne çıkan gruplarıdır (Cage, 2009; Godineau, 1998; Levy ve ark., 1979; Stephens, 2014; URL-56). 18 ve 19. yüzyıllarda neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan, önceleri İngiliz Kadınların Sosyal ve Siyasi Birliği'nin (WSPU) üyelerini ifade etmek için kullanılan “*Süfrajeter*” hareketi ise özellikle Birleşik Krallık ve ABD’de hem köleliğe karşı hem de kadın haklarını savunan organize bir akımdı. Seneca Falls Bildirgesi’nden sonra hız kazanan Süfrajeter fikirlerini Sojourner Truth (1795-1883), Elizabeth Cady Stanton (1815-1902), Susan B. Anthony (1820-1906), Harriet Taylor (1807-1858) ve John Stuart Mill (1806-1873) gibi öncüler geliştirmiştir (Donovan, 2014; Holton, 2011). Süfrajeter kadınların hakları ile ilgili konuşmalar yapmaya başlamış, kampanyalar ve toplantılar düzenlemiş, dilekçeler hazırlayarak imzalar toplamıştır (URL-61. Süfrajeterlerin eylemleri zamanla tüm dünyaya yayılmış, çeşitli konferans, kongre, birlik, grev ve grupların oluşumuna kaynak olmuştur. Örneğin; 1904 yılında Berlin’de Uluslararası Kadınlar Konferansı, 1907 yılında Clara Zetkin önderliğinde Stuttgart’ta “Kadınlar Kongresi” düzenlenmiştir (Markkola, 2017). 1915’te Hollanda’da 1000’den fazla kadının katıldığı Lahey Kadın Barış Kongresi hem kadın hakları kongresi hem de savaş karşıtı bir kongre olarak düzenlenmiştir (Ünlü, 2020). Sağlıksız çalışma koşullarına ve düşük ücretlere maruz kalan, ataerkil-otoriter aile düzene maruz kalan Rus kadınlarsa, 1917 yılının 8 Mart tarihini (Rusya’nın o dönem kullandığı Julyen takvime göre Rusya’da 23 Şubat’ı) “*Ekmek ve Barış*” söylemleri ile grev yaparak geçirmişlerdir (Gök ve Kodaman, 2022). Kadın işçi eylemleri kendilerine erkekleri ve eylemlerin karşısında duran asker ve polisleri de katarak 9 Mart günü yüz bine ulaşmıştır (URL-47, Köker ve Erem). Çarlığın yıkılmasına sebep olan bu kadın hareketi yeni hükümette Rus kadınlara oy hakkı kazanımı ve dünyaca kutlanan 8 Mart Emekçi Kadınlar Günü olarak geri dönmüştür (URL-86: United Nations). Portekizce ve İspanyolca’da “*machismo*¹³” olarak bilinen kadın itaatkarlığı ve erkek iktidarına dayalı bir kavram etrafında şekillenmiş Meksika’da ise Meksika Devrimi’nin ardından kadın hakları hareketi hız kazanmıştır (Yarar, 2023). Kadınlar çeşitli feminist dernekler altında örgütlenerek 1916’da Meksika’daki kadınlar ilk feminist kongre olarak kabul edilen Yucatán’ın Birinci Feminist Kongresi’ni düzenleyip dünyada ses getirmişlerdir. Bu toplantı tüm Latin dünyasını etkilemiştir (Yarar, 2023).

¹³ “Erkeksi ” olma ve “kendine güvenme” duygusu, “güçlü bir erkeksi gurur duygusu”, “abartılı erkeklik” anlamlarına da gelen kelime Türkçe’ye “maçoluk” olarak çevrilir.

Japonya'daki Meiji Restorasyonu'ndan sonra kadınları restorasyonun kapsamına dahil etmek isteyen Toshiko Kishida gibi reformcular kalabalıkları kendine çekerek ve ulusal çapta etkili olmuştur. Bu reformcular kadınların hayatları boyunca babalarının, kocalarının veya oğullarının kontrolü altında olması gerektiğini savunan geleneksel Konfüçyüsçü değerlere karşı çıkmıştır (Sievers, 1983). Beauvoir (2023)'nın "İkinci Cinsiyet" isimli kitabında da belirttiği gibi bu kadınlar kimliklerini ortaya koyabilmek için ev kadını rolünü reddedip erkeklerle eşit haklara sahip olmak için çabalamıştır. Bu çabaların sonucunda birçok ülkede oy haklarına kavuşmuştur (Bakınız: ECIT Foundation; Historic Newspapers). Ancak bugün hala Afganistan gibi bazı ülkelerde en temel hakları ellerinden alınmış kadınlar bulunmaktadır. Afganistan Devrimci Kadın Birliği, kısaca RAWA gibi kadın örgütleri Afganistan'daki kadınların ellerinden alınmış haklarını geri kazanmak için çalışmalar sürdürmektedir (URL-68).

20. yüzyılda I. ve II. Dünya Savaşları ise savaşın öncelikli kuralını “kadınlar ve çocukların korunması” olarak kabul etmişti. Bazı kadınlar süfrajet eylemleri ile bu savaşlara karşı çıkmış, bazıları ise savaşlarda kadınlara uygun görülmeyen rolleri üstlenmiştir. Birçok kadın, erkeklerin yerlerini doldurarak daha önce hiç çalışmadıkları işlerde çalışmış, “kadınlar yapamaz” denilen işleri yapmıştır. Ayrıca savaşlarda da erkek sayısının yetmediği durumlarda askere alınmışlardır (Metinsoy, 2012). Bazı kadınlar savaşta ön saflarda hemşire, doktor, ambulans şoförü, tercüman olarak ve bazen de savaş alanında yardımcı görevi üstlenmişlerdir (Atwood, 2016). Örneğin: Casus literatüründe “*Türk Lokumu*” olarak anılan Despina Davidovich (1895 – 1918), I. Dünya Savaşı sırasında Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu adına casusluk yapmıştı (Barton, 1919). İngiltere’de Kraliçe Mary'nin Ordusu Yardımcı Kolordusu (WAAC), Kadın Kraliyet Donanma Servisi (WRNS), Kadın Kraliyet Hava Kuvvetleri (WRAF) gibi kadın asker grupları oluşturulmuş, kadınlar bu askeri birliklere katılmak için Şekil 2.27’teki gibi çağırılmıştır (Atwood, 2016; URL-79: The National World War I Museum and Memorial).

Şekil 2.27. I. Dünya Savaşı dönemi İngiltere'de Kadın Yardımcı Kolordusu için İngiltere Çalışma Bakanlığı'nın hazırlatıp dağıttığı bir poster. Yer: Britanya İmparatorluğu Savaş Müzesi Poster Koleksiyonu (URL-37).

Araştırmalara göre 1939'da II. Dünya Savaşı esnasında da altı milyondan fazla kadın savaş zamanında fabrikalarda işlerde çalışmış, üç milyonu Kızıl Haç'ta gönüllü olmuş ve 200.000'den fazlası orduda görev yapmıştır. Savaş sona erdiğinde, milyonlarca erkeğin askerlik hizmetinden evlerine iş aramak üzere dönmesi nedeniyle neredeyse tamamı işten çıkarılmıştır (URL-80: The National WWII Museum). Bu savaşlar kadınların varoluşsal durumlarının zayıflıkla hiçbir ilgisinin olmadığını kanıtları olarak gösterilebilir. Savaşlarda geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü otoritelerin sınırları dahilinde de olsa ertelenmiştir (Metinsoy, 2012).

2.2.5.1. Yakın Çağ'da Kadın Mimarlık

Yakın Çağ'ın başlarında eski büyük aileler yerini çekirdek ailelere bırakmaya başlayınca Orta Çağ'ın büyük çiftlik yapıları da yerini küçük konutlara bırakmıştır (Mumford, 2007). Büyüyen kentler ise her yönde genişleyip kalabalıklaşmış, yeni sanayi bölgeleri kurulmuştur. Kent surları teknolojinin karşısında koruyucu gücünü

kaybetmiştir (Mumford, 2007). Ticaretin büyük önem arz ettiği bu yeni kentlere modern kentler denilmeye başlanmış, 1848'den sonra modernizm büyük ölçüde kentsel bir olgu olarak anılmıştır (Harvey, 2019). Orta Çağ kentinin o kente özgü somut pazaryeri yok olmuş yerini soyut uluslararası ticaret almıştır (Mumford, 2007). Sanayinin kentleri zamanla sağlıklı mekânlara dönüşmüş ve insanların doğaya özlem duymasına sebep olmuştur. Dolayısıyla 19. yüzyılda insanların taşra özlemlerine karşılık veren banliyöler ortaya çıkmıştır (Mumford, 2007). Bu durum, Lefebvre (2020)'e göre, kapitalizm ile doğanın da bir ticari nesneye dönüşmesi demektir. Doğa, *“mücadele değerinin ve metanın içine girmiş, alınıp satılmaya başlamıştır.”* Bu sayede kent kırını talan etmiştir. Kapitalizm kırdaki yerleşimlere parasal bir değer biçmiş, bunu doğa hakkı olarak insanlara sunmuştur (Lefebvre, 2020). 20. yüzyılda tek tip, aynı gelir düzeyine ve toplumun aynı sınıfına hitap edecek şekilde ağaçsız ve çorak alanlara yapılan bu banliyöler, Mumford (2007)'a göre hasta kentler sorununu çözemeyip insanları daha da yalnızlaştırmıştır. Bir üretim nesnesi olarak görülen diğer yapılar ise insan hayatına ve kente olan etkileri nedeniyle değil, Mumford'un belirttiği gibi *“kapitalist modelin tanıdığı sabitler yalnızca hırs, açgözlülük, kibir, para ve güç arzusu”* olduğu için değerlendirilmiştir (Mumford, 2007). Durum böyle olunca kent içindeki yerleşim bölgeleri de insanların maddi gücü doğrultusunda gelişmiştir. Maddi olarak geliri az olan insanların oturduğu kenar mahalleler oluşmuştur. Bu mahalleler yaşam standardı düşük, güneşten, sudan, elektrikten kısmen faydalanan, sağlıklı koşullar sunmaya başlamıştır. Çiftlikler inşaat parselleri olarak bölünmüş, Harvey (2019)'ın belirttiği gibi kapitalizm, kendini yeniden üretmek için sermaye birikimi ile mimarları da kendine aracı etmiştir. Dolayısıyla modern zamanlarda mimarlık mesleği çoğu zaman sadece parasal değeri olan üretim nesneleri üreten bir fabrika gibi çalışmaya başlamıştır. Müteahhitlerin ve iş verenlerin daha çok para kazanması için ışıksız mekânları gösterişli çizimlerle süsleyen mimarların, toplumsal sorunları, sosyal sorumluluklarını, insanı, kenti, doğayı görmezden gelmeye başladığı görülmüştür (Lefebvre, 2020, 2023; Mumford, 2007). Mimarlar tasarımlarında yalınlığı önemsiyor, israf ve iptiladan uzak duruyor, modern mimari imajını yaratıp geleceği tasarlıyorlardı. F. L. Wright'ın belirttiği gibi sanatçının çağı yakalayıp aynı zamanda çağı değiştirmesi gerekiyordu ve modern sanatçı anlık gelip geçici güzellik biçimlerinden güzel olanı çıkarmalıydı (aktaran Harvey, 2019). Mimar hem ebedi saf geometriyi yaratmaya çalışmalı hem de hızlıca tüketilen bir ürün ortaya koyarak bu kargaşayı temsil edecek

tek bir dil yaratmalıydı. Ancak Harvey (2019)'in belirttiği gibi, bu kargaşa topluma dönük değil kendine dönük bir sanat ve mimari yaratmıştı. Yakın Çağda modern mimarlığın yukarıda bu yaklaşımı ile kadınların durumları birbirleri ile paralellik göstermektedir. Mimarlık nasıl doğadan ve kentten kopup yalnızlaştıysa; insanlar ve özellikle ev ile ilişkili olduğu kabullenilen kadınlar da o derece yalnızlaşmıştır (Federici, 2014; Lefebvre, 2020). Eski kentin kadınları evlerinin alt katında üretim yapıyor, az da olsa kamusal alana katılıyordu. Eski kadınlar kasabını, manavını, sütçüsünü, alışveriş yaptığı diğer yerel tüccarları, gündelik ilişkiler içinde gören ve en azından bu insanlarla diyalektik kurabilen kadınlar idi. Modern zamanlarda ise kadınlar, banliyölerde veya yaya olarak kent yaşamını deneyimleyemeyecekleri otobanlar ve arabalarla çevrili evlerinin içinde, bazen kimliği olmayan süpermarketlerde, bazen teknolojik evlerinin içinde kapalı kalmaya başladılar (Lefebvre, 2016; Mumford, 2007). Çünkü modern ev de kent de Le Corbusier'in belirttiği gibi "yaşayan bir makine"ye dönüşmüştü. Her ikisi de bir fabrika gibi çalışıyordu (Harvey, 2019). Bu modern gündelik hayat faaliyetleri bireylere belirli roller atfeden iktidar ilişkileri yaratmış, yüksek modernizm adı altında Lefebvre (2016)'nin "makineye tapınma biçimi" olarak tanımladığı modern hayata evrilmiştir. İktidar ilişkileri gündelik hayat pratikleri ile sürekli tekrar edilerek toplumsal cinsiyet kimliklerini de pekiştirmeye devam ediyordu. Dolayısıyla yüzyıllardır kendini ev ile ilişkilendiren kadının toplumsal cinsiyeti de bu çerçevede şekillenip ve yeniden yaratılıyordu (Bourdieu, 2015; Lefebvre, 2016). Öte yandan bu çağda toplumsal mekânın üretimini ve örgütlenmesini sağlayan toplumsal ilişkilerin yapısı ise eşitsiz ve iktidar ilişkilerine açık durumdadır. Dolayısıyla "*Toplumsal mekân, toplumsal yeniden-üretim ilişkilerini, yani ailenin özgül örgütlenmesiyle birlikte, cinsiyetler, yaşlar arasındaki biyolojik- fizyolojik ilişkileri ve üretim ilişkilerini, yani iş bölümünü ve örgütlenmesini, dolayısıyla hiyerarşikleşmiş toplumsal işlevleri -bunlara (az çok) uygun yerler atfederek- içerir.*" (Lefebvre, 2023). Makineleşme, soyutlama, arındırma mottosuyla modern sanatlar Lefebvre (2023)'nin belirttiği gibi kadın bedeni de parçalanmış ve soyutlanmıştır. Örneğin, Picasso'nun mekânı ve fallusun diktatörlüğü, saldırgan erkeklik, boğa, Akdeniz erkeği, "maçoluk" gibi özellikler barındıran erkek egemen bir mekânı temsil etmekteydi. Kadın bedenine Picasso'nun resimlerinde binlerce şekilde işkence edilir, bedenler parçalanır, karikatürize edilir. Lefebvre (2023)'ye göre Picasso'nun kadın bedeni karşısındaki bu acımasızlığı, hakim mekânın,

gözün ve fallusun, şiddetin buyruğuydu. Le Corbusier'in, Frank Lloyd Wright'ın ve nice modern zaman mimarının izlediği yöntem de Picasso gibi doğal olan formları parçalara ayırarak soyutlamasıydı. Kadın bedeni de soyutlama ve parçalama metaforunun mekânı haline gelmişti (Lefebvre, 2023). Özgürleşmiş kadın kisvesi altına koşulsuzca kadın bedenini sergileyen bu yaklaşım aslında onu bir üretim nesnesi haline getirerek Foucault (2023)'un bahsettiği bedenlere uygulanan mikroskobik iktidarlar dizisinden biri olmuştur. Kadınları nesne olarak betimleyen erkek egemen modern mimari, onları mimar olarak da kolay kolay kabul etmemiştir. Kadın mimarlar Yakın Çağ'ın yarattığı fırsatlarından kendi çabaları dahilinde faydalanarak, kendi çabaları sonucunda mimarlık mesleğine dahil olmuştur. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, kadınların elde ettiği eğitim fırsatları, Bauhaus Okulu, iş gücü gereksinimi ile kadınların üretime dahil edilmeye çalışılması, savaşlar gibi gelişmeler ile kadınlar mimarlık alanında da yer almaya başlamıştır (Adams ve ark., 2000). Ancak hala mesleklerdeki tüm iktidari konumlarda erkekler bulunuyor ve meslek pratikleri “erkeğe uygun” olarak adlandırılan edimlerle donatılıyordu. Örneğin; Bauhaus okulunda kadınların çoğu “kadınsı” bölümler oldukları gerekçesiyle dokuma, tekstil ve iç dekorasyon alanlarına yönlendiriliyordu (Otto ve Rössler, 2019). Gertrud Arndt, mimarlık okumayı arzuluyordu ancak yönetimin bir kadın için uygun mimarlık dersi bulunmadığını iddia etmesinden dolayı mimarlık bölümünü okuyamamıştı (Müller, 2009). Bu durumun sebebi Bourdieu (2015)'ye göre mesleklerde mesleklerin *“kadınların bugünkü hallerinin tam zıddında inşa edilen bir erillikle donatılmış, erkekler için özel olarak yapılmış oldukları”*ndan kaynaklı olmasıdır. Yani bir meslekteki kadın azlığı mesleğin veya cinsiyetin doğal yapısından değil, insanların mesleği ve cinsiyetleri algılayış ve üretim şeklinden kaynaklanmaktadır. Bir meslekte çoğunluğu oluşturan erkekler, yüzyıllardır erkeğe özgü olarak kabul edilen insan yapımı “erkeksi” özellikleri o mesleğe yansıtmaktadır (Bourdieu, 2015). Dolayısıyla böyle bir rekabet alanı içerisinde kalan kadınlar modern zamanlarda da gerekli donanıma sahip olduklarında *“erkek gibi”* olmakla, meslek için yeterli özelliklerin sahibi olmazlarsa da *“mesleğe uygun olmamak”*la suçlanmışlardır (Bourdieu, 2015). Kadın ve erkek arasında mimarlık camiasında kurgulanmış bu eşitsizlik Colomina (1999)'nın da belirttiği gibi, her iki cinsiyeti de içeren mimari ortaklıklar söz konusu olduğunda gözle görünür hale gelmektedir. Dostoğlu(2002b)'na göre erkek egemen Beux-Arts geleneği, 19. yüzyılın ikinci yarısı Viktoryen toplumun katı gelenekleri ve

modernizm de özellikle iç mekânı kadınların uzmanlık alanı olarak belirlemiştir (Dostoğlu, 2002b). Bourdieu(2015)'nin belirttiği gibi bugün bile ev ile ilişkili olan, ev'cil birimlerine dair süslemeler, dekorlar ve ağırlama, karşılama ve temsil işleri hep kadına bırakılmaktadır. Kadınlar iş hayatına girdiğinde de toplumsal olarak inşa edilmiş ev içi rollerini üstlenmeye çağırılmıştır. Bu nedenle hosteslik, sekreterlik, temizlik, çocuk bakımı, hemşirelik gibi ev dışı işler bile kadın mesleği olarak anılmaktadır (Bourdieu, 2015). Dolayısıyla mimarlıkta da kadınların üstlenmesini istenilen görevler tıpkı evsel ritüellerde olduğu gibi ev içi olmuştur. Örneğin; Le Corbusier'in çalışma arkadaşı olan pek çok kadın mimarı sadece iç mimari ve mobilya tasarımlarında çalışmaya teşvik ettiği görülür (URL- 11). Bir mimarlık şirketinin kurucu ortağı olarak kadınların onur, ödül veya projelerde ya isminin hiç geçmediği ya da ikincil isim olarak anıldığı görülür (Colomina, 1999). Birlikte yaptıkları çalışmaları ün kazansa da Alison ve Peter Smithson, Denise Scott Brown ile Robert Venturi, Charles ile Ray Eames, Liz Diller ile Ricardo Scofidio ve benzeri mimari ortaklıklarda pek çok kadın mimar kocalarından az tanınır (Colomina, 1999). 1991 yılında Robert Venturi'ye verilen Pritzker Ödülü, projelerdeki Denise Scott Brown'ın emeğinden bağımsız düşünülmüştür. Brown'nın ödül törenine gitmeyerek protesto ettiği ödül töreninde Brown, Venturi'nin yardımcısı gibi gösterilmiştir (URL-57: Moreira, 2021). Bunun üzerine Scott Brown, 1989'da yazdığı "Room at the Top? Sexism and the Star System in Architecture" adlı ünlü makalesi ile kadının mimar olarak tanınmasının zorluklarını anlatmıştır (Brown, 1999). Kocasını Charles ile birlikte sanatsal, mimari ve mobilya projelerinde çalışan Ray Eames, Colomina(1999)'nın da belirttiği gibi MOMA, New York Times ve Harvard Üniversitesi gibi kurumlar tarafından dahi zaman zaman tanınmamıştır. Arjantinli mimar Inés Toscano'nun <https://www.couplingstactic.com/> adlı sitede sunduğu, mimar çiftleri haritalandırdığı çalışması "Couplings – Love & Architecture" da da açıkça görülür ki bugün hala kocalarıyla birlikte mimarlık partnerliği yapan kadınların isimleri ikincil isim olarak geçmektedir (URL-83: Toscano). Lilly Reich, Charlotte Perriand, Eileen Gray ve Marion Mahony gibi diğer kadın mimarlar ise Mies van der Rohe, Le Corbusier ve Frank Lloyd Wright gibi yıldız isimler olarak tarihe geçen isimlerin çalışmalarında etkili olan mimarlardır. Ancak bu kadınlar da modern mimarlık tarihinde sadece iş birliği yapan, yardımcı kadınlar olarak anlatılmaktadır (Colomina, 1999). Gray'in "ev yaşayan bir organizmadır" mottosuyla, mahremiyeti önemseyerek tasarladığı E-1027

projesi, evin tanımını “ikamet makinesi” olarak yapan Le Corbusier’in müdahalelerine maruz kalmıştır (Artun, 2014: URL- 11). Şekil 2.28’da görülen E.1027’yi ziyaret edip, orada kalan Le Corbusier Şekil 2.29’deki fotoğrafında E.1027’nin duvarlarını kendi resimleriyle süslerken; “mimarlıkta pürizm, saflık ve geometri” olarak tanımladığı kendi ezberlerini bozmuştur. Le Corbusier’in sadelikle alakası olmayan bu girişiminin sebebi oldukça tartışılmıştır. Ayrıca Le Corbusier, E-1027 ‘nin hemen arkasındaki arsaya 1951’de üç bina inşa ederek Gray’ın E-1027 evini tasarlarken dikkat ettiği başat faktör evin mahremiyetine de ket vurmuştur (Artun, 2014: URL- 11).

Şekil 2.28. E-1027 evinden bir görünüş. Evdeki bütün mobilyalar ve detaylar Gray’ın tasarımıdır (URL-3).

Şekil 2.29. 1939 yaz mevsiminde Le Corbusier E.1027’de boyadığı duvarlardan birinin önünde çıplak poz veriyor (URL- 11).

Yolu Le Corbusier ile çakışmış bir diğerkadın Charlotte Perriand (1903-1999) da mezun olduktan sonra Le Corbusier'in stüdyosunda çalışmak için başvurduğunda Le Corbusier'den "*Biz burada minder nakışı yapmıyoruz.*" cevabını almıştır. Ancak yoğun uğraşları sonunda Le Corbusier'in stüdyosunda, iç mekân ve mobilya tasarımından sorumlusu olarak Le Corbisier adı ile anılan pek çok mobilya tasarımının asıl sanatçısı olmuştur (URL-12).

Kadın mimarlar tarih kitaplarında anlatılmasalar da modern mimarlık tarihine önemli katkıları olmuştur (Kadın mimarların tarihsel görünürlüklerini içeren zaman çizelgesi TABLO. EK. 2.'de verilmiştir). Modern zamanlarda ilk kadın mimar Amerikalı bir yazar ve kölelik karşıtı Harriet Beecher Stowe'un 1869 tarihli "American Woman's Home" adlı kitabında görölmektedir (Stowe, 2008). Modern mimarlık tarihi kitaplarında isimlerine pek yer verilmeyen bazı mimarlar ise aşağıdaki gibidir:

- Sarah Guppy (1770 –1852), hem mimari hem de mühendislik becerileri ile ön plana çıkarak 1811'de, köprüler için kazık çakma yöntemi icadı ile patent almıştır (URL- 96).
- Mary Louisa Page (1849–1921), Amerika Birleşik Devletleri'nde 1878'de mimarlık diplomasıyla mezun olan ilk Amerikalı kadındı.
- American Architect and Building News'de makalesi yayınlanan ilk kadın mimar Margaret Hicks (1858–1883)'ti.
- Amerika'daki konut mimarisinde etkili olan, ilk kadın ortaklığı ile kurulan mimarlık ofisleri "Gannon and Hands" ve "Schenck & Mead" idi.
- MIT'den mimarlık diploması alan ve ilk kadın ve cinsiyeti sebebiyle birincilik aldığı projesine daha düşük ücret verilen Sophia Hayden Benett (1868 – 1953) mimarlık ve inşaat camiasının baskılarına maruz kalmıştı.
- Amerika'da tasarladığı pansiyon ve otellerle ünlü mimar Mary Elizabeth Jane Colter (1869 –1958).
- Allaback(2008)'a göre Wright'ın Prairie tarzı mimarisinin gelişimini güçlü bir şekilde etkileyen F. L. Wright'ın çalışma arkadaşı Marion Mahony Griffin (1871–1961) idi.

- Paris'te l'École Nationale Supérieure des Beaux-Arts'ta mimarlık okuyan ilk kadın ve AIA Altın Madalyası'nın sahibi Julia Morgan (1872 – 1957) idi.
- Amerika'daki Batı Mimarlar Birliği'ne kabul edilen ilk kadın ve kadın halkları savunucusu mimar Louise Blanchard Bethune (1856- 1913).
- 1915'te Llano Del Rio sosyalist komünü için 900 kişiye tasarladığı kasaba projesiyle feminizmi mimari çizimlere uyarlamaya çalışan ilk mimarlardan da biri Amerikalı mimar ve şehir plancısı Alice Constance Austin (1862- 1955).
- Finlandiya Mimarlar Birliği tarafından fahri “Profesör” unvanına layık görülen ilk kadın Wivi Lönn idi.
- İngiltere’de bir kadın mimar tarafından tasarlanan ilk önemli kamu binası Shakespeare Memorial Tiyatrosu'nun tasarımcısı Elisabeth Whitworth Scott (1898–1972).
- Alvar Aalto adıyla anılan pek çok mimari eserde emeği olan Fin mimar ve tasarımcı Aino Aalto (25 Ocak 1894- 13 Ocak 1949).
- Mies van der Rohe adıyla anılan pek çok mobilya tasarımının asıl sahibi ve Bauhaus okulunun bitirme/inşaat müdürü olarak çalışan Lilly Reich (1885 - 1947).
- Brezilya’da Ulusal Güzel Sanatlar Okulu'ndan mimarlık diplomasıyla mezun olan ilk kadın Arinda da Cruz Sobral (1883- 1981).
- Amerikan Mimarlar Enstitüsü'nden (AIA) Langley Ödülü'nü alan ilk kadın Elisabeth Coit (1892- 1987).
- Peru'da feminizm hakkındaki tartışmalarda belirleyici bir rol oynayan Perulu ilk kadın mimar Doris Mary Clark Núñez (1901- 2004).
- Arts and Crafts’ın önemli temsilcilerinden ve Kathleen Scott.
- Adrienne Gorska, Le Corbusier ve partneri Jean Badovici de dahil olmak üzere çağının birçok önemli Avrupalı sanatçısı ile çalışan Eileen Gray (1878-1976).
- Charles Eames ile birlikte çalışan ve ofisteki iç mekân ve mobilya tasarımlarından sorumlu ve Eames Lounge Chair gibi klasik eserleriyle tanınan Ray Eames (1912- 1988).
- yaşadığı dönemde Japonya’da kadınların mimarlık eğitimi alabileceği bir okul olmadığı için eşinin aracılığı ile mimarlık camiasına katılan Japonya'daki ilk kadın mimar Nobuko Tsuchiura (1900–1998).

- Kocası Liang Sicheng (1901-1972) ile birlikte 1930'larda Çin mimari mirasının belgelenmesinde öncü kabul edilen Çin'in ilk kadın mimarı Lin Huiyin (1904-1955).
- Modern Brezilya mimarisinin ana sembolü olarak kabul edilen Brezilya'nın São Paulo Sanat Müzesi'nin mimarı Lina Bo Bardi (1914-1992).
- Modern tasarım yaklaşımını ofis iç mekânlarına getirmesiyle tanınan, Knoll, Harrison & Abramovitz ofisindeki işi hakkında "*Kadın olduğum için bana iç mekânlar verildi*" diye bahseden ve bir çok ödül sahibi Amerikalı mimar Florence Marguerite Knoll Bassett (1917- 2019).
- Paris'teki Le Corbusier atölyesinde çalışan ilk Amerikalı kadın Jane West Clauss (1907-2003).
- 1936'da mezun olan ilk İspanyol kadın mimar Matilde Ucelay Maortúa (1912 – 2008).
- Adına düzenlenen “Dora Riedel Seinecke ödülü” ile bir mimarlık ödülünde adı yer alan ilk kadın olarak da tarihe geçen ve 1930'da Şili'de ve Latin Amerika'daki ilk kadın mimar olarak mezun olan Dora Riedel Seinecke (1906-1982).
- 1938'de Venedik'teki IAUV (Università Iuav di Venezia)'den mimar olarak mezun olan ilk kadın ve Venedik tarihi ile çalışmaları ile tanınan mimar Egle Renata Trincanato (1910-1998).
- Milli Savunma sahasında çalışan ilk kadın ve Meksika'da mimarlık derecesini alarak ülkedeki mimarlık disiplinde geleneksel olarak erkeklere ayrılmış alanı kıran ilk kadın mimar Maria Luisa Dehesa Gomez Farias (1912- 2009).
- Mies van der Rohe'un öğrencisi, güçlendirilmiş çelik ve beton binalar için yapısal hesaplamalar geliştiren Georgia Louise Harris Brown (1918 -1999).
- "*Kadınların bizimle çalışmasını istemiyoruz*" diye yazan tabelalar dağıtıldığı bir dönemde Kolombiya'da ilk kadın mimar olan María Luz Amorocho Carreño (1922/29 - 2019).
- Hem projeleri hem de teorik yazıları ile yirminci yüzyılın en etkili mimarlarından biri ve aynı zamanda “kadın ve mimarlık” konusu kapsamındaki çalışmaları ile tanınan Denise Scott Brown.
- Amerikan şehirlerinin ve mimarisinin tasarımını etkileyen birçok mimari kavram ve uygulamanın geliştirilmesinde rol oynayan, San Francisco Bale Derneği Binası gibi ikonik yapılarda adı geçen Amerikalı bir mimar Beverly Willis (1928-) ve

daha bir çok kadın mimar mimarlık tarihine geleneksel kısıtlamalar altında bile tamamen yenilikçi yaklaşımlar getirmişlerdir (Allaback, 2008; Colomina, 1999; Hayden, 1982; Lizondo-Sevilla ve Domingo-Calabuig, 2023; Müller, 2009; Otto ve Rössler, 2019; URL- 4; URL- 5; URL- 6; URL- 7; URL- 22; URL- 27; URL- 2; URL-3.; URL-13; URL-23: Dejtiar, 2023; URL-26: Docomomo-us; URL-38: Iñiguez, 2022; URL-39: Iñiguez, 2022; URL-40 : Iribas; URL-45; URL-54: Marras.; URL-57: Moreira, 2021; URL-59; URL-63; URL-65; URL-70; URL-73; Yoshimori-Yamamoto, 2012).

Birçok engeli aşmış olsalar dahi kadın mimarlar, yüzyıllardır kadınsı olarak inşa edilen rolleri bir kertede terk edememiş, iş ilişkilerinde Bourdieu'nün sosyal sermaye¹⁴ ve sembolik sermaye¹⁵ olarak ifade ettiği sermaye türlerini yatkınlara ve bilinç dışının aracılığıyla koruma ve geliştirme edimlerinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla yukarıda adı geçen kadınların mimarlık mesleğinde konut, mobilya, tekstil, dokuma, iç dekorasyon gibi alanlara yönelmesi; mimarlık meslek hayatına erkeklerden çok daha geç dahil olmaları; şantiyede değil ofiste çalışmayı tercih etmeleri Bourdieu'nün da belirttiği gibi yüzyıllardır toplumsal bir tahakküme maruz kalmalarından ve bilinçli-bilinçsiz bir şekilde tahakkümü besleyen özelliklerle donatılmış olmalarından kaynaklanmaktadır (Bourdieu, 2015) .

2.3. Günümüzde Kadın ve Mimarlık

Harvey(2019)'nin belirttiği gibi ABD merkezli tüketim ekonomisini destekleyen; estetik ve düşünsel merkezini ise Avrupa'dan alan modernizme karşı

¹⁴ Sosyal sermaye: Toplumsal faillerin içine doğdukları, içinde bulundukları, yaşadıkları, büyüdükları, etkileşim içinde oldukları sosyal ilişki ağlarının kendilerine kazandırdığı veya kaybettiği değerler (Bourdieu, 1998, 2015; Bourdieu ve Wacquant, 2014).

¹⁵ Sembolik Sermaye: Ekonomik, sosyal ve kültürel sermayenin bir araya gelmesi ile oluşan elde edinilen maddi ve manevi kazanımlar bütünüdür. Toplumsal olarak tanınırlık ve prestij kaynağıdır. Sembolik sermaye yadsınır. Toplumsal ilişkilerde alta yatan kendilerine meşruiyet veren ilgili çıkarlıkları saklar. Gücün onay, riayet, itaat ya da hizmet etme gibi meşrulaştırılmış şeklidir (Bourdieu, 1998, 2015).

sanatçılar 1960lı yıllarda bir çeşit karşı kültür olarak yeni akımlar ortaya koymaya başlamıştır. 1960larda avangardın nüksü, dekonstrüktivizm gibi akımların da etkisiyle gelişen kültürel evrim 1970li yıllarda en yüksek noktasına ulaşmıştır. 1970’li yıllardan sonra sanat ve mimarlık alanlarında modernizmin “yeknesaklığına”, bütüncül (totalizing) yaklaşımına bir tepki olarak post-modernizm kavramı da ortaya çıkmıştır (Harvey, 2019). Bir yandan da 20. yüzyılın başından 1970’lere kadar devam eden hızlı üretim çağı (Fordist dönem) 1970lerden sonra kendini Neo-Fordist/Birikim rejimi olarak revize etmiş, 1973 büyük toplumsal gelişim, değişim ve evrimin yılı olarak göze çarpmıştır. Dolayısıyla 1973’ten bu yana kapitalizm bütünsel bir değişim yaşamış ve bu değişim kenti ve mimarlığı da etkilemiştir.

Doğa üzerinde bilimsel hakimiyet anlamına gelen, saf ve arı olarak betimlenen, tüketim toplumunun bir özelliği olarak anlatılan, Baudelaire’nin deyimiyle “anlık olan, geçip giden”, kimi zaman tarih ve gelenekten kopuş olarak görülen, Harvey’in “yaratıcı yıkma” olarak adlandırdığı modernizm; Eagleton’a göre 1970’lerde avangardın nüksetmesi, kültürün metalaşması, canlı yeni politik güçlerin ortaya çıkması, toplum ve özne konusundaki belli klasik ideolojilerin çökmesi nedeniyle güvenilirliğini kaybetmiştir. 1970lerde post-modernizmin doğmasına olanak sağlamıştır (Boudelaire, 2013; Eagleton, 2011; Harvey, 2019). 1972’de Le Corbusier’nin “modern yaşam makinesi” Pruitt-Igoe toplu konutu patlatılarak yok edilmesi “modernizmin çöküşü” olarak görülmüştür. Çünkü modern mimarinin geniş ölçekli, metropol, teknolojik bakımda gelişkin, büyük otoyollar ile örülü ve rasyonel kent planları sorunlar yaratmaya başlamıştır. Krier (1987)’nin belirttiği gibi kentin, tek ölçek üzerinde bölgeleme yapılarak ve bu bölgeleri yayalara hiç de uygun olmayan ana yollar ile birbirine bağlayarak, ekolojik hiçbir kaygı gütmeyen, kente insan ölçeğinden bakmadan tasarlanması modernizmin en büyük sorunuydu. Bunun aksine Krier kentin toplulukları özlediğini ve her bir topluluğun bağımsız kentsel mahalleler arasında yaşaması gerektiğini, bu mahallelere kamusal alanların ve meydanların eşlik etmesi gerektiğini, kentsel çeşitlilik sağlanması, yeni biçimlerin eski geleneksel kent biçimlerine eklenmesi ve eskinin sembolik değerini koruması gerektiğini vurgulamaktadır (Krier, 1987). Bunun üzerine post-modern yaklaşımlar kentsel dokuyu parçalayarak algılama eğilimine girmiştir. Post-modernizm modernizmin aksine bölgesel gelenekler, yerel tarihçe, tikel istek ve fantezilere duyarlı olmak

gerektiğini savunmuştur (Harvey, 2019). Modernizm karşıtı fikirler mekânı çıkar gözetmeyen bir güzellik uğruna estetik hedef ve ilkelere göre biçimlendirilmesi gereken bağımsız bir şey olarak düşünme yoluna gitmiştir. Mimari tasarımlar geçmişten gelen birçok sanat akımının parçalarının farklı biçimlerde eklemlenmesi ile ortaya koyulmaya başlamıştır (Harvey, 2019).

Post-modernizmin etkisini göstermeye başladığı 1970’lerden sonra azınlık gruplar da modernizmin evrenselleştirme ve tek tipli hale getirme çabalarına ses çıkarmaya başlamıştır. Feministler de kendilerini kabul ettirme farklılıklarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Ancak Harvey (2019)’nin belirttiği gibi kadının toplumsal konumunun güçlendirilmesi konusunda bu dönemde de önemli bir gelişme yaşanmamış olduğu görülmektedir. Çünkü farklı dönem öğelerini, farklı sanat biçimlerini parçalayıp eklemlenerek yeni oluşturulan post-modern sanat; kolaj aracılığı ile yaptığı reproduksiyonlarda kadın bedenini kullanmış ve onu -daha önceki yüzyıllarda da olduğu gibi- bir arzu nesnesi haline getirmiştir. Günümüzde kadın bedeni birçok reklamda, satılan ürünü cazip hale getiren öğe olarak kullanılmaktadır. Eagleton (2011)’a göre kadınlar zamanla özerk birer özne haline gelir gelmez postmodernizm bütün bir özerkliğin yapısını bozmaya girişmiştir. Dolayısıyla Bourdieu (2015)’nün belirttiği gibi, birçok kadının geleneksel kalıp ve ölçüleri kıldığını ve artık kadınların özgür olduklarını dile getiren fikirlerin aksine günümüzde kadın bedeninin temsil ediliş biçimi kadınların günümüzde hala eril bakış açısına tabi olduğunun kanıtıdır. Diller’in “Bad Press” adlı makalesinde belirttiği gibi günümüzde ev içi bakıma ilişkin çoğu gelenek tartışılması mümkün olmayan doğal yasalar gibi hala kullanılmaktadır (Rendell, Penner ve Borden, 2000). Halen ev işleri -temizlik robotları gibi- bazı teknolojik yenilikler aracılığıyla kadının emeğine daha az ihtiyaç duyulan alanlar olsa ve her ne kadar ev işleri yavaş yavaş daha az cinsiyete dayalı hale gelse de ev içi rolleri günümüzde “kadına ait” olarak tanımlanmaktadır. Ev işinin kir yönetimi ve günlük düzeni yeniden sağlamaya yönelik temel faaliyetleri, başlangıçta verimlilik mühendisleri tarafından tasarlanan hareket ekonomisi ilkelerinin rehberliğinde endüstrinin ekonomik ahlakına tabi olmaya devam etmektedir (Rendell ve ark., 2000).

Connell (2022)'e göre toplumlar günümüzde hala ataerkil otoritelerce yönetilmektedir. Öyle ki, araştırmalara göre bugün hala pek çok ülkede kadınlar eğitim fırsatlarından bile faydalanamamaktadır. Connell'in Toplumsal Cinsiyet ve İktidar başlıklı kitabında yer verdiği araştırmaya göre, ABD, İtalya, Polonya, Hindistan, Brezilya, Endonezya, Mısır, Güney Kore, Almanya vd. birçok ülkede bugün bile kadınların okuma yazma, meslek hayatında bulunma oranları erkeklerden düşüktür (Connell, 2022). Araştırmalar durumun mimarlık meslek pratiklerinde de geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Agrest'in "Architecture from Without: Body, Logic and Sex" adlı makalesine göre özellikle erkek antropomorfizmi¹⁶ günümüzde hala mimarlık sisteminin temelini oluşturmaktadır. Mimarı bir erkek olarak tasavvur eden Vitruvius'tan bu yana erkek merkezli olarak üretilmiş mimarlık, Rönesans'ta ve modern hareketle birlikte de yeniden erkek merkezli olarak okunup yazılmış olup bugün halen geçerliliğini korumaktadır (Rendell ve ark., 2000). 2004 yılında Pritzker Mimarlık Ödülü'nü kazanan Zaha Hadid de dahil olmak üzere bazı kadın mimarlar mimarlık meslek pratiklerinde adından söz ettirse ve mimarlık eğitimi alan kadın ve erkekler arasında ciddi bir fark olmasa da, mimarlık meslek pratiğine aktif katılanların çoğu erkektir (URL-94). New York Times'ta 2018 yılında yayınlanan bir makalede Allison Arieff (2018)'in belirttiğine göre dünyadaki kadın mimarlara yönelik fırsatların durumunu anlamak için şu anda dünyanın en yüksek profilli mimarlık işlerini alan firma BIG (Bjarke Ingels Grubu) 'in sadece iki kadın müdürü olduğunu düşünmek yeterlidir. Dezeen dergisinin 2017 yılında yaptığı, dünyanın en büyük 100 mimarlık uygulamasını kapsayan bir araştırmaya göre yalnızca üç uygulamanın başında müdür olarak kadınlar bulunmaktadır. Sadece ikisinde erkek yönetici sayısı kadar kadın yönetici bulunmaktadır. Kalan tüm uygulamalarda erkekler çoğunluktadır (URL-32: Fairs, 2017). Zippia adlı bir kariyer sitesinin ABD'de yaptığı "ABD'deki Mimar Demografisi ve İstatistikleri" başlıklı araştırmasına göre şu anda (2024) Amerika Birleşik Devletleri'nde 152.775'in üzerinde mimar çalışmaktadır. Bu mimarların yüzde 23,3'ü kadın, yüzde 76,7'si ise erkektir (URL-90). ABD'de yapılan başka bir araştırmaya göre (URL-62: Nicholson, 2020): Ulusal Mimarlık Akreditasyon Kurulu'nun (NAAB) yıllık raporunda 2017-18 akademik yılında 5.995 akredite mimarlık derecesinin %48'i kadınlara verilmiştir. Mimarlık programlarına (B.Arch,

¹⁶ Antropomorfizm ya da insan biçimcilik, insanî niteliklerin başka bir varlığa atfedilmesidir.

M.Arch ve D.Arch) kayıtlı 25.305 öğrencinin %46'sı kadındır. Mezun mimarlardan mimar kayıt sınavına başvuranların %45'i kadındır. Bu Mimar Kayıt Sınavı'nın (ARE) 6 bölümünün tamamını tamamlayanların %39'u kadındır. Kadınlar 2018'de verilen tüm mimarlık derecelerinin %36'sını almıştır. Ancak öğrencilerin mezun olup mimarlık meslek pratiği içinde aktif rol aldıkları araştırmalara bakıldığında; ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun verilerine göre, 2019 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (Deniz kuvvetleri hariç) mimar olarak çalışan 208.000 kişinin sadece %25'ini kadınlar oluşturmaktadır. Mimarlık okullarındaki 496 direktör, başkan ve başkan yardımcısının %33'ü kadındır. Kendini dünyanın en büyük tasarım ve mimarlık organizasyonlarında biri olarak tanıtan AIA (The American Institute of Architects) ise ve 2017'de lisanslı üyelerinin %22'sinin kadın olduğunu bildirmiştir. "Mimarlığın Nobel Ödülü" olarak bilinen Pritzker, inşa edilmiş mimari eserler aracılığıyla insanlığa ve yapılı çevreye yaptığı önemli katkılardan dolayı her yıl yaşayan tek bir mimara (veya bazen bir çifte) verilir. Alanında önemli kişilerden gelen adaylıklara dayalı olarak jüri tarafından karara bağlanan 39 Pritzker Ödülü sahibinden 1979'dan beri sadece %7'si kadındır. Buna 2004'te Zaha Hadid, 2010'da Kazuyo Sejima, erkek partneri Ryue Nishizawa ve 2017'de Carme Pigem, ortakları Rafael Aranda ve Ramon Vilalta da dahildir. AIA'nın bir kişiye veya çifte verdiği bu en yüksek onur, adaylıklara dayanan ve bir jüri tarafından incelenen "kalıcı etkiye sahip önemli bir çalışma bütünü" tanır. 1907'den bu yana verilen 75 madalyadan ikisi bir kadına verilmiştir (Biri Julia Morgan'a, diğeri Denise Scott Brown'a kocası Robert Venturi ile birlikte verilmiştir). Bu da toplamın %3'ünü temsil etmektedir (URL-62: Nicholson, 2020). Avrupa'da ise 2019 yılında Avrupa Mimarlar Konseyi (ACE), kayıtlı mimarların %74'ünün erkek, yalnızca %26'sının kadın olduğunu belirten 2018 raporunu yayınlamıştır (Co-funded by the Creative Europe Programme of the European Union, Architects' Council Of Europe, The Architectural Profession in Europe 2018). İngiltere'de Architects Registration Boards'ın analizlerine göre ise meslek pratiğindeki mimarların %31'i kadındır (Architects Registration Boards, 2022).

Mimarlıkta halen güncelliğini koruyan cinsiyet ayrımı sorununu ve günümüzdeki "kadın ve mimarlık" bazlı çalışmaları "Gender, Space and Architecture" adlı kitaptaki giriş yazısında sorgulayan Jane Rendell'e göre; cinsiyet ile ilgili güncel tartışmaları bir entelektüel tarih içerisine yerleştirmek ve bu çağdaş tartışmaların

temelleri ve gelişimi hakkında bir miktar anlayış kazanılmasını sağlamak artık hayati hale gelmiştir. Öte yandan, ona göre cinsiyet ve mimarlık ile ilgili yapılan araştırmalar daha çok batı merkezli kalmaktadır. Bu nedenle Rendell cinsiyet ile ilgili konulara değinirken kültürel, etnik, geleneksel ve toplumsal farklılıkların da incelenmesi gerekliliğini dile getirmektedir (Rendell ve ark., 2000).

Günümüzdeki bir diğer problem ise kadınları sürekli meslek hayatına, kamusal alana, ev dışına davet eden, kendisini tarafsız gibi gösteren konuşma ve söylemlerdir. Lorde'un "The Master's Tools will Never Dismantle the Master's House" adlı makalesinde belirttiği gibi günümüzün kadınlarından hala erkeklerin cehaletinin ötesine geçmeleri ve erkekleri varlığımız ve ihtiyaçlarımız konusunda eğitmeleri istenmektedir. Halbuki bu beklentiler Lorde'a göre "tüm zalimlerin, mazlumları efendilerinin kaygılarıyla meşgul etmelerini sağlayan eski ve temel bir araçtır". Dolayısıyla Bourdieu'nün belirttiği gibi eril tahakküme tepki olarak yapılan her edimin ona katkı sağlaması riski vardır. Dolayısıyla günümüzde kadınları mimarlık meslek pratiklerine çağıran her bir söylem onları bu pratiklerin ötekileri olarak inşa etme riski içermektedir.

3. GEÇMİŞTEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE KADIN VE MİMARLIK

3.2.Osmanlı'da Modernleşme Döneminde Kadınlar

Osmanlı kadınları geleneksel ataerkil kültürün etkileri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Ahmad (1995)'ın belirttiği gibi, Avrupa'daki kadınlar gibi Osmanlı kadınları da nüfus sayımlarında sayılmıyor, askere alınmıyor, miras hakları bulunmuyor, evlilik hakları bulunmuyor, çocukları üzerinde hak iddia edemiyor, vergi vermiyordu. Harem kültürü sadece devletin bir parçası halinde kalmamış halkın erkek egemen yapısına sirayet etmişti. Bir erkek birden fazla kadın ile evleniyordu. Osmanlı'da 20. yüzyıla kadar kadınlar kamusal alanlardan tecrit edilmiş, harem ve cariyelik kültürü etrafında şekillenmiş ancak annelik sayesinde kısmi otorite ve yetki sahibi olabiliyordu (Berktaş, 2003).

Sanayi devriminden sonra Osmanlı'da bazı kadınlar küçük sanayi kuruluşlarında, tekstil ve halı dokumacılığı, sigara imalatı gibi tekelleştirilmiş iş yerlerinde erkeklere oranla daha düşük ücrette çalışmaktaydı. Yani Avrupa'daki kadın emeğinin hakir görülmesi sorunu Osmanlı'da da daha düşük oranlarda da olsa baş göstermişti (Ahmad, 1995). Ancak Osmanlı'nın sanayi ve kent gelişimi Avrupa'daki kadar hızlı ve büyük olmadığı için kadın işgücüne Avrupa ve Amerika'daki kadar yoğun talep olmamıştır. Bu nedenle iş hayatındaki kadın işgücü oranı Avrupa ve Amerika'ya kıyasla oldukça azdı (Özgüleş, 2017).

Avrupa'da Aydınlanma, Sanayi ve Fransız devrimi ile gerçekleşen düşünsel ve bilimsel yeniliklerin paralelinde Osmanlı Devleti çağı yakalamak için ıslahatlar düzenlemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde III. Ahmet Devri (1703-1730)'nde ilk yenilik ve ıslahatlar başlasa da III. Ahmet'in devrinin bir iç isyanla son bulması ile kesintiye uğramıştır. 1839 tarihli Tanzimât Fermânı ile bir dizi modernleşme ve yenileşme hareketi başlamıştır. Fransız Devrimi'nin İnsan ve Sivil Haklar Bildirgesi'nin fikir ve yapılarına dayanan fermanın amacı öncelikle Avrupa'nın askeri, teknik ve ekonomik alanlardaki gelişimi karşısında geride kalan Osmanlı Devleti'ni yeni düzenlemelerle ayağa kaldırmaktı. Tüm bu yenileşme çabalarına rağmen

kadınlara uygulanan kılık kıyafet, kamusal alana katılmaları, kadınlara dair alışveriş ve gezinti yasakları gibi yasaklar Tanzimat Dönemi'nde de genel olarak varlığını sürdürmüştür (Berktaş, 2003). Ancak 1854 yılında cariyelik ve kölelik kaldırılmış ve kadınların alınıp satılması yasaklanmıştır. Kız çocukların eğitim hayatına girmesi konusunda çalışmalar başlamıştır (Uğurcan, 1992). Uğurcan (1992)'ın belirttiği gibi, Osmanlı devletinin kız çocukları için açtığı ilk önemli okul Rüşdiyeler (Mekteb-i Rüşdî) kurulmuştur. Kız rüşdiyelerinde eğitim verecek kadın hocaları yetiştirmek amacıyla İstanbul Sultanahmet'te Dârülmuaallimât (Kadın öğretmen okulu) açılmıştır. Dârülmuaallimât'lara rüşdiye mezunu kızlar alınmaya başlanmıştır. Dârülmuaallimât'larda kızlara dil (Arapça, Farsça, Osmanlıca), din, ev idaresi, tarih, coğrafya, hesap, nakış, dikiş, müzik, resim dersleri verilmiştir. Yani kadınların bilimsel eğitim alması değil, ev içi rolleri eğitilmiş bir şekilde yerine getirmesi için birbirlerini eğitmesi planlanmıştı. 1865'te ilk Kız Sanayi Mektebi, 1869'da Yedikule Sanayi Okulu açılmış hatta daha sonra askerlerin tekstil ihtiyaçları buradaki kızların üretiminden sağlanmıştır (Uğurcan, 1992).

1876'daki Birinci Meşrutiyet, 1908'deki İkinci Meşrutiyet ile bir yandan padişahın otokrasisini korumaya çalışan bir yandan da çağı yakalamaya çalışan adımlar atıldı. Bu adımların etkileri hukuk, eğitim, dil, kültür, aile hayatı ve kadın hakları gibi toplumun diğer alanlarında hissedilmiştir (Karagöz, 1995). II. Meşrutiyet'te artık modern Osmanlı toplumunda olması gerektiği düşünülen kadın tipleri ve aile yapısı ile ilgili tartışmalar başlamıştır (Sancar, 2014). Bu nedenle yine ataerkil geleneksel kültür çerçevesinde kadınlara önce eğitim konusunda alan açılmaya çalışılmıştır. Ebelik okulları ve İstanbul'da 1914 yılında kadınlara güzel sanatlar eğitimi vermek için kurulan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi açılmıştır. Bu okul kız ve erkek öğrencileri ayırmak şartıyla kurularak kızlara da güzel sanatlar alanında ilerleme imkanı yaratmıştır (Uğurcan, 1992). Ancak bu gelişmeler aynı Avrupa'da olduğu gibi kadınların onlara atfedilen "kadınsı" rollerinin dışına çıkmalarına izin vermiyordu. Dolayısıyla modern Osmanlı'da ebelik ve öğretmenlik kadınların ilk mesleği haline gelmiştir (Uğurcan, 1992).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde adlarından söz ettiren, meşrutiyetçi ve II. Abdülhamid'e muhalif olan "genç ve aydın" kuşak olarak tanımlanan Jön Türkler ise kadın haklarına değinmiş ve reform önerilerinde bulunmuştur. Meşrutiyet fikirleri reformcu erkekler tarafından atılmış olsa da bu

adımlar sayesinde Tanzimat ve Meşrutiyet basınında kadın yazarların ve kadın haklarını savunan erkeklerin sayısında artış görülmeye başlanmıştır (Ahmad, 1995). Bu dönemde Terakki Gazetesi, 1895 yılında yayın hayatına başlayan Hanımlara Mahsus Gazete, ilk kadın dergisi olarak basın tarihi literatürüne geçen Terakk-i Muhadderat, Mehasin, Kadın, İnci, Diyan, Sûs, Kadınlık, Erkekler Âlemi, Siyanet, Seyyale, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi, Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri Dünyası gibi çok sayıda dergi ve gazete kadın haklarına ilişkin çok sayıda haber ve makaleyle yayınlamıştır (F. G. Ersöz, 2020). Örneğin; gazeteci, yazar Celal Nuri İleri (1881–1938) kadına yönelik her türlü şiddete karşı çıkmıştır. Ayrıca kadınların sosyal hayattan ve çalışma hayatından uzak tutulmaması gerektiğini savunmuştur. Ona göre kadınların çekimserliğinin sebebi onların sosyal alanlardan mahrum bırakılmasıdır. Benzer bir şekilde Şemseddin Sami (1850- 1904) de “Kadınlar” isimli kitabında modernleşmenin, yenilenmenin ve ilerlemenin kadınların eğitimi ile mümkün olacağını savunmuştur. Onun yaşadığı dönemde kadınlara kontrollü-kısıtlı olarak bazı haklar tanınmaya çalışılıyordu. O ise kadınların her alanda istihdam edilebileceğine dair daha da ilerici fikirleri savunmaktaydı (F. G. Ersöz, 2020). Fransız Devrimi’nin oluşturduğu yeni akımın sıkı takipçisi Şinasi (1826- 1871) de eserlerinde bireysel özgürlük ve hak arayışı, modernizm, evlilik, kıyafet, kadın hakları, kız çocukların eğitimi gibi konuları işliyordu. Şinasi Tanzimatın kadın hakları konusunda yetersiz kaldığını açıkça dile getirmiştir. Şinasi’nin Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Ziya Paşa, Abdülhak Hamit gibi öğrencileri de onun bu yazılarını devam ettirmiştir (Aydın, 2000). Osmanlı’daki kadın yazarlar Nezihe Muhiddin, Şükûfe Nihal, Fatma Aliye, Sabiha Sertel, Emine Semiye, Ulviye Mevlan ve Halide Edip de çeşitli gazete ve dergilerde yazıyorlardı. Bu kadın yazarlar kadınların çalışma hayatına girmesi gerekliliği konusunu dile getirmişlerdir (F. G. Ersöz, 2020). Şükûfe Nihal (1896 -1973); kocasına ekonomik anlamda destek olabilmek için kendisinin çalışması gerektiğini savunuyordu. Ancak ona göre yine de kadın evdeki sorumluluklarını da ihmal etmemeliydi (Güçlü ve Yüce, 2021). “Düşünüyorum” adlı yazısında Ulviye Mevlan (1893 -1964), yuvaları için birlikte çalışan dişi ve erkek kuşları insanlardan daha medeni bulduğunu söyler. Aynı zamanda kadını bir süs objesi ve nesneye indirgeyen ataerkil yaklaşımı eleştirmiştir. Ona göre artık kadınlar çalışmalıydı. Benzer bir şekilde Nezihe Muhiddin yazılarında çalışan köylü kadınları övüyor, iş hayatına girmeyen kentli kadınları yeriordu (Güçlü ve Yüce, 2021). İkinci

Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlara meslek kazandırmayı hedefleyen, kadın hakları konusunda çalışmalar yapan Hilal-i Ahmer, Kızılay Hanımlar Merkezi, Donanma Cemiyeti, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Milli İstihlak Kadınlar Derneği gibi kadın dernekleri kurulduğu görülmektedir (F. G. Ersöz, 2020). 1913 yılında Batılı süfajetleri yakından takip eden ve oy hakkı talebini 1921'de programına alan, çıkış noktası Kadınlar Dünyası adlı dergi olan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti kurulmuştur. Çağın feminist yaklaşımlarını yansıtan bir cemiyettir. Cemiyet kadınların giyimine yönelik kuralların yeniden düzenlenmesi, kadınların çalışma hayatına girmesi ve kadınların eğitiminin iyileştirilmesi konularını baz alan üç temel amaç doğrultusunda hareket etmekteydi (Ateş, 2009). Osmanlının kadın düşünürlerinde ve hareketlerinde dönemin geleneksel yapısının yansımaları olsa da bu kadınlar Osmanlının ilk kadın hakları savunucularıydı. Bu kadınlar ve halk - Bozdoğan'ın bahsettiğinin aksine- Kemalizm onlara sunmadan da önce at üstünde kılıç kuşanan kadınlarla bezeli özgür geçmişlerini ve Dede Korkut Hikayelerini ve çağın gerekliliklerini biliyorlardı (Güçlü ve Yüce, 2021; Kalyoncu, 2021; Metinsoy, 2012). Dolayısıyla sayıları az da olsa ilk adımları atan Osmanlı kadınlarının çabaları, Kemalizm ile kadınlara dayatılan hak ve özgürlükler iddiası ile görmezden gelinmemelidir (Bozdoğan, 2012). Bourdieu'nün da bahsettiği gibi kadınları pasifleştiren bu düşünceler, kadınların kendi hakları ve hayatları ile ilgili bireysel çabalarını görmezden gelen, yüzyıllardır kendini yansızmış gibi gösteren eril iktidarın biçimlendirdiği davranış ve söylem çeşitlerinden biridir. Ayrıca kadınların varoluşlarından dolayı sahip oldukları en temel hakları sadece Kemalizm'in zoraki yasaları olarak gören fikirler aynı zamanda temel haklar ile kadınlar arasında da mesafe koymaktadır. Üstelik patriyarka tarihine katkı sağlamaktadır (Bourdieu, 2015; Bozdoğan, 2012; Federici, 2019a). Dolayısıyla Osmanlının son dönemlerindeki yazarlar ve düşünürler kadın hakları konusunda Osmanlı'daki ve Türkiye'deki ilk adımları atmıştır (Ahmad, 1995; Bozdoğan, 2012; Can, 2023; Güçlü ve Yüce, 2021). Örneğin; Kurtuluş Savaşı'nda pek çok kadın kendi isteğiyle savaşa katılmıştır (Erdoğan, 2023; Işık, 2017). Birinci Dünya savaşının sebep olduğu yetersiz erkek iş gücü nedeniyle de olsa kadınlar öğretmenlik, yazarlık, madencilik, pazarcılık gibi birçok alanda faal olmuştur (F. G. Ersöz, 2020). Savaş döneminde Türklerin savaşa giriş propagandası olarak çekilen ilk film Afife Jale'yi yaratmıştır (Ahmad, 1995).

1916'da Enver Paşa'nın eşi Nâciye Sultan'ın girişimleri ile resmi olarak Osmanlı Müslüman Kadınlarını Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi kurulmuştur (Metinsoy, 2012).

Kadın haklarına yönelik çabalar Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yasal bir zemine oturtulmuş, temel hak ve özgürlüklerine kavuşturmuştur.

3.3. Türkiye'nin Kuruluş Sürecinde Kadın

I. Dünya Savaşı'nın ardından Kurtuluş Savaşı'nda Dünya'nın diğer uçlarından gelip bir sömürge ülkesi yaratmak amacıyla Anadolu'yu fethetmeye çalışan devletlere karşı bir savaş verilmiştir. İşgalci devletlere karşı toplanan halk savaşı kazandıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında toplanmıştır. Osmanlı'da da seslerini duyurmaya başlayan Türk kadınları da gerek savaşta gerekse savaşın arka planında sömürgeciliğe karşı direnmişlerdir (Ahmad, 1995; Ateş, 2009; Baltacı, 2022; Işık, 2017).

Türkiye kurulurken, kurucuların ve özellikle Atatürk'ün eğildiği konulardan en önemlisi kadınlardı. Çünkü tüm dünyadaki kadınlar yavaş yavaş oy hakkı kazanıyor, siyasi ve toplumsal olaylarda kanunen söz sahibi oluyordu. Bu yeni ülkede de kadınların temel hak ve özgürlüklerine sahip olmaları için daha fazla beklemeye gerek görülmemiştir (Doğramacı, 1985). Atatürk'ün, 1923 yılında yaptığı bir konuşmasına göre sosyal bir toplumun bir organı faaliyet gösterirken (erkekler) diğer organı (kadınlar) işlemezse o toplum felçlidir (aktaran Doğramacı, 1985). Atatürk teokratik devlet yapısından memnun olup, ataerkil aile düzeninin devam etmesi gerektiğini düşünen pek çok fikre karşı kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini düşünüyordu. Türkiye yasalarının temeli de bu şekilde atılarak medeni hukuk tarafından yasal olarak kadın-erkek eşitliği tanınmıştır. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun, Türk kadınları ile ilgili olarak şu hükümleri taşıyordu.

- Erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklandı. Evlenmek isteyen kadın ve erkeğin resmi nikahla evlenmesi gerekiyordu.

- Daha önce sadece erkek tarafında bitirilebilen evliliklerde artık kadınlar da boşanma talebinde bulunabiliyordu.
- Daha önceleri veli olarak baba söz sahibiydi. Artık çocuklar söz konusu olduğunda kanunlar önünde anne de baba da aynı derece veli sayılıyordu.
- Evlenmede kadın veya erkek fark etmeksizin yaş sınırı getirilerek çocuk yaşta evlilik yasalar önünde yasaklandı.
- Karşılıklı olarak rızası olmayan bireylerin aileleri veya başkaları tarafından zorla evlenmesinin önü kapatıldı.
- Cinsiyet fark etmeksizin herkes eşit miras hakkından yararlanabilir hale geldi.
- Eskiden bir erkeğin tanıklığını çürütmek için iki kadının tanıklığı istenirken, Türkiye Cumhuriyeti yasalarında kadın da erkek de eşit derecede tanık olabiliyordu.
- “Çarşaf” ve “Peçe” yeni kurulmuş çalkantılı bir ülkede suçluların hüviyetlerini tespit etmeyi engelledikleri için Trabzon Valiliğince yasaklanmıştır (Doğramacı, 1985).

Bu yasal düzenlemeler aynı dönemdeki pek çok ülkeden daha ilerici özellikler taşıyordu. Çünkü bazen sadece çalışan kadınlara oy kullanma hakkı veriliyor, bazen oy hakkı verilirken ırk, din, sınıfsal ayrım gözetiliyor, bazen kadının evli olup olmadığı hakları konusunda belirleyici oluyor, bazı hakları erkeklerin vasiliği altında kullanabiliyorlar, bazen seçme hakları olmasına rağmen seçilme hakkına sahip olamıyorlar ve bazen de yerel seçimlerde oy kullanabilirken ulusal seçimlerde oy kullanamıyorlardı (Bakınız: ECIT Foundation ; Historic Newspapers). 1930-34 yılları arasında çıkarılan bir dizi yasa ile Türkiye Cumhuriyeti kadınlara önce Belediye seçimlerine katılma, sonra köylerde muhtar olma ihtiyar meclislerine seçilme hakkı, milletvekili seçme ve seçilme hakkı sırasıyla tanınmıştır. 1937 yılındaki seçimlerde Türkiye kadınları 18 temsilcisi ile Meclise girmiştir. O günkü meclis yüzdesine göre % 4,5’luk bir oran demektir (Doğramacı, 1985). Hasane Nalan ve Benal Nevzat, Rana Sani Yaver, Seniye İsmail Hanım, Ayşe Remzi Hanım, Nakiye, Latife Bekir, 1930 yılında, bugün Artvin ili Yusufeli ilçesine bağlı Kılıçkaya beldesinde Belediye Başkanı Sadiye Hanım ve 1950 yılında Türkiye’de ilk kez bir ilin belediye başkanlığına Mersin’de seçilen Müfide İlhan gibi kadınlar Türkiye Cumhuriyeti seçimlerinde öne çıkmaktadır (C. B. Kartal, 2005).

Eğitim konusunda da cinsiyet ayırmadan kadın ve erkeklere eşit koşullar verilmeye çalışılmıştır. 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de bugünkü çağdaş örgün eğitimin temelleri atılmış ve Milli Eğitimin temeli oluşturulmuştur. 1927 yılında kurumlaşan Mesleki ve Teknik öğretim adına pek çok adım atılmış, Harp Okulları dışında kız ve erkek çocuklara eşit haklarla ilk öğretim, orta öğretim kurumları açılmıştır. Okuma-yazma seferberliği ilan edilmiş Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde okuma-yazma bilmeyen kimse kalmaması için girişimler başlamıştır. Doğramacı'nın aktardıklarına göre, kadınların okuma yazma oranı her geçen yıl artış göstermiştir (Doğramacı, 1985). Ancak Bozdoğan (2012)'ın aktardığına göre, Türkiye'nin kurucu reformları kadınlara kendi hayatlarının özneleri olmaktan çok milliyetçi modernleşmenin nesneleri muamelesi yapmaktadır. Bu fikir kadının toplumsal durumunda tek bir ideolojiyi suçlamaktadır. Ancak bu konu Bozdoğan'ın Modernizm ve Ulusun İnşası adlı kitabında desteklenen feminist söylemlerin de aktardığı gibi tek bir ideolojik iktidar veya tek bir kişinin iktidarı ile ilgili değildir. Kadınlar sadece “milliyetçi modernleşmenin” ve 1900'lerin değil, bu tezde anlatıldığı gibi tüm yazılı zamanların ideolojilerinin nesneleri olmuştur. Dolayısıyla “Türkiye’de kadın” konusunda yapılan bazı araştırmaların ya Türkiye ya da belirli bir zaman aralığı özelinde kaldığı ya da kadın konusuna çağdaş cinsiyet kuramlarının öngördüğü pencereden bakmadıkları görülmektedir. Halbuki Platon’dan bu yana, Weber, Foucault, Bourdieu’ye kadar hiçbir düşünür sosyolojik bir konuyu incelerken tek bir bölge ve sınırlı bir tarihi baz alarak tüm insanlığı ilgilendiren sonuçlara ulaşmamıştır. Hepsi öncelikle tarihsel araştırmanın önemine vurgu yapar (Bourdieu, 2015; Bourdieu ve Wacquant, 2014; Foucault, 1992, 2013; URL- 15). Bozdoğan (2012)'ın eleştirdiği modern Türk kadını imajına sadece Türkiye penceresinden bakmak yerine Bourdieu’nün yaptığı gibi Türk toplumuna başka toplumlardan, geçmişten ve şu andan etkilenen bir toplum olarak bakılırsa, tüm dünya kadınlarının aynı eril tahakküm altında kaldığı görülür. Yani toplumsal kadın inşası “Kemalist kadın” imajına özgü bir ürün değil, yüzbınlerce yıldır inşa edilen her bir bireyin habituslarında da bulunan, her bireyin kendisinin de katkı sağladığı ataerkinin eseridir (Bourdieu, 2015).

Sancar (2014)'ın da belirttiği gibi, meşrutiyetten bu yana tek bir ideoloji değil tüm ideolojiler Türk modernleşmesinin cinsiyet rejimlerini “aile odaklı modernleşme” ile şekillendirmiştir. Bu durum toplumları yönetmeye yarayan önemli bir iktidar stratejisidir. Sancar (2014)'ın Türk modernleşmesinin dönemleri olarak aktardığı

Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde de, Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminde de, tek parti ve muhafazakâr modernleşme döneminde de aynı stratejiler kullanılmıştır. Sancar (2014)’ın “eril ulus inşası- dişil ulus inşası” olarak ayırdığı ulusun inşasında dişil ulus inşası, kadınların Türk ailesinin yuvasını inşa ederek ve bunu kendinden sonraki kuşaklara aktarması ile gerçekleşiyordu. Başlarda Avrupa’nın sömürgesi olma riskiyle karşı karşıya kalan Osmanlı, Avrupa’daki bilimsel siyasal ve sanatsal gelişmeleri yakalamak amacıyla “eğitimli kadın-eğitimli aile” yaratmak istemişti. Cumhuriyet ile birlikte Avrupa ile ideolojik ve politik bağı olmayan hem çağdaş ve hem de milli unsurların aileye sirayet etmesi için çabalanmıştır. Bu çabalar kadını ve aileyi kamusal yaşamın dışına itmiyordu. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk modernleşme çabaları, Sancar’ın belirttiği gibi orta sınıf kentli insanların aile modelinin “modern Türk ailesi” olarak kamusal yaşama dahil edilmeye çalışılması, başarılı bir yaklaşımdı. Daha sonraki dönemlerde ise ulus “modernliğin muhafazakârlaşması” kadınların muhafazakar görünüşleri yoluyla inşa edilmeye devam etmiştir. Bugün hala muhafazakâr modernleşme çerçevesinde kurulmaya çalışılan modernleşmenin kadın ve aile üzerinden ifade edilen görüşlerine bakıldığında, kadınların kamusal hayattan kopuk olması, eğitim alması gerektiğinde çocukları için alması ve diğer erkeklerden uzaklarda bir yerde alması gerektiği, zorunlu olmadıkça kadınların ev dışında bulunmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bugün Türkiye’de siyasal, kamusal, mesleki alanlardaki düzenlemeler dahi erkeklerin devletle olan egemenlik ve iktidar ilişkileri kapsamında şekillenmektedir. Sancar’a göre bugün Türkiye’deki kamusal görünürlük kazanan kadınlar “hafif kadın” klişesinden kurtulmuş olsalar da bu kadınlar hala başka “güçlenme stratejilerine” eklenilerek var olabilmektedir. Örneğin; hala kadınların hala zengin veya “itibarlı” bir erkekle evlenmiş olması onların kamusal görünürlüklerini artıran temel faktördür. Dolayısıyla Türkiye’de “ideal kadınlık”, sadece modernizm veya Kemalizm çerçevesinde değil, patriyarka ve ataerkil aile yapısına göre şekillenmiştir (Sancar, 2014).

3.4. Türkiye'de Mimarlık ve Kadınlar

Dostoğlu'nun belirttiği gibi, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edilmesinde günümüze kadar olan sürede mimarlık kültürü 1923- 1950, 1950-1980 ve 1980 ve sonrası olmak üzere üç dönem içinde ele alınmaktadır. Birinci dönemde yeni kurulan ülkeyi kalkındırma çabaları, mimarlığı etkilemiştir. 1950'lerde Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri ile olan yoğun etkileşim Uluslararası Stil yaklaşımını Türkiye'ye getirmiştir. 1980'ler ile ulusalcı kalkınma anlayışları terk edilerek yeni post-modern kültür devreye girmiştir (Dostoğlu, 2002b). Kadınlar ise bu dönemlere onlara koşulsuz eğitim hakkı tanındıktan sonra yani cumhuriyet ile birlikte dahil olmaya çalışmışlardır.

Kadınların eğitimleri ve meslek hayatına girmeleri konusu Osmanlının son dönemlerinden itibaren tartışma konusu olmuştur. Osmanlı'da kadınların eğitim ve çalışma hayatına girmesi -Avrupa'daki ilk kadın hakları girişimleri gibi- öncelikle onları iyi bir anne yapma amacı taşıyordu. Bu nedenle kadınlara verilen eğitim ev ile ilgili alanlarla kısıtlı kalmıştı. Cumhuriyet ile birlikte daha da desteklenen çağdaş fikirler ise kadınları en azından kamusal alanda bulunmaları konusunda desteklemiştir (Sancar, 2014). Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen bir savaş pilotu olarak batılı modern Cumhuriyet kadınına temsil ediyor ve örnek teşkil ediyordu (Bozdoğan, 2012).

Türkiye'nin kurulduğu dönemlerde tüm dünyada mimarlık artık usta-çırak ilişkisi kurgusundan çıkıp bir bilim ve sanat dalı olarak görülmeye başlanmış, okulların programına dahil edilmişti. 1773'te Mühendishane-i Bahri-i Hümayun, 1882'de Sanayi-i Nefise Mektebi ilk kez sanat eğitimi uygulanan okullarının kurulması, gelecekteki Türkiye'de kurulacak olan mimarlık okullarının temelini oluşturmuştur. Cumhuriyetin kurulmasıyla eğitim hayatına devam eden bu okullar ile 1928'de kurulan Yüksek Mühendis Mektebi (1944'te İstanbul Teknik Üniversitesi adını almıştır.) mimarlık ve mühendislik eğitimi veren ilk üniversiteler olarak tarihe geçmiştir (Dostoğlu, 2002b). Türkiye'de ilk kadın mimarların ortaya çıkışı ise 1934 tarihini göstermektedir. Erkarlan'ın aktardığına göre Maarif Vekaleti'ne bağlı Mühendis Mektebi'nin ilk kadın mezunları 1933'te Sabiha Ecebilin ve Melek Erbuğ'dur. Uzmanlık alanları yol olan mühendisler olarak mezun olmuşlardır. Bu kadınların köprü, yol, baraj inşaatlarında çalıştıkları bilinmektedir (Erkarlan, 2002). Türkiye'de mimarlık diploması alan ilk iki kadından birisi Leman Cevat Tomsu,

İstanbul Mimarlar Odası'na kaydolan ilk kadın mimar olarak Türkiye mimarlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. 1913 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Kayseri şehrinde dünyaya gelmiştir. Beş yaşındayken Erenköy Kız Lisesi'ne yatılı olarak gönderilmiştir. İlk ve orta öğrenimini bu okulda tamamlamış, 1930'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitimine devam etmiş ve 1934 yılında 472 diploma numarasıyla mimar olarak mezun olmuştur. İş hayatına İstanbul Büyükşehir Şehir Planlama Müdürlüğü'nde başlamıştır. 1941 yılında Mühendislik Enstitüsü (şimdiki adıyla İstanbul Teknik Üniversitesi) Mimarlık Fakültesi'ne asistan olarak girmiştir. “Bursa Evi” konulu doktora tezi ona Doçent ünvanını kazandırmıştır. Doktora tezi 1950 yılında kitap olarak yayımlanmıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde çalışırken İsviçre, Almanya, İsveç, Fransa ve İtalya'nın çeşitli şehirlerinde savaş sonrası mimarlık ve kentleşme konularında araştırmalar yapmıştır. 1958 yılında İngiltere'de konut hukuku üzerine araştırmalar yapmıştır. Daha sonra profesör ünvanını almış, 1936-1959 yılları arasında 17 projeye imzasını atmıştır. 1938-1954 yılları arasında birçok mimari proje yarışmasına katılmış olup yarışmalarda aldığı 14 ödülünden beşi birincilik ödülüdür. Tasarımlarında dönemin sade ve modernist akımın etkisi vardı. Halkevleri, plaj yapıları, kreşler, okullar, yüzme havuzları, bankalar, konut ve sanatoryumlar tasarladı. Tomsu, 1975'te emekli oldu. 29 Nisan 1988'de vefat etti (Dostoğlu ve Erkarlan, 2013).

Münevver Belen Gözeler ise 1913 yılında İzmit'te doğup 1929 yılında İstanbul'da Erenköy Kız Lisesi'nden mezun olmuştur. 1929'da İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık eğitime başlayıp ve 1934'te bitirmiştir. İstanbul İl Müdürlüğü'nde, Bursa ve Kocaeli il müdürlüklerinde çalışmıştır. Eserlerinde ise modern tarzı benimsemiş, İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'na paralel bir üslupla çalışmıştır. Bakanlık, konutlar, halkevleri, devlet binaları tasarlamıştır. Mimari yarışmada birincilik ödülüne layık görülen Bursa Halkevi projesi, Maliye Bakanlığı'nın Şişli'deki binası ve PTT binaları en önemli eserleri arasında yer alır (Dostoğlu ve Erkarlan, 2013).

İzleyen yıllarda, 1936 yılında Şukure Üçer Niltuna, 1939'da Leyla Turgut, mimar olarak mezun olmuştur (Özgüven, 2005). Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü akademik kadrosunda yer alan ilk kadın mimarlar, Şeküre Üçer Niltuna Leyla Asım Turgut'tur (Ekincioglu, 2016; İğüs, 2023). İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mezun olan ilk kadın mimar ise 1942 yılında Celile Berk Butka'dır (Erkarlan, 2002). Mualla

Eyüboğlu, Harika Alpar Söylemezoğlu, Cahide Tamer, Fatma Karacık, F. Güner Gören, Yıldız Tolun, Melahat Filibe Topaloğlu, Zehra Alpsoy, Bedia Ertürk mimarlık okullarından mezun olan ilk kadın mimarlardır (Ekincioglu, 2016). 1940-1950 yılları arasında 34 kadın mimar, 1950’li yıllarda 87 kadın mimar mezun olmuştur (Erkarslan, 2002).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu sıralarda batılı kadınların mimar olmayı talep ettikleri ancak Anadolu’daki kadınların böyle bir talepte bulunmadan mimar olma hakkının onlara tanındığı bazı araştırmalarda dile getirilmektedir (Bozdoğan, 2012; Özgüven, 2005). O halde cinsiyetsiz mimarlık, kadınların çaba harcayarak kazanmaları gereken bir meslek midir? Ayrıca Münevver Belen, Leman Tomsu ve birçok kadın mimarın kişisel çabaları bahsi geçen çalışmaların kapsamı içinde yer almamaktadır. Bu durum kadın mimarları kendi mimarlıklarında etken değil edilgen bir konuma koyarak bir kadının mimar olmasının önündeki tek faktörün eril iktidar olduğunu vurgulamaktadır (Bourdieu, 2015; Bozdoğan, 2012; Dostoğlu ve Erkarslan, 2013; Özgüven, 2002, 2005).

Kadınların mimarlık okullarına kayıt olmasının artmasındaki asıl gerekçe ise Özgüven (2005)’in belirttiğine gibi, çoğu zaman mimarlık yapmak değil, kamusal alanda görünürlük kazanma isteğidir. Diploma aracılığı ile Osmanlı’dan süregelen kadının alçaltılmış toplumsal durumunu değiştirmektir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerinde erkeklerin okuma yazma oranının, üniversiteye gitme oranının ve meslek hayatında çalışma oranının kadınlara kıyasla daha fazla olduğu görülür. Ailede yüksek öğrenim almış babalar ve en fazla ilkokul mezunu olan kadınların oluşu, kadınların yine ataerkil bir barikatla karşılaştığını kanıtlamaktadır. Sanayileşen ve yeni büyüyen bir ülkede erkekler sanayi ve endüstriyi kalkanıran mühendisler, ülkeyi savunan askerler ve ilerici öğretmenler olarak ev dışı hayatlarına devam etmiştir. Kadınlar ise eğitim alanına bu koruyucu eril güç sınırları dahilinde dahil olmuştur. Az sayıda üniversite okuyan kadının mimarlık mesleğini seçmelerinin nedeni ise Özgüven (2005)’in belirttiği gibi genelde okuduğu kurumda yalnız kalmamalarını sağlayan okul sınırları dahilinde akraba ve tanıdıklarının bulunması olmuştur. Örneğin: 1959 yılında İstanbul Teknik Okulu’ndan mezun olan Nefise Türker Abalıoğlu akrabasının okulda müdürlük yapmasından dolayı o okulu seçtiğini dile getirmiştir. Ayrıca araştırmalara göre kadınların yüzde 45’i Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi gibi üniversitelerde

birbirinden oldukça farklı bölümlerin (tıp, eczacılık, mimarlık, iktisat, hukuk, resim, dişçilik) sınavlarına girmiştir. Yani meslek seçimlerindeki belirleyici faktör meslekle ilgili değildir. Kadınlar güvenli alan dahilinde ulaşılacakları, sınırlar dahilinde toplumsal statülerini artırabilecekleri vasıf arayışı içindedir (Özgüven, 2002, 2005).

Özgüven (2005)'in araştırmasına göre mezun olan ilk kadın mimarlar genellikle kamu kurumlarında çalışmayı tercih etmiştir. Çünkü kadınlar erkek egemen ataerkil kuralların geçerliliğini aleni bir şekilde gösterdiği özel sektördense devleti daha güvenli bulup, mesleklerini buralarda icra etmeyi tercih etmişlerdir. Özgüven'in belirttiğine göre 1930-1940'lı yıllar arasında kadın mimarların çoğunlukla eski eserler üzerinde, 1950'li yıllarda ise şehircilik alanında çalıştığı görülür. Özel sektörde mimarlık meslek pratiğinin içinde çalışan kadınların birçoğu ise eşleri ile birlikte bürolarında çalışmıştır. Bu eş ortaklığında yürütülen projelerdeki ilk isimler çoğunlukla erkek mimarlar olmuştur (Özgüven, 2005). Dostoğlu (2002a)'nın belirttiği gibi 1930-40'lı yıllarda kadınların daha çok halkevleri, maliye binası ve poliklinik projeleri ile uğraştıkları görülmektedir.

1980'li yıllarda kadın öğrencilerin ve mezunların oranı %50'lere ulaşmıştır. 1980'li yıllara kadar fiziksel çevrenin çok sınırlı bir bölümü kadınlar tarafından tasarlanmıştır. Zaman geçtikçe Türkiye'de mimarlık eğitimi veren kuruluşların sayısı ve kadın mimarlık öğrencilerinin sayısı artmıştır (Dostoğlu, 2002). TMMOB'nin 31 Aralık 2017 tarihli verilerine göre, TMMOB Mimarlar Odası'na kayıtlı üyelerin %43,58'i kadınlardan oluşmaktadır. Mimarlık fakültelerinde bu oran %50 civarına çıkmaktadır. Ancak aktif olarak mesleğini yapan mimar kadınların oranı %35 civarındadır.

4. CİNSİYET AYRIMCILIĞINA İLİŞKİN ÇAĞDAŞ KURAMLAR

Cinsiyet kuramcılarına göre cinsiyet konusunda tarihsel bir inceleme yapmak önemlidir. Dolayısıyla, bu tezde cinsiyet kuramcılarının izinden gidip, cinsiyet konusuna güncel bakışı kavramak için onun tarihsel olarak inşa sürecini anlamak amaçlanmıştır (Bourdieu, 2015). Tezin bu bölümüne kadar, cinsiyet kavramının, tarih boyunca farklı kültürler ve toplumlar tarafından çeşitli şekillerde ele alınmış olduğu ve yorumlandığı görülmektedir. Bu yüzden, cinsiyetin tarihsel bağlamını incelemek, cinsiyet kimliklerinin ve rollerinin zamanla nasıl değiştiğini veya değişmediğini anlamak açısından oldukça önemlidir. Tarihsel araştırmalar, cinsiyetin yalnızca biyolojik bir gerçeklik olmadığını, aynı zamanda toplumsal, iktidari ve kültürel bir yapı olduğunu kanıtlamaktadır (Bourdieu, 2015; Foucault, 2013). Toplumların, dönemlerin ve ideolojilerin getirdiği farklılıkların, her bir dönemin sosyal, ekonomik ve politik koşullarıyla doğrudan bağlantılı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla cinsiyet kavramı birçok kuramcının da bahsettiği gibi, günümüzde, çoğunlukla insan yapımı bir kavram haline gelmiştir (Adkins, 2005). Yani, cinsiyet rolleri zamanla değişik şekillerde inşa edilen bir hikâye gibidir. Bu nedenle, cinsiyetin sadece bir etiket olmadığı, derin bir toplumsal yapıya ilişkin olduğu, tezin literatür araştırması kısmında değerlendirmiştir (Bourdieu, 2015; Adkins, 2005; Federici, 2014; Foucault, 2013).

Cinsiyet eşitsizliklerinin kökenlerini anlamak için de tarihsel inceleme önemli bir araçtır. Cinsiyet eşitsizlikleri, genellikle geçmişte yaşanan olaylar tarafından şekillendirilmiştir. Örneğin, sanayi devrimi sonrasında kadınlar erkeklerden daha düşük ücretlerle çalışırken, erkekler iş gücü piyasasında daha etkin bir şekilde yer almaya başlamıştır (Rowbotham, 2011). Bu durum, günümüzdeki cinsiyet eşitsizliklerinin temel taşlarını oluşturmuştur. Dolayısıyla tarihsel olayları incelemek, bugün karşılaştığımız cinsiyet eşitsizliklerinin nedenlerini anlamaya ve nasıl ortaya çıktıklarının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Bourdieu, 2015).

Cinsiyet araştırmalarında tarihsel inceleme, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerini anlamak için de oldukça önemlidir. Cinsiyet rolleri ve normları zamanla

değişebilir ve bu değişimler genellikle önemli tarihsel olaylar tarafından tetiklenir. Örneğin, 20. yüzyılın başlarındaki kadın hakları hareketleri, kadınların oy hakkı kazanması ve toplumsal hayatta daha fazla yer alması gibi büyük değişimlere yol açmıştır. Bu tür olaylar, cinsiyet rollerinin nasıl evrildiğini ve bu değişimlerin toplumsal yapıları nasıl etkilediğini gözler önüne serer (Rowbotham, 2011).

Ayrıca, tarihsel incelemeler, farklı kültürlerde cinsiyetin nasıl anlaşıldığını ve yorumlandığını anlamak açısından da önemlidir. Her kültürde cinsiyet rolleri ve kimlikleri farklı şekillerde oluşur. Örneğin, bazı kültürlerde üçüncü cinsiyet kategorilerinin kabul edilmesi, cinsiyetin evrensel bir kavram olmadığını ve kültürel bağlamlara göre farklılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Bu tür tarihsel ve kültürel incelemeler, cinsiyet araştırmalarını zenginleştirirken, cinsiyetin karmaşıklığını ve çeşitliliğini anlamamıza da yardımcı olur (Connell, 2022).

Politika ve hukuk alanında da tarihsel inceleme, cinsiyet üzerindeki etkileri anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Tarih boyunca, yasalar ve politikalar cinsiyet rollerini ve eşitsizliklerini şekillendirmiştir. Örneğin, bazı ülkelerde kadınların mülkiyet hakları veya çalışma hakları üzerindeki kısıtlamalar, cinsiyet eşitsizliklerinin kurumsal temellerini oluşturmuştur. Bu tür tarihsel analizler, günümüzdeki yasaların ve politikaların cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerini değerlendirmek için de önem taşımaktadır (Connell, 2022).

Cinsiyet ayrımcılığının tarihine bakmak cinsiyet ayrımcılığının bugünkü durumu ile yüzyıllar öncesi durumu arasında bir köprü kurmayı sağlamaktadır. Farklı tarihsel dönemlere odaklanan araştırmalar, cinsiyet ayrımcılığının hiç bitmediğini ancak şekil değiştirdiğini gözler önüne sermektedir (Foucault, 2013; Bourdieu, 2015). Dolayısıyla, cinsiyet araştırmalarında tarihsel inceleme, cinsiyetin toplumsal, kültürel ve politik bağlam içinde nasıl şekillendiğini ve değiştiğini anlamak için vazgeçilmez bir araç haline almaktadır. Cinsiyet eşitsizliklerinin kökenlerini, toplumsal değişim süreçlerini, kültürel farklılıkları ve yasaların etkilerini anlamak, bu alandaki araştırmaların temel hedeflerindendir. Tarihsel perspektif, cinsiyetin dinamik ve çok

boyutlu bir kavram olduğunu göstermektedir (Bourdieu, 2015; Adkins, 2005; Federici, 2014; Foucault, 2013).

Günümüzdeki cinsiyet kuramları da Antik Çağlardan beri faaliyet gösteren bir felsefenin ürünüdür. Toplumsal bağlamda cinsiyet terimi ilk olarak MÖ 5. yüzyılda Yunan Sofistler tarafından nesnelerin isimlerinin eril, dişil ve ara olarak üç yönlü sınıflandırılmasını tanımlamak için kullanılmıştır (Archer ve ark., 2002). Lloyd (2021)'un bahsettiği gibi Pisagorcuların oluşturduğu Karşıtlar ve İkilikler Kuramı, daha sonraki cinsiyetçiliğin temelini oluşturmuştur. Pisagor'un karşıtlıklar şeklinde oluşturduğu bir tabloda birbirinin zıttı olarak tanımlanan on karşıtlık sıralanır: Sınırlı/sınırsız, tek/çift, bir/çok, sağ/sol, eril/dişil, durağan/ hareketli, düz/eğri, aydınlık/karanlık, iyi/kötü, kare/dikdörtgen (aktaran Lloyd, 2021). Pisagorcuların evreni oluşturduğunu düşündüğü bu tablonun solundaki ögeler pozitif ve iyi olanı, sağındaki birimler ise negatif ve kötü olanı temsil etmektedir. Eril iyi olan tarafta bulunarak, dişil üzerinde bir üstünlük kurmuştur (Lloyd, 2021). Platon, Aristoteles gibi pek çok düşünür de Pisagor'un izinde benzer cinsiyetçi ayrımları yapmıştır. Antik Yunan düşünürlerinin "logos"a verdikleri önemde görülür ki, erkekler akıl ve güç, kadınlar ise duyular ve zayıflık ile eşlenir. Dolayısıyla kadınlar akılsal ve güçsel edimlerin tüm alanlarından insan eliyle uzak tutulmuştur (Keller, 2022; Lloyd, 2021). Orta Çağ'da da Antik fikirleri Orta Çağ dini öğretileri ile harmanlayan Yahudi filozof Filon, Aziz Augustinus, Thomas Aquinas ile, Rönesans Ficino ve Niccolò di Bernardo dei Machiavelli gibi düşünürlerle, Aydınlanma Rousseau, Locke, bilimin öncüsü Francis Bacon ile Antik çağdan - miras aldığı Akıl-Doğa ile Eril-Dişil ilişkisine katkı sağlamıştır (Baktemur, 2019; Falco, 2004; Keller, 2022; Lloyd, 2021; Rowbotham, 2011). 18. yüzyılda Kant, doğa tarafından kadına verilen korkaklığın ve zayıflığın nedenini, kadının embriyoyu koruma zorunluluğundan kaynaklandığını iddia etmektedir (Ece, 2021; Lloyd, 2021). Özgür olan Akıl'a ve sonunda toplumsal olan akıla (tin) ulaşmak için ulaşmak için bir dizi bilinçsel işlemde bahseden Hegel'e göre kadın bilinci toplumsal olandan ve kamusal alandan uzak, aile yaşamı ile ilişkilidir (Lloyd, 2021). Schopenhauer (1788 -1860)'da ise kadın konusu bariz bir şekilde kadın düşmanlığına dönüşmüştü. Ona göre kadınlar, akıl yürütme gücünden yoksun, doğuştan zayıf ve akılsızdı (Schopenhauer, 2022).

Çağdaş cinsiyet kuramcıları ise kendinden önceki tüm bu cinsiyetçi yaklaşımları sorgulamaya başlamıştır. Karl Marx (1818 - 1883), Federici (2022)'nin belirttiği gibi cinsiyet konusunu yeteri kadar kapsamına almasa da bugünkü feminist söylemlerin, modern ve post-modern yaklaşımların, cinsiyet kuramlarının başvurduğu kişidir (Federici, 2022). Marx Sanayi Devrimi ile zenginleşen işveren iktidarına karşı çıkmış ve sanayinin aile emeğini yıkıp yok ettiğini, aile içindeki kadın emeğini değersizleştirdiğini söylemiştir (Rowbotham, 2011). 1843-44 yıllarında yayınladığı "Economic and Philosophical Manuscripts" (İktisat ve Felsefe Elyazmaları) adlı kitabında, kadınların konumunun toplumsal gelişimin göstergesi olduğunu dile getirmektedir (aktaran Rowbotham, 2011). Marx'a göre insanlar arası ayrımın kaynağı olan kapitalizm, kadınları yedek işçi olarak görmekteydi. Kapitalist toplumlarda emekçi sınıfındaki erkeklerin kadın bireyler üzerindeki parasal denetimi bitmiş olsa da, kültürel ve cinsel yaşamda kadın bedeni hala erkeğin malı olarak görülüyordu. Kadın, erkeğin namusu olarak bir mübadele nesnesi haline gelmişti. Kadın erkek arasındaki bu iktisadi ilişki devam ettikçe kadın emeği de her zaman değersiz ve yedek işgücü olarak kalmaya devam edecekti. Yani emekçi bolluğunda kadınlar her zaman aile içine itilip, kadın emeği yok edilebilirdi (Marx, 2021). Marx bütün bunlara çözüm olarak yarattığı ütopyasında cinsellik, cinsiyet, aile ve ilişkilerde bile tüm kontrolü devletin eline bırakmıştı (Rowbotham, 2011). Karl Marx'ın işbirlikçisi olarak tanınan Friedrich Engels (1820 -1895) de antropolojik araştırmaları tarayarak tarih öncesi devirlerdeki kadınların tarih sonrası kadınlarına göre daha bağımsız bir varoluş sergilediğini dile getirmiştir. Ancak ona göre yerleşik hayata geçiş, topluma dönüşüm, ailevi bağ ve toplumsal gerekliliklerin katılaştığı noktada kadınlar da daha katı kurallara bağlı tutulmuştur (Rowbotham, 2011). Engels'in izindeki Claude Meillassoux (1925- 2005)'a göre uygarlığın başlarındaki toplumsal örgütlenme kadınların durumlarını olumsuz etkilemiştir. Emek aracı olan toprağı düzenli olarak işlemek istikrarlı bir toplumsal örgütlenme gerektirmiştir. Bu toplumsal örgütlenmenin ilk örnekleri ise ailelerdir. Akrabalık ve aile Meillassoux'nun belirttiği gibi hortikültüralistlerin (bahçe tarımcılar) toplumsal olarak örgütlenmelerini sağlamıştır. İnsan topluluklarının doğum yaparak yeniden üreticisi olarak kadınlar da ataerkil toplumlarda bir üretici ve yeniden üretici olarak değerlendirilmiştir. Bu durum kadınlara

değer kazandırmanın aksine onların emeği ve cinselliği üzerinde herkesin söz sahibi olduğu bir alan yaratmıştır (Meillassoux, 1981).

Toplumsal cinsiyet yazılı tarihin başından beri inşa ediliyor olsa da bir terim olarak kabul edilmesi 20. yüzyıla tarihlenmektedir. 1945'te Madison Bentley "cinsiyetin toplumsallaşmış yüzü" şeklinde bir tanımlama yapmıştır (Bentley, 1945). 1945'ten 2001'e arasında 30 milyondan fazla akademik makale başlığının analizini yapan bir araştırmaya göre, 1945-2001 döneminin başında "cinsiyet" kavramı genellikle bir dilbilgisi kategorisi olarak kullanılıyordu. Bu dönemin sonlarında ise sosyal bilimlerde, sanatta ve beşeri bilimlerde "toplumsal cinsiyet" kelimesinin kullanımı artmıştır (Haig, 2004). Simone de Beauvoir'ın 1949 tarihli kitabı "İkinci Cinsiyet", bazı feministlerce, feminist teoride cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın başlangıcı olarak yorumlanmaktadır (Butler, 1986). Beauvoir cinsiyet rollerini sorgulamış ve kadınların özgürleşmesi için eğitim ve ekonomik bağımsızlık gibi faktörlerin önemini vurgulamıştır. Düşünce dünyasının Antik dönemlerden beri üzerinde durduğu doğa ve akıl konusunu irdelemiş, doğanın kadınsı, kültürün ve aklın erkeksi olduğu yönündeki fikirlere karşı çıkmıştır (Beauvoir, 2023). 1955'te John Money, cinsiyet ideolojisinin temelini atarak cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında terminolojik farkı getirmiştir. "Cinsiyet rolü" terimini icat etmiştir. 1955 tarihli makalesinde cinsiyet rolü, bir kişinin kendisini oğlan ya da erkek, kız ya da kadın statüsüne sahip olarak ifşa etmek için söylediği ya da yaptığı her şey olarak tanımlanmıştır (Goldie, 2014). 1970'lerde post-modern düşünürler ve feminist akademisyenler, cinsiyet farklılıklarının "toplumsal olarak inşa edilmiş" yönlerini, "biyolojik olarak belirlenmiş" yönlerden (sex) ayırmanın bir yolu olarak toplumsal cinsiyet (gender) terimini benimsemişlerdir (Haig, 2004). Biyolojik olan cinsiyet (sex) bireyin genetik ve kromozomal birleşimine, üreme organlarına yani biyolojik özelliklerine göre atfedilen cinsiyeti anlamında kullanılırken, toplumsal cinsiyet ise toplumun kadın ve erkek olmaya yüklediği anlam ve özellikleri ifade etmektedir (Archer ve ark., 2002). Bu özellikler aslında toplumsal olarak inşa edilmiş özellikler olsa da adeta kişinin varoluşundan kaynaklanan özellikleriymiş gibi görülmektedir. Toplumun inşa ettiği ve bireysel yatkınlıklara bağlı bir dizi kültürel beklenti toplumsal cinsiyet rolleri olarak tanımlanmaktadır (Archer ve ark., 2002; Bourdieu, 2015). Bu gelişmelerin sonucunda feminizm, kimi zaman yanlış anlaşılan popüler bir akım haline

gelse de cinsiyet ve kadın hakları konusunda çeşitli ideolojiler, toplumsal hareketler ve kitle örgütlerinden oluşan bir hareket olarak büyümüştür. Jennifer Baumgardner'ın belirttiği gibi, bugün feminizm her dönem farklı konular üzerine ağırlık verilen, birinci dalga (1840-1920), ikinci dalga (yaklaşık 1960-1988), üçüncü dalga (1988-2010), dördüncü dalga (üçüncü dalganın içerisinde yaklaşık 2008 ve ilerisi dönemlerde ortaya çıkmaya başlamıştır) olarak dönemlere ayrılmaktadır (aktaran Özdemir, 2019).

Cinsiyet kuramlarına en önemli katkıları yapanlardan, 21. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri Foucault, cinsellik, güç ve iktidar arasındaki ilişkiyi ele alarak, cinsellik konusunda toplumun nasıl düzenlendiğini incelemiştir. Foucault'ya göre insanlar tarih boyunca ontolojik, epistemolojik olarak inşa edilmiş bir dizi isim ve etiket parçasıdır. Cinsel özne olarak insan ise Foucault'un karmaşık stratejik durum olarak ifade ettiği iktidarın nesnesidir. "Güç" ise bir aracı olarak cinsiyetlere göre nitelik ve davranışları belirlemektedir. Foucault, "Cinselliğin Tarihi (2013)" adlı eserinde, cinselliğin sosyal normlar, kurallar ve iktidar ilişkileri tarafından nasıl şekillendirildiğini tarihsel bağlam üzerinden tartışmaktadır. Aynı zamanda kadın bedeninin toplumsal normlar tarafından nasıl düzenlendiği ve denetlendiği konularını irdelemektedir. Foucault'un düşünceleri, kadın bedeni üzerindeki devlet, aile, din müdahalesi, sağlık politikaları ve üreme biyopolitikası konularına da değinmektedir. Bu bağlamda, Foucault bireyin yaşamının her aşamasını, sağlığını, hastalıklarını, doğum kontrolünü, yaşlılığını ve ölümü kontrol altına alma çabası olan biyoiktidar kavramının etkilerini incelemiştir. Biyoiktidar temel olarak nüfus politikaları ile bağlantılıdır. Ona göre özellikle modern toplumlarda cinsel normlar ve cinsel sağlık politikaları biyoiktidarın bir ifadesidir. Sonuç olarak, cinsiyet, Foucault'un düşüncesinde iktidar ve biyoiktidar aracılığıyla toplumsal normlar ve kurallar tarafından belirlenen bir kategoridir. Foucault'un cinsiyet konusundaki düşünceleri, cinsiyet gruplarının toplumsal normlara nasıl uyum sağladığını ve bu normlar tarafından nasıl denetlendiklerini ortaya koymaktadır (Apalı, 2021; Foucault, 2013).

Max Weber, Émile Durkheim gibi isimlerden etkilenen, eril tahakküm ile cinsiyet konusunu tek başına elen alan Bourdieu'nün mirası ise oldukça önemlidir. Bourdieu'nün genel fikirlerini anlamak, bu tezin çıkış noktasını oluşturan "Eril Tahakküm" kavramını anlamak için değerlidir. Bourdieu'ye göre tarihsel olarak

cinsiyet sürekli olarak yeniden inşa edilir. Bu inşa tahakkümü besleyen ve üretimin gerçekleşmesini sağlayan failler aracılığı ile yapılır. Failler kültür, gelenek, ataerki, devlet, kilise/cami/sinagog, okul, aileden beslenen bireylerin toplumsal yüzüdür. Bourdieu'nün temel terimlerinden biri habitus ise toplumsal faillerin algılama, hissetme, düşünme ve davranma şemaları olarak içselleştirdikleri toplumsallık ve yatkınlıklardır. Habitus, geçmişten, gelenekten, kültürlerden ve toplumsal durumlardan etkilenir. Eril iktidarın her bir söylemi davranış, tavır, söylem, hareket, fikir, alışkanlık olarak faillerin bedenlerine kazınmıştır (Bourdieu, 1998). Her kişinin toplum içindeki konumu ve habitus'u ise failin elinde tuttuğu ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermayenin yoğunluğuna, alanın yerleşik kurallarına, alanların işleyişi arasındaki diyalektiğe göre belirlenmektedir (Bourdieu, 1998). Bireylerin ellerinde tuttukları bir çeşit güç olan sermayeler dört çeşittir: kültürel sermaye, sosyal sermaye, simgesel sermaye ve ekonomik sermaye. Bireylerin sosyal ağlarının, toplumsal sınıf ve statülerinin, toplumsal cinsiyet getirilerinin ve bu faktörlerin bir bireyin yaşamındaki avantajları nasıl etkilediği "sosyal sermaye" kavramını ile ilişkilidir. Bir çeşit soyluluk unvanı gibi çalışmaktadır (URL- 15). Bu sermaye türlerinin faal olması bir "alan" gerektirir. Bourdieu'nün "Alan"ı (Fransızca: champ) ise belirli konumları işgal eden failler arasındaki ilişkisel bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Alan da tüm toplumsal yapılar gibi tarih boyunca kendisini sürekli yeniden üreterek varlığını sürdürmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2014). Bourdieu'ye göre bu alan içerisindeki mücadele biçimleri ise oyun metaforuyla açıklanabilir. Bourdieu, sosyal dünyanın bir tür "oyun" olduğunu ve bu oyunun kurallarının, kaynakların dağılımının ve sosyal sınıfların varlığının etkileşimli bir şekilde işlediğini dile getirir (Bourdieu ve Wacquant, 2014). Oyuncu olan toplumsal failin oyunu oynanmaya değer bularak katılması için ise oyuncunun çıkarları olan "illusio" kavramı önemlidir. Kurulmuş bu sistem sorgulanmadan toplumda yerleşmiş hakim kanaatler bütünü ise "doxa" terimine tekabül etmektedir (Bourdieu, 2006). Bourdieu'ye göre toplumsal olan cinsiyet Antik Yunan'dan bu yana kadınlara zayıf erkeklere güçlü habituslar atfedecek şekilde inşa edilmiştir (Bourdieu, 2015). Toplumda var olan kültürel sermaye, ekonomik sermaye ve sembolik sermaye gibi çeşitli sermaye türleri ise kadınların hem kendi aralarında hem de erkeklerle olan sosyal statülerini belirlemede etkili olmaktadır. Kadınlar toplumsal sınıf ve statülerine bağlı olarak farklı sosyal sermayelere sahip olmuşlardır. Ancak bu statü

hiçbir zaman kadınlara erkeklerden daha üstün veya erkeklerle eşit özellikler atfedebilecek şekilde kurgulanmamıştır. Bourdieu'nün vurguladığı gibi, oyunun kuralları ve kaynakların dağılımı erkek merkezli belirli bir sosyal sınıf, iktidar veya kültürel grup tarafından belirlenmiştir. Ayrıca kadınların habitusu, onların sorgusuz sualsiz bünyelerine kattıkları Antik Çağ'dan beri kurulmuş olan zıtlıklar ekseninin negatif tarafında olan doxa'lar ile donatılmış olduğu için oyunun kazananı aslında baştan erkekler olarak belirlenmiştir (Bourdieu, 2015). Eril tahakküm, toplumsal normların ve cinsiyet rollerinin habitusun içselleştirilmiş bir parçası olduğu tüm bu durumları içermektedir. Bireyler herhangi fiziksel bir baskı ile karşılaşmadan; toplumsal durumları, norm, doxa, gelenek, inanç ve kültürleri belirli bir sosyal düzenin içerisinde habituslarına katmıştır. Bunun sonucunda ise failler, rol ve görev olarak biçilmiş her bilinçli veya bilinç dışı edime sorgulama olmaksızın rıza göstererek “sembolik şiddet”e maruz kalırlar. Kadınlar da bilinçli veya bilinçsiz olarak tüm toplumsal inşa ürünlerini habituslarına katarak bazen gözle görünen haliyle fiziksel ve psikolojik şiddete çoğu zaman da sembolik şiddete maruz kalırlar (Bourdieu, 2015). Eril tahakküm sembolik şiddeti doğumdan itibaren bedenlere uygular. Bourdieu'ye göre her bir hücresi eril tahakkümle sarılı olan bu dünyada ona karşı gelen düşünceler bile onun kurguladığı dili, tavrı, hareketi, yürüyüş biçimini, konuşma biçimini, fikri, sözcükleri, tarihi kullanarak eril tahakküm eseri olma özelliği taşımaktadır. Erillik/dişillik, üstünlük/aşağılık, yumuşaklık/sertlik, olumluluk/olumsuzluk, özel olan /tamamlayıcı olan şeklinde oluşturulmuş yapılar toplumdaki erkeklik ve kadınlık ideallerini oluşturmuştur. Kadınların erkeklerden daha az rasyonel olduğunu iddia eden eski düşünceler hala kendilerini sadece kendi düşünce biçimlerini kullanarak haklı çıkarmaktadır. Ancak bunlar doğal veya ilahi bir yapının üretiminin sonucu değildir. Bourdieu (2015)'nin belirttiği gibi, “Erkek-kadın ayrımı doğrudan doğruya betimleyici bir sınıflandırma olarak değil, bir değer ifadesi olarak kullanılmıştır.” Dolayısıyla zıtlıklar şemasının negatif tarafında yer alan kadınlar, kendilerine çizilen sınırların ötesine çıktıklarında “kurnazlık” yoluyla başarılı ve tamamlayıcı oldukları iddia edilir. Bu durum öyle bir hal alır ki habituslarına tüm negatif özellikleri tartışmasız çoktan almış olan kadınlar eril tahakkümün kendilerine verdikleri rolü oynayarak “kurnazlık”ı kabul ederler (Bourdieu, 2015).

Bourdieu'nün sadece kadınlar üzerine değil toplumdaki tüm "öteki"ler adına kurduğu felsefesi, Bourdieu'nün askerliğini yapmak için gittiği o zamanlar bir Fransız sömürgesi olan Cezayir'e dayanmaktadır. Kendisinin de Centre de Sociologie Europe'da belirttiği gibi, çalışmalarında kullandığı kavramların çoğuna Cezayir'de yaptığı araştırmaların katkısı olmuştur. Cezayir'deki savaş ve göç ortamı Cezayir'i toplumsal bir deney ortamı olarak görmesine olanak sağlamıştır (Gülsoy, 2012). Wacquant'ın belirttiği gibi Bourdieu, Cezayir'de kapitalizm öncesi ekonomiden kapitalizm sonrası ekonomiye geçiş mekânizmalarını ve bu geçişe maruz kalanların bilinçsel, zihinsel, duyusal durumlarını ve sömürge sonrası ortamda köylüler ve işçilerin devrimci pozisyonlarını inceleme fırsatı bulmuştur (aktaran Gülsoy, 2012). Bourdieu'nün çağdaş toplumlardaki cinsiyet ayrımının temelini aradığı Cezayir'de 1950'lerde oryantalist gelenek hüküm sürmekteydi. Bölgeyi sömüren Fransız rejimi ise Cezayirlileri "köksüzleştirme" politikasıyla köylerinden alıp başka yerlere taşımaya çalışıyordu. "Köksüzleştirilen" Cezayir halkı aşiret mülkiyetinden özel mülkiyete geçiyor, bu değişiklikler halkın davranışlarında değişikliklere sebep oluyordu. Dolayısıyla, Cezayir toplumu hem İslamiyet ile olan ilişkisiyle hem de sömürgeleştirme çabalarının sahnesi olarak adeta tüm insanlık tarihi baştan yaşıyordu. Köksüzleştirme çabalarına rağmen faillerin yatkınlıklarında değişiklik olmadığını gören Bourdieu, bu noktada terminolojisini habitus kavramı ile desteklemektedir. Yerlilerdeki eski geleneksel gelenekçilik yerini umutsuz gelenekçiliğe bırakıyordu. Bu durum yerlileri geçmişlerine daha çok zincirliyordu. Habitus kendini oluşturan yapıların değiştirilmesi ve zamansal, mekânsal kırılmalar ile yersizleşip, zamansızlaşıyordu (Gülsoy, 2012). Ama hiçbir zaman tamamen yok olmuyordu. Dolayısıyla Ona göre modern zamanlardaki "ayrım" geçmişin toplumlarına kadar dayanır ve kendini halen üretmektedir. Sömürge öncesi Cezayir toplumlarında kadınlar ikincil cinsiyet konumunda çoğu zaman, mirastan pay alamayan, boşanma hakkı olmayan, kuma olabilen, büyüyle ilişkili varlıklar olarak görülüyordu. Eski Cezayir toplumlarında ailenin reisi her zaman en yaşlı erkekti. Reislik babadan oğula geçmekteydi. Kapitalist ekonominin yayılması ile birlikte reislik yine erkekte kalarak ailenin eve en çok para getireni olan erkeğe verilmiştir. Cezayir'deki bu sömürgeleştirme ortamında kapitalist ekonomi kadınların o zamana kadar uzmanlaştıkları; dikiş nakış, yiyecek üretimi gibi becerileri de değersizleştirmektedir. Kadınların ekonomik hayata katılımları iyice zorlaşmıştır.

Cezayir toplumları yeni şeylerle karşılaşılıyor ama toplumsal rollerini değiştirmiyordu (Gülsoy, 2012). Bourdieu, 1970'teki "La Maison Kabyle ou Le Monde Renversé" adlı makalesinde cinsiyet bağlamında Kabil Evi'ni analiz eder. Şerefın merkezi Kabil evlerinin yapımı da organize edilişı de bir Kabil atasözünde olduğu gibidir: "Erkek dışarıdaki lambadır, kadın ise içerideki lambadır (L'homme est la lampe du dehors, la femme est la lampe du dedans)." Evin inşasında kadınlar ev içindeki harç işlerinden sorumludur. Ana odanın zeminini inek gübresi ve samanla karıştırılmış aynı kil ile yapacak olanlar da kadınlardır. Ayrıca bu zeminin yıllık bakımından da sorumlulardır. Yani inşaat sırasında kadınlara verilen tek faaliyet ev içinde olan işlerdi. Mekân organizasyonu da aynı bölünme ilkesine dayanarak yapılmıştı. Mutfak ve dokuma alanları ve burada yapılan işler kadına aitti. Organizasyon evin alt katındaki karanlık kısmına ait nesnelerin çoğunun sorumluluğunu, örneğin su, odun ve gübrenin taşınmasını, üst kısım arasındaki karşıtlığın sorumluluğunu kadına emanet etmiştir. Kadınsı mekân izinsiz girişlerden ve meraklı gözlerden korunan kapalı bir mekândır. Erkek mekânı ise, toplanma yeri, cami, kafe, tarlalar veya pazar yeri ile ilişkilidir. Yani evde zıtlıklarla kurulu iki yaşam vardır: bir yanda mahremiyetin sırrı, diğer yanda toplumsal ilişkilerin açık alanı; bir yanda duyuların ve duyguların yaşamı, diğer yanda insan insana ilişkilerin, diyalogların ve alışverişlerin yaşamı. Çatıyı taşıyan ana giriş çatı koruyucusu erkek ile özdeşleştirilmiştir. Bu giriş etrafında erkeğin gücünü temsilen ya bir yılan motifi ya da erkeğin sünnet derisi asılıdır. Erkek çocuk doğduğunda "evin ana girişı olsun" diye bir dilek tutulur. Başka bir atasözü ise "Kadın temeldir, erkek ise ana giriştir" der. Evin duvarda asılı olan tüfek ise kadın namusunu korumak için bir erkek onur noktasıdır (Bourdieu, 1970). Bourdieu'ye göre günümüzdeki simgesel şiddetin temelini oluşturan eril tahakkümün tüm dinamiklerini gözle görülür hale getiren Kabiliye toplumu günümüzdeki toplumlar için bir tür "büyütölmüş resim"di:

"Bana simgesel şiddetin paradigmatic biçimi gibi görünen erkek tahakkümünün mantığını açığa çıkarmak için, çözümlememi Cezayir Kabiliyelileri hakkındaki etnografik araştırmalarım üzerine kurmayı seçtim. Bunun iki nedeni var. İlk olarak, bugüne dek tartışmayı açıklığa kavuşturmak yerine bulanıklaştıran, kuramsal söylemlerin boş spekülasyonlarından ve cinsiyet ile iktidar hakkındaki klişelerden ve sloganlardan kaçınmak istiyordum. İkinci olarak, cinsiyet tahakkümü çözümlemesinin doğurduğu eleştirel güçlüğün önünü almak için bu yöntemle

başvurdum: Bu örnekte, binlerce yıldır toplumsal yapıların nesnelliğine ve zihinsel yapıların öznelliğine kazınmış olan bir kurumla karşı karşıyayız; öyle ki çözümlemenin, bilme nesnesi olarak ele alması gereken algı ve düşünce kategorilerini bilme aracı olarak kullanma tehlikesi var. Afrika'daki bu dağlı toplum son derece ilginç çünkü ritüel pratikleri, efsaneleri ve şiiri aracılığıyla, bir temsiller sistemini, daha doğrusu tüm Akdeniz uygarlığında ortak olan ve günümüze kadar zihinsel yapılarımızda yaşamaya devam eden bir görme [vision] ve bölme/ikili görme [di-vision] ilkesi sistemini hayatta tutan gerçek bir kültürel repertuardır. Böylece Kabiliyelilere dünyanın erkek bakış açısından görünüşünün temel yapılarının şifresini daha kolay çözebileceğimiz bir tür 'büyütölmüş resim' muamelesi yapıyorum: Kamusal ve ortak bir tezahürünü sergiledikleri 'fallus-narsisizmi' kozmolojisi, bizim bilinçdışımızda sürekli olarak etkisini gösteriyor." (aktaran Gülsoy, 2012)

Yukarıda çizilmiş bulunan kavramsal çerçeve, cinsiyet eşitsizliğinin birçok toplumda, tarihsel dönemde, ideolojik yapıda, kültürde ve coğrafyada farklı biçimlerde devam etmekte olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bilindiği gibi, günümüzde halâ çocuk bakımı, öğretmenlik, hosteslik, sekreterlik, ağırlama veya sunma ile ilgili temsil işleri vb. kadınsı ve kadına ait işler olarak anılmaktadır. Televizyonda konuşmacı bir kadının konuşması diğer konuşmacı erkeklerin daha baskın ses tonuyla kesilmekte, yüksek ses tonuyla konuşan, sert olan, yönetici olan her kadın "erkek gibi" olmakla suçlanmaktadır (Bourdieu, 2015). İnşaat şantiyeleri de benzer bir duruma işaret etmektedir. Dolayısıyla erkek merkezli bir mesleki pratik alanı olan şantiyeler "büyütölmüş bir resim" görevi görüp mimarlık meslek pratiklerindeki cinsiyet ayrımının genel durumunu ortaya koyabilir. Bu kapsamda tezin bir sonraki bölümünde, herhangi bir meslek pratiğini yerine getirme konusunda kadın ve erkeğin fiziksel ve biyolojik farklılıklarına dayanmadığı halde toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyet rollerine temellendirilen meslek pratiklerinden biri olan inşaat şantiyelerinde kadınların durumu sorgulanmıştır.

5. İNŞAAT ŞANTİYELERİNDE KADIN MİMARLAR

İnşaat sektörü, konut, hastane, okul, fabrika gibi çeşitli kamu ve özel binalar, liman, iskele, yol, havaalanı ve çeşitli alt ve üst yapıların yapımı hizmetlerini içeren aynı zamanda Türkiye'nin çok büyük bir işgücünü temsil eden bir alandır (URL-91: Türkiye İş Kurumu, 2021). İnşaat sektörü hizmetini şantiye sahalarında vermektedir. İnşaat şantiye sahalarında çalışanlar usta/kalfa/çıracılar, formenler, teknik elemanlar, şefler, şantiye şefleri, proje müdürleri, bölge müdürleri olarak hiyerarşik bir şekilde sıralanmaktadır. Mimarlar, inşaat şantiyelerinde sadece tasarım ve planlama süreçlerinde değil, aynı zamanda projenin uygulama aşamalarında da kritik bir rol oynamaktadır. Mimarlar projeleri hazırlanmış yapıların imalatı sürecinde genel müdürlük, şeflik, şantiye şefliği, ince işler şefliği, teknik ofis şefliği, mobilya ve dekorasyon birimleri, koordinasyon ve kontrol birimleri, proje müdürlüğü, BIM koordinasyon birimleri vb. birçok alanda görev yapmaktadır (Pressman, 2007). İnşaat şantiyelerinde, mimarların sorumlulukları ve önemleri, projenin başlangıcından sonuna kadar çeşitli alanlarda kendini göstermektedir:

Tasarım ve Planlama: Mimarlar, bir projenin konsept aşamasında, müşterinin ihtiyaçlarını ve vizyonunu göz önünde bulundurarak yaptıkları tasarımlar, detaylı çizimler ve planlar, projenin her aşamasında rehber niteliği taşıyarak inşaat şantiyelerinde yine mimarlar tarafından inşa sürecine dahil edilir.

- **Proje Yönetimi:** Mimarlar, zaman, bütçe ve kaynakların etkin bir şekilde kullanılması konusunda inşaat şantiyelerinde aktif yer alırlar. Mimarlar, proje takvimine uygun ilerleme sağlanması için inşaat sürecini yakından takip eder ve gerekli koordinasyonu sağlamaktadır.
- **Kalite Kontrol ve Denetim:** İnşaat şantiyelerinde, mimarlar kalite kontrol ve denetim görevlerini üstlenirler. Bu, kullanılan malzemelerin kalitesinden, yapılan işin standartlara uygunluğuna kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır. Mimarlar, projelerin belirlenen standartlara ve düzenlemelere uygun olmasını sağlamak için düzenli denetimler yaparlar.
- **İletişim ve Koordinasyon:** Mimarlar, inşaat şantiyesinde farklı disiplinlerden profesyonellerle sürekli iletişim halindedir. Mühendisler, müteahhitler, işçiler

ve diğer paydaşlarla etkili iletişim, projenin başarıyla tamamlanması için önemli görülmektedir.

- Yenilik ve Sürdürülebilirlik: Mimarlar, inşaat şantiyelerinde enerji verimliliği, çevre dostu malzemelerin kullanımı ve sürdürülebilir tasarım uygulamaları vb. prensipleri projelere entegre ederler.

Dolayısıyla inşaat şantiyeleri mimari bir projenin hayata geçirildiği büyük ölçüde mimarların ürünü olan eserin icra edildiği alanlardır (Pressman, 2007).

Araştırmalara göre inşaat şantiyelerinin genel çalışan grubu ile kıyaslandığında daha çok risk faktörü barındıran yerler olduğu belirlenmiştir. Uzun çalışma saatleri, cinsiyet ayrımının belirgin olması, belirsiz mesai anlayışı, hafta sonu tatilinin yokluğu gibi durumlar ise şantiyede çalışma sisteminin zorluklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca inşaat sektöründe kadın teknik elemanların farklı şekillerde cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığını gösteren araştırmalar da mevcuttur (Gürcanlı ve ark, 2018).

Şantiyeler, uzun zamandır erkeklerin daha fazla yer aldığı bir çalışma alanı olarak algılanmaktadır. Bu durum, kadın mimarların özellikle inşaat sektöründe yaşadığı zorlukları daha da görünür hale getirmektedir (Gürcanlı ve ark, 2018). Cinsiyet tarihi araştırmaları, bu tür sorunları anlamak ve çözümlemek için önemli bir araçtır. Cinsiyet tarihi araştırmaları, kadınların farklı sektörlerdeki rollerini ve bu rollerin nasıl değiştiğini göstermektedir. Toplumsal rolleri sebebiyle kadınların mimarlık mesleğinin farklı alanlarında, tarih boyunca nasıl yer aldıklarını ve hangi engellerle karşılaştıklarını incelemek, günümüzdeki sorunların kökenlerini anlamak için kritik bir öneme sahiptir. İnşaat sektöründe kadınların görünürlüğünün düşük olmasının nedenlerinden birinin, bu alanın tarihsel olarak erkeklerle ilişkilendirilmesi olduğu görülmektedir. Ayrıca Bourdieu (2013)'ün de belirttiği gibi şantiyeler gibi otoriter ast üst ilişkileri ile kurgulanmış alanların her zaman cinsiyetle de anlamlandırılmış bir tarafı bulunmaktadır. Dolayısıyla inşaat şantiyelerindeki cinsiyet normları da yüzyıllardır inşa edilmiştir. Bu normlar ve algılar, kadınların şantiyelerdeki varlıklarını ve kabul edilmelerini zorlaştırmaktadır.

Araştırmanın bu bölümüne kadar verilen tarihsel perspektif, cinsiyet normlarının nasıl oluştuğunu ve değiştirilebileceğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Tarihsel perspektif, toplumsal normlar, politik ve hukuki değişimler, kadın hareketleri, kültürel ve eğitimsel faktörler gibi çeşitli açılardan yapılan incelemeler, kadınların

inşaat sektöründe karşılaştıkları zorlukları anlamak ve bu zorlukları aşmak için stratejiler geliştirmek için bir aracı niteliğindedir. Araştırmanın bundan sonraki bölümü ise kadın mimarların inşaat şantiyelerindeki güncel durumuna ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla şantiyede çalışmayı kadın olarak deneyimlemiş kadın mimarlar ile bir anket çalışması yapmak öngörülmüştür. Kadın mimarların inşaat şantiyelerindeki deneyimleri, zorlukları ve karşılaştıkları sorunlar birinci el olan kadınlardan öğrenilmiştir.

Anketler, katılımcılardan doğrudan bilgi toplamanın etkili bir yoludur. Anketler, geniş bir katılımcı grubundan veri toplandığında genel eğilimleri ve yaygın sorunları belirlemede yardımcı olmaktadır. Bu, kadın mimarların şantiyelerdeki durumunu anlamak için önemlidir. Anketler, sayısal veriler sağlar ve bu veriler, araştırma sonuçlarını daha nesnel ve güvenilir kılarken bir yandan da yoruma dayalı sorular ile sosyolojik gerçekliği de ortaya koymaktadır (Fowler, 2009). Katılımcıların anonim kalmasına olanak tanıyan anketler ile hassas konularda daha dürüst ve açık yanıtlar elde edilmesi sağlanabilir.

Bu tezde cinsiyet ayrımına ilişkin geniş bir tarihsel perspektife odaklanarak yapılan kuramsal analizden sonra, uygulanan anket çalışmasının, kadın mimarların kendi perspektiflerinden geri bildirimde bulunmalarına olanak tanınması amaçlanmıştır. Bu geri bildirimler, şantiyelerdeki cinsiyet eşitliği, iş ortamı, güvenlik ve destek sistemleri gibi konularda derinlemesine bilgi sağlayabilir. Elde edilen veriler, inşaat sektöründe kadın mimarların daha iyi desteklenmesi için politika ve strateji geliştirmede kullanılabilir. Örneğin, iş yerinde cinsiyet ayrımcılığını azaltmaya yönelik önlemler veya kadınların kariyer gelişimini destekleyen programlar oluşturulabilir.

5.1. İnşaat Şantiyelerdeki Kadınlar ile İlgili Benzer Çalışmaların İncelenmesi

Türkiye’de kadınların mimarlık meslek pratiklerinde yer almasına dair pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmaların kadınların mimarlık mesleğinde oranlarına, karşılaştıkları zorluklara, psikolojik, sosyolojik durumlarına, tarihsel

durumlarına vb. değinmektedir. Kadınların şantiyelerde çalışmalarına yönelik araştırmalar da daha önce yapılmıştır.

İnşaat sektörü ile ilgili çalışmalar yapan Levelset Şirketinin 2021 yılında yaptığı “Survey of Women in Construction: 2021” adlı araştırmada inşaat sektöründe çalışan 1001 kadına şirketleri, rolleri ve genel olarak inşaat sektörü hakkındaki tutum ve görüşleri hakkında anket yapılmıştır. Katılımcılardan %37,17’si mimar ve mühendistir. Katılımcılara çalıştıkları firmalardaki kadınların yüzde kaçının lider rollerde olduğu sorulmuş katılımcıların çoğu şirketlerindeki kadınların %1inin lider pozisyonunda bulunduğunu dile getirmiştir. Kadınların çoğu ofislerde çalışmaktadır. Katılımcıların çoğu tacize, baskıya ve cinsel ayrımcılığa maruz kaldığını maruz kaldığını söylemiştir. Katılımcıların çoğu son çalıştığı inşaat şirketinde 1 yıldan az çalıştığını söylemiştir. Katılımcıların şirketi veya çevresinden destek göremediğini söyleyen sayısı oldukça fazladır (URL-50).

Türkiye İş Kurumu’nun 2021 Yılı İnşaat Sektörü İşgücü Piyasası Raporu’na incelendiğinde inşaat sektöründe 121 bin 351 işyeri için derlenen verilere göre, bu işyerlerinde toplam 1 milyon 306 bin 768 çalışan bulunduğu belirtilmiştir. Araştırma kapsamındaki işyerlerinin yüzde 8,6’sı, çalışanların yüzde 8,8’i inşaat sektöründedir. İnşaat sektöründe çalışanların yüzde 89,9’u erkeklerden, yüzde 10,1’i ise kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye genelinde toplam çalışan sayısı 14 milyon 911 bin 962 olarak tespit edilmiş olup, Türkiye genelinde toplam çalışanların yüzde 28,1’i kadınlardan oluşmaktadır. Aynı araştırmanın sektörlere göre kadın çalışan dağılımına bakıldığında kadınların en az temsil edildikleri sektörlerden ilki madenler ve taş ocakçılığı ikincisi ise inşaat sektörüdür (URL-91: Türkiye İş Kurumu, 2021).

TMMOB’nin 2022 yılı sonunda yayınladığı verilerine göre Türkiye’de Mimarlar Odası’na kayıtlı 76.310 kişinin 35.628’ini kadınlar oluşturmaktadır. (URL-82: TMMOB, 2022) TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi tarafından 2018 yılında yapılan araştırmaya göre Mimarlar Odası’ndan “Şantiye Şefliği Belgesi alan üyelerden %32’si kadın, %68’i erkektir. Şantiyelerde şef olabilmek için Mimarlar Odası’ndan bu belgenin alınması gerekmektedir. Bu nedenle bu oranların gerçeği yansıttığını söylemek mümkündür (URL-84: Tuna, 2019).

“Şantiyelerde Çalışan Teknik Elemanların Çalışma Koşulları Üzerine Bir Alan Çalışması” isimli bir araştırmaya göre uzun çalışma saatleri, belirsiz mesai

anlayışı, hafta sonu tatilinin yokluğu, tatil ve izin yokluğu, cinsiyet ayrımcılığının yapılması ile iş-yaşam dengesini bozulması, şantiyelerde çalışan teknik elemanların stres, koroner kalp hastalıkları, ruhsal veya psikosomatik rahatsızlıklar gibi sağlık problemleri yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Güranlı, Kale ve Artan, 2018).

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Kadın Komisyonu tarafından 2020 yılında hazırlanan Mimar / Mimar Adayı Kadınlara Yönelik Anket Raporu'na göre ankete katılan mimar/mimar aday kadınların %24.9'u ofiste çalışan ücretli mimar, %10.8'i şantiyede çalışan ücretli mimar, %20.6'sı serbest çalışan mimar, %3.6'sı kamu personeli ve %4.4'ü akademisyen olarak çalışmaktadır. %12.2'si öğrenci, %1.6'sı emekli, %21.0'i işsiz ve %1.0'i diğer olarak belirtilmiştir. Araştırmaya göre işsiz, ofiste ve şantiyede çalışan katılımcılar, çalışma yaşamında cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılığa uğradığını düşünmektedir (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Kadın Komisyonu, 2020).

Daha önceki araştırmalar gösteriyor ki 21.yüzyılın başlarında kadınlar mimarlık eğitimi alsalar dahi meslek pratiklerinde temsilleri oldukça azdır. Bu durum şantiyeler söz konusu olduğunda daha da belirginleşmekte, kadınlar şantiyelerde adeta “görünmemektedir”.

5.2. Anket

Literatür araştırması bölümünde görüldüğü gibi, kadınlar, cinsiyetlerinden dolayı farklı tarihsel dönemlerde farklı şekillerde toplumsal hayatın dışında tutulmuştur. Cinsiyet ayrımcılığı mimarlık meslek pratiğinde de kendini göstermiş, pek çok kadının mimarlık mesleğine katkı sağlamasını engellemiştir. Ortak ofislerde erkek ortağın isminden sonraki ikinci isim, mimarlık tarihinde görünmez olan kadınlar, modern zamanlarda mimarlık mesleğinde uzmanlıklara bağlı iş bölümü arttıkça mesleğin iç dekorasyon mobilya, ofis gibi kadınlarla ilişkilendirilen alanlarında kalmışlardır. Bourdieu (2015)'nün modern toplumlardaki cinsiyet ayrımını ortaya koymak için baskın ataerkil kurullarla şekillenen Kabil toplumunu “büyütölmüş bir resim” olarak kabul ettiğı gibi, bu anket çalışmasında da çalışma alanı olarak tüm mimarlık meslek pratikleri içerisindeki cinsiyet ayrımcılığına referans olabilecek

“büyütölmüş bir resim” olan inşaat şantiyelerini seçilmiştir. Anket çalışması "Survey Monkey" adlı çevrimiçi anket uygulaması aracılığı ile mimarlık sektöründe şantiyede çalışmış veya hala çalışmakta olan kadın mimarlara uygulanmıştır. Anket soruları, tarihsel olarak yapılan literatür araştırması ve çağdaş kuramcılarının fikirleri baz alınarak hazırlanmıştır.

Örneklem kümesi şantiyelerde çalışmayı bir kadın olarak deneyimlemiş mimarlar olması açısından kadın mimarlar olarak belirlenmiştir. Anket kadın mimarlara TMMOB Mimarlar Odası şubeleri aracılığı ile ve LinkedIn uygulaması aracılığı iletilmiştir. Anketi yayınlamayı kabul eden MİMOD Balıkesir, Bursa Şubeleri kendi internet siteleri ve sosyal platformlarında anketi yayınlamıştır. Ankete 188 kişi katılmıştır. Anket soruları EK.4’te gösterilmektedir. Anket sorularının oluşum şeması Tablo 5.1. Anket Haritası’nda gösterildiği gibidir.

Tablo 5.1. Anket Haritası

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI VE REFERANSLAR	ANA BAŞLIKLAR	SORULAR
Erkeklerin ve mimar olmayanların ankete katılımını engellemek ve katılımcının genel profilini ortaya koymak amacıyla başlangıçta genel sorular hazırlanmıştır.	A.GENEL KİŞİSEL SORULAR	• Cinsiyetiniz nedir? • Yaş aralığınızı belirtebilir misiniz? • Eğitim seviyenizi belirtebilir misiniz? • Toplam iş deneyiminizi belirtebilir misiniz?
Kadınlar Tarihi devirlerde ev içi rollerine erkekler ise ev dışı rollerine uygun görevler almış, mesleki tercihleri de bu rollere uygun olarak belirlenmiştir (Bourdieu, 2015). Mekânlar kadınsı ve erkeksi olarak ayrılmıştır.	A. ÇALIŞMA HAYATINIZA İLİŞKİN SORULAR	• Aşağıdaki çalışma alanlarından birinde çalışmayı tercih etmeniz gerekirse hangisinde çalışmayı tercih edersiniz? • Ofiste ya da şantiyede çalışmayı tercih etmenizin nedeni nedir? • Şantiyede çalıştınız mı? • Çalışmakta olduğunuz/daha önce çalıştığınız şantiyedeki pozisyonunuz nedir? • Çalışmakta olduğunuz/daha önce çalıştığınız şantiyede başka kadın çalışan var mı/mıydı?

Katılımcıların şantiyedeki deneyimlerinin süresini, çalıştıkları bölgeleri ortaya koymak amaçlanmıştır.	B. ÇALIŞTIĞINIZ ŞANTİYELERE İLİŞKİN SORULAR	• Toplam kaç yıl şantiyelerde çalıştınız? • Çalıştığınız şantiyelerin bulunduğu coğrafi bölgeleri belirtiniz. • Şu an şantiyede mi ofiste mi çalışmaktasınız?
• İlk kadın mimarın ortaya çıkışı Rönesans'ı göstermektedir Schwitalla (2021). Yani kadınlar mimarlık meslek pratiklerine erkeklerden çok daha sonra katılmıştır. Bourdieu (2015)'ye göre bunun sebebi mesleklerde mesleklerin “kadınların bugünkü hallerinin tam zıddında inşa edilen bir erillikle donatılmış, erkekler için özel olarak yapılmış oldukları”ndan kaynaklı olmasıdır. Kadınlar gerekli donanıma sahip olduklarında “erkek gibi” olmakla, meslek için yeterli özelliklerin sahibi olmadıklarında da “mesleğe uygun olmamak”la suçlanmışlardır (Bourdieu, 2015). Mesleklerdeki kadın azlığı de mesleğin veya cinsiyetin doğal yapısından değil, insanların mesleği ve cinsiyetleri algılayış ve üretim şekline kaynaklanmaktadır (Bourdieu, 2015). • Kapitalizm ile evrilen dünyada insanlar işgücü oranında değerlendirilmeye başlamıştır. Bu nedenle insanlar mesai saatiyle doğru orantılı olarak para kazanmakta ve	A. ÇALIŞMA KOŞULLARINA İLİŞKİN SORULAR	• Çalıştığım/daha önce çalıştığım şantiyede mesai saatlerim esnektir. • Çalıştığım/daha önce çalıştığım şantiyede hafta sonları da çalışıyorum. • Şantiyede senelik iznimi rahatlıkla kullanabilirim/kullanabilirdim. • Şantiyede çalışırken kolaylıkla izin alabilir, hastalık izni (rapor) kullanabilirim. • Benimle aynı işi yapan erkek mimarlarla eşit ücret alıyorum. • İşyerimdeki bir kadın kolaylıkla hamilelik/doğum izni kullanabilir. • Benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha az ücret alıyorum. • Benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha fazla ücret alıyorum. • Kadınların şantiyede çalışmasını uygun buluyorum. • Şantiyede çalışan kadın “erkek gibi” davranmalıdır. • Şantiyede çalışan kadın “erkek gibi” giyinmelidir. • Şantiyelerde kadınlar usta/çırak/kalfa olarak çalışabilir. • Şantiyelerde erkek mimarların çalışması daha uygundur. • Şantiyelerde kadın mimarların çalışması daha uygundur.

geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Kadınların annelik, doğum gibi sebeplerle izin almaları olası olduğu için kadınlar tüm yazılı tarihi çağlarda olduğu gibi bugün de ikincil iş gücü olarak görülmeye başlamıştır. Bugün kadın iş gücü ev içi emek ile bir tutulup değersiz görülmektedir. Dolayısıyla mesleki pratiklere kadınların dahil olması erkeklere göre daha zor olmakta ve kadınlar çoğunlukla daha düşük ücret almaktadır (Federici, 2014). • Halen kadın veya erkek olmanın iş verimini etkilediği düşünülmektedir (Bourdieu, 2015). • Araştırmalar kadınların mimarlık meslek pratiklerinde faal olmaya başladıkları Yakın Çağ'da genellikle mobilya, tekstil, iç mimari gibi alanlarda yoğunlaştıklarını göstermektedir (Otto ve Rössler, 2019). • Kadınlar mimarlık camiasında aktif olmaya başladıklarında ise çoğu zaman Denise Scott Brown örneğinde olduğu gibi ya bir erkeğin gölgesinde bırakılmaya çalışılmış, yada Sophia Hayden Bennett Gertrud Arndt, Eileen Gray gibi baskı, yıldırma, şiddet gibi durumlarla		• İleride çalışma hayatımda şantiyede çalışmaya devam edeceğim. • İşyerimde sigortamın ödenmesi konusunda zorluk yaşadım/yaşıyorum. • Kariyerimde cinsiyetim nedeniyle ayrımcılığa uğradım. • Şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmelidir. • Şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmektedir. • Şantiyede bedenime uygun iş kıyafetleri bulmakta sorun yaşıyorum. • Şantiyede kadın ya da erkek olmak iş verimini etkiler. • Kadının görev yaptığı şantiyede iş verimi daha yüksektir. • Erkeğin görev yaptığı şantiyede iş verimi daha yüksektir. • Şantiyede yüksek pozisyonlara (Proje Yöneticisi, Şantiye şefi, yönetici, idareci vb.) gelme imkânım var. • Şantiyelerde erkek mimarların yükselme şansı kadın mimarlardan daha fazladır. • İşyerimde iş arkadaşlarım/ amirlerim/ müşteriler/ işçiler tarafından taciz ile karşılaştım. • İşyerimde iş arkadaşlarım /amirlerim /müşteriler /işçiler tarafından fiziksel şiddete maruz bırakıldım. • Şantiyede işim konusunda yetersiz bulunduğum için baskı gördüm. • Şantiyede diğer erkek meslektaşlarıma kıyasla daha çok yıldırma ve baskı eylemlerine maruz kaldım. • Kadın hakları, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet vb. ile ilgili konularda çalışmalar, araştırmalar yaparım.
--	--	---

karşılaşmıştır (Colomina, 1999; Müller, 2009; Artun, 2014). (Bu bölümdeki sorulara likert ölçeği ile yanıt toplanmıştır)		• Kadın hakları, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet vb. ile ilgili konularda gündemi takip ederim. • Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimde başvurmam gereken kanalları biliyorum. • Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda yasal hak arama yollarını biliyorum. • Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni destekler. • Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni hakkımı aramam konusunda teşvik eder.
• Yazılı tarih boyunca mimar kadınların sayısı erkeklerden oldukça azdır (Rendell ve ark, 2000). • İnsanlar içinde doğdukları, büyüdükları, yetiştikleri toplumun özelliklerini habituslarına aktarır. Bu nedenle istemeden de olsa insanlar kendi tercihlerinde ve deneyimlerinde ataerkil toplum yapısının özelliklerini barındırmaktadır (Bourdieu, 2015). • Antik Çağ'dan bu yana kadınların akıllarının erkeklerin akıllarından çok farklı çalıştığı, kadınların duygusal, histerik erkeklerin ise zeki, akıllı varlıklar olduğu vurgulanmış ve bu özellikler sanat ve bilim dünyasını etkilemiştir. Kadınlar meslek	A.KİŞİSEL DENEYİMLERE YÖNELİK SORULAR	• Şantiyede çalışmanın en sevdiğiniz yanı ve en sevmediğiniz yanı nedir? • Çalıştığınız son şantiyede toplam erkek sayısı mı ve kadın sayısı mı fazlaydı? • Çalıştığınız şantiyede hangi işlerle siz ilgileniyorsunuz/ilgileniyordunuz? Kısaca yazınız. • Sizce kadınların şantiyenin her yerinde bulunması sorun yaratır mı? Neden? Kısaca yazınız. • Şantiyede çalışan bir kadın olarak, şantiyeye uygun olmadığınız söylendi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi? • Şantiyede çalışan bir anne iseniz; anne olduğunuz için şantiyeye uygun olmadığınız söyledi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi?

pratiklerinin tüm alanlarından uzaklaştırılmıştır (Lloyd, 2021; Keller, 2022). Kadınlar karşılaştıkları engelleri Fransız Devrimi sonrası örgütlenerek tepki gösterdiklerinde aşmaya başlamıştır. Dolayısıyla engelleri aşmak için destek bulmak belirgin farklılıklara yol açmıştır (Donovan, 2014, Rowbotham, 2011).		- Kadınların akıllarının erkeklerden farklı çalıştığına inandığınız için kadınların şantiyeye uygun olmadıklarını düşünüyor musunuz? - Daha önce şirketiniz küçülmeye gitmesi vb. durumlarla karşılaştıysanız ilk işten çıkarılan kim oldu? - Son çalıştığınız şantiyede yüksek pozisyonlardaki (Proje Yöneticisi, Şantiye Şefi, Yönetici, İnce İşler Şefi vb.) kişiler daha çok hangi cinsiyettendi? - İşyerinizde psikolojik veya fiziksel şiddete maruz kalmanız halinde tepkiniz nasıl olur? - Herhangi bir kadın hakları örgütüne üye misiniz? - Şantiyelerde çalışmaya yeni başlayan kadınlara tavsiyeleriniz nelerdir?
---	--	--

- Öncelikle literatür araştırması aşamasında bilgiler toplanmış ve çağdaş cinsiyet kuramcıları referans alınmıştır.
- Anket soruları genelden özele doğru ilerleyen ana başlıklar altında toplanmıştır A. Çalışma Hayatınıza İlişkin Sorular, B. Çalıştığınız Şantiyelere İlişkin Sorular, C. Çalışma Koşullarına İlişkin Sorular, D.Kişisel Deneyimlere Yönelik Sorular)
- Bu başlıkların altında literatür araştırmasından elde edilen bilgilerle paralel sorular oluşturulmuştur.
- Anket sorularına verilen yanıtların değerlendirilmesi sonucunda kadın mimarların şantiyelerdeki güncel durumuna ilişkin verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır.

Anket içerisinde çoktan seçmeli sorular, açık uçlu sorular ve Matis/değerlendirme ölçeği ve likert ölçeği kullanılmıştır.

Anket çalışması,

- A. GENEL SORULAR
- B. ÇALIŞMA HAYATINIZA İLİŞKİN SORULAR
- C. ÇALIŞTIĞINIZ ŞANTİYELERE İLİŞKİN SORULAR
- D. ÇALIŞMA KOŞULLARINA İLİŞKİN SORULAR
- E. KİŞİSEL DENEYİMLERE YÖNELİK SORULAR

halinde genelden özele doğru ilerleyen sorular olarak beş başlık altında toplanmıştır. Toplam 59 adet soru bulunmaktadır. Bu sorulardan ilki katılımcılara cinsiyetini sormaktadır. Şıklardan “Erkek” seçeneğinin işaretlenmesi durumunda katılımcı çevrimiçi anket tarafından anket dışına alınmaktadır. 10. soruya kadar gelen (B. Bölümünün sonu) kadın mimar katılımcılara çalışma hayatlarındaki şantiye ve ofis deneyimleri ile ilgili sorular sorulmaktadır. Buraya kadar olan bilgiler ayrıca değerlendirildikten sonra 10. soruda daha önce şantiyede çalışmadığını dile getiren kadın mimarların anketi çevrimiçi anket uygulaması tarafından sonlandırılacaktır. C., D. ve E. bölümü sadece şantiyede çalışan kadın mimarlara özgü hazırlanmıştır. Bu kısımda şantiyelerde çalışan kadın mimarların hem kendi fikirleri, hem deneyimleri hem de karşılaştıkları zorluklarla ilgili sorular sorulmuştur.

Anket verileri, SPSS®23 programına aktarılmıştır. Bu programla sorular grafikler halinde değerlendirilip, anket üzerinde anket katılımcıları ve gruplar arası varyans eşitliğini test ederek, varyansların homojenliğini değerlendiren Levene Testi, psikolojik güvenirlik testi olan Cronbach Alpha testi yapılmış, verilerin normal dağılım gösterdiğini ölçmek için Skewness ve Kurtosis değerleri ölçülmüştür. Anket analizinde çeşitli testler uygulanmış ve katılımcılar ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir (Nunnally, 1978; Tabachnick ve ark., 2013).

6. BULGULAR

6.1. Anket Çalışması Sonucunda Elde Edilen Veriler

Ankete 188 kişi katılmıştır. Katılımcılar diledikleri zaman ankette çıkabilme, dilediği soruyu yanıtlama hakkına sahip oldukları için soruları yanıtlayanların sayısı sorulara göre değişiklik göstermiştir. Anket çalışmasının A. Genel Kişisel Sorular adlı ilk ana başlık katılımcıların profilini göstermektedir. Bu bölümdeki cinsiyet sorusunu erkek olarak yanıtlayan katılımcılar anket sistemi tarafından doğrudan anket dışına alınmıştır. İlk soruyu yanıtlayan 188 kişiden 12 tanesi erkektir. B. Çalışma Hayatınıza İlişkin Sorular bölümündeki 4. soru Şantiyede çalışan katılımcıları öğrenmek için hazırlanmış ve böylece ankete katılan kadın mimarlardan daha önce şantiyede çalışmamış olanlar anket sistemi tarafından anketin sonuna alınmıştır. Bu sorudan sonra anket şantiyede çalışmış olan kadın mimar ile devam etmektedir. Verilerde kayıplar olarak ifade edilen kişiler ankette kendi isteği ile ayrılan kişiler, o soruyu yanıtlamak istemeyen kişiler veya erkek olduğu için, şantiyelerde hiç çalışmadığı için ankete devam edemeyen kişilerdir.

Tablo 6.1. Anket Katılımcılarının Profili

Meslek	Tecrübe	Pozisyon	Sayı
Mimar	15'ten fazla	Teknik Ofis Şefi	2
Mimar	6-10 yıl	İnce İşler Şefi	1
Mimar	1-5 yıl	Diğer (lütfen belirtin)	11
Mimar	11-15 yıl	Genel müdür	1
Mimar	6-10 yıl	Saha Mimarı	5
Mimar	6-10 yıl	Şantiye şefi	5
Mimar	6-10 yıl	Teknik Ofis Şefi	2
Mimar	1-5 yıl	Teknik Ofiste Mimar	18

Mimar	1-5 yıl	Ofiste çalışmaktayım.	19
Mimar	6-10 yıl	Diğer (lütfen belirtin)	12
Mimar	11-15 yıl	İnce İşler Şefi	1
Mimar	11-15 yıl	Teknik Ofiste Mimar	7
Mimar	15'ten fazla	Saha Mimarı	1
Mimar	6-10 yıl	Ofiste çalışmaktayım.	9
Mimar	15'ten fazla	Diğer (lütfen belirtin)	7
Mimar	6-10 yıl	Teknik Ofiste Mimar	10
Mimar	1-5 yıl	Şantiye şefi	6
Mimar	15'ten fazla	Ofiste çalışmaktayım.	4
Mimar	1-5 yıl	İnce İşler Şefi	1
Mimar	15'ten fazla	Şantiye şefi	4
Mimar	15'ten fazla	Teknik Ofiste Mimar	5
Mimar	11-15 yıl	Ofiste çalışmaktayım.	2
Mimar	11-15 yıl	Teknik Ofis Şefi	2
Mimar	1-5 yıl	Saha Mimarı	6
Mimar	11-15 yıl	Proje müdürü	3
Mimar	15'ten fazla	Proje müdürü	2
Mimar	1-5 yıl	Proje müdürü	6
Mimar	6-10 yıl	Genel müdür	1
Mimar	11-15 yıl	Saha Mimarı	1
Mimar	1-5 yıl	Genel müdür	1
Mimar	11-15 yıl	Şantiye şefi	4

Mimar	11-15 yıl	Diğer (lütfen belirtin)	3
-------	-----------	-------------------------	---

Şantiyede çalıştığı pozisyon ile ilgili “Diğer” şikkını işaretleyen kadın mimarların yorumları:

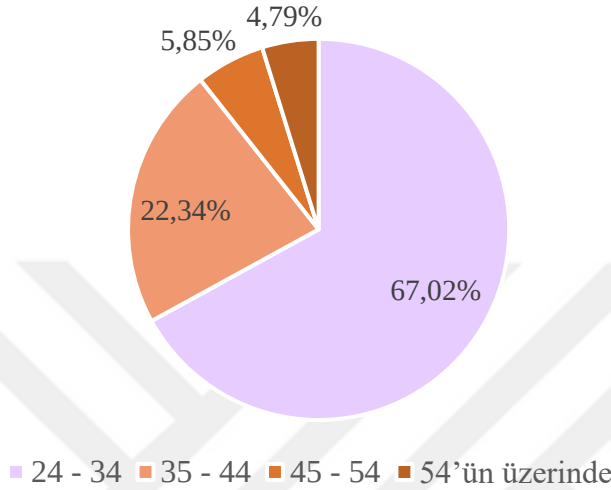
Mimar	1-5 yıl	Kendi ofisimi açtım, tasarımını yaptığım işleri takip ediyorum.	1
Mimar	6-10 yıl	Kendi ofisimde tek mimar olarak çalıştım.	1
Mimar	1-5 yıl	Kendi ofisimde çalışıyorum.	1
Mimar	6-10 yıl	Koruma Komisyonu raportör mimarım.	1
Mimar	15’ten fazla	Serbest olarak temelden itibaren bina yapımı	1
Mimar	15’ten fazla	Kendi bürom.	1
Mimar	6-10 yıl	Çalışmıyorum	1
Mimar	15’ten fazla	Proje tasarımını ve uygulaması gerçekleştiriyorum.	1
Mimar	6-10 yıl	Proje Koordinatörü	1
Mimar	1-5 yıl	Mimari Projeler Yöneticisi	1
Mimar	6-10 yıl	Kendi ofisim var.	1
Mimar	6-10 yıl	Mimari proje koordinatörü	1
Mimar	6-10 yıl	Şu an çalışmıyorum	1
Mimar	1-5 yıl	Kendi ofisim var	1
Mimar	6-10 yıl	Yapı denetim şirketine ortağım	1
Mimar	6-10 yıl	Tasarım Uzmanı	1

Mimar	6-10 yıl	Stajlarımı esnasında şantiyelerde bulundum	1
Mimar	1-5 yıl	Ofis + Şantiye	1
Mimar	1-5 yıl	Kendi işyerimde proje çiziyorum	1
Mimar	15'ten fazla	Şantiye koordinatörü	1
Mimar	1-5 yıl	Akademisyen (Araştırma Görevlisi)	1
Mimar	15'ten fazla	Kurum	1
Mimar	1-5 yıl	Elektrik alanında çalışıyorum	1
Mimar	1-5 yıl	Kendi ofisimde ve inşaatımda müdürüm	1
Mimar	11-15 yıl	İşyeri sahibi	1
Mimar	11-15 yıl	Mesleki denetim ve kontrolü	1
Mimar	6-10 yıl	Hem saha mimarı hem de Teknik Ofiste mimar olarak çalıştım.	1
Mimar	1-5 yıl	Tasarım uygulama ofisi sahibi	1
Mimar	1-5 yıl	Ofis ve uygulamada aynı anda yer alıyorum	1
Mimar	15'ten fazla	Üretim Yöneticisi	1
Mimar	6-10 yıl	Şu an çalışmıyorum	1
Mimar	11-15 yıl	Kendi ofisim dolayısıyla hepsi.	1

Yukarıdaki tablo anket katılımcılarının tecrübe yılı ile çalışmakta oldukları/daha önce çalıştıkları şantiyelerdeki pozisyonlarını karşılaştırmalı olarak anket katılımcı profilini göstermektedir.

Tablo 6.2. Katılımcıların Yaş Aralıkları

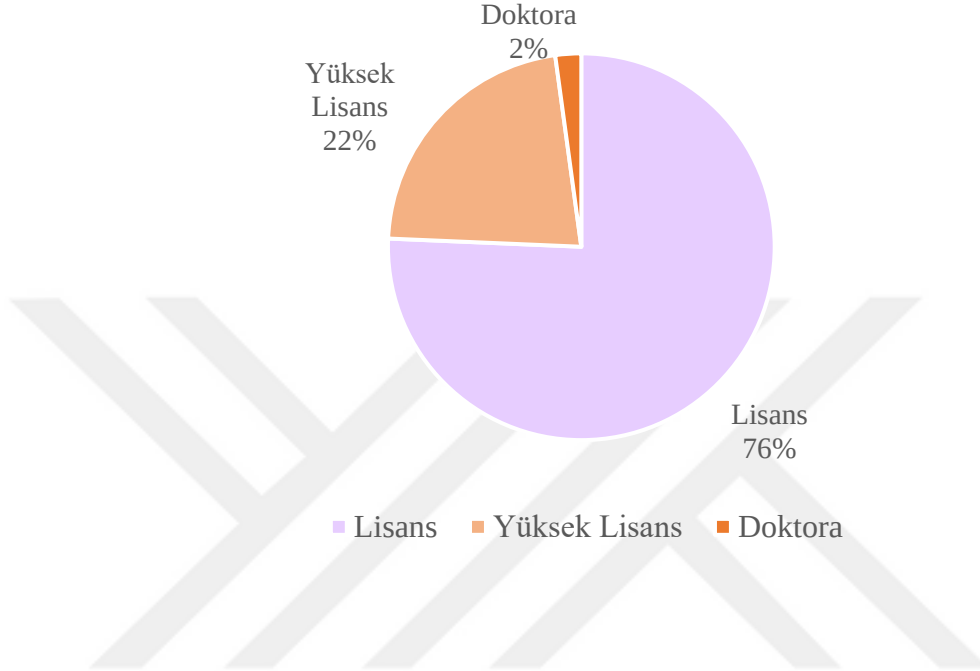
Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
24 - 34	126	%67,02
35 - 44	42	%22,34
45 - 54	11	%5,85
54'ün üzerinde	9	%4,79
Toplam	188	%100

Katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun 24-34 yaş arasında olduğu gözlemlenmiştir. 24-34 yaş aralığındaki katılımcılar, 126 kişi ile toplam katılımcıların %67'sini oluşturmaktadır. Bu oran, çalışmanın genç yetişkinler arasında yoğunlaştığını göstermektedir. 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar, 42 kişi ile toplam katılımcıların %22,34'ünü oluşturmaktadır. Bu grup, ikinci büyük katılımcı grubunu temsil etmektedir. 45-54 yaş aralığındaki katılımcılar, 11 kişi ile toplam katılımcıların %5,85'ini oluşturmaktadır. 54 yaş ve üzerinde olan katılımcılar ise 9 kişi ile toplam katılımcıların %4,79'unu oluşturmaktadır. Bu veriler, çalışmanın büyük ölçüde genç ve orta yaşlı yetişkinler tarafından desteklendiğini göstermektedir. Yaş aralıklarına göre bu dağılım, çalışmanın bulgularının özellikle genç ve orta yaş grubundaki bireylerin görüşlerine dayandığını ortaya koymaktadır. Genç yetişkinlerin yoğun katılımı, çalışmanın bu yaş grubuna dair özel çıkarımlar yapmasına olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, daha ileri yaş gruplarından katılımcıların da bulunması, çalışmanın geniş bir yaş aralığını kapsadığını ve sonuçlarının genel bir durumu yansıtmaya düzeyini artırdığını göstermektedir.

Tablo 6.3. Katılımcıların Eğitim Seviyeleri

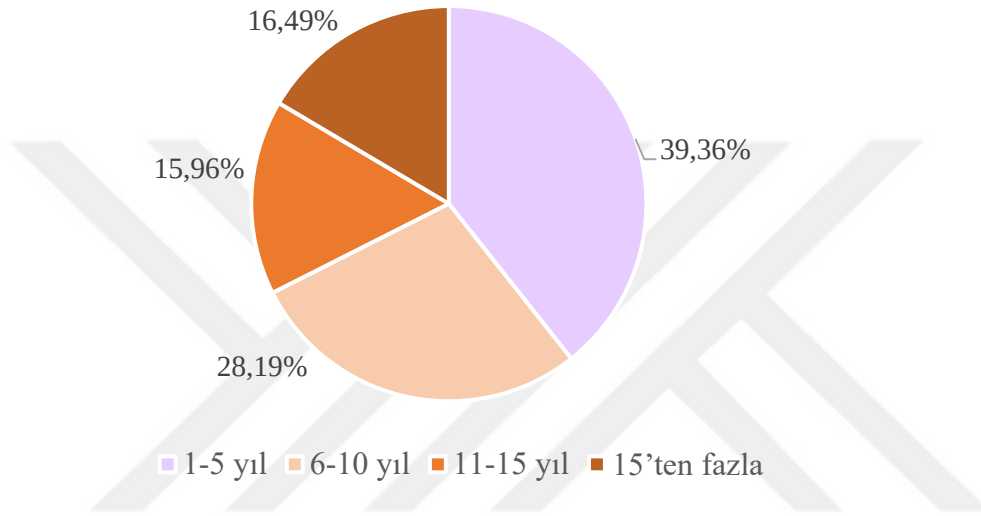
Seçenekler	Kişi Sayısı	Oran
Lisans	140	74,5
Yüksek Lisans	41	21,8
Doktora	4	2,1

Katılımcıların eğitim seviyeleri incelendiğinde, çalışmanın akademik çeşitliliğe sahip bireyler tarafından desteklendiği görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun lisans mezunu olduğu dikkat çekmektedir. Lisans mezunu olan katılımcılar, 140 kişi ile toplam katılımcıların %74,47'sini oluşturmaktadır. Bu oran, çalışmanın bulgularının genellikle lisans düzeyindeki eğitim almış bireylerin görüşlerine dayandığını göstermektedir. Yüksek lisans mezunu olan katılımcılar, 41 kişi ile toplam katılımcıların %21,8'ini oluşturmaktadır. Bu, yüksek lisans düzeyinde eğitim almış önemli bir katılımcı grubunun bulunduğunu ve bu grubun çalışmanın bulgularına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Doktora mezunu olan katılımcılar ise 4 kişi ile toplam katılımcıların %2,1'ünü oluşturmaktadır. Bu küçük ancak önemli grup, çalışmanın bilimsel derinliğini artırmaktadır. Ek olarak, yüksek lisans öğrencisi olan katılımcılar 2 kişi ile toplamın %1,06'sını ve doktora öğrencisi olan katılımcılar ise 1 kişi ile toplamın %0,53'ünü oluşturmaktadır. Bu gruplar, çalışmaya henüz akademik eğitimlerini tamamlamamış bireylerin de dahil olduğunu göstermektedir.

Tablo 6.4. Katılımcıların Toplam İş Deneyim Süreleri

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
1-5 yıl	74	% 39,36
6-10 yıl	53	% 28,19
11-15 yıl	30	% 15,96
15'ten fazla	31	% 16,49
Answered	188	% 100

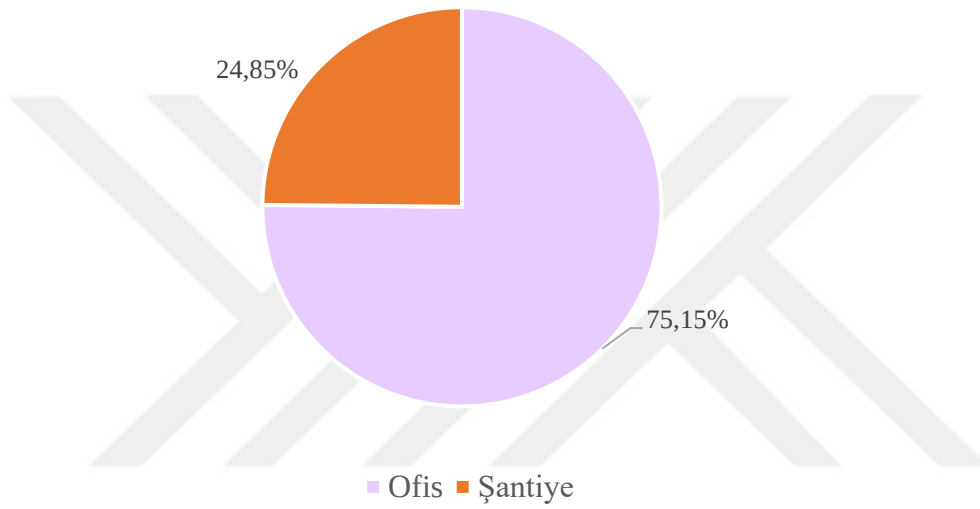

Katılımcıların toplam iş deneyim süreleri incelendiğinde, büyük bir kısmının 1-5 yıl arası deneyime sahip olduğu görülmektedir. 1-5 yıl arası deneyime sahip katılımcılar, 74 kişi ile toplam katılımcıların %39,36'sını oluşturmaktadır. Bu, katılımcıların büyük bir bölümünün nispeten daha kısa süreli iş deneyimine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca genç mimarların araştırmaya katılmaya daha gönüllü oldukları görülmektedir. 6-10 yıl arası deneyime sahip olan katılımcılar, 53 kişi ile toplam katılımcıların %28,19'unu oluşturmaktadır. Bu grup, ikinci en büyük katılımcı grubunu temsil etmektedir. 11-15 yıl arası deneyime sahip olan katılımcılar, 30 kişi ile toplam katılımcıların %15,96'sını oluşturmaktadır. 15 yıldan fazla deneyime sahip olan katılımcılar ise 31 kişi ile toplam katılımcıların %16,49'unu oluşturmaktadır. Bu dağılım, katılımcıların önemli bir kısmının kısa ve orta düzeyde iş deneyimine sahip olduğunu, ancak uzun yıllara dayanan deneyime sahip önemli bir grubun da

bulunduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilik, çalışmanın farklı iş deneyim seviyelerinden gelen bireylerin görüşlerini içermesine olanak tanımaktadır.

Tablo 6.5. Katılımcıların Hangi Alanda Çalışmak İstedikleri

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Ofis	124	%75,15
Şantiye	41	%24,85
Toplam	165	

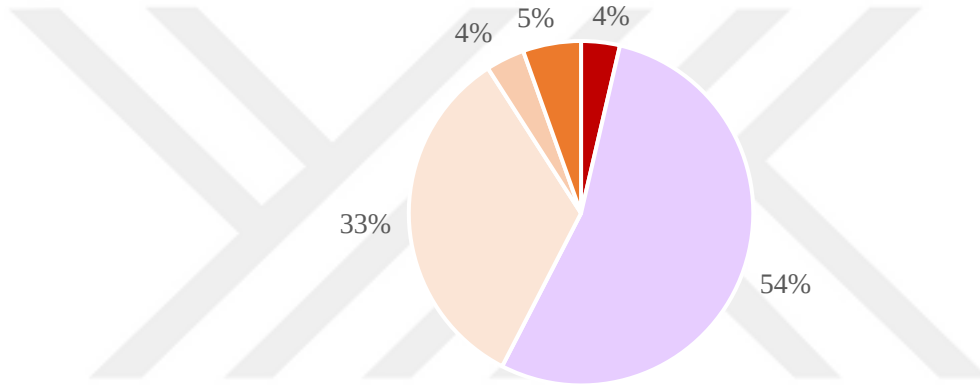

Katılımcıların tercih ettikleri çalışma alanları incelendiğinde, büyük bir çoğunluğun ofis ortamında çalışmayı tercih ettiği görülmektedir. Katılımcıların %75,15'i (124 kişi) ofis ortamında çalışmayı tercih etmektedir. Bu oran, katılımcıların büyük bir kısmının ofis çalışma ortamını sahaya tercih ettiğini göstermektedir. Şantiyede çalışmayı tercih eden katılımcılar ise %24,85 oranında (41 kişi) bulunmaktadır. Bu oran, bazı katılımcıların saha çalışmalarını tercih ettiğini ve bu ortamda çalışmaktan memnun olduklarını göstermektedir. Toplamda 165 katılımcı (%87,8) bu soruya yanıt verirken, 23 katılımcı (%12,2) bu bilgiye dair eksik veri sağlamıştır. Bu veriler, katılımcıların büyük bir kısmının ofis ortamını tercih ettiğini ve bu ortamda çalışmanın daha cazip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, şantiyede çalışmayı tercih eden önemli bir katılımcı grubu da bulunmaktadır. Bu

dağılım, çalışmanın bulgularının hem ofis hem de şantiye ortamında çalışmayı tercih eden bireylerin görüşlerini içermesine olanak tanımaktadır.

Tablo 6.6. Katılımcıların Çalışma Alanı Tercihlerinin Sebepleri

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Ekonomik koşulları daha iyi.	6	%3,64
Benim için daha rahat bir çalışma ortamı sunuyor.	89	%53,94
Burada mesleğimi daha iyi icra ettiğimi düşünüyorum.	55	%33,33
Bu yönde eğitim aldığım için bu alanı tercih ettim.	6	%3,64
Diğer (lütfen belirtin)	9	%5,45
Toplam	165	

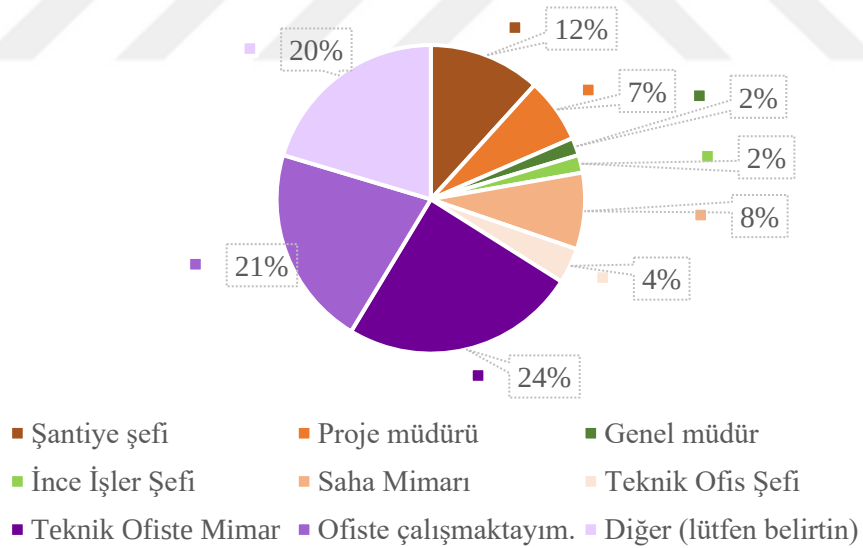
- Ekonomik koşulları daha iyi.
- Benim için daha rahat bir çalışma ortamı sunuyor.
- Burada mesleğimi daha iyi icra ettiğimi düşünüyorum.
- Bu yönde eğitim aldığım için bu alanı tercih ettim.
- Diğer (lütfen belirtin)

Çalışma alanı tercihinde ofis seçeneğini işaretleyen kadın mimarların çoğu “Benim için daha rahat bir çalışma ortamı sunuyor.” seçeneğini işaretlemiştir. Şantiye seçeneğini işaretleyen katılımcılar ise çoğunlukla ekonomik koşulları daha iyi ve seçeneğini tercih etmiştir. “Burada mesleğimi daha iyi icra ettiğimi düşünüyorum.” seçeneğini işaretleyen katılımcıların önceki soruda hem ofis hem de şantiye seçeneklerini işaretleyen katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. “Bu yönde eğitim aldığım için bu alanı tercih ettim.” diyen katılımcıların hepsi ofiste çalışmayı tercih

etmektedir. Diğer kısmını işaretleyip yorum yapan 9 kişiden daha önceki soruda şantiyede çalışmayı tercih edenler mimari projelerin gerçekleşmesini görmeyi sevdiklerini, imalat ve sonuç ürün aşamasında olmayı sevdiklerini, şantiyeyi eğlenceli bulduklarını, büyük firmaların şantiyelerinde ödenen maaşların geçimi sağlamak için daha uygun bulunduğunu, şantiye ve ofis olarak bir ayrım görmediğini söylemiştir.

Tablo 6.7. Katılımcıların İş Yerlerindeki Pozisyonları

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Şantiye şefi	19	%11,73
Proje müdürü	11	%6,79
Genel müdür	3	%1,85
İnce İşler Şefi	3	%1,85
Saha Mimarı	13	%8,02
Teknik Ofis Şefi	6	%3,70
Teknik Ofiste Mimar	40	%24,69
Ofiste çalışmaktayım.	34	%20,99
Diğer (lütfen belirtin)	33	%20,37
Toplam	162	

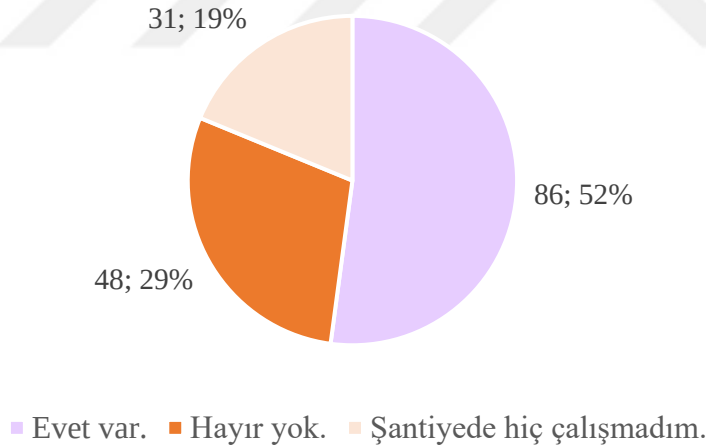

Katılımcıların iş yerlerindeki pozisyonları incelendiğinde, çeşitliliğin yüksek olduğu ve katılımcıların farklı pozisyonlarda çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların %21,3'ü (40 kişi) Teknik Ofiste Mimar olarak çalışmaktadır. Bu pozisyon, en yüksek katılım oranına sahiptir ve katılımcıların önemli bir kısmının Teknik Ofisinde çalıştığını göstermektedir. Ofiste çalışan diğer katılımcılar %18,1 oranında (34 kişi) ofis içi görevlerde bulunmaktadır. Şantiye şefi pozisyonunda çalışanlar, %10,1

oranında (19 kişi) yer alırken, saha mimarı olarak çalışan katılımcılar %6,9 oranında (13 kişi) ve proje müdürü olarak çalışanlar %5,9 oranında (11 kişi) bulunmaktadır. Teknik Ofis Şefi pozisyonunda çalışan katılımcılar %3,2 oranında (6 kişi), Genel Müdür pozisyonunda çalışanlar %1,6 oranında (3 kişi) ve İnce İşler Şefi olarak çalışanlar %1,6 oranında (3 kişi) yer almaktadır. Ayrıca, katılımcıların %17,6'sı (33 kişi) "Diğer" kategorisinde belirtilen çeşitli pozisyonlarda çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu kategori, spesifik olmayan veya nadir bulunan pozisyonları içermektedir. Toplamda, 162 katılımcı (%86,2) bu soruya yanıt verirken, 26 katılımcı (%13,8) bu bilgiye dair eksik veri sağlamıştır.

Tablo 6.8. Katılımcıların çalıştığı şantiyelerde kadın çalışan var mıydı?

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet var.	86	%52,12
Hayır yok.	48	%29,09
Şantiyede hiç çalışmadım.	31	%18,79
Toplam	165	

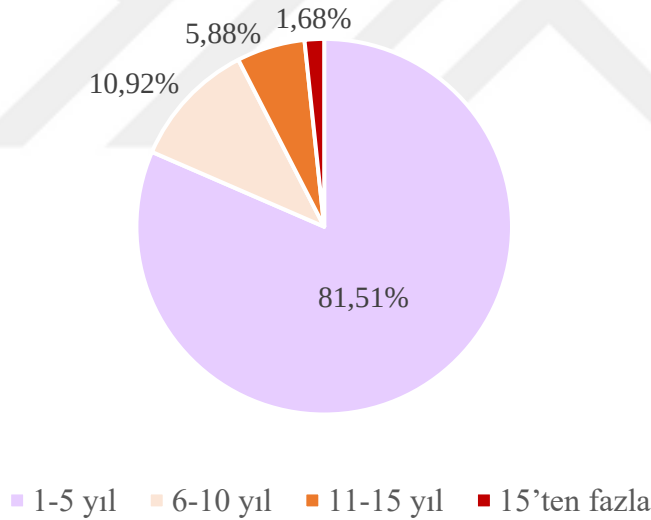

Katılımcıların, çalışmakta oldukları veya daha önce çalıştıkları şantiyelerde başka kadın çalışan olup olmadığını belirten veriler incelendiğinde, çeşitli deneyimlerin bulunduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların %52,12'si (86 kişi) çalıştıkları şantiyelerde başka kadın çalışan olduğunu belirtmiştir. Bu, şantiyelerde kadın çalışanların varlığının yaygın olduğunu göstermektedir. Öte yandan, katılımcıların %29,09'u (48 kişi) çalıştıkları şantiyelerde başka kadın çalışan olmadığını belirtmiştir. Bu oran, bazı şantiyelerde kadın çalışanların bulunmadığını

göstermektedir. Ayrıca, katılımcıların %18,79'u (31 kişi) şantiyede hiç çalışmadığını ifade etmiştir. Toplamda, 165 katılımcı (%87,8) bu soruya yanıt verirken, 23 katılımcı (%12,2) bu bilgiye dair eksik veri sağlamıştır. Bu dağılım, şantiyelerde kadın çalışanların varlığının farklılık gösterdiğini ve katılımcıların çeşitli deneyimlere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriler, çalışmanın bulgularının şantiyelerde kadın çalışanların varlığına dair genel bir perspektif sunduğunu ve bu durumun katılımcıların deneyimleri üzerinden değerlendirildiğini göstermektedir.

Tablo 6.9. Katılımcıların Şantiyede Çalışma Süreleri

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
1-5 yıl	97	%81,51
6-10 yıl	13	%10,92
11-15 yıl	7	%5,88
15'ten fazla	2	%1,68
Toplam	119	

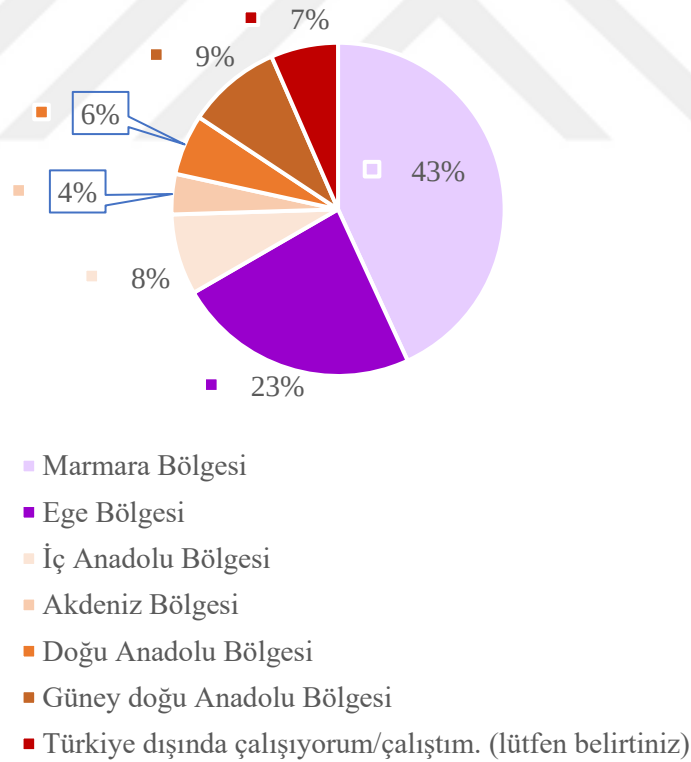

Katılımcıların şantiyede çalışma süreleri incelendiğinde, büyük bir kısmının 1-5 yıl arası deneyime sahip olduğu görülmektedir. 1-5 yıl arası şantiyede çalışma deneyimine sahip katılımcılar, 97 kişi ile toplam katılımcıların %51,6'sını oluşturmaktadır. Bu, katılımcıların büyük bir bölümünün nispeten kısa süreli şantiye deneyimine sahip olduğunu göstermektedir. 6-10 yıl arası şantiyede çalışma deneyimine sahip olan katılımcılar, 13 kişi ile toplam katılımcıların %6,9'unu oluşturmaktadır. 11-15 yıl arası şantiyede çalışma deneyimine sahip olan katılımcılar, 7 kişi ile toplam katılımcıların %3,7'sini oluşturmaktadır. 15 yıldan fazla şantiyede

çalışma deneyimine sahip olan katılımcılar ise 2 kişi ile toplam katılımcıların %1,1'ini oluşturmaktadır. Bu dağılım, katılımcıların önemli bir kısmının kısa süreli şantiye deneyimine sahip olduğunu, ancak daha uzun süreli deneyime sahip önemli bir grubun da bulunduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilik, çalışmanın farklı şantiye deneyim seviyelerinden gelen bireylerin görüşlerini içermesine olanak tanımaktadır.

Tablo 6.10. Katılımcıların Çalıştıkları Şantiyelerin Bölgelere göre Dağılımı

Marmara Bölgesi	66	%55,00
Ege Bölgesi	36	%30,00
İç Anadolu Bölgesi	12	%10,00
Akdeniz Bölgesi	6	%5,00
Doğu Anadolu Bölgesi	9	%7,50
Güney doğu Anadolu Bölgesi	14	%11,67
Türkiye dışında çalışıyorum/çalıştım (Lütfen belirtiniz).	10	%8,33
Toplam	120	

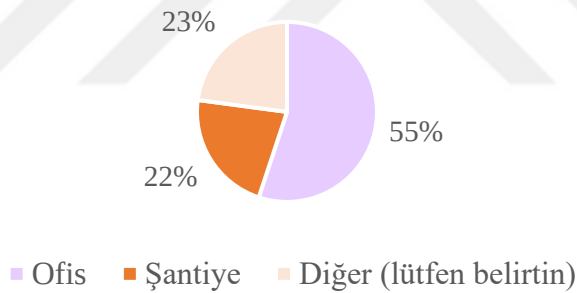
Katılımcıların bölgesel dağılımı incelendiğinde, Marmara Bölgesi'ndeki şantiyelerde çalışanların sayısının diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Marmara Bölgesi'nden 66 kişi (%43,14) katılım göstermiştir. Ege

Bölgesi'nden katılanların sayısı ise 37 kişi (%24,18) ile ikinci sırada yer almaktadır. Güneydoğu Bölgesi'nden 14 kişi (%9,15), İç Anadolu Bölgesi'nden 12 kişi (%7,84), Doğu Bölgesi'nden 9 kişi (%5,88), Diğer bölgelerden 9 kişi (%5,88) ve Akdeniz Bölgesi'nden 6 kişi (%3,92) katılım sağlamıştır. Diğer şıkkını işaretleyen 1 kişi Rusya ve Katar'da, 1 kişi Kırgızistan'da, 2 kişi Kuveyt'te, 1 kişi Rusya ve Afrika, 1 kişi Rusya'da, 1 kişi İran'da, 1 kişi Afganistan'da çalıştığını belirtmiştir. Toplamda 152 kişinin cevapladığı bu soruda, bu dağılım katılımcıların geniş bir coğrafi yelpazedeki şantiyelerde çalıştıklarını göstermektedir. Bu çeşitlilik, araştırmanın bulgularının genel geçerlik ve temsil gücünü artırmaktadır.

Tablo 6.11. Katılımcıların halihazırda çalıştıkları alanlar.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Ofis	65	%55,08
Şantiye	26	%22,03
Diğer (lütfen belirtin)	27	%22,88
Toplam	118	

Katılımcıların halihazırda çalıştıkları alanlar

Katılımcıların çoğu çalışma ortamı olarak ofisi tercih ettikleri gibi mevcut durumlarında da çoğunlukla ofiste çalışmaktadır. Diğeri tercih eden kadın mimarlar hem ofiste hem şantiyede görev yaptığını belirten açıklamalar yapmıştır.

Anket Soruları D. Çalışma Koşullarına İlişkin Sorular Bölümünün Verileri:

Tablo 6.12. Çalıştığım/daha önce çalıştığım şantiyede mesai saatlerim esnektir.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	23	8	22	13	39	104
Oran	%22,12	%7,69	%21,15	%12,50	%36,54	

Tablo 6.13. Çalıştığım/daha önce çalıştığım şantiyede hafta sonları da çalışıyorum.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	5	4	13	30	52	104
Oran	%4,81	%3,85	%12,50	%28,85	%50,00	

Tablo 6.14. Şantiyede senelik iznimi rahatlıkla kullanabilirim/kullanabilirdim.

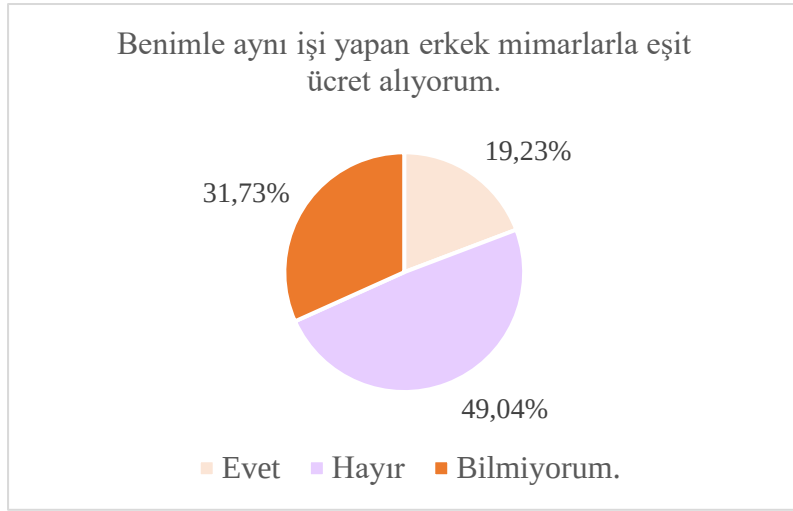
	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	27	18	29	16	14	104
Oran	%25,96	%17,31	%27,88	%15,38	%13,46	

Tablo 6.15. Şantiyede çalışırken kolaylıkla izin alabilir, hastalık izni (rapor) kullanabilirim.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	27	17	26	16	17	104
Oran	26,21%	16,50%	25,24%	15,53%	16,50%	

Tablo 6.16. Benimle aynı işi yapan erkek mimarlarla eşit ücret alıyorum.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet	20	19,23%
Hayır	51	49,04%
Bilmiyorum.	33	31,73%
Toplam	104	

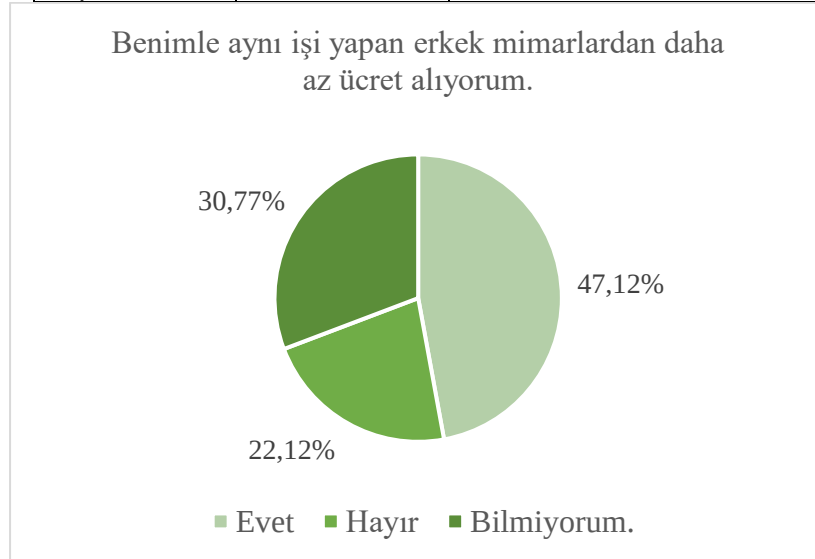

Tablo 6.17. İşyerimdeki bir kadın kolaylıkla hamilelik/doğum izni kullanabilir.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	30	13	22	16	23	104
Oran	%28,85	%12,50	%21,15	%15,38	%22,12	

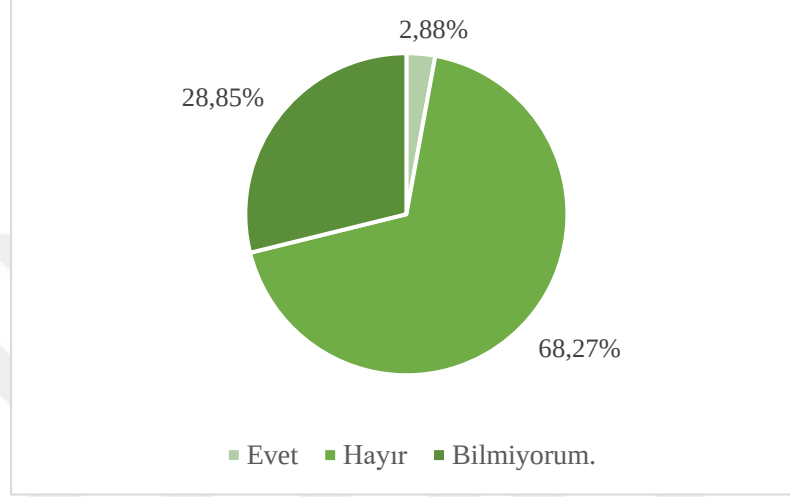
Tablo 6.18. Benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha az ücret alıyorum.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet	49	47,12%
Hayır	23	22,12%
Bilmiyorum.	32	30,77%
Toplam	104	

Tablo 6.19. Benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha fazla ücret alıyorum.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet	3	%2,88
Hayır	71	%68,27
Bilmiyorum.	30	%28,85
Toplam	104	

Tablo 6.20. Kadınların şantiyede çalışmasını uygun buluyorum.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	4	2	14	17	67	104
Oran	%3,85	%1,92	%13,46	%16,35	%64,42	

Tablo 6.21. Şantiyede çalışan kadın “erkek gibi” davranmalıdır.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	49	13	18	13	10	103
Oran	%47,57	%12,62	%17,48	%12,62	%9,71	

Tablo 6.22. Şantiyede çalışan kadın “erkek gibi” giyinmelidir.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	39	14	26	10	14	103
Oran	%37,86	%13,59	%25,24	%9,71	%13,59	

Tablo 6.23. Şantiyelerde kadınlar usta/çırak/kalfa olarak çalışabilir.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	14	12	19	17	40	102
Oran	%13,73	%11,76	%18,63	%16,67	%39,22	

Tablo 6.24. Şantiyelerde erkek mimarların çalışması daha uygundur.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	62	11	18	10	3	102
Oran	%59,62	%10,58	%17,31	%9,62	%2,88	

Tablo 6.25. Şantiyelerde kadın mimarların çalışması daha uygundur.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	9	14	51	17	12	103
Oran	%8,74	%13,59	%49,51	%16,50	%11,65	

Tablo 6.26. Çalışma hayatımda ilerde şantiyede çalışmaya devam etmeyi düşünüyorum.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	28	15	24	18	18	103
Oran	%27,18	%14,56	%23,30	%17,48	%17,48	

Tablo 6.27. İşyerimde sigortamın ödenmesi konusunda zorluk yaşadım/yaşıyorum.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	50	12	20	7	13	102
Oran	%49,02	%11,76	%19,61	%6,86	%12,75	

Tablo 6.28. Kariyerimde cinsiyetim nedeniyle ayrımcılığa uğradım.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	17	10	23	19	34	103
Oran	%16,5	%9,71	%22,33	%18,45	%33,01	

Tablo 6.29. Şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmelidir.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	45	14	25	9	10	103
Oran	%43,69	%13,59	%24,27	%8,74	%9,71	

Tablo 6.30. Şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmektedir.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	17	13	32	16	26	103
Oran	%16,35	%12,50	%30,77	%15,38	%25	

Tablo 6.31. Şantiyede bedenime uygun iş kıyafetleri bulmakta sorun yaşıyorum.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	29	13	23	14	24	103
Oran	%28,16	%12,62	%22,33	%13,59	%23,3	

Tablo 6.32. Şantiyede kadın/erkek olmak iş verimini etkiler.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	45	9	23	12	15	104
Oran	%43,27	%8,65	%22,12	%11,54	%14,42	

Tablo 6.33. Kadının görev yaptığı şantiyede iş verimi daha yüksektir.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	8	3	33	29	31	104
Oran	%7,69	%2,88	%31,73	%27,88	%29,81	

Tablo 6.34. Erkeklerin görev yaptığı şantiyede iş verimi daha yüksektir.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	32	19	44	4	5	104
Oran	%30,77	%18,27	%42,31	%3,85	%4,81	

Tablo 6.35. Şantiyede yüksek pozisyonlara (Proje Yöneticisi, Şantiye şefi, yönetici, idareci vb.) gelme imkânım var.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	12	9	26	19	38	104
Oran	%11,54	%8,65	%25	%18,27	%36,54	

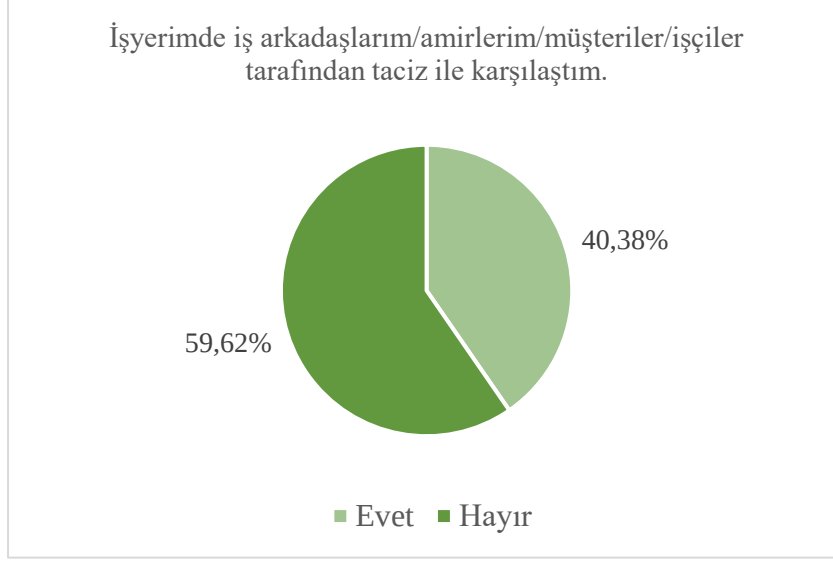
Tablo 6.36. Şantiyelerde erkek mimarların yükselme şansı kadın mimarlardan daha fazladır.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	7	7	16	21	53	104
Oran	%6,73	%6,73	%15,38	%20,19	%50,96	

Yukarıdaki sorulara verilen yanıtlardan, kadınların şantiyelerde yükselme şanslarının olduğunu pek düşünmemekte oldukları anlaşılmaktadır.

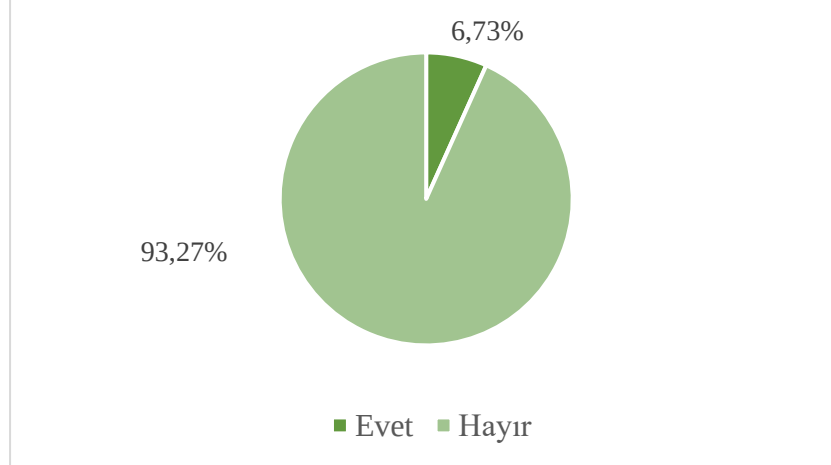
Tablo 6.37. İşyerimde iş arkadaşlarım/amirlerim/müşteriler/işçiler tarafından taciz ile karşılaştım.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet	42	40,38%
Hayır	62	59,62%
Toplam	104	

Tablo 6.38. İşyerimde iş arkadaşlarım/amirlerim/müşteriler/işçiler tarafından fiziksel şiddete maruz bırakıldım.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet	7	%6,73
Hayır	97	%93,27
Toplam	104	

Tablo 6.39. Şantiyede işim konusunda yetersiz bulunduğum için baskı gördüm.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	37	15	24	11	17	104
Oran	%35,58	%14,42	%23,08	%10,58	%16,35	

Tablo 6.40. Şantiyede diğer erkek meslektaşlarıma kıyasla daha çok yıldırma ve baskı eylemlerine maruz kaldım.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	20	14	24	15	31	104
Oran	%19,23	%13,46	%23,08	%14,42	%29,81	

Katılımcıların %44,23 lük bir kısmı şantiyelerde erkeklerden daha fazla baskı ve yıldırma eylemine maruz kaldığını düşünmektedir.

Tablo 6.41. Kadın hakları, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet vb. ile ilgili konularda çalışmalar, araştırmalar yaparım.

	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	10	13	33	24	24	104
Oran	%9,62	%12,50	%31,73	%23,08	%23,08	

Tablo 6.42. Kadın hakları, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet vb. ile ilgili konularda gündemi takip ederim.

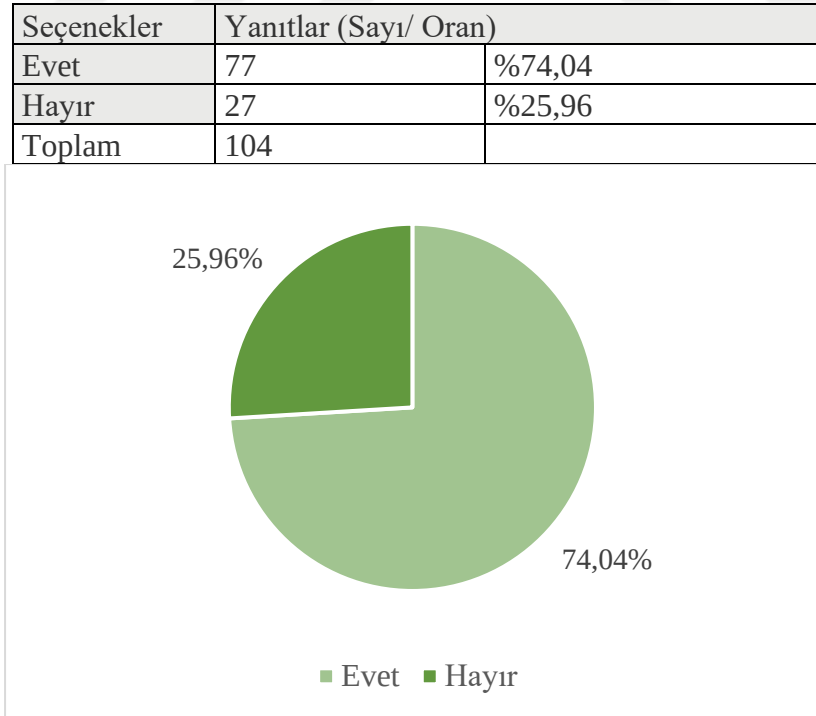
	1	2	3	4	5	Toplam
Kişi Sayısı	5	2	28	41	28	104
Oran	%4,81	%1,92	%26,92	%39,42	%26,92	

Tablo 6.43. Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimde başvurmam gereken kanalları biliyorum.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet	77	%74,04
Hayır	27	%25,96
Toplam	104	

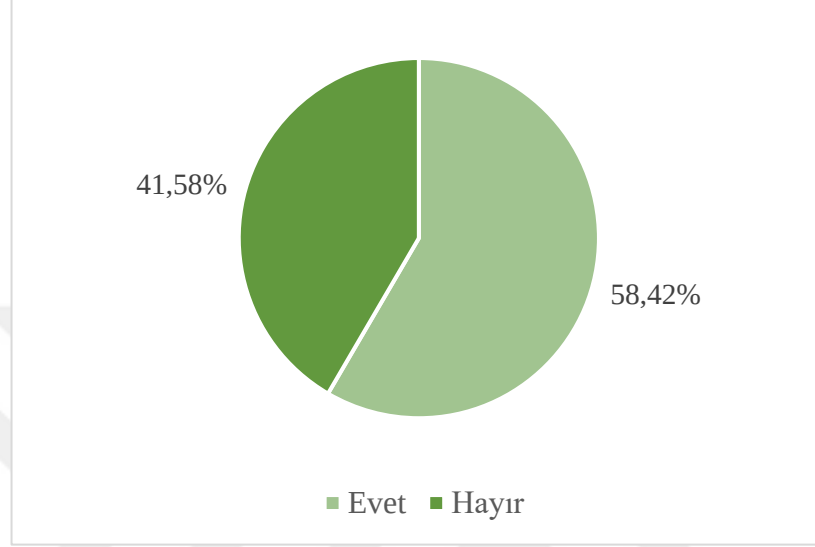

Tablo 6.44. Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda yasal hak arama yollarını biliyorum.

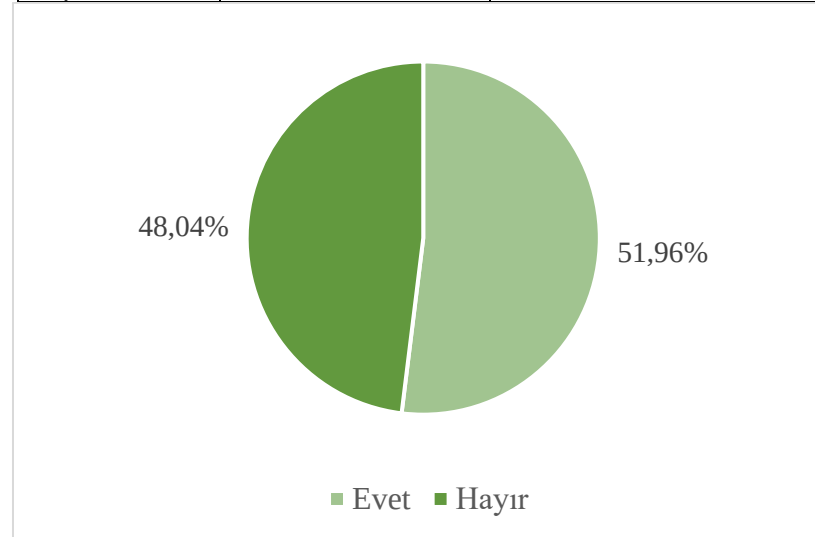
Tablo 6.45. Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni destekler.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet	59	%58,42
Hayır	42	%41,58
Toplam	101	

Tablo 6.46. Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni hakkımı aramam konusunda teşvik eder.

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet	53	%51,96
Hayır	49	%48,04
Toplam	102	

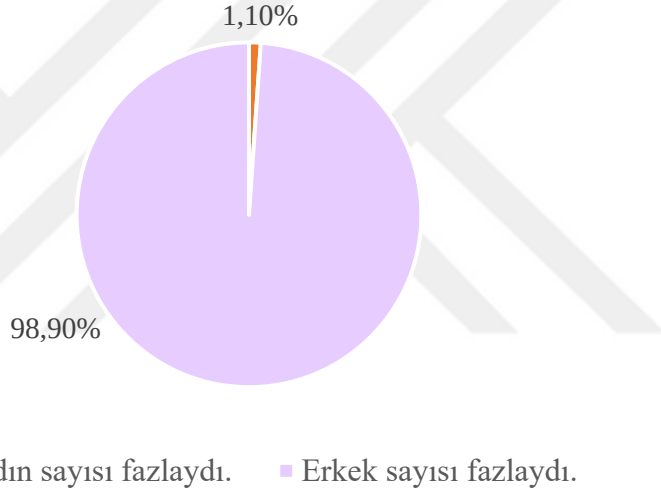

Katılımcıların %75'lik bir kısmı fiziksel şiddet, baskı, taciz gibi durumlarda hak arama yollarını bildiklerini söylerken bu gibi durumlarda işyeri yöneticilerinin kendilerini destekleyip, yardımcı olacağını düşünen katılımcıların oranı %50'lere düşmektedir.

Anket Soruları E. Kişisel Deneyimlere Yönelik Sorular Bölümünün Verileri:

Tablo 6.47. Çalıştığınız/ daha önce çalıştığınız şantiyede kadın sayısı mı erkek sayısı mı fazlaydı?

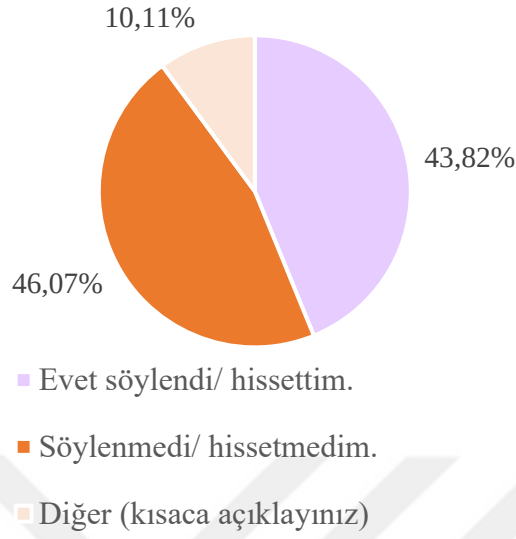
Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Kadın sayısı fazlaydı.	1	%1,1
Erkek sayısı fazlaydı.	90	%98,90
Toplam	91	

Tablo 6.48. Şantiyede çalışan bir kadın olarak, şantiyeye uygun olmadığınız söylendi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi?

Seçenekler	Yanıtlar (Sayı/ Oran)	
Evet söylendi/ hissettim.	39	%43,82
Söylenmedi/ hissetmedim.	41	%46,07
Diğer (kısaca açıklayınız)	9	%10,11
Toplam	89	

Şantiyede çalışan bir kadın olarak, şantiyeye uygun olmadığınız söylendi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi?

Katılımcıların %46 gibi büyük bir çoğunluğu ve Diğer kısmına yorum yapan katılımcıların bir çoğu şantiyeye uygun olmadıkları konusunda tepki almıştır.

Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların yorumları:

“Birisi ofiste çalışmak varken kadın başıma neden şantiyeye geldiğimi sordu. Bu adam bir de mühendisti.”
“Cinsiyetçilik yüzünden çünkü çoğu şantiyelerde pozisyonuz ne olursa olsun erkeklerin tavrı pozisyonuna saygı göstermek yerine cinsiyetçiliğe dayanarak sizi aşağı görmek oluyor bilginiz önemseyen olmuyor.”
“Evet söylendi, ancak umurumda olmadı.”
“Hissettiriyorlar. Özellikle işçiler tarafından garipseniyor ve bunlar hareketlerine konuşmalarına da yansıyor.”
“Pek çok başvurumda işe alınmadım. İşe alındığımda neden şantiyede olduğum soruldu. Verdiğim herhangi bir tepki kadınsal olarak görüldü. Şantiyeye uygun olmadığımı söylendi veya hissettirildi.
“Saygılı, biraz korumacı davranıldı.”
“Söylenmedi ama özellikle kadın yöneticilerden yetersizlik konusunda baskı gördüm.”
“Söylenmedi ama yer yer hissettiğim ve ofise yönlendirildiğim oldu.”

- *“Yakında bırakıp gideceğimi düşündüklerini, ben devam edince de bu duruma şaşırdıkları söyleyenler oldu.”*

“Şantiyede çalışmanın en sevdiğiniz yanı ve en sevmediğiniz yanı nedir?” sorusuna katılımcıların çoğu bir mimari projenin hayata geçirilmesini deneyimlemenin en sevdikleri taraf olduğunu söylemiştir. Şantiyede çalışmayı maddi beklentilerini karşıladığı için veya uygulama detaylarını görebildikleri için sevdiğini söyleyen denekler de olmuştur. Anket katılımcılarının şantiyede çalışmayı en sevmedikleri yanlar ise şantiye ortamının temiz olmaması, şantiyenin kokusu, saygısızlıkla çok fazla karşılaşılması, sosyal hayatlarının neredeyse bitmesi, stres ve yorgunluk cevaplarının yanı sıra katılımcıların hepsi kadın oldukları için karşılaştıkları zorlukları dile getirmiştir.

“Çalıştığınız şantiyede hangi işlerle siz ilgileniyorsunuz /ilgileniyordunuz? Kısaca yazınız.” sorusuna katılımcılar, teknik ofis işleri, mobilya, iç dekorasyon, BIM modeli üzerinde saha koordinasyonu, ince işler, hakediş, kontrollük, metraj, ekip organizasyonu, imalat çizimleri ve imalat takibi, proje kontrolü, shop-drawing çizimler, alt yükleniciye iş takibinin anlatılması, kalite kontrol, kaba işlerin takibi, tüm şantiye birimlerinin koordinasyonu vb. yanıtlar vermiştir. Ancak katılımcıların çoğunun açıklamalarında ince işler, teknik ofis, mobilya, kontrollük yazdığı görülmektedir.

“Şantiyede çalışan bir anne iseniz; anne olduğunuz için şantiyeye uygun olmadığınızı söyledi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi?” sorusuna soruyu yanıtlayan 85 kişiden 11’i “Evet” olarak yanıtlamıştır.

“Kadınların akıllarının erkeklerden farklı çalıştığına inandığınız için kadınların şantiyeye uygun olmadıklarını düşünüyor musunuz?” sorusunu yanıtlayan 89 kişiden 75 tanesi “düşünmüyorum”, 8 kişi “düşünüyorum” şeklinde yanıt verirken diğer seçeneğini işaretleyip yorum yapanlar ise kadınların organizasyon konusunda erkeklerden daha başarılı olduğunu, kendisinin düşünmediğini ancak şantiyedeki erkeklerin böyle düşündüğünü, kadın akıllı ve erkek aklının farklı çalıştığını düşündüğünü ancak bu durumun kadınlara avantaj sağladığını düşündüğünü ve durumun kişiye göre değiştiğini dile getirmiştir.

“Daha önce çalıştığınız şirketin küçülmeye gitmesi vb. durumlarla karşılaştıysanız ilk işten çıkarılan kim oldu?” sorusuna 89 kişi cevap vermiştir. 61 kişi karşılaşmadım cevabını işaretlerken, 28 kişi karşılaştığını dile getirmiştir. Karşılaşanlar işten çıkarılanların, hamile bir arkadaşı olduğunu, kendisi olduğunu, kadınlar olduğunu, maaşı en yüksek olan kişinin çıkarıldığını, iş yükü en az olan kişinin çıkarıldığını, isteyenlerin çıktığını, mimar olduğu için ilk kendisinin çıkarıldığını belirtmiştir.

“Son çalıştığınız şantiyede yüksek pozisyonlardaki (Proje Yöneticisi, Şantiye Şefi, Yönetici, İnce İşler Şefi vb.) kişiler daha çok hangi cinsiyettendi?” sorusuna 90 kişi cevap vermiştir. Katılımcılardan 83 tanesi erkek, 7 tanesi kadın seçeneğini işaretlemiştir.

“İşyerinde psikolojik veya fiziksel şiddete maruz kalmanız halinde tepkiniz nasıl olur?” sorusuna katılan 77 kişi şikayet edeceğini, yasal yollara başvuracağını, işi bırakacağını, konuşarak çözmeye çalışacağını, muhatap olmayıp cevabı işiyle vereceğini, yöneticileri ile konuşacağını yazmıştır. 3 kişi hakkını arasa da bunun olumlu bir sonuç vermeyeceğini düşünmektedir.

“Herhangi bir kadın hakları örgütüne üye misiniz?” sorusunu yanıtlayan 73 kişiden sadece 3’ü evet yanıtını vermiştir.

“Şantiyelerde çalışmaya yeni başlayan kadınlara tavsiyeleriniz nelerdir?” sorusunu yanıtlayan 75 kişi şantiyede çalışmaya yeni başlayan kadınlara sabırlı olmaları, yılmamaları, kendilerini erkeklere ezdirmemeleri, psikolojik olarak sağlam durmaları, duygusal davranmamaları, güçlü ve özgüvenli olmaları, erkeklerin söylediklerine aldırmmamaları, işlerine odaklanmaları, inatçı olmaları, kadınlara uygulanan “sen bilmezsin, yapamazsın” minvalindeki tavırları görmezden gelmeleri, fiziksel yorgunluğa hazır olmaları vb. tavsiyelerde bulunmuştur.

6.2. İstatistiksel Testler ve Anket Analizi

İstatistiksel Testlerin Sonuçları:

Anket için psikometrik bir testin güvenilirliğinin kestiriminde kullanılan Cronbach Alpha değerine SPSS programında bakılmıştır. Bu değer 0,798 olarak bulunmuştur. Bir anketin güvenilir olduğunu belirten sınır değer 0,70 olarak kabul edilmektedir (Nunnally, 1978). Anketin elde edilen güvenilirlik değeri (0,798) sınır kabul edilen 0,70 değerini geçtiği için anket güvenilir olarak kabul edilmektedir. Tabachnick ve ark. (2013)'a göre sorular arasında anlamlı bir fark olup olmadığını analiz etmek için dağılımların normalliklerine bakılmalıdır. Ayrıca SPSS programında bulunan Skewness ve Kurtosis değerleri -1,5 ile 1,5 arasında ise verilerin normal dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

Anket çalışması sonucunda elde edilen verilere göre, sorular arasında anlamlı bir fark olup olmadığını analiz etmek için ilk olarak dağılımların normalliklerine bakılmıştır. Tabachnick ve ark. (2007)'nin belirttiği gibi Skewness ve Kurtosis değerleri -1,5 ile 1,5 arasında ise, verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna varılmalıdır. Bu bilgisine göre hareket edildiğinde anket verilerinin normal dağıldığı gözlemlenmiş olup parametrik testler için ilk varsayım sağlanmıştır.

İkinci varsayım olan “Varyansların Homojenliği” ise iki veya daha fazla grup için hesaplanan bir değişkenin varyanslarının eşitliğini değerlendirmek için kullanılan Levene's Statistic ile ölçülmüş olup referans p değeri 0.05 anlamlılık düzeyi baz alınmıştır. Eğer varyanslar homojense gruplar arasındaki farkın gerçeği yansıttığı sonucuna ulaşılabilir. Tek değişkenli durumlarda homojenlik testi Levene testi ile test edilmektedir. Bu durum istatistik örneklemin aynı varyansa sahip bir evrenden geldiğini ifade etmektedir (Tabachnick ve ark., 2013).

Anket soruları arasında yapılan karşılaştırmalı analiz:

- Yaş Aralığı ve Çalışma Alanı Tercihi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.001 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bu nedenle, non-parametrik Chi-Square testi uygulanmıştır. Chi-Square testi sonuçlarına göre, yaş aralığı ile çalışma alanı tercihi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuç, yaş gruplarının çalışma alanı

tercihleri arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Özellikle, genç yaş gruplarının ofis çalışmasını daha fazla tercih ettiği, orta yaş gruplarının ise şantiye çalışmasını daha fazla tercih ettiği görülmektedir.

- Yaş Aralığı ve “Kadınların şantiyede çalışmasını uygun buluyorum” ifadesi Karşılaştırması: Levene’s testi sonucunda p değeri 0.037 bulunmuştur. Bu değer, 0.05’ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bu nedenle, non-parametrik Chi-Square testi uygulanmıştır. Chi-Square testi sonuçlarına göre p değeri 0.180 bulunmuş olup bu değer 0.05’ten büyük olduğu için yaş aralığı ile kadınların şantiyede çalışmasını uygun buluyorum ifadesi arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir.
- Yaş Aralığı ve "Şantiyelerde Erkek Mimarların Çalışması Daha Uygundur" İfadesi Karşılaştırması: Levene’s testi sonucunda p değeri 0.275 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Parametrik ANOVA testi uygulanabilir. ANOVA testi sonrası Gabriel post-hoc testine göre, 35-44 yaş aralığı ile 45-54 yaş aralığı arasında "erkek mimarların şantiyede çalışmasını uygun bulma" konusunda anlamlı bir fark bulunmaktadır.
- Yaş Aralığı ve "Şantiyelerde Kadın Mimarların Çalışması Daha Uygundur" İfadesi: Levene’s testi sonucunda p değeri 0.677 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Parametrik ANOVA testi uygulanabilir. ANOVA testi sonrası Gabriel post-hoc testine göre, 54'ün üzerindeki yaş aralığındaki kişiler ile 24-34 ve 45-54 yaş aralığındaki kişiler arasında "kadın mimarların şantiyede çalışmasının uygun bulunması" konusunda anlamlı bir fark bulunmaktadır.
- Yaş Aralığı ve "Çalışma Hayatımda İleride Şantiyede Çalışmaya Devam Etmeyi Düşünüyorum" İfadesi: Levene’s testi sonucunda p değeri 0.790 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Parametrik ANOVA testi uygulanabilir. ANOVA testi sonrası Gabriel post-hoc testine göre, 35-44 yaş aralığındaki kişiler ile 54'ün üzerindeki yaş aralığındaki kişiler arasında "çalışma hayatında şantiyede çalışmaya devam etme" konusunda anlamlı bir fark bulunmaktadır.
- Yaş Aralığı ve "Şantiyede Kadınlara ve Erkeklere Farklı İşler veya Görevler Verilmeli" İfadesi: Levene’s testi sonucunda p değeri 0.359 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Parametrik

ANOVA testi uygulanabilir. ANOVA testi sonrası Gabriel post-hoc testine göre, hiçbir yaş aralığı için anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

- Yaş Aralığı ve "Şantiyede Kadın/Erkek Olmak İş Verimini Etkiler" İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.068 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Parametrik ANOVA testi uygulanabilir. ANOVA testi sonrası Gabriel post-hoc testine göre, hiçbir yaş aralığı için anlamlı bir fark bulunmamaktadır.
- Yaş Aralığı ve "Kadınların Görev Yaptığı Şantiyelerde İş Verimi Daha Yüksektir" İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.222 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Parametrik ANOVA testi uygulanabilir. ANOVA testi sonrası Gabriel post-hoc testine göre, hiçbir yaş aralığı için anlamlı bir fark bulunmamaktadır.
- Yaş Aralığı ve "Erkeklerin Bulunduğu Şantiyede İş Verimi Daha Yüksektir" İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.472 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Parametrik ANOVA testi uygulanabilir. ANOVA testi sonrası Gabriel post-hoc testine göre, 45-54 yaş aralığındaki kişiler ile 24-34, 35-44 ve 54'ün üzerindeki yaş aralığındaki kişiler arasında "erkeklerin bulunduğu şantiyedeki iş veriminin daha yüksek olduğu" konusunda anlamlı bir fark bulunmaktadır.
- Toplam İş Deneyimi ve İş Alanı Tercihi (Ofis veya Şantiye): Levene's testi sonucunda p değeri 0.000 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Varyans homojenliğinin sağlanmadığı durumlarda da kullanılabilen ANOVA testi sonrası Games-Howell post-hoc testine göre, 15 yıldan fazla toplam iş deneyimi olan kişiler ile 6-10 yıl toplam iş deneyimi olan kişiler arasında iş alanı tercihi konusunda anlamlı bir fark bulunmaktadır.
- İş Alanı Tercihi ve Tercihin Sebepleri: Levene's testi sonucunda p değeri 0.000 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Varyans homojenliğinin sağlanmadığı durumlarda da kullanılabilen ANOVA testi sonrası Games-Howell post-hoc testine göre, 15 yıldan fazla toplam iş deneyimi olan kişiler ile 6-10 yıl toplam iş deneyimi olan kişiler arasında iş alanı tercihi konusunda anlamlı bir fark bulunmaktadır.
- İş Alanı Tercihi ve "Çalıştığım/Daha Önce Çalıştığım Şantiyede Mesai Saatlerim Esnektir" İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.779 bulunmuştur. Bu değer,

0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.006 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, çalışılan ya da daha önce çalışılan şantiyedeki mesai saatlerinin esnekliğine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.

- İş Alanı Tercihi ve "Çalıştığım/Daha Önce Çalıştığım Şantiyede Hafta Sonları da Çalışıyorum" İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.09 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.265 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten büyük olduğundan iş alanı tercihi, çalışılan ya da daha önce çalışılan şantiyede hafta sonları da çalışılmasına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Şantiyede Senelik İznimi Rahatlıkla Kullanabilirim/Kullanabilirdim" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.720 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.003 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, "şantiyede senelik iznimi rahatlıkla kullanabilirim/kullanabilirdim"e göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Şantiyede Çalışırken Kolaylıkla İzin Alabilir, Hastalık İzni (Rapor) Kullanabilirim" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.001 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.099 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten büyük olduğundan iş alanı tercihi, şantiyede çalışırken kolaylıkla izin alabilir, hastalık izni (rapor) kullanabilirime göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Benimle Aynı İş Yapan Erkek Mimarlarla Eşit Ücret Alıyorum" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.009 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.000 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, benimle aynı iş yapan erkek mimarlarla eşit ücret alıyorum ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Benimle Aynı İş Yapan Erkek Mimarlarla Eşit Ücret Alıyorum" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.009

bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.000 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, benimle aynı işi yapan erkek mimarlarla eşit ücret alıyorum ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.

- İş Alanı Tercihi ve "Benimle Aynı İş Yapan Erkek Mimarlardan Daha Az Ücret Alıyorum" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.000 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.550 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten büyük olduğundan iş alanı tercihi, benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha az ücret alıyorum ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Benimle Aynı İş Yapan Erkek Mimarlardan Daha Fazla Ücret Alıyorum" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.018 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.044 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha fazla ücret alıyorum ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Şantiyede Kadınlara ve Erkeklere Farklı İşler veya Görevler Verilmektedir" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.995 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.128 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten büyük olduğundan iş alanı tercihi, şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmektedir ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Şantiyede Yüksek Pozisyonlara (Proje Yöneticisi, Şantiye Şefi, Yönetici, İdareci vb.) Gelme İmkânım Var" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.000 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.000 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, şantiyede yüksek pozisyonlara gelme imkânım var ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.

- İş Alanı Tercihi ve "İşyerimde İş Arkadaşlarım/Amirlerim/Müşteriler/İşçiler Tarafından Taciz ile Karşılaştım" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.000 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.015 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, işyerimde iş arkadaşlarım/amirlerim/müşteriler/işçiler tarafından taciz ile karşılaştım ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "İşyerimde İş Arkadaşlarım/Amirlerim/Müşteriler/İşçiler Tarafından Fiziksel Şiddete Maruz Kaldım" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.000 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.038 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, işyerimde iş arkadaşlarım/amirlerim/müşteriler/işçiler tarafından fiziksel şiddete maruz kaldım ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Şantiyede İşim Konusunda Yetersiz Bulduğum İçin Baskı Gördüm" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.015 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem T-testine göre p değeri 0.000 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, şantiyede işim konusunda yetersiz bulduğum için baskı gördüm ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Şantiyede Diğer Erkek Meslektaşlarıma Kıyasla Daha Çok Yıldırma ve Baskı Eylemlerine Maruz Kaldım" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.122 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.188 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten büyük olduğundan iş alanı tercihi, şantiyede diğer erkek meslektaşlarıma kıyasla daha çok yıldırma ve baskı eylemlerine maruz kaldım ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Fiziksel/Psikolojik Baskı ve Şiddete Uğramam Durumunda İşyerimin Yöneticileri Beni Destekler" İfadesi Karşılaştırması: Levene's testi sonucunda p değeri 0.000 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.028 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi,

fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni destekler ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.

- İş Alanı Tercihi ve "Fiziksel/Psikolojik Baskı ve Şiddete Uğramam Durumunda İşyerimin Yöneticileri Beni Hakkımı Aramam Konusunda Teşvik Eder" İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.176 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.040 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iş alanı tercihi, fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni hakkımı aramam konusunda teşvik eder ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Son Çalıştığınız Şantiyede Yüksek Pozisyonlardaki (Proje Yöneticisi, Şantiye Şefi, Yönetici, İnce İşler Şefi vb.) Kişiler Daha Çok Hangi Cinsiyettendi?" İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.020 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten küçük olduğundan varyansların homojen olmadığını gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.294 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten büyük olduğundan iş alanı tercihi, son çalıştığınız şantiyede yüksek pozisyonlardaki kişiler daha çok hangi cinsiyettendi ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.
- İş Alanı Tercihi ve "Şantiyede Çalışan Bir Kadın Olarak, Şantiyeye Uygun Olmadığınız Söylendi mi veya Düşünüldüğünü Hissettiniz mi?" İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.744 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.143 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten büyük olduğundan iş alanı tercihi, şantiyede çalışan bir kadın olarak, şantiyeye uygun olmadığınız söylendi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi ifadesine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir.
- "Şantiyede çalışan bir anne iseniz; anne olduğunuz için şantiyeye uygun olmadığınız söyledi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi?" ve "İşyerimdeki bir kadın kolaylıkla hamilelik/doğum izni kullanabilir." İfadesi: Levene's testi sonucunda p değeri 0.972 bulunmuştur. Bu değer, 0.05'ten büyük olduğundan varyansların homojen olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testine göre p değeri 0.030 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten küçük olduğundan iki ifade arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

7. SONUÇ

İnşaat şantiyeleri yüzyıllardır ast üst ilişkisinin kurgulandığı, günümüzde kapitalin kendini en bariz şekilde gösterdiği çalışma sahalarından biridir. Buralarda İlk Çağ'dan bu yana toplumlarda hüküm süren sınıf ayrımının ve otoriter yapının bir benzeri görülür. Çırak, kalfa ve ustalar, inşaat işçileri, formenler, teknikerler, kendi içlerinde şef, müdür olarak ast üst ilişkisi halinde sınıflanan mimar ve mühendisler şantiyelerin içinde iş ilişkileri ve sosyal ilişkileri barındıran toplum benzeri bir yapı oluşturmaktadır (Clarke, 2012). Kadınların tarih boyunca ötekileştirilmesi, çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kendini gösterdiği gibi inşaat şantiyelerinde de kendini göstermiştir. İnşaat şantiyeleri gibi erkek egemen sektörlerde, kadınların karşılaştığı zorluklar ve ötekileştirme pratikleri ile kadınların tarihin farklı devirlerindeki karşılaştıkları zorluklar paralellik göstermektedir. Antik dönemlerden itibaren, kadınlar genellikle kamusal alanlardan dışlanmış ve özel alanlarla sınırlandırılmıştır. Görülmektedir ki bugün şantiyelerdeki pek çok kadın mimar şantiye sahasında bulunmak yerine şantiyede evcil birim ile ilişkili teknik ofis, iç dekorasyon, tekstil, mobilya, koordinasyon, temsil alanlarında bulunmaktadır. Tarih boyunca, kadınların sosyal, ekonomik ve politik hayatta erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmadıkları görülmüştür. Pek çok anket katılımcısı erkeklerle aynı ücreti almadıklarını, işe bulmakta zorlandıklarını, erkeklerin şantiyede yükselme şanslarının daha yüksek olduğunu düşünmektedir. Orta Çağ'da kadınların eğitim ve çalışma hakları sınırlanmış, Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde ise kadınların entelektüel kapasiteleri sorgulanmıştır. Anket katılımcılarının çoğu erkek çalışma arkadaşları tarafından yetersiz görülmektedir.

İnşaat sektörü, tarih boyunca fiziksel güç ve dayanıklılık gerektiren bir alan olarak görülmüş ve bu özelliklerin erkeklere özgü olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle, kadınlar bu sektörde genellikle dışlanmış veya düşük statülü işlerle sınırlandırılmıştır. Bu durum, cinsiyet rollerinin iş gücü piyasasındaki yansımalarından biridir. Kadınların inşaat şantiyelerinde çalışması, toplumsal normlar ve beklentilerle çeliştiği için kadınlar ötekileştirilmiş ve görünmez kılınmıştır.

Tarih boyunca, kadınlar ayrımcılık ve tacizle karşılaşmışlardır. Bu durum, inşaat şantiyelerinde de kendini göstermektedir. Kadın işçiler, fiziksel ve psikolojik

taciz, ücret eşitsizliği ve terfi olanaklarının kısıtlanması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu tür ayrımcı uygulamalar, kadınların iş gücü piyasasındaki yerlerini ve kariyer ilerlemelerini olumsuz etkilemektedir. Tarihsel cinsiyet ayrımı pratikleri, inşaat şantiyelerinde kadınların maruz kaldığı ayrımcılık ve tacizle paralellik göstermektedir.

Bourdieu (2015)'ye göre özellikle otoriteye yüksek oranda dayalı olarak kurgulanan her işin cinsiyetle de anlamlandırılmış bir ilişkisi bulunmaktadır. Örneğin; İlk çağ uygarlıklarını hiyerarşik sınıflı yapısı bulunmaktaydı. Bu uygarlıklar ast üst ilişkisinin kurgulandığı alanlardır. En üst konumda imparator, ondan sonra ise diğer rollerdeki erkekler gelmektedir. Kadınlar ise halkın en alt tabakasını temsil etmektedir. Anket sonuçlarına göre inşaat şantiyelerinde de benzer bir durum görülmektedir. Dolayısıyla inşaat şantiyeleri otoriter ve sınıflı yapısı gereğince cinsiyet ayrımının gözle görülür olduğu yerlerdir. Anket katılımcılarının hepsi çalıştıkları şantiyelerde erkek sayısının daha fazla olduğunu belirtmiştir. Hiç kadın olmayan şantiyeler bulunmaktadır. Kadınlar çizim yapmak, iç dekorasyon, ince işler gibi alanlarda çalışarak şantiye sahasında adeta görünmezlerdir. Bu açıdan şantiyeler İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni ve Yakın Çağ kentleri ile benzerlik göstermektedir. Bu çağlarda erkekler savaşmak, yönetmek için ev dışındayken kadınlar ev içindedir (Mumford, 2007). Dolayısıyla inşaat şantiyelerinde kadınlar ve erkekler arasında da bir hükmeden hükmedilen ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Hükmedilenler, bu tahakküm ilişkisine hükmedilenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle bakmaktadır. Bu durum Bourdieu'nün belirttiği gibi kadınları sistematik bir şekilde kendilerini suçlamaya ve aşağılamaya kadar götürebilir. Anket çalışmasında bir kadın kadınların birbirlerine daha çok baskı yaptığını dile getirmiştir. Bunun sebebi Bourdieu'nün belirttiği gibi, kadınların habituslarına kazınan tüm rolleri kabullenip, uygulayıp daha sonra da mevcut toplumsal düzendeki kadın çatışmaları için ataerkil toplumsal düzeni değil yine kadınları suçlamalarıdır (Bourdieu, 2015). Yani kadınların erkeklere uyguladıkları sembolik stratejiler de elde etmeyi umdukları sonuç kadar kadınları hükmedilen konumuna getiren erkek merkezli bakış açısı tarafından belirlenmiştir (Bourdieu, 2015).

Analizler sonucunda, yaş aralığı ve iş alanı tercihleri ile çeşitli ifadelere yönelik anlamlı farklılıkları olduğu görülmüştür. Özellikle bazı yaş gruplarının ve iş deneyimlerinin, çalışma alanı tercihlerinde ve şantiyede çalışma koşullarına yönelik

tutumları önemli farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Genç yaş gruplarının ofis çalışmasını, orta yaş gruplarının ise şantiye çalışmasını daha fazla tercih ettiği görülmüştür. Bu durumun sebepleri farklı bir çalışmada ortaya konulabilir. Kadın ve erkek mimarların şantiyede çalışmasına yönelik tutumları, yaş gruplarına göre değişiklik göstermektedir. Bu farklılıklar, çalışma ortamlarının düzenlenmesinde göz önünde bulundurulabilir.

Şantiyede mesai saatlerinin esnekliği, hafta sonu çalışmaları, izin kullanımı gibi konularda iş alanı tercihi ile anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Özellikle kendi bürosu olduğunu belirten ve hem ofiste hem şantiyede çalıştığını belirten kadın mimarlar şantiyedeki mesai saatlerinin esnek olduğunu, izin almakta sorun yaşamadıklarını dile getirmektedir. Hem şantiyede hem ofiste çalıştığı düşünülen katılımcılardan 8'i ofis sahibi olup olmadıkları sorulmamasına rağmen soruyu kendi ofisleri olduğunu belirterek cevaplamıştır. Kendi projelerinin şantiyelerini denetlediklerini söyleyen bu kişilerin şantiyelerde “Şantiye Şefi” olarak bulunduklarını belirttikleri görülmektedir. Şantiye Şefliği Yönetmeliği'nde mesai saatine yönelik bir sınırlama bulunmadığı görülmektedir (Resmî Gazete, 2019). Ayrıca günümüzde şantiye şeflerinin tecrübe yılı bir mimar ve mühendisin şantiye şefi olarak işe alınması konusunda ana kriter olmasına rağmen araştırmalara göre birçok genç mimar ve mühendis şantiyelere gitmeden ya da nadiren ziyaret ederek yaptıkları işin yetki sınırları/hukuki sorumlulukları hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olmadan “Şantiye Şefliği” unvanını üstlenmektedir (Hergüner ve Laptalı Oral, 2016). Ankete kendi büroları olan ve şantiye şefi olarak çalıştığını belirten bu kişilerin tecrübe yıllarının sadece 1 ile 10 yıl arasında değiştiği görülmektedir. Bu bilgiler göz önüne alındığında Belediyelerdeki evraklara “Şantiye Şefi” olarak imza atan bu kişilerin şantiyede mesaili çalışanlar olmadıkları düşünülmektedir. Bu konu başka bir araştırmanın konusu olabilir. Ancak bu durum, bu kişilerin şantiyelerdeki sosyal farklılaşmadan pek fazla haberdar olmadıklarını gösterir. Yine de bu durum analiz edilirse; Bourdieu'ye göre toplumsal kapital ekonomik sermaye (gelir, mal varlığı), kültürel sermaye (eğitim, bilgi) ve sosyal sermaye (toplumsal ilişkiler, ağlar) olmak üzere üç bileşenden oluşur ve bu sermaye türleri, bireylerin meslek seçimlerinde, sektör ve alan seçimlerinde ve kariyer ilerlemelerinde belirleyici olmaktadır. Bu sermaye türlerine erişimde erkekler daha avantajlı durumdadır. Yani sermaye türleri, cinsiyet temelli ayrımlar ve toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin habitusları kadınların

belirli mesleklerde sınırlı kalmasına veya erkek egemen sektörlerde azınlıkta olmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla kendi ofisi olduğunu belirten kadın mimarların hepsinin “Şantiye Şefi” olabilmesi ekonomik sermayelerinin ve sosyal sermayelerinin diğer kadınlara göre daha fazla olmasının bir ürünüdür. Üstelik Bourdieu’nün belirttiği gibi günümüzde -özellikle “burjuva aileler”- antik dönemlerden daha da fazla olarak sembolik sermayelerini artırmak amacıyla yeniden üretim stratejilerine yatırım yapmaktadır. Ancak bu sermayelerden kendi çıkarları doğrultusunda faydalanan kadınlar bile ev içi ekonomi taleplerinde özgül taleplerinin sürdürmektedir. Anket çalışmasında da kendi ofisi olduğunu belirten kadınların tercihleri sorulduğunda ofiste çalışmayı tercih ettiklerini belirttikleri görülmüştür. Yine de literatür araştırması kısmında da görüldüğü gibi, maddi varlıkları sebebiyle sermayeleri daha fazla olan kadınlar dahi hiçbir dönemde erkekler ile aynı hak, özgürlük ve sermayeye sahip olamamıştır.

Şantiyelerde Şantiye şefi, Proje müdürü, Genel müdür, İnce İşler Şefi, Saha Mimarı, Teknik Ofis şefi, Teknik Ofiste mimar gibi pozisyonlarda çalışan kadın mimarların beyanları önemlidir. Şantiyede çalışan/daha önce çalışmış olan kadın mimarların şuanda % 40’ının Teknik Ofiste mimar olarak görev yaptıkları görülmektedir. Şantiye sahasındaki Teknik Ofisler yetkili mimar tarafından belirlenen tasarım ve planların detaylı çizimleri yapılan yerlerdir. Ayrıca şantiyede bulunan kadınların çoğu açık uçlu soruda mobilya, iç dekorasyon, Teknik Ofiste mimarlık ile ilgilendiğini belirtmiştir. Bourdieu’nün belirttiği gibi meslek alanlarında kadınlara genellikle ev’cil birime odaklanması, şantiye sahasında da toplumsal cinsiyet normlarının pekiştirildiğini göstermektedir. Bourdieu’ye göre bu durum aynı zamanda ataerkil akrabalık ilişkilerini ve toplumsal sermayeyi ayakta tutma amacını göstermektedir (Bourdieu, 2015).

Ankete katılan kadınların %55’inin kadınların şantiyelerde usta, çırak, kalfa olarak çalışabileceğini düşünmesine, katılımcıların %71’inin “Erkeklerin şantiyede çalışmasını daha uygun buluyorum” önermesine katılmamasına ve katılımcıların %81’inin “Kadınların şantiyede çalışmasını uygun buluyorum.” önermesine katılmasına rağmen, çalışmak için bir alan seçmek durumunda kalmaları halinde katılımcıların %75’i ofiste çalışmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Kadın mimarlar şantiyede çalışmak konusunda hiçbir engel görmemelerine rağmen şantiyede çalışmayı istememektedir. Bunun sebebi kadınların Bourdieu’nün belirttiği gibi, erkek

çoğunluğunda olan meslekler ve iş alanlarının toplumsal olarak “erkeksi” olarak belirlenmiş pek çok yapıyı da bünyesinde barındırmakta olmasıdır. Yani yüzyıllardır bedenlerine karşıtlıklar ekseninin negatif tarafı kazınan, habituslarında ataerkil toplum yapısının izlerini barındıran ve sembolik şiddet etkisinde ezilen kadınlar, kendi doğalarına aykırı olarak inşa edilmiş bir iş sahası olduğunu düşündükleri şantiyelerde bulunmayı istememektedir (Bourdieu, 2015). Bir grubun (burada şantiyede çalışanlar grubu olarak ele alınabilir) kendi temel yapısındaki büyük/küçük, kaba/narin, güçlü/zayıf gibi tüm şemaları her eyleyici ve bedeni arasında bir bağlantı kurmaktadır. Bu şemalar algılama ve düşünme pratikleri olarak her bir bireyin habituslarına kazınır. Sonucunda her bir eyleyici eril düzeni besleyecek şekilde davranmaya meyilli hale gelir. Kadınlar ise negatif tarafı benimser ve Bourdieu’nün de belirttiği gibi özellikle dişi habitus kendini “başkaları için beden” deneyimin en uç noktasına getirmek için uğraşır.

Şantiyelerdeki mesleki vasıf yükseldikçe kadın sayısının azaldığı görülmektedir. Bu durum tezin ilgili bölümünde verilen benzer çalışmaların sonuçları ile paralellik göstermektedir. İktidari konumlar yoğunlukla erkeklerin hakimiyetindedir. Şantiyede çalışan kadınların çoğunluğu kadın mimarların şantiyede yükselme şanslarının düşün olduğunu, erkeklerin yükselme şansının daha fazla olduğunu düşünmektedir. Ayrıca katılımcı kadın mimarların çoğu aynı iş için erkeklerden daha az ücret aldığını dile getirmiştir. Federici(2014)’nin de belirttiği gibi kadınlar söz konusu olduğunda her şey ev içi ve ev içi emekle eşdeğer görülmekte, ev içi emek ise her zaman ücretsiz, karşılıksız yapılan bir iş gücü olarak görülerek değersizleştirilmektedir. Ayrıca erkeklerin liderlik pozisyonlarına daha fazla erişimi olması ve kadınların daha az ücret alması gibi uygulamalar, Foucault'nun belirttiği güç ilişkileri ve toplumsal düzenlemelerin bir yansımasıdır. Bu durum, belirli bir cinsiyet (kadınlar) üzerinde baskı ve kontrol mekânizmalarının olduğunu göstermektedir (Apalı, 2021; Foucault, 2013). Butler'ın cinsiyet performativitesi teorisine göre değerlendirilirse, kadınların liderlik pozisyonlarına erişimlerinin sınırlı olması ile erkek işçilere yönelik yüksek performatif beklentiler arasında paralellik vardır (Butler, 2006, 2020).

Kadın mimarların çoğu tacize uğradığını, baskı ve şiddet gördüğünü dile getirmiştir. Kadınların bazıları çalıştıkları şantiyelerde şiddet görmesi halinde işverenleri ve arkadaşları tarafından destek görmeyeceğini düşünmektedir.

Günümüzde hala savaşma ve şiddet uygulama becerisi gibi algılanan erkeklik; narinlik, sinsilik, duygusallık olarak algılanan kadınlıkla kurgulanmış zıt yapıları gereği çatıştırılmaktadır. Hatta erkekliğin haklılığı ve gücü ispat edilmeye bile gerek duyulmaz. Dolayısıyla erkeklik *“diğer erkeklerin önünde ve onlar için, kadınlığa karşıt olarak ve her şeyden önce kişinin kendi içindeki bir tür dişil korkusu içinde inşa edilmiştir.”* Yani Bourdieu’ye göre şiddet erkeklerin erkekler dünyasından dışlanmaya dair yaşadıkları erkeksi korkuya dayanmaktadır (Bourdieu, 2015). Anket katılımcılarından bazıları yorumlar kısmında erkek iş arkadaşlarının onları şantiyede çalışmaya uygun görmediğini belirtmiştir. Üç kadın mimar şantiyede kadınların duygusallıklarına vurgu yapıldığını dile getirmiştir. Lloyd’un da belirttiği gibi erkeği akıl, kadınları duygusallıkla eşleştiren bu tutum Platon’un çağından beri kurgulanan ataerkil ön yargıların ürünüdür (Lloyd, 2021). *“şantiye bir kadın için uygun değil”, “şantiyeler güç isteyen çalışma alanlarıdır”, “şantiye bir kadın için fazla zor”, “şantiyelerde çalışan kadınlar erkek gibi”, “Kadınlar şantiyede çalışmak için fazla duygusal”* vb. tanımlamalar Kabil toplumunun kadınlar için yaptığı tanımlamalara benzemektedir (Bir Kabil atasözü zor görülen işler için *“erkekler için mesele değil”* sözünü kullanır) (Bourdieu, 2015). Bir başka yorumda şantiyede çalışmak için başvuran bir kadın mimar, aynı iş için başvuran başka bir erkek mimar olduğu için işe alınmadığını dile getirmiştir. Bir başka kadın mimar yorumlar kısmında yurt dışında pek çok Türkiye menşeili inşaat sahası bulunduğunu, bu şantiyelere Türkiye’den çok fazla mimar ve mühendisin çalışmak için gittiğini ancak kadın mimarların tercih edilmediğini belirtmiştir. Ayrıca çalışmak için giden pek çok erkeğin eşlerini aldattığını veya gittikleri ülkelerde zinadan dolayı sınır dışı edildiklerini belirtmiştir. Anlaşılan o ki, İlk Çağdan bu yana tarih kitaplarının nesnesi olarak anlatılan kadın cinselliği ve Orta Çağ’da erkek şerefini temsil eden bir kadın namusunu korumak için başka bir kadının namusunu bir tüketim nesnesine dönüştüren kapitalist ataerkil sistem ve harem kültürü günümüzde de kadınlar aleyhine devamlılığını sürdürmektedir (Rowbotham, 2011).

Toplumsal düzenlemelerin bireyleri nasıl disipline ettiğini ve belirli normlar altında kontrol altında tuttuğunu analiz eden Foucault’a göre iş dünyasında cinsiyet ayrımcılığı, belirli cinsiyet rolleri ve normları etrafında şekillenen bir disiplin mekânizması olarak görülebilir. Foucault’un analizi, cinsiyetin toplumsal bir yapı olarak nasıl inşa edildiğini ve güç ilişkileri tarafından nasıl sürdürüldüğünü gösterir.

Şantiyelerdeki cinsiyet ayrımcılığı da, toplumsal pratiklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yani kadın mimarların şantiyelerde az bulunuşu veya çalışmak için şantiyeyi tercih etmeyişi, eril merkezli toplum yapısının halen varlığını gösterdiğinin bir kanıtıdır. Butler'ın perspektifinde, mesleklerin ve iş dünyasının belirli cinsiyetlere nasıl tahsis edildiği veya belirli cinsiyetlerin hangi işlerde değerlendirildiği, toplumsal statü ve güç dinamiklerine bağlıdır. Kadınlar ve LGBTQ+ bireyler gibi toplumsal cinsiyet normlarına uymayan gruplar bu nedenle pek çok meslek alanında az temsil edilirler. Kadınlar ve LGBTQ+ bireyler belirli mesleklerde veya işyerlerinde karşılaştıkları ayrımcılık ve sınırlamaları deneyimleyebilirler (Butler, 2006, 2020).

Kadınların karşılaştığı bu engeller, terfi şanslarının kısıtlanması, sürekli yapılan duygusallık vurgusu, fırsat veya ücret eşitsizlikleri gibi sorunlar, cinsiyet ayrımcılığının somut göstergeleridir. Kadınların liderlik pozisyonlarına erişimlerinin sınırlanması veya belirli sektörlerde kadınların azınlıkta olmaları, bu alandaki eşitsizlikleri daha da derinleştirebilir. Ancak Bourdieu'nün belirttiği gibi kadınlık ve erkeklik dünya üzerindeki her şeyi etkilemiş ve tüm toplumsal yapıları bu iki zıt kutba göre inşa etmiştir. Dolayısıyla erkekler ve şantiyeler birbirine uyumlu şekilde inşa edilmiştir. Ayrıca cinsiyet ayrımcılığından bahsederken sürekli kadın vurgusu yapmak, Bourdieu (2015)'nün de belirttiği gibi, bu ayrımcılığı daha da vurgulama riski taşımaktadır. Erkek merkezli toplumsal durumlar, norm, doxa, gelenek, inanç ve kültürler belirli bir sosyal düzenin içerisine yedirilerek yüzyıllardır yeniden inşa edildiği için, eril tahakküm dilin yapısına, dilin kullanılış şekline dahi işlediği için bu tez de eril tahakkümün bir ürünü olma, onun dilini kullanma riskini her zaman taşımaktadır. Foucault'ya göre ise, güç ilişkilerinin sadece baskı aracı olmadığını, aynı zamanda direniş ve değişim için bir zemin oluşturduğunu da vurgular. Yani cinsiyet ayrımına karşı yapılan her bir araştırma da bu ayrımcılığın bir ürünüdür (Foucault, 2000, 2013). Ancak yine de cinsiyet normlarının sorgulanması ve değiştirilmesi, Butler'ın belirttiği gibi toplumun daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir yapıya doğru ilerlemesine katkıda bulunabilir (Butler, 2006, 2020).

Bu tez ile, tarih yazımının başladığı çağlardan bu yana süregelen ataerkil yapıya ilişkin göstergelerin inşaat şantiyelerinde devam etmekte olduğu ve şantiyelerin Bourdieu'nün ifadesi olan “eril tahakküm”ün görünür hale geldiği mesleki pratik alanlarından biri olduğu kanıtlanmaktadır. Kabil toplumunda kadınlar nasıl ev içi ile ilişkili işler yapıyorsa modern Fransız toplumundaki kadınlar ise çeşitli mesleklerde

hizmet, temsil, ev’cil birime odaklı alanlara yönelmişti (Bourdieu, 2015). Günümüzde artık kadın mimarların adından çok söz edilse de kadınların şantiyelerdeki görünmez olma hali, mimarlık mesleğinde cinsiyet ayrımcılığının devam etmekte olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

8. KAYNAKÇA

- Adams, A., Tancred. P. *Designing Women: Gender and the Architectural Profession*. Heritage Series. University of Toronto Press., Toronto, Kanada, 2000, 190s.
- Adkins, L. *Feminism After Bourdieu*. Wiley-Blackwell, New Jersey, ABD, 2005, 268 s.
- Ahmad, F. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Sarmal Yayınevi, İstanbul, Türkiye, 1995, 316 s.
- Akdeniz, M. G. *Tarih Öncesi ve İlk Çağ Mimarlığı*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2016, 480 s.
- Akman, T., Azertürk S. İ. Konfüçyüs'ün Kadın Görüşü Üzerine. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, 19(1), ss. 19-37. doi:10.17494/ogusbd.456909
- Akyol, Ö., Polatoğlu, Ç. Kadın Bedeninin Değişen Toplum Düzenlerinde Mimari Tasarıma Yansıması. *SM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2017, 10, ss. 1-23. doi:https://doi.org/10.16947/fsmia.372567
- Ali, S. A. *The Spirit of Islam: A History of the Evolution and Ideals of Islam*. Cosimo Classics, New york, ABD, 2010, s. 596.
- Allaback, S. *The First American Women Architects*. University of Illinois Press. , Illinois, ABD, 2008, 265 s.
- Amadiume, I. *Male Daughters, Female Husbands: Gender and Sex in an African Society*. Zed Books, Londra, İngiltere, 1987, 223 s.
- Anderson, C. *Renaissance Architecture*. Oxford University Press., Oxford, İngiltere, 2013, 272 s.
- Antonaccio, C. M. *Architecture and Behavior: Building Gender into Greek Houses*. *The Classical World*, 2000, 93(5), ss. 517-533. doi:https://doi.org/10.2307/4352443
- Apalı, Y. Michel Foucault'da İktidar ve Güç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 2021, 5(2), ss. 290-304.

Archer, J., Lloyd, B. Sex and Gender. Cambridge University Press., Cambridge, İngiltere, 2002, 280 s.

Archer, L., MacLeod, E. ve Moote, J. Going, Going, Gone: A Feminist Bourdieusian Analysis of Young Women's Trajectories in, Through and Out of Physics, Age 10–19 BT. Ed: Gonsalves, Allison J., Danielsson, Anna T. Physics Education and Gender: Identity as an Analytic Lens for Research, Springer International Publishing, ABD, 2020, ss. 9-28. doi:10.1007/978-3-030-41933-2_2

ARB - Architects Registration Boards. Architects Today - Analysis of the architects' profession 2022. Architects Registration Boards Press., Londra, İngiltere, 2022, 36 s.

Aslanapa, O. Türk Sanatı. Remzi Kitabevi, İstanbul, Türkiye, 2019, 454 s.

Atay, M. Hint Ailesinde Kadının Konumu. *Sosyoloji Dergisi*, 1992, 3, ss. 173-192.

Ateş, N. Y. Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul, Türkiye, 2009, 528 s.

Atwood, K. J. Women Heroes of World War I: 16 Remarkable Resisters, Soldiers, Spies, and Medics. Women of Action Series, Chicago Review Press., Chicago , ABD, 2016, 256 s.

Ayantaş, T. Kısa Orta Çağ Tarihi. Orta Çağ'da Doğu Dünyası, Pegem A Yayıncılık, Ankara, Türkiye, 2023, ss. 158-197.

Aydın, A. Batılılaşma Döneminde Şinasi ve Fransız Etkisi. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2000, 17(2), ss. 105-131.

Bahadır, G. Ortaçağ Anadolu'sunda Türk-İslam Medeniyetinin Oluşması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013, 8(16), ss. 113-126.

Baktemur, Z. Aydınlanma Çağı Filozoflarına Göre Kadın: Schopenhauer, Kant ve Rousseau Örneği. Kadın Araştırmaları Dergisi, 2019, 1(18), ss. 1-12.

Baltacı, M. Fransız Devrimi Sonrasında Ortaya Çıkan Milliyetçilik Akımının Osmanlı Devleti'ne Olumsuz Etkileri. Sosyal Bilimler Dergisi, 2022, sayı: 59, ss. 540-555. doi:10.29228/SOBIDER.63677

Barton, G. Celebrated spies and famous mysteries of the great war. The Page Company, Boston, ABD, 1919, 410 s.

- Bateman, A. J. Intra-sexual selection in *Drosophila*. *Heredity*, 1948, 2(3), ss. 349-368.
- Beauvoir, S. İkinci Cinsiyet. Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2023, 730 s.
- Bentley, M. Sanity and Hazard in Childhood. *The American Journal of Psychology*, 1945, 58(2), ss. 212-246. doi:<https://doi.org/10.2307/1417846>
- Berktaş, F. Tarihin Cinsiyeti. Metis: Tarih, toplum, felsefe. Metis Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2003, 232 s.
- Bernstein, G. L. Recreating Japanese Women, 1600-1945. Univ of California Press., California, ABD, 1991, 340 s.
- Blake, S. P. Contributors To The Urban Landscape: Women Builders in Safavid Isfahan And Mughal Shahjahanabad. *Woman in the Medieval Islamic World*, Ed: Gavin R.G. Hambly, St. Martin's Press., New York, ABD, 1999, ss. 407-429.
- Bloch, M. Feodal Toplum. Savaş Yayınları, Ankara, Türkiye, 1983, 595s.
- Boudelaire, C. Modern Hayatın Ressamı. İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2013, 257 s.
- Bourdieu, P. La Maison Kabyle ou Le Monde Renversé. Échanges et communications, II: Mélanges offerts à Claude Lévi-Strauss à l'occasion de son 60ème anniversaire. Ed: J. P. ve P. M. Claude Lévi-Strauss. De Gruyter Mouton, Berlin, Almanya, 1970, ss. 739-758. doi:<https://doi.org/10.1515/9783111698281-002>
- Bourdieu, P. Photography: A Middle-Brow Art. Polity Press., Cambridge, İngiltere, 1998, 218 s.
- Bourdieu, P. Sanatın Kuralları/Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2006, 529 s.
- Bourdieu, P. Eril Tahakküm, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2015, 159 s.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar. İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2014, 295 s.
- Hanawalt, B. A., Dronzek A. Women in medieval urban society. *Women in Medieval Western European Culture*. Routledge, İngiltere, 2012, ss. 31-46.

Bozdoğan, S. Modernizm ve Ulusun İnşası. Metis Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2012, 367 s.

Briffault, R., Analar, Payel Yayınevi, İstanbul, Türkiye, 1990, 349 s.

Brown, D. S. Room at the Top? Sexism and the Star System in Architecture. Architecture: A Place for Women. Ed: E. P. Berkeley ve M. McQuaid, Smithsonian Institution Press., Washington, ABD, 1999 , ss. 237–246.

Bruhns, K. O., Stothert, K. E. Women in Ancient America. University of Oklahoma Press., Oklahoma, ABD, 1999, 352 s.

Bryce, T. Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum (İrem Kutluk Çev.). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Türkiye, 2003, 368 s.

Butler, J. Sex and Gender in Simone de Beauvoir's Second Sex. Yale French Studies, 1986, 72, ss. 35–49.

Butler J. Undoing Gender. Journal of Critical Realism, 2006, 5(2), ss. 397–401. <https://doi.org/10.1558/jocr.v5i2.397>

Butler, J. Cinsiyet Belası. Metis Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2020, 246 s.

Büyükbayram, T. Kadın ve Mimarlık: Türkiye’de Kadın Mimarların Görünürlüğü Üzerine Bir Değerlendirme. Başkent Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Ankara, 2023, 235 s. (Yüksek Lisans Tezi)

Cage, E. C. The Sartorial Self: Neoclassical Fashion and Gender Identity in France, 1797–1804. Johns Hopkins University Press., 2009, 42(2), 193-215. doi:10.1353/ecs.0.0039

Can, A. Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki Kadın Tipleri ve Kadınlar. International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 2023, 10(98), ss. 2028-2038. doi:<https://doi.org/10.5281/zenodo.8306918>

Cattell K., Bowen P. Cooper C., Edwards P. 2017 Report- The State Of Well-Being In The Construction Endustry. The Chartered Institute of Building, Bracknell, İngiltere, 2017, 27 s.

Chatterjee, P. Colonialism, Nationalism, and Colonialized Women: The Contest in India. American Ethnologist, 1989, 16(4), ss. 622-633.

Childe, V. G. Man Makes Himself. A Mentor book, New American Library, ABD, 1983, 183 s.

Cıbroğlu, Y. Kadın ve Yapı İlişkisi. Mimarist Dergisi, 2004, 14, ss. 67-72.

Clarke, L. Building Capitalism; Historical Change and the Labour Process in the Production of Built Environment. Routledge, İngiltere, 2012.

Coleman, M. Gender and headship in the twenty-first century, National Conference of State Legislatures (NCSL), ABD, 2005, 56 s.

Collins, A. Göbekli Tepe: Tanrıların Doğuşu. Ed: Arzu Akgün, Alfa Basım, İstanbul, Türkiye, 2016, 517 s.

Colomina, B. Couplings. Rearrangements, A Smithson's Celebration, OASE, 1999, 51, ss. 20-33.

Connell, R. W. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2022, 462 s.

Conti, N. The Travels of Nicolo Conti, in the East, in the Early Part of The Fifteenth Century. Ed: R. H. Major, Hakluyt Society, Londra, İngiltere, 1857, 254 s.

Çakar, A. S.Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Cinsel Şiddetin Soykırım Fiili Olarak İşlenmesi. Anadolu Strateji Dergisi, 2019, 1(1), ss. 37-50.

Çelik, H., Kılıç, Y. Eski Doğu Toplumlarda Harem ve Hadımlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı ve İşleyişi. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2022, 9(2), ss. 342-366.

Çıvgın, İ., Yardımcı, R. Çağdaş Dünya Tarihi. Eğiten Kitap Yayınları, Ankara, Türkiye, 2011, 296 s.

Delice, D. Luce Irigaray'ın Teorisinde Cinsel Fark Kavramı ve Dönüştürücü Eylem Olarak Mimesis. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2022, 33, ss. 131-156.

Doğan, N. Ş. Kayseri'deki Selçuklu Dönemi Kadın Türbeleri. Vakıflar Dergisi, 2013, 39, ss. 15-26.

Doğramacı, E. Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını. Erdem, 1985, 1(1), ss. 111-124.

Donovan, J. Feminist Teori. İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2014, 406 s.

Dostoğlu, N. T. Mimarlıkta Kadının Rolü: Dünyaya ve Türkiye'ye Genel Bir Bakış. Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi 2 - Mimarlık ve Kadın Kimliği, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, Türkiye, 2002, ss. 9-25.

Dostoğlu, N. T., Erkarlan, Ö. E. Leman Cevat Tomsu: Türk mimarlığında bir öncü, 1913-1988. Mimarlığı Emek Verenler dizisi. TMMOB Mimarlar Odası, 2013.

Drucker, P. F. Kapitalist Ötesi Toplum. İnkılâp Kitabevi, İstanbul, Türkiye, 1992, 303 s.

Eagleton, T. Postmodernizmin Yanılsamaları. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2011, 165 s.

Ece, G. Kant'ın Felsefesinde Kadının Yeri. Kesit Akademi Dergisi, 2021, 7(28), ss. 356-374.

Ekincioglu, M. Timeline of the First Generation of Women Architects in Modern Turkey. Aga Khan Documentation Center at MIT, 2016.

El-Shorbagy. Women in Islamic architecture: towards acknowledging their role in the development of Islamic civilization. Cogent Arts & Humanities, 2020, 7(1). doi:<https://doi.org/10.1080/23311983.2020.1741984>

Erdoğan, Z. Y. Kurtuluş Savaşı'ndaki Kadın Kahramanların Cumhuriyet Dönemi'ndeki Tematik Bir Müze Bağlamında İncelenmesi. Gaziantep University Journal Of Social Sciences (Cumhuriyet'in 100. Yılı), 2023, 22, ss 679-699. doi:<https://doi.org/10.21547/jss.1361371>

Ergut, E. A., Özkaya, B. T. Türkiye'nin ilk kadın mimarları. Mimarlar Odası Annkara Şubesi, Dosya 19, Cinsiyet ve Mimarlık, 2010, ss. 17-22.

Erkarlan, Ö. E. Modern Türkiye'nin İnşasında Kadın Mimarlar. Ed: Neslihan Türkün Dostoğlu, Çağdaş Mimarlık Sorunları-Mimarlık ve Kadın Kimliği, TMMOB Mimarlar Odası, 2002, ss. 27-65.

Erkaslan, Ö. E. XX-XY: Tasarımda Baskın Gen: Cinsiyetler Arası Mücadele Alanı Olarak Modern Konut Tasarımı. Mimarlık ve Cinsiyet, 2004, 14, ss. 59-62.

Erman, G. A. Travels in Siberia. Lea & Blanchard Press., Philadelphia, ABD, 1848, 400 s.

Erny, G. K. Constructing Gender: Female Architectural Patronage in Roman Asia Minor and Syria in the First through Sixth Centuries CE. Macalester College Press. Macalester, 2012, 83 s.

Ersöz, E. XV.-XVI. yy. Osmanlı Döneminde Kadın Şairler. Dört Öge, 2014, 5, ss. 177-186.

Ersöz, F. G. Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde kadın haklarına ilişkin basın odaklı genel değerlendirme. NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, 5, 2020, ss. 225-234.

Falco, M. J. Feminist Interpretations of Niccolò Machiavelli. Penn State University Press., ABD, 2004, 440 s.

Fawzi, N., Mahdi, B. A. Effects of Mesopotamian Marsh (Iraq) desiccation on the cultural knowledge and livelihood of Marsh Arab women. Ecosystem Health and Sustainability, 2017, 2(3). doi:<https://doi.org/10.1002/ehs2.1207>

Federici, S. Sıfır Noktasında Devrim. Ev İşi, yeniden Üretim ve Feminist Mücadele. Otonom Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2014, 268 s.

Federici, S. Tenin Sınırlarının Ötesinde. Otonom Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2019a, 152 s.

Federici, S. Caliban ve Cadı: Kadınlar Beden ve İlksel Birikim. Otonom Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2019b, 375 s.

Federici, S. Ücret Patriyarkası. Sel Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2022, 149 s.

Ffolliott, S. European Women Patrons of Art and Architecture, c. 1500-1650: Some Patterns. Renæssanceforum, 2008, 4.

Fine, E. H. Women & Art: A History of Women Painters and Sculptors from the Renaissance to the 20th Century. Thorndike Press., Canada, ABD, 1978.

Foucault, M. Hapishaneni Doğuşu. İmge Kitabevi, İstanbul, Türkiye, 1992, 394 s.

Foucault, M. Özne ve İktidar. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2000, 304 s.

Foucault, M. Cinselliğin Tarihi. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2013, 495 s.

Foucault, M. İktidarın Gözü. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2023, 304 s.

Fowler F. J. Survey Research Methods, SAGE,2009, 201 s.

Frankfort, H. The Art And Architecture Of The Ancient Orient. Ed: N. Pevsner, Penguin Books, İngiltere, 1954, 498 s.

Fuanmayor, M. R. Building The City: The Role Of Women in Late Medieval Construction. Mirabilia Journal, 2021, 32, ss. 281-328.

Gimbutas M. The Language of the Goddess. Harper & Row, San Francisco, ABD, 1989, 416 s.

Gleichenauf, I. Kadın Filozoflar Tarihi. ODTÜ Yayıncılık., Ankara, Türkiye, 2007, 152 s.

Godineau, D. The Women of Paris and Their French Revolution. Studies on the History of Society and Culture. University of California Press., Kaliforniya, ABD, 1998, 415 s.

Goldie, T. The Man Who Invented Gender: Engaging the Ideas of John Money. Sexuality Studies. UBC Press., Kanada, ABD, 2014, 256 s.

Gournay, M. The Equality of Men and Women.

Apology for the Woman Writing and Other Works, Ed: Hillman, R., Quesnel, C. University of Chicago Press. 2002, ss. 75–96.

Gök, A., Kodaman, T. Sovyetler Birliği’nde Kadın Hakları ve Cinsiyet Eşitliği. Rusya Araştırmaları Dergisi, 2022, 7, ss. 19-52. doi:<https://doi.org/10.48068/rusad.1125677>

Güçlü, A., Yüce, Y. Osmanlı Kadın Yazarların Kaleminden Kadının Çalışması: Söylemler, Talepler. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi, 2021, 1(2), ss. 133-159.

Gülsoy, N. Ö. Cezayir Deneyiminin Pierre Bourdieu’nün Sosyolojik Tahayyülüne Etkileri: Bilimsel Bir Habitusun Doğuşu. Sosyoloji Dergisi, 2012, 3. dizi (25), ss. 1-30.

Gür, Ş. Ö., Erol, Ş. Y. Ev: Kadın Büyürken... International Journal of Architecture and Planning, 2013, 1(2), ss. 101-131.

Gürcanlı, G. E., Kale, Ö. A., Artan, D. Şantiyelerde Çalışan Teknik Elemanların Çalışma Koşulları Üzerine Bir Alan Çalışması. Çalışma vve Toplum, 2018, 4(59), ss. 1987-2014.

Haig, D. The Inexorable Rise of Gender and the Decline of Sex: Social Change in Academic Titles, 1945–2001. Archives of Sexual Behavior, 2004, 33(2), ss. 87–96.

Hartley, B. Izumo no Okuni Queers the Stage. Ed: L. Miller ve R. Copeland, Diva Nation: Female Icons from Japanese Cultural History. University of California Press., Kaliforniya, ABD, 2018.doi:10.1525/california/9780520297722.003.0006

Harvey, D. Postmodernliğin Durumu. Metis Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2019, 409 s.

Hayden, D. The Grand Domestic Revolution A History of Feminist Designs For American Homes, Neighborhoods, and Cities. The MIT Press., Cambridge, Massachusetts, ABD, 1982, 376 s.

Kjellström A., Zachrisson T., Krzewińska M., Sobrado V., Price N., Günther T., Jakobsson M., Götherström A., Storå J. A female Viking warrior confirmed by genomics. American Journal of Physical Anthropology, 2017, 164(4), ss. 649-880. doi:https://doi.org/10.1002/ajpa.23308

Helminski, C. A. Women of Sufism: A Hidden Treasure. Shambhala Publications, Boulder, Colorado, ABD, 2003, 336 s.

Hergüner, M. A., Laptalı Oral, E. Şantiye Şeflerinin Sorumlulukları. Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2016, 30(1), ss. 95–104. doi:10.21605/cukurovaummfd.242819

Hesiedos. Theogonia- İşler ve Günler. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2019, 312 s.

Hickson, S. Women, art and architectural patronage in Renaissance mantua: Matrons, mystics and monasteries. Routledge, Londra, İngiltere, 2012, 192 s.

Holton, S. S. Challenging Masculinism: personal history and microhistory in feminist studies of the women's suffrage movement. Women's History Review, 2011, 20(5), ss. 829-841. doi:10.1080/09612025.2011.622533

- Homer. İlyada. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2023, 621 s.
- Hooks, B. Yearning: Race, Gender, and Cultural Politics. Taylor & Francis, Londra, İngiltere, 2014, 250 s.
- Hüseyinklioğlu, A. G., Yavuzcan, G. Reform Çağında Bir Manastır Kadınının Penceresinden Osmanlılar. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2023, 33(3), ss. 1413-1422. 10.18069/firatsbed.1341379 adresinden erişildi.
- Işık, G. Kamusal Alanın Kadın Aktörleri: Kurtuluş Savaşı Dönemi Kadınları. Journal of Communication Theory & Research/İletişim Kuram ve Arastırma Dergisi, 2017 (45).
- İğüs, E. Mimar Olmak Ya da Kadın Olmak Tezahürleriyle, Cumhuriyetin İlk Kadın Mimarlarından Leyla Asım Turgut. Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 2023, 8, ss. 2730-2777
- İnan, A. Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak Ve Görevleri: Atatürk Ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması. Türk Tarih Kurumu, Ankara, Türkiye, 2022, 289 s.
- İshakoğlu, Ö. Endülüs Arap Edebiyatının Gelişmesinde Kadın Şairlerin Rolü. Nüsha Dergisi, 2017, 17(45), ss. 149-172. doi:10.32330/nusha.358659
- İşbilen, E. Ş., Dikyol D. Antik Yunan Dünyasında Bir Kadın Olarak Sappho'nun Yeri. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, 66, ss. 147-161.
- Kaibara, E. Women and wisdom of Japan. J. Murray, Londra, İngiltere, 1909, 74 s.
- Kalyoncu, H. 16.-19. Yüzyıl Dönemi Sosyal Yaşamında Osmanlı Kadını ve Osmanlı Topraklarında Yaşamış Sanatçıların Eserlerine Yansımaları. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 2021, 14(35), ss. 1104-1128. doi:10.12981/mahder.944355
- Kapanoğlu, S. Çin'de Kadın İmgesi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara, 2016, 101 s. (Yüksek Lisans Tezi)
- Karagöz, M. Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi, 1995, 6(6), ss. 173-194. doi:https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000242

Karakoç, E. Yenilmez Persleri Bozguna Uğratan Kadın Hükümdar Tomris ve Mensubu Olduğu İskitlerin Türklüğü, 2020, 15 s.

Kartal, C. B. Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri. İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2005, 207 s.

Kartal, Ş. Haseki Hürrem Sultan Yapıları. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı , İstanbul, 2012, 597 s. (Yüksek Lisans Tezi)

Keller, E. F. Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler. Metis Yayıncılık, İstanbul , Türkiye, 2022, 227 s.

Kelly-Gadol, J. Did Women Have a Renaissance? Houghton Mifflin. Boston , ABD, 1977, 28.

Kia, R. A. Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar. Journal of Istanbul University Law Faculty, 2016, 73(1), ss. 7-20.

Kleiner, D. E. Roman Architecture: A Visual Guide. Yale University Press., New Haven, ABD, 2014, 319 s.

Koçu, R. E. Tarihimizde Garip Vakalar. Doğan Kitap, İstanbul, Türkiye, 2005, 120 s.

Köse, H. Bourdieu Medyaya Karşı / Medya: İşbirlikçi, Zorba ve Çığırta. Papirüs Yayın Evi, İstanbul, Türkiye, 2004, 271 s.

Kramer, H., Sprenger, J. The Malleus Maleficarum. Ed: J. Sprenger. Courier Corporation, Massachusetts, ABD, 1971, 277 s.

Kramer, S. N. Tarih Sümer’de Başlar. Kabalcı Yayınevi, İstanbul , Türkiye, 2002, 488 s.

Laurence, A. Women Using Building In Seventeenth-Century England: A Question Of Sources? Transactions of the Royal Historical Society, 2003,13, ss. 293-303.

Lawler, S. Rules of Engagement: Habitus, Power and Resistance. The Sociological Review, 2004, 52(2), ss.110-128. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2005.00527.x>

Le Goff, J. Medieval Civilization 400 - 1500. Ed.: Barrow J. Blackwell Publishing, New Jersey, ABD, 1991, 448 s.

Lebeau, M. Jacqueline de Montbron (1542-1598): A Renaissance Female Architect Between Angoumois and Perigord. *Le Moyen Age*, 2011, 3(4), ss. 545-560.

Lee, M.-H. The One-Child Policy and Gender Equality in Education in China: Evidence from Household Data. *Journal of Family and Economic Issues*, 2012, 33(1), ss. 41-52. doi:10.1007/s10834-011-9277-9

Lefebvre, H. Modern Dünyada Gündelik Hayat. Metis Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2016, 240 s.

Lefebvre, H. Şehir Hakkı. Sel Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2020, 167 s.

Lefebvre, H. Mekânın Üretimi. Sel Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2023, 447 s.

Levy, D. G., Applewhite, H. B., Johnson, M. D. Women in Revolutionary Paris, 1789-1795. University of Illinois Press., Illinois, ABD, 1979, 325 s.

Lizondo-Sevilla, L., Domingo-Calabuig, D. Lilly Reich: The architecture and critique of an invisibilized woman. *Frontiers of Architectural Research*, 2023 12(1), ss. 15-27.

Lloyd, G. Erkek Akıl. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2021, 173 s.

Longworth, P. The Three Empresses: Catherine I, Anne and Elizabeth of Russia. Constable, Londra, İngiltere, 1972, 242 s.

Lyons, J. The Oxford handbook of the Baroque. Oxford University Press. New York, ABD, 2019.

Malacrino, C. G. Constructing the Ancient World: Architectural Techniques of the Greeks and Romans. J. Paul Getty Museum. Los Angeles, ABD, 2010, 216 s.

Markkola, P. Clara Zetkin: national and international contexts, edited by Marilyn J. Boxer & John S. Partington. *Women's History Review*, 2017, 26(6), ss. 1041-1043. doi:10.1080/09612025.2017.1361151

Marx, K. Kapital. Yordam Kitap, İstanbul, Türkiye, 2021, 2320 s.

Mason, O. T. Woman's Share in Primitive Culture. Anthropological series. The Appleton Press., Appleton, ABD, 1895, 295 s.

- Meçal, M. Osmanlı Klasik Döneminde üç valide sultan vakfiyesi mukayesesi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Ana Bilim Dalı, 2011, 132 s. (Yüksek Lisans Tezi)
- Meillassoux, C. Maidens, Meal and Money: Capitalism and the Domestic Community. Themes in the social sciences. Cambridge University Press. 1981, 196 s.
- Mellaart, J. Çatalhöyük Anadolu'da Bir Neolitik Kent. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2003, 218 s.
- Memiş, E. Hitit Sarayında Kraliçelerin Rolü. BELLETEN, 1994, 58(222), ss. 279-294.
- Metinsoy, İ. E. M. Poor Ottoman Turkish Women During World War I: Women's Experiences And Politics in Everyday Life, 1914-1923. Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Modern Türk Tarihi Enstitüsü, Felsefe, 2012, 681 s. (Doktora Tezi)
- Moi, T. Appropriating Bourdieu: Feminist Theory and Pierre Bourdieu's Sociology of Culture. Papers from the Commonwealth Center for Literary and Cultural Change, 1991, 22(4), ss. 1017-1049. doi:<https://doi.org/10.2307/469077>
- Morgan, H. L. Eski Toplum I, Payel Yayınevi, İstanbul, Türkiye, 1994, 385 s.
- Morgan, H. L. Eski Toplum II, Payel Yayınevi, İstanbul, Türkiye, 1998, 370 s.
- Mumford L. Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği. Ayrıntı Yayınları, İstanbul , Türkiye, 2007, 736 s.
- Müller, U. Bauhaus Women: Art, Handicraft, Design. Flammarion, Paris, Fransa, 2009, 152 s.
- Myrebøe, S., Pálmadóttir, V., Sjöstedt, J. Feminist Philosophy. The Nordic Summer University Press., Stokholm, İsveç, 2023, 377 s.
- National Assembly of France. The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen. 1789, 2 s.
- Nunnally, J. C. Psychometric Theory. McGraw-Hill series in psychology. McGraw-Hill, New York, ABD, 1978, 701 s.

Økland, J. Private, Public, Sacred Space. Feminist Philosophy, Time, history and the transformation of thought. The Nordic Summer University Press. Stockholm, İsveç, 2023, ss. 299-317.

Ollagnier, C. Female Architectural Patronage in France. Companion to the History of Architecture. 2017, ss. 1-25. doi:<https://doi.org/10.1002/9781118887226.wbcha050>

Otto, E., Rössler, P. Bauhaus Bodies: Gender, Sexuality, and Body Culture in Modernism's Legendary Art School (Visual Cultures and German Contexts). Bloomsbury Publishing, Londra, İngiltere, 2019, 392 s.

Özdemir, H. Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine. Social Sciences Studies Journal, 2019, 5(32), ss. 1706-1711. doi:: <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1368>

Özgüleş, M. The Women Who Built the Ottoman World: Female Patronage and the Architectural Legacy of Gulnûs Sultan. I.B. Tauris, Londra, İngiltere, 2017, 352 s.

Özgüven, Y. Türkiye'de kadın mimar kariyerinin başlangıcı (1934-1960). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, 2002, 477 s. (Yüksek Lisans Tezi)

Özgüven, Y. 1934-1960 yılları arasında Türkiye'deki mimarlık okullarından mezun olan kadın mimarlar üzerine bir değerlendirme. Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı ve Şehirciliği-I, Cumhuriyet Döneminde Kadın ve Mimarlık. Ed: N. T. Dostoğlu. TMMOB Mimarlar Odası, 2005, ss. 47-67.

Papayiannis, J. The Gynaikonitis: The (Un) Gendered Greek House. Princeton University, Department Of Art And Archaeology, New Jersey, ABD, 2012, 384 s. (Doktora Tezi)

Peradotto, J., Sullivan, J. P., Societies, A. C. L. Women in the Ancient World: The Arethusa Papers. State University of New York Press., New York, ABD, 1984, 377 s.

Piatkowska, K. The ancient formula of master-apprentice relevance in contemporary architecture education. World Transactions on Engineering and Technology Education, 2019, 7(4), 5.

Pirenne, H. Ortaçağ Kentleri. İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2014, 181 s.

Pisan, C. de. The Book of the City of Ladies. Ed: A. Kelsch ve S. Spishak, 1405, 4 s.

- Platon. Devlet. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2019, 372 s.
- Plinius, G. Genç Plinius'un Mektupları. Doğu Batı Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2018, 176 s.
- Pressman, A. *Designing Architecture: The Elements of Process*. Routledge, 2007.
- Pohl, N., Schellenberg, B. A. A Bluestocking Historiography. *Hungington Library Quarterly*, 2002, 65, ss.1–19.
- Pomeroy, S. B. *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves: Women in Classical Antiquity*. Penguin Random House UK., Londra, İngiltere, 2015, 265 s.
- Reed, E. Kadının Evrimi I, İstanbul: Payel Yayınevi, İstanbul, Türkiye, 2012, 349 s.
- Reed, E. Kadının Evrimi II. Payel Yayınevi, İstanbul, Türkiye, 2014, 354 s.
- Rendell, J., Penner, B., Borden, I. *Gender Space Architecture. An Interdisciplinary Introduction*, New York, ABD, 2000.
- Resmî Gazete. Şantiye Şefleri Hakkında Yönetmelik. 02.03.2019, Sayı: 30702.
- Robins, G. *Women in Ancient Egypt*. Harvard University Press., Cambridge, ABD, 1993, 205 s.
- Roehrig, C. H., Dreyfus, R., Keller, C. *Hatshepsut, from Queen to Pharaoh*. Metropolitan Museum of Art, New York, ABD, 2005, 339 s.
- Rousseau, J. J. İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı. Say Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2021, 224 s.
- Roux, J. P. Ortaçağ Türk Kadını. *Erdem*, 1990, 6, ss. 694-724.
- Rowbotham, S. Kadının Gizlenmiş Tarihi, Payel Yayınevi, İstanbul, 2011, 288 s.
- Rudé, G. Fransız Devrimi. İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2022, 284 s.
- Rullmann, M. Kadın Filozoflar, Antikçağ'dan Aydınlanmaya kadar. Kabalcı Yayın Evi, İstanbul, Türkiye, 1996, 337 s.
- Sancar, S. Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar. İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2014, 339 s.
- Schimmel, A. *Ruhum bir Kadındır*. İz Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 2011, 192.

Schopenhauer, A. Aşka ve Kadınlara Dair (Aşkın Metafiziği). Say Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2022, 80 s.

Schulenburg, J. T. Female Piety and the Building and Decorating of Churches, ca. 500–1150. Reassessing the Roles of Women as “Makers” of Medieval Art and Architecture. Ed: T. Martin, Brill, Boston, ABD, 2012.

Schwitalla, U. Women in Architecture: From History to Future. Hatje Cantz, Almanya, 2021, 216 s.

Sevinç, F. Hitit Dininde Arinna’nın Güneş Tanrıçası ve Onunla Özdeş Tutulan Diğer Tanrıçalar. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 2008, 1(1), ss. 175-9.

Sievers, S. L. Flowers in Salt: The Beginnings of Feminist Consciousness in Modern Japan. Stanford University Press., Kaliforniya, ABD, 1983, 240 s.

Silva, M. A. Women in Ancient Japan: From Matriarchal Antiquity to Acquiescent Confinement. Inquiries journal, 2010, 2(9), 1.

Smith, P. Rönesans ve Reform Çağı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2019, 325 s.

Smith, W. Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology. Taylor and Walton, Londra, İngiltere, 1850.

Soldanis, D. Ancient and Modern, Religious and Profane. Media Centre Publications, İngiltere, 1999, s. 226.

Spain, D. Gendered Spaces. University of North Carolina Press., Kuzey Corlina, ABD, 1992, 294 s.

Stephens, H. M. A History of the French Revolution. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014, 274 s.

Stol, M. Women in the Ancient Near East. De Gruyter, 2016, 696 s.
<https://doi.org/10.1515/9781614512639>

Stowe, H. B. American Woman’s Home. Applewood Bks., Carlisle, Massachusetts, ABD, 2008, 524 s.

Sutcliffe, T. Reminders of home: A survey of the semiotic signs related to human dwelling-places. California State University, California, ABD, 2004, 67 s.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. Using Multivariate Statistics. Always learning. Pearson Education, 2013, 983 s.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 3. İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye, 1985, 864 s.

Temel, N. Türkiye Mimarlık Dergilerinde Kadın Toplumsal Kimliğinin İnşası. İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi, 2018, 156 s. (Yüksek Lisans Tezi)

Thys-Şenocak, L. Hadice Turhan Sultan: Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın baniler. Ed: A. Ortaç, Kitap Yayınevi- Tarih ve Coğrafya Dizisi, İstanbul, Türkiye, 2009, 388 s.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Kadın Komisyonu. Mimar / Mimar Adayı Kadınlara Yönelik Anket Raporu, İstanbul, Türkiye, 2020, 27 s.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. Using Multivariate Statistics, 2013, 983 s.

Tolmacheva, M. Female Piety And Patronage in The Medieval 'Hajj'. Woman in the Medieval Islamic World. Ed: G. R. G. Hambly, St. Martin's Press., New York, ABD, 1999, ss. 161-181.

Tuthill, L. C. History of Architecture From the Earliest Times: Its Present Condition in Europe and the United States; with a Biography of Eminent Architects, and a Glossary of Architectural Terms. Routledge Revivals. Taylor & Francis, Londra, İngiltere, 2019, 432 s.

Uğurcan, S. Tanzimat devrinde kadının statüsü. Türk Tarih Kurumu, Ankara, Türkiye, 1992.

Uluçay, Ç. Padişahların Kadınları ve Kızları. Ötüken Yayınları, Ankara, Türkiye, 2021, 312 s.

Umberto Eco. Antik Roma. Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, Türkiye, 2021.

Uslu, L. Antik Yunan’da Kadın Betimlemeleri ve Kadının Sosyal Statüsü. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Erzurum, 2018, 229 s. (Doktora Tezi)

Ünlü, A. D. Uluslararası İlişkilerde Kadınların Barış Hareketi: Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadın Birliği. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, 2020, 20, ss. 107–128. doi:10.26650/iukad.2020.783439

Wilfong, T. G. Women and gender in ancient Egypt: From prehistory to late antiquity : an exhibition at the Kelsey Museum of Archaeology, 1997, 103 s.

Wollstonecraft, M. A Vindication of the Rights of Woman with Strictures on Political and Moral Subjects. The Online Library of Liberty. J. Johnson, Londra, İngiltere, 1792.

Yarar, A. Meksika Devrimi ve Kadın Hakları. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2023, 57, ss. 211-233.

Yoshimori-Yamamoto, D. F. Women in Architecture: Learning from the Past to Change the Future. University of Hawai, Hawai, ABD, 2012, 174 s.

Yöndemli, F. Tarihte ve Günümüzde Kadın Mevlevî veya Semâzenler. Erdem, 2013, 64, ss. 183-192.

URL-1<Ünlü, A. Mimarlık ve Eğitim Kurultayı’nın Ardından - Mimarlıkta Uzmanlaşma. Mimarlık Dergisi - <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=46&RecID=1098> , 2006 >. Erişim Tarihi: 01.02.2024.

URL-2< Alvar Aalto Foundation. Aino Aalto. <https://www.alvaraalto.fi/en/information/aino-aalto/>. 2017> Erişim Tarihi: 04.03.2024.

URL-3 < Aram Designs. Eileen Gray. <http://www.eileengray.co.uk/#chronology> > Erişim Tarihi: 09.08.2023

URL- 4 < Architectuul. Egle Renata Trincanato. <https://architectuul.com/architect/egle-renata-trincanato>, 2017.> Erişim Tarihi: 03.04.2024.

URL- 5 < Architectuul. Denise Scott Brown. <https://architectuul.com/architect/denise-scott-brown>, 2019 > Erişim Tarihi: 05.04.2024.

URL- 6 < Architectuul. Architectuul Mimarlık Arşivi. <https://architectuul.com/>, 2024 > Erişim Tarihi: 05.04.2024.

URL- 7 < Arellano, M. Un homenaje a María Luisa Dehesa: la primer mujer arquitecta de México. Arch Daily, <https://www.archdaily.cl/cl/989800/un-homenaje-a-maria-luisa-dehesa-la-primer-mujer-arquitecta-de-mexico-y-latinoamerica>, 2022 > Erişim Tarihi: 07.04.2024.

URL- 8 < Arieff, A. Where Are All the Female Architects? New York Times, <https://www.nytimes.com/2018/12/15/opinion/sunday/women-architects.html>, 2018> Erişim Tarihi: 20.04.2024.

URL- 9 < Arkeofili. <https://arkeofili.com/misirin-ilk-kadin-firavunu-tarihten-silinmeye-calisilmis>, 2015> Erişim Tarihi: 15.07.2023.

URL- 10 < Arthur is a Digital Museum. Women Building, 1447- Roman Des Girart Von Roussillon. <https://arthur.io/art/roman-des-girart-von-roussillon/women-building>> Erişim Tarihi: 11.06.2023.

URL- 11 < Artun, N. A. Arzunun Bedeli: Eileen Gray ve Le Corbusier. e-skop, <https://www.e-skop.com/skopbulten/arzunun-bedeli-eileen-gray-ve-le-corbusier/2179>, 2014 > Erişim Tarihi: 11.06.2023.

URL-12 < Bayram, B. E. Modern tasarımın öncü ismi: Charlotte Perriand. Arkitekt. <https://www.gzt.com/arkitekt/modern-tasarimin-uncu-ismi-charlotte-perriand-3596971>, 2021> Erişim Tarihi: 02.07.2024

URL-13 < Belarmino, C. Arinda da Cruz Sobral, la primera arquitecta brasileña. Arch Daily, <https://www.archdaily.cl/cl/989324/arinda-da-cruz-sobral-la-primer-arquitecta-brasilena>, 2022> Erişim Tarihi: 02.05.2024

URL-14< Billock, J. Six Wonders Built by Pioneering Women Architects. Smithsonian Magazine. <https://www.smithsonianmag.com/travel/six-wonders-built-pioneering-women-architects-180977099/>, 2021> Erişim Tarihi: 22.04.2024

URL- 15< Bourdieu, P. Sermaye Biçimleri (Mehmet Murat şahin, Çev.), 1986, https://www.academia.edu/30720473/Pierre_Bourdieu_Sermaye_Bi%C3%A7imleri_ > Erişim Tarihi: 21.02.2024

URL-16< Encyclopedia Britannica, List of ancient civilizations. <https://www.britannica.com/topic/list-of-ancient-civilizations-2079395> -> Erişim Tarihi: 12.03.2024.

URL- 17< Clarke, M. C. Ndebele. <http://www.margaret-courtney-clarke.com/ndebele.html>, 1985> Erişim Tarihi: 11.07.2023

URL- 18< Cohen, A. The Female Patrons Who Shaped Art History. Artsy. <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-female-patrons-shaped-art-history>, 2019> Erişim Tarihi: 19.05.2024

URL- 19< Lollobrigida C. Plautilla Bricci (1616–1705): A Talented Woman Architect in Baroque Rome. Art Herstory. <https://artherstory.net/plautilla-bricci-1616-1705/>, 2020> Erişim Tarihi: 12.01.2024

URL- 20< Corsini Gallery Exhibition. A silent revolution, Plautilla Bricci painter and architect. artsupp. <https://artsupp.com/en/rome/exhibitions/una-rivoluzione-silenziosa-plautilla-bricci-pittrice-e-architettrice-galleria-corsini>, 2022> Erişim Tarihi: 10.02.2024

URL- 21< Darling, L. T. Osmanlılar ve Rönesans. Türk Tarih ve Kùltür Araştırmaları. <https://www.altayli.net/osmanlilar-ve-ronesans.html>, 2016> Erişim Tarihi: 11.06.2024.

URL- 22 < Langdon D. AD Classics: São Paulo Museum of Art (MASP) / Lina Bo Bardi. Arch daily. <https://www.archdaily.com/537063/ad-classics-sao-paulo-museum-of-art-masp-lina-bo-bardi>> Erişim Tarihi: 19.07.2024.

URL- 23 < Dejtiar, F. Pioneering Women Architects: From Latin America to Spain. Arch daily. <https://www.archdaily.com/990570/pioneering-women-architects-from-latin-america-to-spain>, 2023> Erişim Tarihi: 19.07.2024.

URL- 24 < Dennis, D. Photos from 1967 Reveal A Lost Culture in Iraq. National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/photography/article/photos-from-1967-reveal-a-lost-culture-in-iraq>, 2015> Erişim Tarihi: 07.03.2023.

URL- 25 < Devlin H. Early men and women were equal, say scientists. The Guradian. <https://www.theguardian.com/science/2015/may/14/early-men-women-equal-scientists>, 2015> Erişim Tarihi: 13.06.2024.

URL- 26 < Docomomo-us. Georgia Louise Harris Brown. <https://www.docomomo-us.org/designer/georgia-louise-harris-brown> > Erişim Tarihi: 10.05.2024.

URL- 27 < Eames Office. Charles & Ray Biography. <https://www.eamesoffice.com/about/biography/> > Erişim Tarihi: 08.03.2024.

URL- 28 < ECIT Foundation. Universal Suffrage Timeline. <https://ecit-foundation.eu/universal-suffrage-timeline/>> Erişim Tarihi: 01.04.2024.

URL- 29 < Encyclopedia Iranica. Atossa. <https://www.iranicaonline.org/articles/atossa-achamenid-queen> > Erişim Tarihi: 11.07.2023.

URL- 30 < English Heritage. Leydi Anne Clifford. <https://www.english-heritage.org.uk/learn/histories/women-in-history/anne-clifford/> > Erişim Tarihi: 08.03.2024.

URL- 31 <ENR. ENR Top 250 Global Contractors. <http://enr.construction.com/toplists/Top-Global-Contractors/001-100.asp>, 2014 >Erişim Tarihi: 03.04.2023.

URL-32 <Fairs, M. Survey of top architecture firms reveals “quite shocking” lack of gender diversity at senior levels. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2017/11/16/survey-leading-architecture-firms-reveals-shocking-lack-gender-diversity-senior-levels/>> Erişim Tarihi: 14.04.2024.

URL-33 < Olympe de Gouges, The Rights of Woman. University of Oregon. pages.uoregon.edu > Erişim Tarihi: 09.04.2024.

URL-34 <Hein, L. The Fat Ladies of Malta: Temples and Goddesses. Go World Travel Magazine. <https://www.goworldtravel.com/travel-fat-ladies-of-malta-temples-and-goddesses/> > Erişim Tarihi: 03.03.2023.

URL-35 <Humphries, B. Women and Capitalism. In Defence of Marxism , 2002
<http://www.marxist.com/women-and-capitalism.htm> > Erişim Tarihi: 11.02.2024

URL-36 <Iacob, A. The Role of Women During the Italian Renaissance.
<https://www.thecollector.com/role-of-women-in-italian-renaissance/>> Erişim Tarihi:
09.08.2023

URL-37 <Imperial War Museum. Propaganda Posters Of The First World War.
<https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205357080> > Erişim Tarihi:
09.02.2024

URL-38 <İñiguez, A. Luz Amorocho, la primera arquitecta graduada en Colombia.
Arch daily. <https://www.archdaily.cl/cl/983366/luz-amorocho-la-primera-arquitecta-graduada-en-colombia>, 2022a >Erişim Tarihi: 19.07.2024.

URL-39 <İñiguez, A. Julia Guarino, la primera “señorita arquitecto” del Uruguay.
Arch daily. <https://www.archdaily.cl/cl/985083/julia-guarino-la-primera-senorita-arquitecto-del-uruguay-y-america-del-sur>, 2022b >Erişim Tarihi: 19.07.2024.

URL-40 <Iribas, D. Matilde Ucelay Maórtua. Ral Academia de la Historia.
<https://dbe.rah.es/biografias/43343/matilde-ucelay-maortua> >Erişim Tarihi:
09.07.2024.

URL-41 <İstanbul Kadın Müzesi. Reftar Kalfa.
<http://www.istanbulkadınmuzesi.org/reftar-kalfa/?tur=Alfabetik> >Erişim Tarihi:
01.06.2024.

URL-42 <Joshua, M. Efsanevi On Kadın Viking Savaşçısı. World History
Encyclopedia. <https://www.worldhistory.org/trans/tr/2-1300/efsanevi-on-kadn-viking-savascs/>), 2019 >Erişim Tarihi: 18.05.2023.

URL-43 < Kilroy-Ewbabk, L. Christine de Pizan and a City of Ladies. Smarthistory.
<https://smarthistory.org/christine-de-pizan-city-of-ladies/>, 2019 >Erişim Tarihi:
19.01.2024.

URL-44 < Kloosterman, K. Mudhif, an Iraqi guesthouse, from reed grass connects
American veterans to their trauma. Green Prophet.
<https://www.greenprophet.com/2021/05/mudhif-reed-house-iraqi/>, 2021>Erişim
Tarihi: 13.01.2023.

URL-45 < Knoll. Around Knoll - Florence Knoll Bassett, Design Pioneer and Guiding Light of Knoll, Dies at 101. <https://www.knoll.com/knollnewsdetail/florence-knoll-bassett-dies-at-101> >Erişim Tarihi: 13.01.2023.

URL-46 < Koumoundouros, T. New DNA Analysis Reveals Ancient Scythian Warrior Was a 13-Year-Old Girl.. <https://www.sciencealert.com/new-dna-analysis-reveals-an-ancient-scythian-warrior-was-a-13-year-old-girl>, 2020>Erişim Tarihi: 13.01.2023.

URL-47 < Köker, İ., Erem, O. 1917: Dünyayı değiştiren devrimlerin yılı. BBC Türkçe. https://www.bbc.com/turkce/resources/idd-sh/russian_revolution_turkish>Erişim Tarihi: 18.01.2024.

URL-48 <Kulkarni, M. Da Vinci as an Architect. Rethinking The future. https://www.re-thinkingthefuture.com/rtf-fresh-perspectives/a1647-da-vinci-as-an-architect/#google_vignette >Erişim Tarihi: 04.02.2024.

URL-49 <Lallana, E. C., Uy, M. N. The Information Age, 46. <http://digitallibrary.un.org/record/524538>, 2003>Erişim Tarihi: 04.05.2024.

URL-50<Levelset. Survey of Women in Construction: 2021. <https://www.levelset.com/survey/women-in-construction/>> Erişim Tarihi: 02.03.2024

URL-51<L’histoire par les femmes. Jacquette de Montbron, architecte pendant la Renaissance. L’histoire par les femmes. <https://histoireparlesfemmes.com/2019/02/28/jacquette-de-montbron-architecte-pendant-la-renaissance/> > Erişim Tarihi: 17.01.2024

URL-52<Lowes, R. Blue Stockings Society. The History and Heritage Accommodation Guide. <https://www.historic-uk.com/CultureUK/Blue-Stockings-Society/>, 2022> Erişim Tarihi: 01.03.2024

URL-53<Mark, J. J. Women in the Middle Ages. Worl History Encyclopedia. <https://www.worldhistory.org/article/1345/women-in-the-middle-ages/> > Erişim Tarihi: 07.11.2023

URL-54<Marras, G. Egle Renata Trincanato. IUAV- Università Iuav di Venezia. <https://www5.iuav.it/homepage/webgraphics/IUAV-PAGINE.INTERNE/IUAV-MOSTREONLINE/TRINCANATO/trincanato.htm> >Erişim Tarihi: 07.04.2024.

URL-55<Martineau, H. Society in America. New York: Saunders & Otley. <http://xroads.virginia.edu/~HYPER/DETOC/fem/martineau.htm>, 1837> Erişim Tarihi: 07.04.2024.

URL-56<Morrow, A. Les Tricoteuses: A Bastille Day Yarn. Piecework Magazine. <https://pieceworkmagazine.com/les-tricoteuses-bastille-day-yarn/>, 2019> Erişim Tarihi: 18.03.2024.

URL-57<Moreira, S. How the Star System and Sexism Have Erased the Contribution of Women Architects in Intimate-Creative Partnerships. Arch daily. https://www.archdaily.com/958640/how-the-star-system-and-sexism-have-erased-the-contribution-of-women-architects-in-intimate-creative-partnerships?ad_source=search&ad_medium=projects_tab&ad_source=search&ad_medium=search_result_al, 2021 > Erişim Tarihi: 11.04.2024.

URL-58<Moscow Institute of Physics and Technology (MIPT). DNA reveals 2,500-year-old Siberian warrior was a woman. news wise. <https://www.newswise.com/articles/dna-reveals-2-500-year-old-siberian-warrior-was-a-woman2>, 2020> Erişim Tarihi:01.02.2023.

URL-59<MujerArquitectA. (2019). Historia de Dora Riedel. MujerArquitectA. https://mujerarquitecta.webnode.cl/dora-riedel/?utm_medium=website&utm_source=archdaily.cl > Erişim Tarihi:12.12.2023.

URL-60<Nabb Research Center Online Exhibits. Pueblo Women. <https://libapps.salisbury.edu/nabb-online/exhibits/show/native-americans-then-and-now/pueblo-art/maria-martinez/pueblo-women> > Erişim Tarihi:25.09.2023.

URL-61<National Susan B. Anthony House & Museum. (t.y.). Susan B. Anthony. susanb.org. <https://susanb.org/> > Erişim Tarihi: 14.01.2024.

URL-62<Nicholson, K. A. Where Are the Women? Measuring Progress on Gender in Architecture. ACSA. <https://www.acsa-arch.org/resource/where-are-the-women-measuring-progress-on-gender-in-architecture-2/> > Erişim Tarihi: 05.01.2024.

URL-63<Pani, S. A Brief History of Women in Architecture. Rethinking The future. <https://www.re-thinkingthefuture.com/rtf-fresh-perspectives/a946-a-brief-history-of-women-in-architecture/> > Erişim Tarihi: 21.02.2024.

URL-64<Pawel, K.Ġgantija Temples Gozo. <https://www.maltaigozo.pl/ggantija-temples-gozo-2/> > Erişim Tarihi: 12.05.2023.

URL-65<Raar, E. Episode 19: Nobuko Tsuchiura. She Builds Podcast. <https://www.shebuildspodcast.com/episodes/nobukotsuchiura> > Erişim Tarihi: 09.01.2024.

URL-66< Radaelli, M. The lady doctor of Ming Chin. China Daily. <https://www.chinadailyhk.com/hk/article/364269> > Erişim Tarihi: 09.01.2024.

URL-67< Renaissance and Reformation Reference Library. <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/women-renaissance-and-reformation> > Erişim Tarihi: 01.02.2024.

URL-68< Revolutionary Association of the Women of Afghanistan (RAWA). <http://www.rawa.org/rawa.html> > Erişim Tarihi: 07.01.2024.

URL-69<“İslamiyet Öncesi Türk Kadını” Prof. Dr. Mualla Uydu Yücel Röportajı. Röportajı Yapan: Begüm şen. <https://www.akademiktarihtr.com/turkkadini/>, 2022 Erişim Tarihi: 13.03.2024.

URL-70< Source. (2024). 8 Influential Female Architects Throughout History. <https://tothesource.com/posts/8-influential-female-architects> >Erişim Tarihi: 02.04.2024.

URL-71< Staats-und Universitätsbibliothek Brnneen. Mittelalterliche Handschriften - Türkisches Kostümbuch. <https://brema.suub.uni-bremen.de/ms/content/thumbview/1616939> >Erişim Tarihi: 16.02.2024.

URL-71< Tamur, E. She Who Wrote: Enheduanna and Women of Mesopotamia, ca. 3400–2000 BC. The Morgan Library Museum. <https://www.themorgan.org/blog/she-who-wrote-enheduanna-and-women-mesopotamia> >Erişim Tarihi: 10.03.2024.

URL-72< Tascı, U. N. Mariam al Astrulabi: A Muslim woman behind the 10th-century astrolabes. TRT World, <https://www.trtworld.com/magazine/mariam-al-astrulabi-a-muslim-woman-behind-the-10th-century-astrolabes-43479> >Erişim Tarihi: 08.01.2024.

URL-73< Tatman, S. L. Clauss, Jane West (1907-2003). Philadelphia Architects and Buildings. https://www.philadelphiabuildings.org/pab/app/ar_display.cfm/19018 >Erişim Tarihi: 05.04.2024.

URL-74< TDK (Türk Dil Kurumu). Köktencilik. <https://sozluk.gov.tr/> >Erişim Tarihi: 04.02.2024.

URL-75< The Columbia Encyclopedia. (2024). American Architecture. Encyclopedia.com. <https://www.encyclopedia.com/reference/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/american-architecture> >Erişim Tarihi: 13.06.2024.

URL-76< Encyclopaedia Britannica. Suffragist Movement. <https://www.britannica.com/explore/100women/associations> >Erişim Tarihi: 18.05.2024.

URL-77< Encyclopedia Britannica. Renaissance. <https://www.britannica.com/event/Renaissance> >Erişim Tarihi: 07.02.2024.

URL-78< Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/> >Erişim Tarihi: 03.01.2023

URL-79< The National World War I Museum and Memorial. Women in WWI. <https://www.theworldwar.org/learn/women> >Erişim Tarihi: 11.04.2023

URL-80< The National WWII Museum Research Starters: Women in World War II. <https://www.nationalww2museum.org/students-teachers/student-resources/research-starters/research-starters-women-world-war-ii> >Erişim Tarihi: 11.04.2023

URL-81< Thomas, J. L. William Lloyd Garrison. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/William-Lloyd-Garrison>, 2023 >Erişim Tarihi: 12.04.2023

URL-82< TMMOB. Tmmob'ye Bağlı Odaların Üye Sayısı. <https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmobye-bagli-odalarin-uye-sayisi-660-bin-oldu> >Erişim Tarihi: 16.01.2024

URL-83< Toscano, I. Couplings – Love & Architecture. Couplings Web Page. <https://www.couplingstactic.com/> >Erişim Tarihi: 02.04.2024

URL-84< Tuna, B. İstanbul Mimarları. Mimdap. <https://mimdap.org/2019/04/sayysal-verilerle-istanbul-mimarlary/>, 2019 Erişim Tarihi: 17.02.2024

URL-85<Tyldesley, J. Hatshepsut. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Hatshepsut> >Erişim Tarihi: 05.07.2023

URL-86<United Nations. History of Women's Day. <https://www.un.org/en/observances/womens-day/background> >Erişim Tarihi: 08.01.2024.

URL-87<UNWOMEN. Facts and figures: Women's leadership and political participation. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures> >Erişim Tarihi: 08.01.2024.

URL-88<UNWOMEN. Timeline: Women of the world, unite. <https://interactive.unwomen.org/multimedia/timeline/womenunite/en/index.html#/1840> >Erişim Tarihi: 08.01.2024.

URL-89< Wasson, D. L. Antik Roma Aile Hayatı. World History Encyclopedia. <https://www.worldhistory.org/trans/tr/2-870/antik-roma-aile-hayat/>>Erişim Tarihi: 14.06.2023.

URL-90< Zippia The Career Expert. (2024). Architect Demographics And Statistics In The Us. Zippia.com. <https://www.zippia.com/architect-jobs/demographics/> >Erişim Tarihi: 01.06.2024.

URL-91< Türkiye İş Kurumu. 2021 Yılı İnşaat Sektörü İşgücü Piyasası Raporu. <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/istihdamin-sektorel-dagilimi-i-85697>, 2021 >Erişim Tarihi: 11.02.2024

URL-92 <Historic Newspapers. When Women Received the Full Vote in Every Country: Interactive Timeline. <https://www.historic-newspapers.co.uk/womens-suffrage-timeline/> > Erişim Tarihi: 20.02.2024

URL-93 < Gorman, J. Ancient Remains in Peru Reveal Young, Female Big-Game Hunter. The New York Times. New York. <https://www.nytimes.com/2020/11/04/science/ancient-female-hunter.html>, 2020> Erişim Tarihi: 07.05.2023.

URL-94 < Gustlin, D., Gustlin, Z. 10.5: Architecture (21st Century). LibreTexts libraries.

[https://human.libretexts.org/Bookshelves/Art/Herstory%3A_A_History_of_Women_Artists_\(Gustlin\)/10%3A_Women_Artists_in_the_21st_Century/10.05%3A_Architecture_\(21st_Century\)](https://human.libretexts.org/Bookshelves/Art/Herstory%3A_A_History_of_Women_Artists_(Gustlin)/10%3A_Women_Artists_in_the_21st_Century/10.05%3A_Architecture_(21st_Century)), 2024 > Erişim Tarihi: 20.02.2024.

URL-95 <Hearn, K., Golomb, J. National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/history/article/machu-picchu-mystery>> Erişim Tarihi: 04.04. 2024

URL- 96 < Pollard, J, The eccentric engineer: Sarah Guppy. <https://eandt.theiet.org/2021/10/16/eccentric-engineer-sarah-guppy>, 2016> Erişim Tarihi: 07.03.2024.

URL- 97< Çardak, D. Rönesans'ın Kadınları. *BOBO Scope*. <https://boboscope.com/icerik/ronesansin-kadinlari>, 2021> Erişim Tarihi: 10.06.2024

URL- 98< Webtekno, “Google, VR ve AR Teknolojisi ile Dünyanın En Eski Mağara Resimlerini Ayağınıza Getiriyor”, <https://www.webtekno.com/google-magara-resimleri-vr-ar-h86807.html>> Erişim Tarihi: 18.01.2024

URL- 99<Bovey, Alixe. “Women in Medieval Society.” The British Library, The British Library, 17 Jan. 2014, <http://www.bl.uk/the-middle-ages/articles/women-in-medieval-society>. > Erişim Tarihi: 22.03.2021

9. EKLER

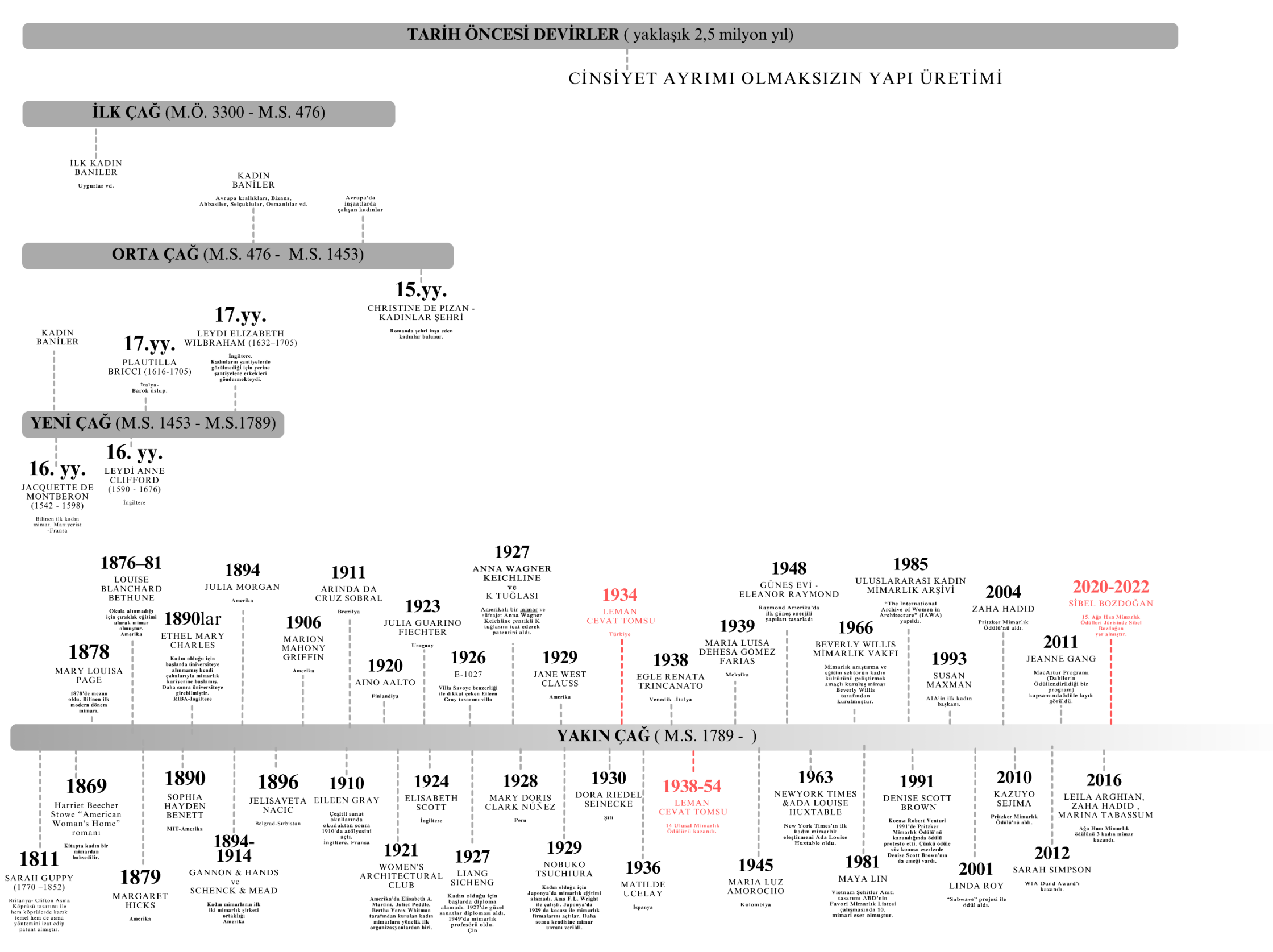
TABLO EK. 1.

ÇAĞLAR		ÖNE ÇIKAN ÖZELLİKLER		ANAERKİL	~ 3 milyonyıl
TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR					
	Taş Devri Maden Devri	İlkel insanlar > babarlık > uygarlığa geçiş. Cinsiyet ayrımı yok. (Toplumsal özellikler gösteren Çatalhöyük (MÖ 6500-6000) vb.hariç cinsiyet ayrımı yok.) (Bugün halen ilk insanlardaki gibi anaerkil özellikler barındıran topluluklar bulunmaktadır)	... - MÖ 3000 (yazının keşfi) Süre: Yaklaşık 2,5 milyon yıl		
TARİHİ ÇAĞLAR	İLK ÇAĞ (Antik Çağ)	Yazının keşfi. İlk toplumlar ve uygarlıklar. Cinsiyetçilik.	~ MÖ 3000 - MS 476 (Kavimler göçü) Süre: Yaklaşık 8 yüzyıl	ATAERKİL	~ 5000 yıl
	ORTA ÇAĞ	Avrupa'da fealizm ve kilise İslami uygarlıklarında Altın Çağ Cinsiyetçilik.	~ MS 476 - MS 1453 (İstanbul'un Fethi) Süre: Yaklaşık 10 yüzyıl		
	YENİ ÇAĞ (Erken modern dönem)	Rönesans (15. yy) Reform (16. yy) Kolonyalizm başlangıcı (16. yy) Cinsiyetçilik.	MS 1453 - MS 1789 (Fransız Devrimi) Süre: Yaklaşık 3 yüzyıl		
	YAKIN ÇAĞ (Modern dönem)	Fransız Devrimi (18. yy) Sanayi Devrimi (18. yy) Aydınlanma (18. yy) İlk kadın hakları çalışmaları (18.yy) Modernizm (19.yy),Postmodernizm (1960lar) Bilişim Çağı (1950lerin sonu) Cinsiyetçilik. Cinsiyet kuramları. Cinsiyet çalışmaları.	MS 1789 - ...		

TABLO EK. 2

ÇAĞLAR		ÖNE ÇIKAN MİMARİ ÖZELLİKLER		CİNSİYETSİZ YAPI ÜRETİMİ ~ 3 milyonyıl
TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR				
	Taş Devri Maden Devri	Mağaralar, ağaç kovukları. Cıvalı Taş Devri'nde ilk mimari eserler. Cinsiyet farketmeksizin yapı üretimi. (Sadece toplumsal özellikler gösteren Çatalhöyük (MÖ 6500-6000) vb. yerleşimlerde mekanın yapısında cinsiyet faktörünün etkili olduğu düşünülmektedir.)	... - MÖ 3000 (yazının keşfi) Süre: Yaklaşık 2,5 milyon yıl	
TARİHİ ÇAĞLAR	İLK ÇAĞ (Antik Çağ)	Klasizm. Antik Yunan, Roma Mısır. Kentleşme, yeni malzemler, keşifler. Toplum>iş bölümü >meslekler. Sadece erkek mimarlar.	~ MÖ 3000 - MS 476 (Kavimler göçü) Süre: Yaklaşık 8 yüzyıl	
	ORTA ÇAĞ	Romanesk (6-9. yy), Gotik (9-13. yy). İnsan ölçekli Orta Çağ kentleri Dini yapılar, lonca binaları, meydanlar. Sadece erkek mimarlar.	~ MS 476 - MS 1453 (İstanbul'un Fethi) Süre: Yaklaşık 10 yüzyıl	
	YENİ ÇAĞ (Erken modern dönem)	Klasisizm, barok, rokoko, neoklasizm. Bir-iki kadın mimar.	MS 1453 - MS 1789 (Fransız Devrimi) Süre: Yaklaşık 3 yüzyıl	
	YAKIN ÇAĞ (Modern dönem)	Viktoryen, Modernizm, Postmodernizm, Art Nouveau, Art Deco, fütürizm, konstrüktivizm. Kadın mimar sayısında artış (19.yy). Erkek egemen mimarlık meslek pratikleri (20 ve 21. yy.)	MS 1789 - ...	ERKEK EGEMEN MİMARLIK ~ 5000 yıl

TABLO EK. 3.

EK.4.

BİLGİLENDİRME

Bu anket çalışması, İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Mimar A. İdil EREL'in Prof. Dr. Gaye BİROL danışmanlığında yürütmekte olduğu "Geçmişin İzinde Kadın Mimarların Şantiyelerdeki Görünürlükleri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Ankete katılım gönüllülük esasına dayanmakta olup anket çalışmasından istediğiniz zaman ve istediğiniz aşamada herhangi bir yaptırıma tabi olmaksızın ayrılabilir ve araştırmaya katılmaktan vazgeçebilirsiniz. Anket çalışması yaklaşık 30 dakika zamanınıza alacaktır. Bu çalışma ile elde edilecek veriler/bilgiler sadece belirtilmiş olan yüksek lisans tez çalışması ve bu tez çalışmasıyla ilişkili makale, bildiri, kitap bölümü gibi yayınlarda anonim olarak kullanılacaktır. Anket çalışmasıyla ilgili detaylı bilgi için (mail) adresinden Mimar A. İdil EREL'e ulaşabilirsiniz.

ANKET SORULARI

A. GENEL KİŞİSEL SORULAR

1. Cinsiyetiniz nedir?
 - a. Kadın
 - b. Erkek
2. Yaş aralığınızı belirtebilir misiniz?
 - a. 24-34
 - b. 35-44
 - c. 45-54
 - d. 54'ün üzerinde
3. Eğitim seviyenizi belirtebilir misiniz?
.....
4. Toplam iş deneyiminizi belirtebilir misiniz?
 - a. 1-5 yıl
 - b. 6-10 yıl
 - c. 11-15 yıl
 - d. 15'ten fazla

B. ÇALIŞMA HAYATINIZA İLİŞKİN SORULAR

1. Aşağıdaki çalışma alanlarından birinde çalışmayı tercih etmeniz gerekirse hangisinde çalışmayı tercih edersiniz?
 - a. Ofis
 - b. Şantiye
2. Ofiste ya da şantiyede çalışmayı tercih etmenizden nedeni nedir?
 - a. Ekonomik koşulları daha iyi.
 - b. Daha rahat bir çalışma ortamı sunuyor.
 - c. Burada mesleğimi daha iyi icra ettiğimi düşünüyorum.
 - d. Bu yönde eğitim aldığım için bu alanı tercih ettim.
 - e. Diğer (lütfen belirtiniz)
3. Şantiyede çalıştınız mı?
 - a. Evet
 - b. Hayır
4. Çalışmakta olduğunuz/daha önce çalıştığınız şantiyedeki pozisyonunuz nedir?
 - a. Şantiye şefi
 - b. Proje müdürü
 - c. Genel müdür
 - d. İnce İşler Şefi
 - e. Saha Mimarı
 - f. Teknik Ofis şefi
 - g. Teknik Ofiste mimar
 - h. Diğer (lütfen belirtiniz)
5. Çalışmakta olduğunuz/daha önce çalıştığınız şantiyede başka kadın çalışan var mı/mıydı?
 - a. Evet var.
 - b. Hayır yok.

C. ÇALIŞTIĞINIZ ŞANTIYELERE İLİŞKİN SORULAR

1. Toplam kaç yıl şantiyelerde çalıştınız?
 - a. 1-5 yıl
 - b. 6-10 yıl
 - c. 11-15 yıl
 - d. 15'ten fazla
2. Çalıştığınız şantiyelerin bulunduğu coğrafi bölgeleri belirtiniz.
 - a. Marmara Bölgesi
 - b. Ege Bölgesi
 - c. İç Anadolu Bölgesi
 - d. Akdeniz Bölgesi
 - e. Doğu Anadolu Bölgesi
 - f. Güney doğu Anadolu Bölgesi

g. Türkiye dışında çalışıyorum/çalıştım (lütfen belirtiniz)

3. Şu an şantiyede mi ofiste mi çalışmaktasınız?
- Şantiye
 - Ofis
 - Diğer (lütfen belirtiniz)

D. ÇALIŞMA KOŞULLARINA İLİŞKİN SORULAR

Kesinlikle Katılıyorum	5
Katılıyorum	4
Kısmen Katılıyorum	3
Katılmıyorum	2
Kesinlikle Katılmıyorum	1

Yukarıdaki likert ölçeğini dikkate alarak; aşağıdaki bazı ifadeler için en yüksek puan (5) olmak üzere (4), (3), (2) ve en düşük puan (1) olacak şekilde her bir satırdaki kutunun yalnızca bir tanesini işaretleyiniz. Çoktan Seçmeli sorularda ise birini seçebilirsiniz.

		1	2	3	4	5
1.	Çalıştığım/daha önce çalıştığım şantiyede mesai saatlerim esnektir.					
2.	Çalıştığım/daha önce çalıştığım şantiyede hafta sonları da çalışıyorum.					
3.	Şantiyede senelik iznimi rahatlıkla kullanabilirim/kullanabilirdim.					
4.	Şantiyede çalışırken kolaylıkla izin alabilir, hastalık izni (rapor) kullanabilirim.					
5.	Benimle aynı işi yapan erkek mimarlarla eşit ücret alıyorum.	Evet / Hayır/ Bilmiyorum				
6.	İşyerimdeki bir kadın kolaylıkla hamilelik/doğum izni kullanabilir.	Evet / Hayır/ Bilmiyorum				
7.	Benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha az ücret alıyorum.	Evet / Hayır/ Bilmiyorum				
8.	Benimle aynı işi yapan erkek mimarlardan daha fazla ücret alıyorum.	Evet / Hayır/ Bilmiyorum				
9.	Kadınların şantiyede çalışmasını uygun buluyorum.					
10.	Şantiyede çalışan kadın “erkek gibi” davranmalıdır.					
11.	Şantiyede çalışan kadın “erkek gibi” giyinmelidir.					
12.	Şantiyelerde kadınlar usta/çırak/kalfa olarak çalışabilir.					
13.	Şantiyelerde erkek mimarların çalışması daha uygundur.					

14.	Şantiyelerde kadın mimarların çalışması daha uygundur.					
15.	İleride çalışma hayatımda şantiyede çalışmaya devam edeceğim.					
16.	İşyerimde sigortamın ödenmesi konusunda zorluk yaşadım/yaşıyorum.					
17.	Kariyerimde cinsiyetim nedeniyle ayrımcılığa uğradım.					
18.	Şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmelidir.					
19.	Şantiyede kadınlara ve erkeklere farklı işler veya görevler verilmektedir.					
20.	Şantiyede bedenime uygun iş kıyafetleri bulmakta sorun yaşıyorum.					
21.	Şantiyede kadın ya da erkek olmak iş verimini etkiler.					
22.	Kadının görev yaptığı şantiyede iş verimi daha yüksektir.					
23.	Erkeğin görev yaptığı şantiyede iş verimi daha yüksektir.					
24.	Şantiyede yüksek pozisyonlara (Proje Yöneticisi, Şantiye şefi, yönetici, idareci vb.) gelme imkânım var.					
25.	Şantiyelerde erkek mimarların yükselme şansı kadın mimarlardan daha fazladır.					
26.	İşyerimde iş arkadaşlarım/ amirlerim/ müşteriler/işçiler tarafından taciz ile karşılaştım.	Evet / Hayır				
27.	İşyerimde iş arkadaşlarım /amirlerim /müşteriler /işçiler tarafından fiziksel şiddete maruz bırakıldım.	Evet / Hayır				
28.	Şantiyede işim konusunda yetersiz bulunduğum için baskı gördüm.					
29.	Şantiyede diğer erkek meslektaşlarıma kıyasla daha çok yıldırma ve baskı eylemlerine maruz kaldım.					
30.	Kadın hakları, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet vb. ile ilgili konularda çalışmalar, araştırmalar yaparım.					
31.	Kadın hakları, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet vb. ile ilgili konularda gündemi takip ederim.					
32.	Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimde başvurmam gereken kanalları biliyorum.	Evet / Hayır				
33.	Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda yasal hak arama yollarını biliyorum.	Evet / Hayır				

34.	Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni destekler.	Evet / Hayır
35.	Fiziksel/psikolojik baskı ve şiddete uğramam durumunda işyerimin yöneticileri beni hakkımı aramam konusunda teşvik eder.	Evet / Hayır

E. KİŞİSEL DENEYİMLERE YÖNELİK SORULAR

- Şantiyede çalışmanın en sevdiğiniz yanı ve en sevmediğiniz yanı nedir?
.....
.....
- Çalıştığınız son şantiyede toplam erkek sayısı mı ve kadın sayısı mı fazlaydı?
a. Kadın sayısı fazlaydı.
b. Erkek sayısı fazlaydı.
- Çalıştığınız şantiyede hangi işlerle siz ilgileniyorsunuz/ilgileniyordunuz?
Kısaca yazınız.
.....
.....
- Sizce kadınların şantiyenin her yerinde bulunması sorun yaratır mı? Neden?
Kısaca yazınız.
a. Yaratır, çünkü
b. Yaratmaz, çünkü
c. Diğer (kısaca açıklayınız)
- Şantiyede çalışan bir kadın olarak, şantiyeye uygun olmadığınız söylendi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi?
a. Evet söylendi/ hissettim.
b. Söylenmedi/ hissetmedim.
c. Diğer (kısaca açıklayınız)
- Şantiyede çalışan bir anne iseniz; anne olduğunuz için şantiyeye uygun olmadığınız söyledi mi veya düşünüldüğünü hissettiniz mi?
a. Evet söylendi/ hissettim.
b. Söylenmedi/ hissetmedim.
c. Diğer (kısaca açıklayınız)
- Kadınların akıllarının erkeklerden farklı çalıştığına inandığınız için kadınların şantiyeye uygun olmadıklarını düşünüyor musunuz?
a. Düşünüyorum
b. Düşünmüyorum
c. Diğer (kısaca açıklayınız)
- Daha önce şirketiniz küçülmeye gitmesi vb. durumlarla karşılaştıysanız ilk işten çıkarılan kim oldu?
a. Karşılaştım. (Lütfen açıklayınız)

b. Karşılaşmadım.

9. Son çalıştığınız şantiyede yüksek pozisyonlardaki (Proje Yöneticisi, Şantiye Şefi, Yönetici, İnce İşler Şefi vb.) kişiler daha çok hangi cinsiyettendi?

a. Kadın sayısı fazlaydı.

b. Erkek sayısı fazlaydı.

10. İşyerinizde psikolojik veya fiziksel şiddete maruz kalmanız halinde tepkiniz nasıl olur?

.....
.....

11. Herhangi bir kadın hakları örgütüne üye misiniz?

.....
.....

12. Şantiyelerde çalışmaya yeni başlayan kadınlara tavsiyeleriniz nelerdir?

.....
.....
.....